

Forældrekonflikter efter samlivsbruddet. Karakteristika og risikofaktorer i komplekse forældreansvarssager

© VIVE og forfatterne, 2017

e-ISBN: 978-87-7119-471-5

Projekt: 100666

VIVE – Viden til Velfærd

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11, 1052 København K

www.vive.dk

VIVE blev etableret den 1. juli 2017 efter en fusion mellem KORA og SFI. Centeret er en uafhængig statslig institution, som skal levere viden, der bidrager til at udvikle velfærdssamfundet og den offentlige sektor. VIVE beskæftiger sig med de samme emneområder og typer af opgaver som de to hidtidige organisationer.

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

FORORD

Nogle forældrepar, der befinder sig i familieretlige stridigheder om deres børn, kan opleve, at en række forskellige myndigheder bliver involveret i deres forældreansvarssag. Det er ikke kun besværligt for borgerne, men kan også føre til dobbeltsagsbehandling eller til, at sagerne bliver trukket i unødigt langdrag. Derfor var en del af regeringsgrundlaget i 2016, at det familieretlige system skulle forenkles og smidiggøres, så man blandt andet i højere grad kan sikre, at sagerne får en mere helhedsorienteret behandling fra starten, der er tilpasset familiernes konkrete behov. Til brug for disse overvejelser opstod der behov for viden om, hvordan man på et tidligt tidspunkt i sagsbehandlingen kan identificere og udskille de mere komplekse 'højkonfliktsager' fra de mindre konfliktfyldte forældreansvarssager, fx ved hjælp af screeningsværktøjer. Undersøgelsen her skal ses som et bidrag til disse overvejelser.

Undersøgelsens overordnede formål er at belyse, hvordan man hensigtsmæssigt kan kategorisere forældreansvarssager efter problemtungde, herunder identificere relevante risikofaktorer i de komplekse forældreansvarssager. Med risikofaktorer menes forhold, som kan øge sandsynligheden for, at et barn belastes. Undersøgelsen består af fire delanalyser: 1) En litteraturgennemgang af forskning om 'højkonfliktsager' og risikofaktorer for skilsmissebørns trivsel; 2) en empirisk analyse, baseret på en survey blandt 1.034 forældre, der kategoriserer Statsforvaltningens sager ud fra problemtungde; 3) en dokumentanalyse, baseret på en gennemgang af et mindre antal meget komplekse forældreansvarssager, der belyser, hvornår i sagsforløbet der bringes informationer frem om risikofaktorer, og i forlængelse heraf, hvordan myndighederne handler på sådanne oplysninger; og endelig 4) en gennemgang af erfaringer med at anvende screeningsværktøjer hos familieretlige myndigheder i lande, som vi plejer at sammenligne os med.

Undersøgelsen er gennemført af seniorforsker Mai Heide Ottosen, der har ledet undersøgelsen, analytiker Karen Margrethe Dahl samt seniorkonsulent Bente Boserup, der har medvirket i dokumentanalysen. Stud.scient. soc. Kathrine Bendixen bidrog i litteratursøgningsfasen.

Til undersøgelsen har været nedsat en følgegruppe, som har kommenteret manuskriptudkastet. Professor Vibeke Lehmann Nielsen har som referee læst og kommenteret manuskriptet. Vi takker både følgegruppen og referee for gode og konstruktive kommentarer. En tak skal også rettes til Statsforvaltningen, som har hjulpet os med at udtrække en række komplekse forældreansvarssager, og til de forældre, som vi var i kontakt med gennem undersøgelsesprocessen.

Undersøgelsen blev sat i værk på opdrag fra Børne- og Socialministeriet, der også har finansieret den. En tidligere version af delanalyse 2 er blevet udgivet i SFIs arbejdsnotatserie.

København, oktober 2017
Torben Tranæs

INDHOLD

SAMMENFATNING	7
1 UNDERSØGELSENS FORMÅL	15
Baggrund.....	15
Formål	16
Det kan de fire delanalyser bidrage med	16
Om begrebet 'højkonfliktsager'	17
Rapportens gang.....	18
2 FORSKNING OM KOMPLEKSE FAMILIERETLIGE SAGER	19
Indledning.....	19
Temaer og dynamikker i højkonfliktsager	19
Analyser om faktorer, der prædikerer langstrakte sagsforløb i det familieretlige system	27
Opsamling og syntese.....	27
3 RISIKOUDSATHED HOS BØRN I FAMILIERETLIGE KONFLIKTER	31
Indledning.....	31
Centrale risikofaktorer for børn generelt	32
Prævalens: risikofaktorer blandt forskellige udsnit af danske børn	33
Risikofaktorer for skilsmissebørn generelt	39
Er børn i familieretlige sager mere risikoudsatte end andre skilsmissebørn?	43
Opsamling og syntese.....	45
4 KATEGORISERING AF FORÆLDREANSVARSSAGER.....	47
Indledning.....	47
Datagrundlag.....	47
Variable, der anvendes i kategoriseringen.....	48
Individuelle og familiemæssige dysfunktioner.....	50
Statistisk metode.....	51
Resultater	52
Opsamling	54
5 BAGGRUND, TRIVSEL OG MYNDIGHEDSBEHANDLING I FORÆLDREANSVARSSAGER.....	57
Indledning.....	57
Data og metode.....	57
Resultater	63
Opsamling	72
6 KOMPLEKSE FORÆLDREANSVARSSAGER: UNDERSØGELSESDSIGN	79
Indledning.....	79
Den institutionelle ramme om gennemgangen	79
Datagrundlag og metode.....	80

7	KOMPLEKSE SAGER: FORÆLDRES OMSORGSKAPACITET.....	83
	Indledning.....	83
	Sager med højt konfliktniveau uden andre risici ved sagens start.....	83
	Sager, hvor den ene forælder udviser tegn på utilstrækkelig omsorgskapacitet.....	86
	Sager, hvor begge forældre udviser nedsat omsorgskapacitet	90
	Opsamling	92
8	KOMPLEKSE SAGER: BØRN, DER ANBRINGES UDEN FOR HJEMMET	93
	Indledning.....	93
	Case 1	93
	Case 2	95
	Case 3	96
	Case 4	98
	Opsamling og diskussion	99
9	KOMPLEKSE SAGER: PÅSTANDE OM VOLD OG CHIKANE	103
	Indledning.....	103
	Om fænomenet vold.....	104
	Datagrundlag.....	105
	Overordnet karakteristik af sager med voldsproblematikker.....	105
	Hvordan får det familieretlige system kendskab til vold og chikane?	110
	Foranstaltninger, når der bliver oplyst om vold eller chikane.....	112
	Håndtering af bekymringer for børnenes sikkerhed og velfærd.....	113
	De videre undersøgelsesskridt: redskaber i Statsforvaltningens værktøjskasse	117
	Opsamling og diskussion	120
10	KOMPLEKSE SAGER: KONKLUSION	123
	Barrierer og problemstillinger i det familieretlige system	124
	Barrierer i myndighedssamarbejdet	125
11	ERFARINGER MED SCREENINGSPRAKSIS OG -VÆRKTØJER I ANDRE LANDE	127
	Formål	127
	Fremgangsmåde.....	127
	Resultater af søgningen.....	128
	Gennemgang af resultaterne	132
	Opsamling og refleksion.....	135
12	PERSPEKTIVER FOR PRAKSIS.....	137
	LITTERATUR	139

SAMMENFATNING

Blandt dagens skilsmisseforældre henvender 25-30 pct. sig til Statsforvaltningen, enten i forbindelse med samlivsbruddet eller fordi der senere opstår vanskeligheder i samarbejdet om børnene. Komplexitetsgraden i sagerne varierer. I nogle tilfælde bliver en sag løst gennem råd og vejledning, fx til at få en samværsaftale sat i værk. I andre tilfælde er der tale om et kompleks af tunge problemstillinger, der, ledsaget af et ofte højt konfliktniveau mellem forældrene, kan indebære, at et sagsforløb strækker sig over lang tid med involvering af forskellige myndigheder, fx byretten, fogedretten eller de sociale myndigheder. I sjældne tilfælde ses eksempler på, at børn bliver anbragt uden for hjemmet som følge af forældrenes langstrakte og konfliktfyldte skilsmisseforløb.

Baggrunden for denne undersøgelse er, at man vil reformere det familieretlige system. I Danmark har vi gennem de sidste 200 år haft et dobbeltstrengt familieretligt system, som indebærer, at nogle konflikt- eller sagstyper bliver løst af en administrativ myndighed (i dag Statsforvaltningen), mens andre bliver afgjort ved retten. Selv om alle forældreansvarssager i dag starter i Statsforvaltningen, som blandt andet har kompetence til at afgøre tvister om samvær, må forældre gå til retten, hvis de er uenige om forældremyndigheds- eller bopælsspørgsmålet. Det kan forlænge sagsbehandlingstiden unødigt og i nogle tilfælde også føre til dobbeltsagsbehandling. Dertil kommer, at nogle forældreansvarssager rummer tunge socialretlige problemer, som fordrer samarbejde med de sociale myndigheder. Det var derfor en del af regeringsgrundlaget fra 2016, at sagerne på det familieretlige område fremover skulle samles i et mere smidigt og forenklet system, både for at gøre det mere enkelt for borgerne, og også for at sikre, at sagerne kan få en mere helhedsorienteret behandling fra starten, der er tilpasset familiernes konkrete behov. Hensigten er blandt andet – med en helhedsorienteret og tværfaglig tilgang i samarbejde med de sociale myndigheder – at forebygge, at de potentielt komplekse og konfliktfyldte sager udvikler sig til meget langstrakte sagsforløb med mange afgørelser, uden at de reelt bliver lukket til gavn for barnet. Der opstod derfor et behov for viden om, hvordan man på et tidligt tidspunkt i sagsbehandlingen blandt andet kan identificere særligt de komplekse 'højkonfliktsager' og dermed udskille dem fra de mindre konfliktfyldte forældreansvarssager, fx ved hjælp af screeningsværktøjer. Undersøgelsen her skal ses som et bidrag til dette arbejde.

Undersøgelsens overordnede formål er at bidrage med viden om, hvordan man hensigtsmæssigt kan kategorisere forældreansvarssager efter problemtyngde eller alvorsgrad, og den vil herunder belyse, hvordan relevante risikofaktorer identificeres og behandles i de komplekse forældreansvarssager. Med risikofaktorer mener vi forhold, som kan øge sandsynligheden for, at et barn belastes, eller at dets udviklingsbane tager en uheldig retning. Et fokus på risikofaktorer er relevant, fordi afgørelser efter forældreansvarsloven skal træffes ud fra, hvad der er bedst for barnet.

Vores arbejde vil danne baggrund for udvikling af screeningsværktøjer, der kan anvendes i en sags indledende fase for at sikre, at de potentielt komplekse sager bliver opdaget tidligt og kan behandles på en effektiv måde. En kategorisering af sagerne, der blandt andet er funderet på en tænkning om risikofaktorer, er et differentieringsinstrument. Idet vi indkredser de 'tunge' sager, vil andre – mindre komplekse/konfliktfyldte – sager stå tilbage, som formodentlig fordrer en anden og mindre omfattende indsats. Den viden, projektet genererer, kan således passes ind i en samlet kortlægning af, hvordan man i fremtiden kan håndtere forældreansvarssagerne, når de kommer ind i det familieretlige system. Undersøgelsen beskæftiger sig ikke med, hvilke konkrete indsatser der måtte være mest virkningsfulde i forhold til forskellige slags sagstyper.

Undersøgelsen består af fire delanalyser:

- Delanalyse 1, '*Viden om komplekse familieretlige sager*', har, ud fra den eksisterende forskningslitteratur, til formål at indkredse karakteristika ved og dynamikker i højkonfliktsager og fokuserer i forlængelse heraf også på, hvad litteraturen udpeger som væsentlige risikofaktorer for skilsmissebørns velfærd og trivsel.
- Delanalyse 2, '*Kategorisering af forældreansvarssager i Statsforvaltningen*', er baseret på en empirisk, kvantitativ undersøgelse, som har til formål at sortere Statsforvaltningens sager ud fra viden om, hvad der karakteriserer højkonfliktsagerne og adskiller disse fra sager, som er mindre komplekse.
- Delanalyse 3, '*Risikofaktorer og forvaltningspraksis i komplekse sagsforløb*', er en dokumentanalyse, baseret på en gennemgang af sagsakter. Undersøgelsen skal ses som et supplement til delanalyse 2, idet formålet er at bringe viden frem om dynamikkerne i de 'tunge' sager, der er blevet behandlet i det såkaldt 'særlige spor' med både Statsforvaltningens og kommunens involvering. Blandt disse inddrages også sagsforløb, hvor forældrenes konfliktfyldte skilsmisse synes at være en medvirkende årsag til, at børn anbringes uden for hjemmet. Analysen sætter særligt fokus på, hvornår i sagsforløbet der bringes bekymringer eller oplysninger frem, som kan være til skade for barnet, og i forlængelse heraf også på, hvordan Statsforvaltningen eller andre involverede myndigheder handler på disse informationer.
- Delanalyse 4, '*Erfaringer med screeningsværktøjer*', gennemgår, om familieretlige myndigheder i en række lande, som vi plejer at sammenligne os med, bruger screeningsværktøjer som en del af deres praksis, når nye sager kommer ind i systemet.

Viden om komplekse familieretlige sager (delanalyse 1)

Forskningslitteraturen om højkonfliktskilsmisser afspejler, at erfaringerne med familieretlige gengangersager ikke er et særskilt dansk fænomen. Også i andre lande er de familieretlige myndigheder udfordret af langstrakte sagsforløb, som ikke kun er meget ressourcekrævende for de involverede parter, men også for det familieretlige system.

Forskningsfeltet om højkonfliktskilsmisser er ikke omfattende, og flere forfattere efterspørger en klarere definition af, hvad 'højkonfliktskilsmisse' dækker over, ligesom de efterlyser en bedre forståelse af, hvilke forhold der bidrager til fortsatte konflikter. De fleste empiriske undersøgelser er funderet på mindre datasæt, som fokuserer på afgrænsede temaer, karakteristika og markører ved de komplekse sager. Nogle studier har fx fokus på forældres kommunikationsstil og ofte høje konfliktniveau, mens andre har peget på, at sagerne ofte handler om forældrenes uoverensstemmelser om omsorgskvaliteten. En ikke ubetydelig del af de udenlandske studier har fremhævet, at der ofte er en familiehistorik med vold i de komplekse sager. Atter andre har peget på, at man i disse sager ofte møder forældre, som er individuelt belastede af fx misbrug, psykisk sygdom eller personlighedsforstyrrelser.

Undersøgelsen samler disse forskellige karakteristika og markører i en stiliseret typologi, der illustrerer, hvordan højkonfliktsager adskiller sig fra sager med et lavere konfliktniveau. Samtidig påpeges det, at vi savner viden om, hvordan disse forskellige karakteristika spiller sammen, og at der savnes forskning om, hvad en akkumulering af de nævnte karakteristika betyder for en sags forløb. Arbejdshypotesen er, at jo flere af de oplistede markører, der optræder i en sag, som således

bidrager til at øge dens kompleksitet, desto større vil sandsynligheden være for, at den får et vedvarende, langstrakt forløb i det familieretlige system.

Ud fra litteraturen indkredser undersøgelsen en række faktorer, som det vil være hensigtsmæssigt at screene for, hvis man ønsker at spotte risikoudsatte skilsmissebørn så tidligt som muligt i sagsbehandlingsforløbet. Gennemgangen sonder analytisk mellem universelle risikofaktorer, som alle børn kan være udsat for (fx forældres misbrugsproblemer eller familievold), risikofaktorer, der særskilt gælder for skilsmissebørn (fx et højt konfliktniveau mellem forældrene), og endelig faktorer, som måske er særskilte for børn, der er involveret i familieretlige sager. Der er på baggrund af den foreliggende gennemgang grundlag for at antage, at børn i familieretlige konflikter er mindst lige så eksponerede – og på nogle områder endog over-eksponerede – for en række universelle risikofaktorer, som gælder for alle børn. For skilsmissebørn generelt er det veldokumenteret, at de i særlig grad kan være belastet af forældrenes høje konfliktniveau og manglende samarbejde. For så vidt angår børn, der er involveret i familieretlige stridigheder, er det, ud fra den foreliggende litteratur, svært at drage entydige konklusioner om nye, selvstændige områder for risici, som kan påvirke børns livsbane ugunstigt.

Forekomst af højkonfliktsager i Statsforvaltningen (delanalyse 2)

Med afsæt i 1.034 besvarelser fra forældre med sager i Statsforvaltningen (helt overvejende førstegangshenvendelser) afdækker undersøgelsen, hvordan indkomne forældreansvarssager fordeles sig med afsæt i forældrenes selvrapporterede konfliktniveau, samarbejdsrelationer og oplevede problemer, herunder også oplysninger om forekomst af udvalgte risikofaktorer. Med risikofaktorer menes, udover et højt konfliktniveau, også bekymringer over, om omsorgen for barnet varetages utilstrækkeligt, samt individuelle eller familiemæssige problematikker som misbrug, psykisk sygdom, fysisk vold og overgreb samt psykisk vold. Der er tale om risikofaktorer, som litteraturen har vist kan påvirke børns trivsel og velfærd negativt.

Analysen viser, at Statsforvaltningens indkomne sager om forældreansvar falder i omtrent tre næsten lige store kategorier:

- I 30 pct. af de undersøgte sager er der mindre knaster, uenigheder og uklarheder i forvaltningen af forældreskabet. Der forekommer sjældent risikofaktorer. Forældrene i denne type sager har en grundlæggende vilje og et potentiale til samarbejde, og de synes hverken at have ønske om eller behov for at inddrage andre myndigheder eller professionelle instanser i deres sag. Efter alt at dømme er børnene ikke særskilt belastede.
- I 40 pct. af sagerne ser problemet ud til hovedsageligt at være den indbyrdes forældre-kommunikation. Konfliktniveauet er gennemgående højt, men der optræder oftest ikke andre risikofaktorer, og forældrene betvivler ikke grundlæggende hinandens kapacitet som forældre. Børnene er lidt hyppigere trivselsmæssigt belastede; efter alt at dømme noget, men ikke meget, hyppigere end skilsmissebørn gennemsnitligt er.
- I de sidste 30 pct. af sagerne optræder der komplekse problemstillinger af forskellig art. I undersøgelsen opdeles disse sager i to undergrupper:

I ca. 20 pct. af de indkomne sager er bekymringen for barnets velfærd det væsentlige problem, fordi omsorgsvaretagelsen anfægtes af enten den ene eller begge forældre. Konfliktniveauet er ikke i alle tilfælde meget højt, men en betydelig del af børnene rapporteres at være trivselstruede. Det er ikke muligt at vurdere, om det skyldes den aktuelle sag, eller

om problemerne allerede eksisterede på forhånd. Forældrenes samarbejdskapacitet er lav, og der rapporteres gennemsnitligt 2,4 risikofaktorer.

I ca. 10 pct. af de indkomne sager forekommer der voldsproblematikker foruden et højt konfliktniveau og andre risikofaktorer. Der optræder gennemsnitligt fire risikofaktorer i sagerne. Kortlægningen peger på, at en betydelig del af disse børn falder uden for det normale trivselsområde. Ganske mange forældre udviser tegn på psykisk mistrivsel; især selvrapporert frygt er påfaldende. Forældresamarbejdet er på nulpunktet. Et flertal af forældrene har involveret andre myndigheder og instanser i deres sag; en del har også tidligere været i kontakt med Statsforvaltningen, og vi ser også hyppigere, at sagerne bliver oversendt til retten. Der er med andre ord tegn på, at særligt disse sager kan udvikle sig til langstrakte forløb i det familieretlige system.

Analysen viser desuden, at der er visse forskelle mellem de i alt fire grupper med hensyn til socio-økonomiske og familiemæssige karakteristika. Endvidere peger analysen på, at selv om fædre og mødre på nogle områder synes at have ensartede opfattelser af, hvori problemerne består, så må man samtidig konstatere, at der er udbredte kønsforskelle i forhold til socialt uønskværdige tema-tikker som vold, misbrug og forsømmelighed af børnene samt i vurderingen af forældrenes indbyrdes relation. Mødre betragter gennemgående sagerne med større alvor end fædre: De oplever hyppigere, at konfliktniveauet er højt, at omsorgen for barnet varetages utilstrækkeligt, at der er misbrugsproblemer, at der forekommer fysisk vold og overgreb, eller at psykisk vold og chikane er en del af problemet mellem forældrene. Vi kan således konstatere, at fædre og mødre har ret forskellige perspektiver på konflikten.

Analysen har, ud fra udvalgte risikofaktorer, tilvejebragt en grov sortering af forældreansvarssagerne i Statsforvaltningen og dermed peget på en metodik til at udskille de tungere sager fra de lettere. Analysen peger på, at det er frugtbart – såvel for forståelsen af sagernes karakter som for klassificeringen af dem - at anskue dem efter kompleksitetsgrad: Ud fra de muligheder, som data tilbød, har der vist sig at være et analytisk potentiale i at foretage optællinger af, hvor mange risikofaktorer der rapporteres om i sagerne. Optælling af risikofaktorer kan således være et redskab ved en indledende screening af sagerne.

Karakteristika ved komplekse forældreansvarssager (delanalyse 3)

I undersøgelsen foretages en kvalitativ analyse af 23 meget komplekse forældreansvarssager, som blev behandlet i Statsforvaltningen – og også hos andre myndigheder. De fleste sager havde stået på gennem en årrække og var fortsat verserende på analysetidspunktet.

Gennemgangen af sagerne viser, at de har - undertiden utroligt - store omkostninger for de involverede forældre og børn. Undersøgelsen viser eksempler på forældre, der ved sagens start fremstår som gode og omsorgsfulde forældre, men som gennem sagsforløbet bliver undermineret i deres forældrekapacitet og derfor ikke længere er i stand til at drage omsorg for eller beskytte deres børn. Gennemgående bliver børnene i tiltagende grad belastet af at være udspændt i forældrenes konflikt, og der vises også eksempler på indgribende, iværksatte foranstaltninger i forhold til børn, som ser ud til at få en kontraproduktiv effekt. Ofte ageres der ikke ud fra en fagligt funderet risikovurdering af, hvad der kan belaste børn; der handles først, når skaden er sket. Samtidig er sagerne meget omkostningstunge for det offentlige system. Der anvendes mange ressourcer i form af medarbejdertimer, retssager, undersøgelser, anbringelser mv., uden at det nødvendigvis fører til et godt resultat for børnene.

Forhold hos familierne

Et særskilt formål med den kvalitative analyse er at identificere risikofaktorer, karakteristika og forhold hos familierne, som ikke kunne belyses i den kvantitative analyse af forældreansvarssagerne. Analysen peger her særligt på tre karakteristika og forhold hos familierne.

For det første illustrerer sagsakterne, at en svækket omsorgs- eller samarbejdskapacitet materialiserer sig på forskellige måder. Vi finder i en række sager fremtrædener hos forældre, som kan være tegn på dårlig begavelse, begrænsede indfølelses- og mentaliseringssevner, eller symptomer på adfærds- eller personlighedsforstyrrelser. I nogle tilfælde foreligger der psykiatriske diagnoser, men oftest gør der ikke. Nogle af de samme forældre fremstår samtidig som temmelig rigide, vedholdende, kværunderende eller trættekære i deres møde med det familieretlige system. Der ser således ud til at være en gråzone af individuelt underskud hos nogle forældre, som ikke lader sig opfange i kategorien 'alvorlig psykisk sygdom', men som alligevel forekommer at påvirke disses omsorgs- eller samarbejdskapacitet på en negativ måde.

For det andet ser vi i en påfaldende del af sagerne, at børnene har individuelle udfordringer i form af skrøbeligheder eller egentlige diagnoser, og at forældrenes forskellige indstillinger til håndtering af disse udfordringer i nogle tilfælde fremstår som en væsentlig kilde til deres konflikter. I forbindelse med en tidlig opsporing af de komplekse sager kan individuelle udfordringer hos børnene derfor være en faktor, som man bør være opmærksom på.

I forhold til familiekonstellationerne som sådan konstaterer analysen for det tredje, at nogle forældre kun har kendt hinanden i kort tid, eller at forholdet er gået i stykker kort tid efter barnets fødsel. Fundamentet for et fælles forældreskab er meget spinkelt. Disse forældre har ikke meget fælles at bygge videre på, og i kombination med forekomst af andre alvorlige belastningsforhold (fx kriminalitet, misbrug, vold) ser vi her, at der ofte er en udpræget grad af mistillid imellem forældrene.

Barrierer i det familieretlige system

Også i sagsbehandlingstilgangen er der barrierer i forhold til at få løst sagerne effektivt. Sagsbehandlingsperspektivet i det familieretlige system tager afsæt i det normaliserede og ligeværdige forældreskab, en norm om forældresamarbejde og en tilgang, der fokuserer på det fremtidsorienterede perspektiv. Gennemgangen viser, at der i nogle sager ikke ligger et 'normalt' familieliv til grund, eller at forældrenes relation er dysfunktionel eller uopretteligt skadet allerede inden, forholdet gik i opløsning. Et bedre kendskab til konteksten for konflikten ville generelt være gavnligt, men særligt i sager med familievold eller hvor forældrene dårligt kender hinanden, vil det være betydningsfuldt for sagsbehandlingen at have et mere indgående kendskab til familiehistorikken.

Gennemgangen viser desuden, at det familieretlige system gennem lang tid opretholder forestillingen om forældrene som rationelle aktører, der vil kunne lære at samarbejde. I mange af disse sager klinger samarbejdsnormen imidlertid hult. Forældrene henvender sig gang på gang til familieretten, netop fordi de ikke kan samarbejde, men bliver sendt hjem fra Statsforvaltningen med besked om, at de skal lære at samarbejde; eller de får en dom til fælles forældremyndighed til trods for, at sagsforløbet tydeligt afspejler, at samarbejdsmulighederne virker udtømte. Sådanne beskeder og afgørelser bidrager ikke til at skabe ro om barnet. Idealet om det ligeværdige forældreskab kommer således i de tilfælde til at skygge for børnenes behov for omsorg og stabilitet.

Gennemgangen fremviser videre eksempler på, at den forælder, der virker mest bekymret for barnet, udmattes i forsøget på at gøre myndighederne opmærksomme på bekymringen og ikke bliver

mødt med forståelse, men snarere med irritation og mistro. Samtidig lykkes det ikke myndighederne at stoppe den trættekære forælder, der henvender sig gang på gang. På grundlag af dynamikken i nogle af sagerne finder vi i øvrigt, at det ville kunne fremme beskyttelsen af børnene, hvis den familieretlige myndighed havde mulighed for at igangsætte en sag af egen drift.

Samtidig med, at der i nogle sager går meget lang tid, inden børnesamtaler finder sted, ser vi i andre sager tendenser til, at børneinddragelse risikerer at blive gjort til børneansvar. Det kan ske, hvis børnenes udsagn ikke bliver sat ind i en kontekst og vægtes imod en faglig indsigt i forudsætningerne for en tryk opvækst. Børneinddragelse er ikke ensbetydende med, at børns udsagn skal bruges som beslutningsgrundlag uafhængigt af fagpersoners bedømmelse af forældrenes omsorgskapacitet.

Endelig peger analysen på, at den værktøjskasse, som i dag findes til at undersøge forholdene hos forældre og børn, ikke altid synes at være fuldt tilstrækkelig til at belyse sagerne til bunds. Fx synes de børnesagkyndige undersøgelser at mangle et perspektiv for betydningen af familievold, og der forekommer også at være behov for mere specialiserede kompetencer til at afdække psykopatologi hos forældre. Desuden peger gennemgangen på, at de undersøgelser af børn eller forældre, der fungerer som afgørelsesgrundlag for familieretten, kan have en noget svingende kvalitet.

Barrierer i myndighedssamarbejdet

Sagsgennemgangen rummer mange eksempler på systemer, der ikke samarbejder. Selv om der udveksles oplysninger om familierne mellem kommune og det familieretlige system, ser samarbejdsfladen mellem de to myndigheder, 'det særlige spor', ikke ud til at være institutionaliseret. Gennemgangen efterlader ikke indtryk af, at repræsentanter fra det kommunale og det familieretlige system sidder omkring det samme bord for at finde en fornuftig løsning for familien/børnene.

I forhold til udformningen af et fremtidigt familieretligt system forekommer der at være et stort behov for et udstrakt samarbejde, beslutningskoordinering og videndeling mellem det kommunale og det familieretlige system, lige som der er brug for en stærk faglig indsigt i, hvad fx alvorlig psykisk sygdom, psykiske forstyrrelser, misbrug, familievold eller andre overgreb kan betyde for børns trivsel og forældres samarbejdskapacitet. Vi ser en mulighed for at mindske konfliktens belastning af børnene, hvis myndighederne arbejder med at sikre børnene den nødvendige trivsel og omsorg og prioriterer deres behov højere end forældrenes rettigheder. Der forekommer således at være et behov for en mere plastisk og helhedsorienteret tilgang i disse sager, hvor væsentlighed, risiko og barnets trivsel bør være de centrale begreber.

Erfaringer med screeningsværktøjer (delanalyse 4)

Undersøgelsen belyser internationale erfaringer med at screene sager, når de kommer ind i det familieretlige system. Analysen er baseret på eksisterende litteratur mv. fra otte lande, som vi i Danmark plejer at sammenligne os med: Norge, Sverige, England, Holland, USA, Canada, New Zealand og Australien.

Tanken om at screene de familieretlige sager er ikke ny, men afspejler den udenlandske litteratur. Argumenterne for at anvende screeningsværktøjer i forældreansvarssager udspringer hovedsageligt af to problemstillinger:

- Screening ud fra sikkerhedshensyn: Familie- eller partnervold er en problemstilling i mange højkonfliktsager, men oplysningen kommer ikke nødvendigvis frem i den familieretlige sags-

behandling. Argumentet er, at da partnervold kan udgøre en sikkerhedsrisiko for voldsudsatte forældre og børn og efter manges opfattelse også fordrer en anden sagsbehandlingstilgang end almindelig konfliktløsning, vil systematisk screening for familievold (og eventuelt andre alvorlige sikkerhedsrisici) derfor være med til at øge kvaliteten af sagsbehandlingen.

- Screening ud fra hensynet til en differentieret sagshåndtering: Et voksende antal familieretlige sager og vanskeligheder med at få lukket de komplekse forældreansvarssager rejser spørgsmålet om, hvordan man bedre kan hjælpe familierne. Argumentet er, at man hurtigere vil kunne give familierne en mere individuelt tilpasset og skræddersyet indsats ved at screene sagerne for udvalgte problemtyper, når de kommer ind i det familieretlige system (tidlig opsporing). I denne gren af debatten taler man ikke kun om at screene for familievold og andre sikkerhedsproblemer, men også om at screene for andre risikofaktorer, som indikerer, om der er tale om en potentiel højkonfliktsag.

Om screeningsprocedurer er blevet implementeret i den familieretlige praksis er en anden sag. Gennemgangen af de otte lande viser, at der gennemgående forekommer at være opmærksomhed på at opspore sager, hvori der er en historie med familievold, mens erfaringer med udvikling af mere generelle sagsdifferentieringsværktøjer (triagemodeller) synes at være mere begrænsede. Australien fremtræder, sammen med den amerikanske delstat Connecticut, som undtagelser fra dette mønster. I Norge er et udviklingsarbejde igangsat.

Ud fra en faglig betragtning forekommer det at give rigtig god mening at anvende et standardiseret screeningsværktøj i den familieretlige visitationsproces, da et sådant redskab kan give sagsbehandleren et systematisk overblik over, om det er en forældreansvarssag med ingen, få eller mange risikofaktorer. Et screeningsværktøj kan fungere som et hjælperedskab, der kan øge kvaliteten i sagsbehandlingen, men det kan aldrig overflødig gøre sagsbehandlerens mere grundige og indsigtfulde undersøgelse. Desuden forekommer det væsentligt, at et differentieringsredskab ikke endegyldigt placerer borgeren i en bestemt kasse, men at det bliver administreret fleksibelt, så borgeren eller familien kan bevæge sig fra ét sagsbehandlingsspor til et andet. I lyset af de, alt andet lige, relativt begrænsede erfaringer med screeningsværktøjer i familieretten vil vi anbefale, at et udviklingsarbejde med og en efterfølgende implementering af et værktøj kommer til at foregå gradvist for at teste det for forskellige fejlkilder. Desuden vil der, forud for en egentlig udrulning, være behov for at iværksætte en undersøgelse, der kan belyse, om tiltaget har de ønskede effekter.

1 UNDERSØGELSENS FORMÅL

Baggrund

Skilsmisse må i dag betragtes som en normal side ved det danske familieliv. Selv om skilsmisseprocessen er en livskrise for både de involverede børn og voksne, ender langt de fleste skilsmissebørn med at klare sig lige så godt som andre børn, og flertallet har forældre, der er i stand til at samarbejde fornuftigt om barnet (Ottosen, 2016a). Et mindretal af børn kommer dårligere igennem skilsmisseforløbet og mistrives blandt andet som følge af forældrenes vedvarende konflikter (Ottosen, 2016b).

Blandt dagens skilsmisseforældre henvender 25-30 pct. sig til Statsforvaltningen, enten i forbindelse med samlivsbruddet eller fordi der senere opstår vanskeligheder i samarbejdet om børnene. Komplexitetsgraden i sagerne varierer. I nogle tilfælde bliver en sag løst gennem råd og vejledning, fx til at få en samværsaftale sat i værk. I andre tilfælde er der tale om et kompleks af tunge problemstillinger, der, ledsaget af et ofte højt konfliktniveau mellem forældrene, kan indebære, at et sagsforløb strækker sig over lang tid med involvering af forskellige myndigheder. I sjældne tilfælde ses eksempler på, at børn bliver anbragt uden for hjemmet som følge af forældrenes langstrakte og konfliktfyldte skilsmisseforløb.

Baggrunden for denne undersøgelse er, at man vil reformere det familieretlige system. I Danmark har vi gennem de sidste 200 år haft et dobbeltstrengt familieretligt system, som indebærer, at nogle konflikt- eller sagstyper bliver løst af en administrativ myndighed (i dag Statsforvaltningen), mens andre bliver afgjort ved retten (Nellemann, 1882). Selv om alle forældreansvarssager i dag starter i Statsforvaltningen, som blandt andet har kompetence til at afgøre tvister om samvær, må forældre gå til retten, hvis de er uenige om forældremyndigheds- eller bopælsspørgsmålet. Det kan forlænge sagsbehandlingstiden unødigt og i nogen grad også føre til dobbeltsagsbehandling. Dertil kommer, at nogle forældreansvarssager rummer tunge socialretlige problemer, som fordrer samarbejde med de sociale myndigheder. Nogle forældrepar, der befinder sig i familieretlige stridigheder om deres børn, kan således opleve, at en række forskellige myndigheder bliver involveret i deres forældreansvarssag. Det er besværligt for borgerne. Det var derfor en del af regeringsgrundlaget fra 2016, at sagerne på det familieretlige område skal samles i et mere smidigt og forenklet system, som både kan gøre det mere enkelt for borgerne og også sikre, at sagerne får en mere helhedsorienteret behandling fra starten, der er tilpasset familiernes konkrete behov. Hensigten hermed er blandt andet – med en helhedsorienteret og tværfaglig tilgang i samarbejde med de sociale myndigheder – at forebygge, at de potentielt komplekse og konfliktfyldte sager udvikler sig til meget langstrakte sagsforløb med mange afgørelser, uden at de reelt bliver lukket til gavn for barnet. Til brug for disse overvejelser opstod der behov for viden om, hvordan man på et tidligt tidspunkt i sagsbehandlingen blandt andet kan identificere særligt de komplekse 'højkonfliktsager' og dermed udskille dem fra de mindre konfliktfyldte forældreansvarssager, fx ved hjælp af screeningsværktøjer. Undersøgelsen her skal ses som et bidrag til disse overvejelser.

Ved denne rapport afslutning pågik politiske forhandlinger om en familieretlig reform. Regeringen havde, forud for forhandlingerne, fremlagt et forslag om, at de mindre komplekse sager skulle behandles af Familieretshuset, mens Familieretten skulle behandle de mere komplekse sager.

Formål

Undersøgelsens overordnede formål er at bidrage med viden om, hvordan man hensigtsmæssigt kan kategorisere forældreansvarssager efter problemtungde eller alvorlighedsgrad og vil herunder identificere relevante risikofaktorer i de komplekse forældreansvarssager. Med risikofaktorer mener vi forhold, som kan øge sandsynligheden for, at et barn belastes, eller at dets udviklingsbane tager en uheldig retning. Et fokus på risikofaktorer er relevant, da afgørelser efter forældreansvarsloven skal træffes ud fra, hvad der er bedst for barnet.

Arbejdet vil danne baggrund for udvikling af screeningsværktøjer, der kan anvendes i en sags indledende fase for at sikre, at de potentielt komplekse sager bliver opdaget tidligt og kan behandles på en optimal måde. En kategorisering af sagerne, der blandt andet er funderet på en tænkning om risikofaktorer, er et differentieringsinstrument. Idet vi indkredser de 'tunge' sager, vil andre – mindre komplekse/konfliktfyldte – sager stå tilbage, som formodentlig fordrer en anden og mindre omfattende indsats. Den viden projektet genererer, kan således passes ind i en samlet kortlægning af, hvordan man fremtidigt kan håndtere forældreansvarssagerne, når de kommer ind i det familieretlige system, men undersøgelsen beskæftiger sig ikke med, hvilke konkrete indsatser der måtte være mest virkningsfulde i forhold til forskellige slags sagstyper.

Det samlede projekt består af fire delanalyser:

- Delanalyse 1, '*Viden om komplekse familieretlige sager*', har ud fra den eksisterende forskningslitteratur til formål at indkredse karakteristika ved og dynamikker i højkonfliktsager og fokuserer i forlængelse heraf også på, hvad litteraturen udpeger som væsentlige risikofaktorer for skilsmissebørns velfærd og trivsel.
- Delanalyse 2, '*Kategorisering af forældreansvarssager i Statsforvaltningen*', er baseret på en empirisk, kvantitativ undersøgelse, som har til formål at tilvejebringe en sortering af Statsforvaltningens sager ud fra viden om, hvad der karakteriserer højkonfliktsagerne og adskiller disse fra sager, som er mindre komplekse.
- Delanalyse 3, '*Risikofaktorer og forvaltningspraksis i komplekse sagsforløb*', er en dokumentanalyse, baseret på en gennemgang af sagsakter. Undersøgelsen skal ses som et supplement til delanalyse 2, idet formålet er at bringe viden frem om dynamikkerne i de 'tunge' sager, der er blevet behandlet i det såkaldt 'særlige spor' med både Statsforvaltningens og kommunens involvering. Blandt disse inddrages også sagsforløb, hvor forældrenes konfliktfyldte skilsmisse synes at være en medvirkende årsag til, at børn anbringes uden for hjemmet. Analysen sætter særligt fokus på, hvornår i sagsforløbet der bringes bekymringer eller oplysninger frem, som kan være til skade for barnet, og i forlængelse heraf også på, hvordan Statsforvaltningen eller andre involverede myndigheder handler på disse informationer.
- Delanalyse 4, '*Erfaringer med screeningsværktøjer*', gennemgår, om familieretlige myndigheder i en række lande, som vi plejer at sammenligne os med, bruger screeningsværktøjer som en del af deres praksis, når nye sager kommer ind i systemet.

Det kan de fire delanalyser bidrage med

De fire delanalyser vil for det første udgøre et solidt fundament for overordnet at sortere de forældreansvarssager, som Statsforvaltningen i dag kommer i berøring med. Delanalyserne vil tilveje-

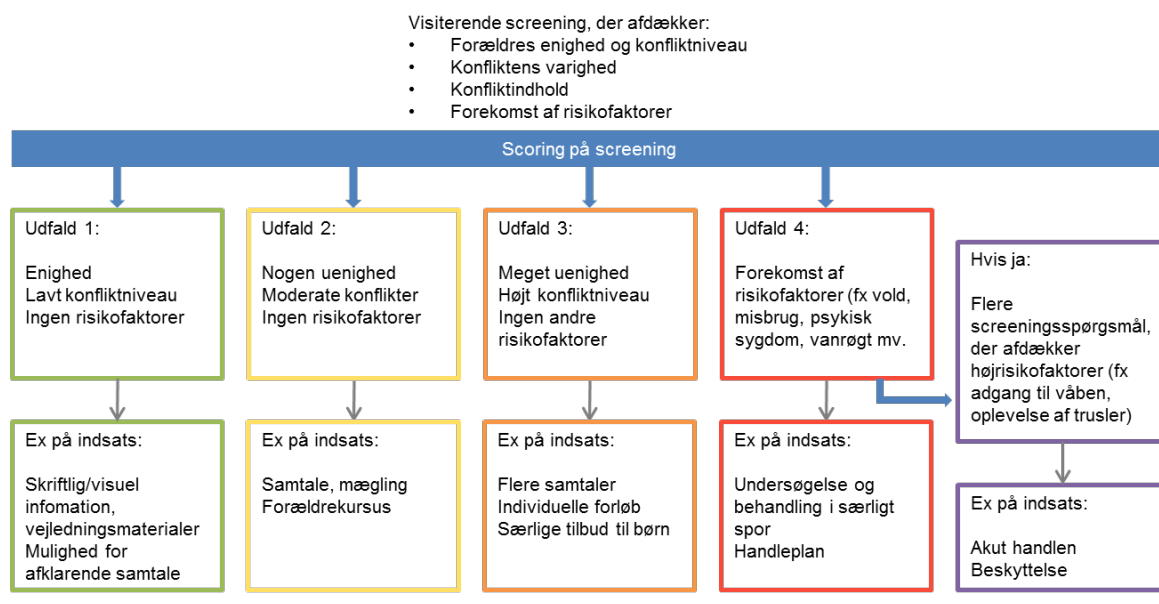
bringe et godt indblik i, hvad der er på spil, såvel i de ukomplicerede som i de mere komplekse sagstyper.

For det andet vil analyserne tilvejebringe en tentativ vurdering af konfliktdybden og af forekomsten af centrale risikofaktorer i forskellige sagstyper. Særligt i forhold til de meget komplekse sager, hvor vi fremdrager viden om dynamikkerne i sagsforløbene og også fokuserer på den eksisterende forvaltningspraksis, kan undersøgelsesresultaterne bidrage til overvejelser om, hvilke indsatser og faglige kompetencer der hensigtsmæssigt må være til stede for at løse sagerne til gavn for børnene og deres familier.

For det tredje kan analyserne give et fingerpeg om, hvordan forældreansvarssager fremover i praksis kan opdeles, så borgerne kan blive mødt med mere differentierede tilbud, når de henvender sig i det familieretlige system. Den frembragte viden kan dermed indgå i udviklingen af egentlige screeningsværktøjer. Som et indledende teoretisk afsæt for vores analyse har vi i figur 1.1 anskueliggjort, hvordan man kan differentiere sagerne på grundlag af centrale parametre, og vi giver ud fra allerede kendte forudsætninger, dvs. praktiske erfaringer og viden fra litteraturen, også eksempler på indsatser til forskellige sagstyper.

Endelig kan analyserne fungere som et grundlag for beregninger af reformens økonomiske konsekvenser, fordi vi vil kunne sætte tal på, hvor mange sager der er relativt lette, og hvor mange der har en mere kompleks karakter.

Figur 1.1 Teoretisk model, der anskueliggør en mulig sammenhæng mellem screeningsparametre, udfald og indsats.

Om begrebet 'højkonfliktsager'

De mest komplicerede sager i det familieretlige system bliver ofte betegnet som 'højkonfliktskilmisser' eller 'højkonfliktsager'. Mens der både i praksis og i litteraturen er et stigende fokus på de såkaldte 'højkonfliktsager', konstaterer Birnbaum & Bala (2010), at der ikke er nogen klar eller brugbar definition af 'højkonflikt' i den samfundsvidenskabelige litteratur. Forskningen på området er i vid udstrækning af teoretisk karakter, og der mangler empiriske undersøgelser. Birnbaum &

Bala noterer også, at begrebet er blevet brugt til at beskrive en række sager, der burde være differentieret mere korrekt, herunder sager, hvori der er høje forekomster af gengangersager, vrede, mistillid, vanskeligheder med at kommunikere om børnene, påstande om alvorlig vold i hjemmet og problemstillinger om børn, der fremmedgøres. Der eksisterer tilsvarende forskellige bagvedliggende forklaringsrammer for de konflikter, der opstår mellem forældre efter en separation.

Fra vores erfaringer med professionelle og engagerede aktører på det familieretlige område kan vi tilsvarende konstatere, at højkonfliktbegrebet bliver tillagt forskelligt indhold og toning, afhængigt af, hvilke (faglige) briller man har på. Vi kan observere tre positioner i det danske landskab:

- 1) Når familierapeuter taler om 'højkonfliktskilsmisser', tager forståelsen ofte afsæt i et forældreparts samspilsdynamiske relation og henviser til tilfælde, hvor konfliktniveauet er (ekstremt) højt og konfliktadfærden er destruktiv, fx når kommunikationen præges af et højt emotionelt tryk, som gør den personorienteret, fjendtlig og fastlåst (fx Helland & Borren, 2015).
- 2) En anden position forstår primært højkonfliktsager som den type familieretlige sager, hvori der forud for sagen har været en familiehistorie med alvorlig psykisk og også ofte fysisk vold, og hvor parrelationen har været præget af kontrol og dominans, udøvet af den ene over for den anden (fx Politiken, 2014).
- 3) Når professionelle fra det familieretlige system taler om højkonfliktskilsmisser, refererer de ofte til sagsforløb, som ikke kun strækker sig over lang tid og rummer mange afgørelser (de såkaldte gengangersager), men som ofte også involverer andre myndigheder og instanser. Der er tale om sager, som, udover at være meget belastende for de involverede forældre og børn, også er yderst ressourcekrævende for de professionelle aktører, som behandler sagerne i det familieretlige system.

Der findes i den danske praksis således mindst tre forskellige – men ikke gensidigt udelukkende – forståelser af, hvad en højkonfliktsag er. Det familieretlige systems egen forståelse er den mest rummelige og vil oftest også kunne inkludere både den familierapeutiske definition og den forståelse, der primært fokuserer på vold.

Rapportens gang

Kapitlerne 2 og 3 afrapporterer resultaterne fra den første delanalyse, hvor vi, på baggrund af forskningslitteraturen, indkredser karakteristika ved fænomenet 'højkonfliktsager' og redegør for en række centrale risikofaktorer, som kan påvirke (skilsmisse)børns udviklingsveje negativt.

I kapitlerne 4-5 tester vi den teoretiske viden om højkonfliktskilsmisser og risikofaktorer i et stort empirisk datamateriale, bestående af nyoprettede forældreansvarssager i Statsforvaltningen, for på denne måde at kunne differentiere mellem tunge og mindre tunge sager (delanalyse 2).

Kapitlerne 6-10 er en afrapportering af den kvalitative delanalyse 3, hvor vi gennemgår 23 meget komplekse forældreansvarssager på grundlag af sagsakter, der er indhentet fra Statsforvaltningen.

Kapitel 11 gennemgår udenlandske erfaringer med at foretage screeninger i familieretlige sager (delanalyse 4).

Kapitel 12 er en kort perspektivering, som adresserer den familieretlige praksis.

2 FORSKNING OM KOMPLEKSE FAMILIERETLIGE SAGER

Indledning

Befolkningsundersøgelser om danske skilsmissebørn viser, at de fleste samlivsbrud som helhed forløber udramatisk. Mange separerede forældre aftaler selv, hvilke arrangementer børnene fremtidigt skal være omfattet af, og de fleste formår at etablere et fornuftigt forældresamarbejde om børnene (Ottosen, 2016a). Et stort mindretal, 25-30 pct., af forældrene må dog – før eller siden – henvende sig til de familieretlige myndigheder, fordi der opstår konflikter, som de ikke selv kan løse. Blandt disse udvikler omkring halvdelen sig til såkaldte 'gengangere'; en initial og pragmatisk defineret afgrænsning for de såkaldte højkonfliktsager. Erfaringerne viser, at nogle af disse sager kan stå på i årevis uden at blive afsluttet. Sagerne er ikke kun opslidende for de involverede parter, forældrene og børnene; de er også meget omkostningstunge for de familieretlige myndigheder, der gentagne gange må bruge medarbejderressourcer på at få konflikterne bilagt.

Den ovennævnte beskrivelse refererer til danske forhold, men højkonfliktsager er ikke et eksklusivt dansk fænomen. Faktisk peger en række studier på, at disse sager deler en række træk, som er genkendelige på tværs af tid og rum. Det gælder både med hensyn til omfang (10-15 pct. af alle separerede forældre) og med hensyn til de indholdsmæssige dynamikker, som kan være på spil i sagerne (se fx Anderson m.fl., 2010; Maccoby & Mnookin, 1992). Litteraturen afspejler desuden, at de familieretlige myndigheder, på tværs af jurisdiktioner og landegrænser, oplever ensartede udfordringer med, hvordan de skal håndtere disse vanskelige sager.

Vi gennemgår her, hvad forskningen har udpeget som væsentlige temaer og dynamikker i disse sager. Vi skal i denne sammenhæng bemærke, at mængden af nyere forskning om 'højkonfliktskilsmisses' (som er den udbredte term i litteraturen) ikke forekommer at være overvældende stor. For eksempel fandt Haddad, Philips & Bone (2016) i en ret ny oversigtsartikel om emnet (dækkende perioden 2000-14) kun 33 relevante artikler. Blandt disse var en del af oplysende karakter, mens de øvrige artikler var baseret på egentlige forskningsstudier, der ofte støttede sig til kliniske observationer, små sub-samples eller kvalitative metoder, som begrænser mulighederne for at generalisere undersøgelsesresultaterne.

Vi har i litteraturgennemgangen også bemærket, at en række forfattere (Anderson m.fl., 2010; Birnbaum & Bala, 2010; Haddad, Philips & Bone, 2016; Malcore m.fl., 2009) efterlyser, at der er et vidensbehov for at få:

- en klarere definition af begrebet 'højkonfliktskilsmisse'
- en klarlægning af, hvilke faktorer der bidrager til fortsatte konflikter, samt
- flere omhyggeligt udførte evalueringer, der viser, hvilke typer interventioner der fungerer bedst i disse sager.

Temaer og dynamikker i højkonfliktsager

Johnston (1994), der, så vidt vi kan vurdere, var en af de første, der beskæftigede sig indgående med 'højkonflikt-fænomenet', har foreslået en begrebslig model, der involverer tre konflikt-dimensi-

oner: domænet, den taktiske og den holdningsmæssige dimension. Johnston hævder, at den familieretlige og -terapeutiske praksis har behov for at skelne mellem disse konfliktelementer for at kunne udrede, hvornår en sag er en 'normal højkonflikt' og kan behandles, så begge forældre kan forblive aktivt involverede i deres børns liv, og hvornår en sag signalerer patologi og dysfunktionalitet, som kan fordrø, at adgangen til børnene må reduceres væsentligt eller helt suspenderes.

Domæne-dimensionen refererer til sagsindholdet eller typen af uenigheder, som opstår efter bruddet, fx om børnebidrag, bodeling, forældremyndighed og samvær med børnene eller meningsforskelle om opdragelsespraksis. Den taktiske dimension refererer til den måde, hvorpå et separeret par forsøger at løse deres uoverensstemmelser: fx ved at undgå hinanden; ved at forsøge at løse uoverensstemmelserne ved verbalt ræsonnement; ved verbal aggression, tvang eller fysisk aggression. Andre taktikker kan inkludere de måder, hvorpå stridighederne formelt løses, fx ved brug af advokater, forhandling, mægling eller retssager. Endelig refererer den holdningsmæssige dimension, ifølge Johnston, til graden af negative følelser eller fjendtlighed, som de separerede forældre retter mod hinanden; holdninger, der kan komme til udtryk åbenlyst eller være mere skjulte.

I den forskningsbaserede litteratur, vi har fundet om højkonfliktskilsmisses, sondres der imidlertid ikke altid så entydigt mellem disse dimensioner. Nogle forfattere fokuserer fx fortrinsvis på den holdningsmæssige dimension, mens andre interesserer sig for konfliktindholdet eller for det, som Johnston kalder de taktiske aspekter. De varierende indfaldsvinkler til emnet kan have sammenhæng med, at familieretlige problemstillinger bliver udforsket af forskere med forskellig faglig baggrund. I gennemgangen nedenfor redegør vi for en række analytisk afgrænsede temaer, som litteraturen har udpeget som væsentlige eller ofte forekommende elementer i de komplekse familieretlige højkonfliktsager. Hvor litteraturen har drøftet det, udpeger vi tillige nogle praktiske implikationer. Temaerne omhandler således forældrenes samspildynamik, voldsproblematikker, bekymringer om omsorgen for barnet, problemstillinger om børn, der ikke har kontakt med den ene forælder, individuelle mangler hos forældrene samt en række ydre markører ved sagerne.

Forældrenes samspildynamik

En del forfattere fokuserer ikke overraskende på de samspildynamiske udvekslinger og det følelsesmæssige klima, der ofte karakteriserer forældre i højkonfliktsagerne: Sagerne identificeres ved forældrenes løbende uenigheder, deres gensidige mistillid og tendens til at skyde skylden på hinanden. Udvekslingerne er præget af høj fjendtlighed, verbale overgreb og lejlighedsvist fysisk voldelige kampe. Et karakteristisk træk er, at forældrene afviser at underkaste sig hinandens regler, anmodninger eller krav. I det omfang, at sagerne bliver indledt og vedligeholdt af begge parter, kan man tale om, at der er en afbalanceret magtrelation: Ingen af dem er særligt bange for hinanden eller frygter den anden (Anderson m.fl., 2010; Johnston, 2006; 1994). Man ser dog undertiden, at konflikten ensidigt bliver drevet frem og vedligeholdt af den ene forælder (Gilmour, 2004).

Ifølge Johnston m.fl. (2009) kan højkonfliktende forældre have svært ved at fokusere på deres børns behov og holde dem adskilt fra deres egne, og de kan have svært ved at beskytte deres børn mod deres egen følelsesmæssige lidelse og vrede, eller fra deres igangværende tvister med hinanden. Den ene part kan forsøge at opnå kontrol over den anden forælder ved at placere barnet i et krydspres, fx ved at forsøge at påvirke barnets holdning til den anden forælder, lægge pres på børnene for at tage parti, eller få dem til at påtage sig rollen som budbringer eller spion (Emery, 1999).

I et tidligere dansk studie om forældrepar med komplekse gengangersager om samvær fandt Ottosen (2004), at omdrejningspunktet i ca. 1/3 af sagerne alene drejede sig om forældrenes vedva-

rende høje konfliktniveau, uden at der forekom at være andre substantielle problemer til stede i sagen.

En familiehistorie med partnervold

I forhold til den samlede mængde litteratur, som vi har identificeret om højkonfliktskilsmisser, tematiserer påfaldende mange analyser, at der er en sammenhæng mellem familieretlige stridigheder og en historie med familie- eller partnervold. Fordi dette emne ikke tidligere har været særskilt behandlet i en dansk kontekst, ofrer vi det ekstra opmærksomhed her.

Allerede i 1994 konstaterede Johnston (1994), at flere undersøgelser dengang viste, at der ofte var erfaringer med partnervold i højkonflikt-skilsmissesagerne. I forlængelse heraf fremhævede hun ud fra kliniske observationer, at hun fandt tegn på, at personer, der var involveret i disse skilsmisser, oftere var belastet af alvorlig psykopatologi, personlighedsforstyrrelser og misbrugsproblemer. Senere har et stigende antal studier fra forskellige regioner i verden set på forholdet mellem partner-/familievold og højkonfliktsager, og de har bekræftet, at man i disse sager ser en ganske høj prævalens af vold (se fx Brownridge m.fl., 2008, Davis, 2015; Gilmour, 2004; Jaffe m.fl., 2003; 2008; 2014; Johnston, 1994; 2006; Kaspiew m.fl., 2009; Kelly & Johnson, 2008). Fx fandt et britisk studie om familier, der var involveret i en familieansvarssag ved retten, at der i ¾ af sagerne var mindst én forælder, der havde oplevet frygt, mens der i over halvdelen af sagerne blev rapporteret om erfaringer med fysisk vold (Bream & Buchanan, 2003).

Der er i forskningen konsensus om, at familie- eller partnervold er et komplekst fænomen, som kan have flere udtryksformer, og derfor er der foreslået flere typologier (Beck m.fl., 2013; Johnson, 2006; Kelly & Johnson, 2008), som også er testet empirisk. Blandt flere typer forekommer især følgende at være relevante for det familieretlige system:

- *Intim-terrorisme* (eller *tvangsmæssig, kontrollerende vold*) bliver beskrevet som et vedvarende mønster, hvori der anvendes trusler, magt, følelsesmæssige overgreb og andre tvingende midler til ensidigt at dominere den ene part og fremkalde frygt, underkastelse og føjelighed i forhold til den anden part. Kontrollen kan ofte vedligeholdes ved, at voldsudøveren insisterer på at have ensidig beslutningsret over økonomiske forhold eller børneopdragelsen og ved at begrænse offerets kontakt med omverdenen, dvs. social isolation (Johnson, 2006; Kelly & Johnson, 2008). Denne type vold ses ofte i studier, som er baseret på undersøgelsesudvalg fra krisecentre og retssager, og her ses mænd oftest som gerningspersoner, mens kvinder er ofre. I et stort epidemiologisk undersøgelsesudvalg af skilsmissepar har Beck m.fl. (2013) vist, at denne type vold – i alvorlige eller mildere former – også er udbredt blandt forældre med tvister om børnene. Johnston (2006) påpeger, at når man møder disse højkonfliktpar i de familieretlige sager, har de ofte været dysfunktionelle længe før separationen, og det er endvidere sandsynligt, at et overgrebsmønster med kontrol samt fysisk og psykisk vold vil fortsætte efter skilsmissen. Voldsudøveren kan således bruge de retlige stridigheder om børnene til fortsat at chikanere og straffe (Kelly & Johnson, 2008).
- *Voldelig modstand*: Den ene partner er voldelig og kontrollerende, og den anden svarer med at gøre voldeligt modstand.
- En tredje hovedtype benævnes *situationsbestemt partnervold*. I disse tilfælde udøves volden af to parter med begrænsede konfliktløsningsfærdigheder. Magtrelationen er i den henseende mere afbalanceret, og parterne har ikke tendens til at være særligt bange for hinanden. Volden har oftere en mere episodisk karakter og vil ikke have tendens til at eskalere over tid. Denne type vold, der involverer bilaterale påstande om magt uden en regulær, primær initiativtager,

er oftere identificeret i undersøgelser, baseret på større populationsudvalg (se fx Jaffe m.fl., 2014; 2008; Johnson, 2008; Johnston, 2006; Kelly & Johnson, 2008).

- *Separations-anstiftet vold* opstår ofte uventet og optræder som enkeltstående episoder, der er udløst af samlivsbruddet. Udøves af en partner, der ellers har en civiliseret adfærd og kan være en reaktion på at blive forladt (Kelly & Johnson, 2008).

Undersøgelsesresultaterne om de høje forekomster af erfaringer med familievold i familieretlige sager har flere steder ført til, at man i praksis har skærpet opmærksomheden på denne problematik. Fx har man i både USA, Australien og New Zealand indført lovændringer og initiativer, der tilsigter at tage højde for påstande om familie-/partnervold i skilsmisssager om børn. Jaffe m.fl. (2008; 2014) fremhæver begrundelserne for disse ændringer, der anerkender, at vold i hjemmet er et relevant moment i familieretlige sager om forældreansvar:

- For børn, der har oplevet vold i hjemmet, kan samlivsbruddet være en beskyttelsesfaktor, men i nogle tilfælde slutter volden ikke med separationen: Undersøgelser har vist, at fysisk vold, stalking og chikane i nogle tilfælde fortsætter og endog kan eskalere, fx i forbindelse med, at børnene skal udleveres til samvær (Jaffe m.fl., 2003; Sheeran & Hampton, 1999).
- Et barn, som lever med vold i familien, kan være konstant bange og i beredskab – også mellem voldsepisoderne – og det kan føre til alvorlige og varige skader, at børn ikke har et trygt miljø at udvikle sig i (Jaffe m.fl., 2004; Vincent, Bøg & Lindberg, 2017). Konsekvenserne af, at børn oplever vold i familien, kan således være lige så voldsomme, som hvis barnet selv var blevet mishandlet (Sudermann & Jaffe, 1999). En ny dansk undersøgelse har fx fundet, at børn, der er eksponeret for familievold, har større risiko end andre børn for at blive anbragt, modtage forebyggende foranstaltninger, få stillet diagnosen PTSD og præstere dårligt ved folkeskolens afgangsprøve (Vincent, Bøg & Lindberg, 2017). Undersøgelser har også vist, at det kan have helbredsmæssige konsekvenser for børnene, hvis moderen udsættes for vold under graviditeten, idet disse børn hyppigere fødes med en lavere fødselsvægt og -længde (Åsling-Monemi, Nawed & Persson, 2009). En række undersøgelser har endvidere dokumenteret, at børn, hvis mødre er blevet overfaldet af deres mandlige partnere, har øget sandsynlighed for selv at blive udsat for – navnlig emotionelle - overgreb af deres fædre (Edleson, 1999; Johnston, 2006).
- Det kan påvirke børns socialisering negativt at blive eksponeret for vold i hjemmet, fordi de derigennem lærer, at fysiske angreb eller trusler om vold er et legitimt redskab at anvende i sociale relationer eller som et middel til konfliktløsning. Voldsudøvere er således dårlige rollemodeller (Bancroft & Silverman, 2002).
- Ofre for partnervold kan blive undermineret i deres forælderrolle, fx ved, at voldsudøveren giver den anden forælder skylden for samlivsbruddet eller ved at instruere børnene i ikke at lytte til dennes anvisninger (Bancroft & Silverman, 2002).
- Voldsudøveren kan bruge de familieretlige processer som et middel/forum for fortsat kontrol og chikane. Nogle forfattere har peget på, at visse krænkende forældre har evner til at præsentere sig selv positivt i retten og overbevise myndighederne om, at de skal tildeles forældremyndigheden (Jaffe m.fl., 2003; Zorza, 1995).
- Selv om partnervold i de fleste tilfælde vil aftage efter separation, ses det i et meget lille antal sager, at volden eskalerer til et sådant niveau, at det fører til risiko for drab. I nogle af

disse sager er børn i risiko for at være vidner til drabet eller for selv at blive drabs ofre (Jaffe & Juodis, 2006).

- Partnervold kan få en negativ indflydelse på ofrets forældrekapacitet, idet ofret kan udvikle posttraumatisk stress syndrom (PTSD), depression, angst, lavt selvværd, eller udvikle et misbrugsproblem som følge af overgrebene. Selve separationen kan medføre, at forældrefunktionen forbedres, men under den retlige proces kan disse forældre imidlertid præsentere sig selv mere negativt, end de vil gøre, når de ikke længere er belastet af volden og den retlige proces (se Jaffe & Crooks, 2005; Johnston, 2006).

Nogle studier har endvidere fundet, at det er vanskeligt at få bragt oplysninger om familievold frem for de familieretlige myndigheder, blandt andet fordi advokater fraråder deres klienter at nævne det. Rationalet er, at moderen derved kan fremstå som 'usamarbejdsvillig' og risikere at blive stillet dårligere i sagen om børnene (Hardesty & Ganong, 2006; O'Sullivan, 2000). Sådanne undersøgelsesfund er påfaldende i lyset af, at de ovenfor refererede forfattere sammenfattende peger på, at familie-/partnervold er et væsentligt undersøgelsesområde for de familieretlige myndigheder, der håndterer forældreansvarssager. Samtidig understreger den mere praksisorienterede del af litteraturen også, at denne type sager fordrer en anden slags sagsbehandlingstilgang end den, der gælder i flertallet af sagerne, hvor det som regel er relevant at tilskynde parterne til et fortsat samarbejdende forældreskab (se fx Jaffe m.fl., 2008; Johnston, 2006).

Uoverensstemmelser og bekymringer om omsorgskvaliteten

Skønt den tilgængelige litteratur om emnet er knap, har nogle forfattere henledt opmærksomheden på, at man hos stridende forældre typisk ser en gennemgribende mistillid til den anden forælders evne til at drage tilstrækkelig omsorg for barnet. Der kan også være afvigende opfattelser af, hvordan forældrerollen skal udfyldes og praktiseres (Johnston, 1994; s.168).

En australsk undersøgelse (Cashmore & Parkinson, 2011) viste således, at den almindeligste årsag til samværstvister var, at den ene forælder havde betænkeligheder ved den anden forælders evne til at tage sig af børnene. Det kunne enten dreje sig om bekymringer for børnenes sikkerhed, når de var i den anden forælders varetægt, eller der kunne være tale om forskelle i opdragelsespraksis. Bekymringerne skal ses i sammenhæng med, at mange forældre bliver skilt, når børnene er meget små. Både bopæls- og samværsforældre refererede hyppigt til, at en forskellig indstilling til omsorgsvaretagelsen var central i deres tvist. Det kunne dreje sig om forskelle i forhold til, hvordan omsorgen skulle varetages for barnets helbred, skolegang, opdragelse eller i forhold til tolerancen over for risikable eller mere 'eventyrlystne' adfærdsmønstre. I andre tilfælde gik forældrenes klager ud på, at den anden forælder optrådte upassende eller ikke evnede at give barnet tilstrækkelig pleje eller omsorg. Blandt eksempler på påstande om vanrøgt eller upassende adfærd kunne fx være den anden forælders 'vedvarende surhed', farlige kørsel i påvirket tilstand, sene sengetider, eller et fravær af tilstrækkelig omsorg og interesse for børnenes fritidsaktiviteter.

En norsk undersøgelse (Jevne & Andenæs, 2015) har, ligesom et tidligere dansk studie (Ottosen, 2004), tilsvarende vist, at forældres bekymringer for barnets velfærd er et dominerende tema i de komplekse forældreansvarssager. Det norske studie viste, at bekymringerne i de fleste tilfælde drejede sig om, hvorvidt barnet blev udsat for følelsesmæssige overgreb, fx at det blev intimideret, ikke fik tilstrækkelig komfort eller sikkerhed, var vidne til vold mellem forældrene, eller blev trukket ind i forældrenes tvister. En del forældre bekymringer handlede om forsømmelse af barnet og om utilfredsstillende omsorgsstandarder og -rutiner. Nogle forældre bekymrede sig over, om barnet blev udsat for fysisk vold og/eller seksuelle overgreb.

Fagfolk, der behandler højkonfliktsagerne, sigter ofte mod at få forældrene til at samarbejde, have fokus på børnene, skue fremad og lægge fortiden bag sig. Men som Jevne & Andenæs (2015) fremfører, kan det være svært for parterne at orientere sig mod et mål om samarbejde og delt omsorg, fordi mistilliden til den anden parts omsorgskapacitet udspringer af erfaringer fra den tidligere familiehistorie; erfaringer, som måske netop har været den udløsende årsag til samlivsbruddet. I nogle tilfælde har parterne slet ikke levet sammen og har derfor ingen historie at bygge på. Tilliden til den anden forælders omsorgsevner skal derfor bygges op fra nulpunktet. I andre tilfælde har familiehistorien været præget af vold eller misbrug eller af, at den ene forælder ikke har været engageret i omsorgen for børnene på en måde, der fik denne til at fremstå som en kompetent forælder. I atter andre tilfælde, hvor familiehistorien måske nok har været præget af tilstrækkelig omsorg og en initial tillid til den andens forældreevne, kan en forælders manglende evne til at håndtere skilsmissem på grund af psykiske problemer, manglende ressourcer, jalousi eller ønsket om 'at ville have børnene' være baggrund for bekymringerne. Andre undersøgelser har tilsvarende peget på, at forældre, der praktiserer et fælles og samarbejdende forældreskab efter separationen, også gjorde det, mens de levede sammen (Kitterød m.fl., 2014; Ottosen, 2014), mens bekymringer om utilstrækkelig omsorg, der starter, mens forældrene bor sammen, ofte fortsætter efter samlivsbruddet (se fx Buckley, Whelan & Carr, 2011). På grundlag af indsigten fra sådanne forskningsanalyser kan det generelle råd til forældre om at lægge fortiden bag sig være problematisk at følge. Jevne (2017), der har forsket i, hvordan professionelle håndterer højkonfliktsager i Norge, har foreslået at anlægge et mere kontekstsensitivt perspektiv i konfliktløsningen, således at sagsbehandlerne tilvejebringer et bredere kendskab til familiehistorikken og baggrunden for forældrenes bekymringer for at kunne foretage en realistisk vurdering af, hvordan 'det fortsatte forældreskab' kan realiseres.

Børn, der ikke vil have kontakt med den ene forælder

I nogle sager ses barnets rapporterede modstand mod kontakt med samværsforælderen at være årsag til, at der rejses sager i det familieretlige system, idet bopælsforælderen ikke ønsker at udlevere barnet til samvær mod dets vilje. Som vi viser i senere kapitler, er det også en problemstilling, som man kan genfinde i komplekse familieretlige sager i Danmark.

Undersøgelser har vist, at børn og unge kan have forskellige grunde til at ønske samværet reduceret eller stoppet. De kan fx opleve, at relationen ikke er meningsfuld, fordi samværsforælderen ikke interesserer sig særligt for dem, fordi pasningen af dem overlades til en ny partner, fordi de føler sig udsat for følelsesmæssig manipulation, eller i nogle tilfælde fordi der ikke har været en tæt forudgående kontakt med forælderen (Cashmore & Parkinson, 2011; Liversage & Ottosen, 2017; Neale, Wade & Smart, 1998; Ottosen, 2004). I familieretlige disputer kan påstande om børn, der modsætter sig samvær, imidlertid blive mødt med beskyldninger om fremmedgørelse, dvs. at det er den ene forælder, som bevidst eller ubevidst påvirker barnet til ikke at ville have kontakt med den anden forælder. Også i den offentlige debat og selv blandt fagfolk bruges terminologien om fremmedgørelse temmelig vilkårligt. Der er derfor behov for at præcisere, hvornår man kan tale om et fremmedgjort barn.

Litteraturen om børn, der støder den ene forælder fra sig, såkaldt alienation eller fremmedgørelse, har teoretisk set været præget af definatoriske kontroverser (se fx Jaffe, Ashbourne & Mamo, 2010). For overordnet at differentiere mellem forskellige motivgrupper har Kelly & Johnston (2001) derfor foreslået, at man begrebsligt bør sondre mellem, hvad den engelsksprogede litteratur benævner som 'alienation' ('fremmedgørelse/fremmedgjorthed') og 'estrangement' ('distancering'). Distancering bør, ifølge Kelly & Johnston, ekskluderes kategorialt fra fremmedgørelse: Når der er tale om distancering, hævder Kelly & Johnston, kan barnets afvisning af en forælder være beretti-

get, begrundet i dennes manglende omsorgskapacitet, i omsorgssvigt eller overgreb. En vigtig indikator på fremmedgørelse/fremmedgjorthed er barnets intense modstand mod at have kontakt med en forælder, som det ellers tidligere har haft en positiv relation til. Der synes således ikke at være nogen umiddelbar god grund til, at barnet afviser forælderen.

På baggrund af, at 'fremmedgørelse' ofte bliver tematiseret som et problem i de komplekse sager, og fordi problemstillingen også har involveret akademisk debat, har flere forskergrupper inden for de senere år gennemgået de eksisterende empiriske undersøgelser, der har analyseret dette fænomen (Fidler, Bala & Saini, 2012; Kuehnle & Drozd, 2012; Saini m.fl., 2016). Disse gennemgange konkluderer kort opsummeret:

- Der er ikke forskningsmæssig konsensus om, hvordan fremmedgørelse/fremmedgjorthed skal defineres og måles. De fleste hidtil udførte undersøgelser er desuden baseret på små undersøgelsesudvalg eller på tværsnitsbaserede eller retrospektive undersøgelsesdesign, som ikke kan udrede de komplekse interaktionelle effekter eller sammenligne udfald over tid. Det overordnede budskab er således, at den eksisterende forskning om ætiologi, prævalens, karakteristika og interventioner for fremmedgjorthed har betydelige metodologiske begrænsninger.
- Problemstillingen om fremmedgjorte børn er et observeret fænomen fra den kliniske praksis, men der findes ingen undersøgelser, som kan kortlægge, hvor hyppigt det forekommer. Fremmedgjorthed over for en forælder kan forekomme i alle familietyper, men ses som nævnt hyppigere i højkonfliktskilsmissesager, hvilket indikerer, at forældrenes konflikt kan være en formativ faktor. Både mødre og fædre kan blive afvist af deres barn, men i retssager om forældremyndighed mv. er den afviste forælder af forskellige grunde hyppigst faderen. Fænomenet ses hyppigst blandt større børn (9-15-årsalderen).
- Den forælder, som barnet foretrækker, kan ubevidst eller bevidst medvirke til, at barnet afviser den anden forælder (*parental alienating behaviour*); en adfærd, som kan udøves af såvel faderen som af moderen. I nogle tilfælde ses, at begge forældre inducerer negative opfattelser af den anden forælder i barnet. Begge forældre kan således bidrage til problemet. Om forældrekarakteristika har flere undersøgelser peget på, at der hyppigere ses tegn på psykopatologi og personlighedsforstyrrelser hos den foretrukne forælder, mens forskningsresultaterne er mere blandede, når det gælder karakteristika hos den afviste forælder.
- Nogle undersøgelser har vist, at fremmedgjorte børn har øget sandsynlighed for at få følelsesmæssige problemer, i alt fald på den korte bane; andre undersøgelser har ikke kunnet finde sådanne sammenhænge. Det er påfaldende og interessant, at undersøgelsesresultaterne herom ikke er mere entydige. Der foreligger ikke tilstrækkeligt med viden til at kunne vurdere eventuelt langsigtede effekter hos børnene.

Selv om begge forældre ikke altid er lige ansvarlige, tilsiger den eksisterende viden sammenfattende om dette komplekse fænomen, at fremmedgjorthed hos børn bør ansues som et familierelationelt problem snarere end som en individuel patologi hos en forælder eller hos barnet (Kuehnle & Drozd, 2012). Det skal derfor også afslutningsvist understreges, at forældrefremmedgørelse (*parental alienation*) til dato ikke betragtes som et klinisk, diagnostisk syndrom.

Individuelle forhold hos forældrene

Flere undersøgelser har fundet en forhøjet forekomst af psykisk sygdom og/eller rusmiddelbrug hos forældre med et højt konfliktniveau under eller efter samlivsbruddet (Helland & Borren, 2015; Ottosen & Stage, 2011;). Et norsk studie (Ådnanes m.fl., 2011) rapporterede fx, at psykiske vanskeligheder hos både forældre og børn var mere udbredte i de såkaldte barnefordelingssager, hvor forældrene ikke kunne nå til enighed om børnene, i forhold til andre sagstyper, som kom ind i det norske mæglingssystem. Rusmiddelbrug hos en eller begge forældre forekom også væsentligt oftere i disse barnefordelingssager (uafhængigt af sagens udfald).

Ud over disse belastninger peger nogle forfattere på, at tilstedeværelsen af personlighedsforstyrrelser hos forældre kan øge risikoen for, at samlivsbruddet udvikler sig til en højkonfliktsag. Navnlig forældre med kronisk og alvorlig borderline, narcissistiske og antisociale personlighedsorganiseringer kan vise sig at være meget 'besværlige', når et ægteskab bliver opløst (Kelly, 2003b). Supplerende omstændigheder kan være, at nogle af disse forældre har svært ved at aflæse børnenes behov, eller at de er ude af stand til at adskille deres egne behov fra barnets. Således fandt Baum (2004) i en undersøgelse blandt skilsmisseforældre, at de mest konfliktende forældrepar, særligt fædre, scorede lavere på selv-differentiering og højere på narcissisme i forhold til skilsmissemfamilier, der befandt sig i mindre konfliktramte klynger. Hvis begge forældre udviser adfærdstræk, som er karakteristiske for sådanne personlighedsforstyrrelser, antages risikoen for vedvarende konflikter at være ganske høj (Cohen & Levite, 2012; Donner, 2006; Johnston & Campbell, 1988, Kelly, 2003b).

Forhold, der relaterer sig til den socio-demografiske profil

Ud over de mere sagsrelaterede omstændigheder, som er beskrevet ovenfor, har flere undersøgelser, hovedsageligt fra de skandinaviske lande, også fokuseret på mere generelle karakteristika hos forældre, som er involveret i familieretlige konflikter, herunder deres socio-demografiske profil. Sammenlignet med intakte familier findes der blandt forældre, som er involveret i de mere komplekse sager om børnene (fx gengangersager eller retssager), oftere tegn på social udsathed i form af hyppigere arbejdsløshed, et lavere uddannelsesniveau og mere kontakt med de sociale myndigheder. I forhold til separerede forældre, der aldrig har været i kontakt med de familieretlige myndigheder, har forældre, der er involveret i juridiske tvister, oftere yngre børn og kortvarige samlivsforhold (Ottosen, 2000). Deres begrundelser for samlivsophævelsen beror hyppigere på misbrugsproblemer med alkohol eller stoffer, på psykisk eller fysisk vold, samt på uenigheder vedrørende børneopdragelse (Ottosen & Stage, 2011). På tværs af de skandinaviske lande peger studierne således på, at personer, der er involveret i familieretlige tvister, til en vis grad afviger fra den gennemsnitlige befolkning i forhold til en række parametre for social udsathed (Familiestyrelsen, 2011; Koch, 2000; Ottosen, 2004; Rejmer, 2003; Skjørtén, 2005; Wiik m.fl., 2015; Ådnanes m.fl., 2011).

Ydre markører ved de komplekse sager

Nogle forfattere har peget på, at det ikke kun er forældrenes indbyrdes forhold eller individuelle karakteristika, der driver og opretholder en familieretlig konflikt, men at konteksten og rammen, hvori den foregår, også spiller en rolle. Den kontradiktoriske juridiske proces, som en retssag fx er, kan – bistået af (konfliktoptrappende) advokatrådgivning – i sig selv være et brændstof, der nærer konflikten (Johnston, 1994). Også inddragelse af familiemedlemmer, støttegrupper, partserklæringer fra psykologer mv. kan bidrage til konfliktoptrapning (Johnston, Roseby & Kuehnle, 2009).

Blandt andre ydre markører peger en række forfattere på, at højt konfliktsagen er karakteriseret ved, at der anlægges gentagne (rets)sager – i nogle tilfælde selv over mindre problemer (se fx Birnbaum & Bala, 2010; Stacer & Semen, 2000), at der indsendes og opsamles et overordentligt omfattende sagsmateriale; at en forælder lader sig repræsentere ved skiftende advokater gennem sagens historie, eller at en forælder udviser disrespekt for autoriteter i form af overtrædelse af resolutioner og tilhold eller ved at blive arresteret (Johnston, 2006).

Analysen om faktorer, der prædikerer langstrakte sagsforløb i det familieretlige system

Gennemgangen ovenfor har sat fokus på, hvad forskningsresultater har vist om karakteristika ved højt konfliktsager ud fra en række ydre markører og sagsrelaterede eller mere generelle indikatorer. Indikatorer er observerbare symptomer, der peger på tilstedeværelsen af en højt konfliktdynamik i en specifik sag. Indikatorer er således faktorer, der kan hjælpe os med at adskille højt konfliktsagerne fra de sager, der ikke er så konfliktfyldte.

Men kan man også indkredse, hvilke forhold der vil øge sandsynligheden for, at et samlivsbrud udvikler sig til at blive en familieretlig sag, som har de ovennævnte karakteristika?

Vi gennemførte en litteratursøgning efter nyere analyser, der i design var sat op til at prædikere sandsynligheder for, at en separation ville føre til vedvarende forældrekonflikter eller et langstrakt familieretligt sagsforløb. Resultatet af denne søgning gav meget sparsomme resultater. Vi fandt enkelte studier, der over en periode fulgte forældre, som var ved at blive skilt. Måske ikke så overraskende viste resultaterne, at samspilsdynamiske faktorer som forældres evne til at kommunikere og nå til enighed og deres holdninger til børneomsorg havde en statistisk signifikant sammenhæng med kvaliteten af deres forhold. Evnen til at kommunikere og særligt til at blive enige har også sammenhæng med, hvor mange retssager forældrene involveres i (Malcore m.fl., 2009; Wesolowski, Nelson & Bing, 2008). Alt i alt bibringer disse analyser således ikke så megen ny viden¹.

Opsamling og syntese

I dette kapitel har vi, på baggrund af eksisterende forskningslitteratur, belyst, hvilke isolerede temaer og markører der typisk kan være på spil i de familieretlige højt konfliktsager. Med inspiration fra Stewart (2001) har vi samlet disse karakteristika i en stiliseret typologi, der illustrerer, hvorved højt konfliktsagerne adskiller sig fra sager med et lavere konfliktniveau, jf. tabel 2.1.

¹ Desuden identificerede vi en håndfuld artikler, der undersøger og diskuterer, hvilke indsatser eller interventionsprogrammer (navnlig den såkaldte *Parenting Coordination*) der har vist sig mere eller mindre effektive i sager med et højt konfliktniveau. Da spørgsmålet om effektmålinger af indsatser ligger uden for formålet med denne gennemgang, belyses disse artikler imidlertid ikke her.

Tabel 2.1 Karakteristika, indikatorer og markører ved familieretlige højkonfliktsager i forhold til sager, der er præget af færre konflikter.

Karakteristika ved højkonfliktsager	Karakteristika ved lavkonfliktsager
Samspilsdynamiske forhold	Samspilsdynamiske forhold
Højt konfliktniveau, vrede, gensidig mistillid, nedrakning og beskyldninger Vil ikke underkaste sig den anden forælders krav og anmodninger En historie med partnervold eller forekomst af trusler, intimidering og stalking	Konfliktløsning sker med kun lejlighedsvis vredesudtryk Evne til ikke at sige visse ting i vrede Negative følelser kan hurtigt bringes under kontrol Ingen voldshistorie før eller efter separationen.
Forhold vedr. omsorgskapacitet	Forhold vedr. omsorgskapacitet
Kan ikke adskille egne behov fra barnets Evner ikke at holde barnet fri af konflikten; sætter det i krydspres Fundamentale uenigheder om opdragelse og omsorg Manglende tillid til den anden forælders omsorgskapacitet, frygt for omsorgssvigt eller overgreb Beskyldninger om, at den ene forælder fremmedgør barnet, fordi det ikke udleveres til samvær	Evne til at adskille barnets behov fra forælders Mønster, der beskytter børn fra vredeepisoder Evne til at samarbejde om børnerelaterede spørgsmål Begge forældre kan tolerere forskelle Evne til at validere betydningen af den anden forælder Børns trivselsniveau bliver bedre efter en tilpasningsperiode
Individuelle forhold	Individuelle forhold
Forekomst af psykisk sygdom, misbrugsproblemer Vanskeligheder ved at sætte grænser, Rigid og ufleksibel tænkning om relationer og børns udvikling Narcissistisk eller anti-social personlighedsstruktur Tegn på PTSD Social udsathed eller stressorer, fx knyttet til arbejdsløshed	
Ydre markører	Ydre markører
Gentagne sager ved de familieretlige myndigheder Omfattende sagsakter Triangulering – inddragelse af familiemedlemmer og andre instanser, herunder sociale myndigheder Hyppige advokatskift Disrespekt for autoriteter	Anvendelse af advokater og retssager betragtes som den sidste udvej Løbende uenigheder om problemer løses gennem de daglige rutiner Det støttende familie- og venskabsnetværk anvendes til at begrænse konflikter

Hverken gennemgangen ovenfor eller typologien tager højde for, at alvorligheden og antallet af markører kan variere fra sag til sag. Forskningslitteraturen har gennemgående haft tendens til at analysere de enkelte tematikker og markører som afgrænsede størrelser og har derfor ikke i videre udstrækning drøftet, hvad akkumuleringen af de nævnte faktorer betyder for en sags forløb. Fra virkelighedens erfaringer ved vi fx, at en del af disse faktorer ofte optræder samtidigt. Vores arbejdshypotese vil derfor være, at jo flere af de oplistede markører, der optræder i en sag, som således bidrager til at øge dens kompleksitet, desto større vil sandsynligheden være for, at den får et vedvarende, langstrakt forløb i det familieretlige system.

Afslutningsvist skal vi bemærke, at forskningslitteraturens perspektiver på højkonfliktfænomenet ikke nødvendigvis er kongruent med den måde, hvorpå fænomenet bliver debatteret i omverdenen. Som nævnt ovenfor er problemstillinger, der knytter sig til fx familievold, relativt velbeskrevet i litteraturen om højkonfliktsager. Så vidt vi kan bedømme, har der ikke hidtil været særlig meget fokus på denne problemstilling i en dansk kontekst. Samtidig må vi konstatere, at andre problemstillinger fylder meget i den danske debat om de komplekse forældreansvarssager, uden at de tilsvarende er skænket stor opmærksomhed i den forskningsbaserede litteratur. Det gælder særligt

i forhold til spørgsmålene om sabotage og chikane. Disse begreber nævnes sporadisk i litteraturen, men vi er ikke stødt på forskningsartikler, som gør disse fænomener til genstand for selvstændig analyse.

3 RISIKOUDSATHED HOS BØRN I FAMILIERETLIGE KONFLIKTER

Indledning

I det foregående kapitel har vi, ud fra eksisterende undersøgelser, indkredset, hvad der karakteriserer komplekse 'højkonfliktsager' i forhold til forældreansvarssager, som er mindre komplekse. Hvilke implikationer har det for de involverede børn? Med afsæt i forskningslitteraturen fokuserer vi i dette kapitel på, om skilsmissebørn i familieretlige sager er særligt risikoudsatte i forhold til andre børn: Rummer navnlig de mere komplekse sager komponenter eller såkaldte risikofaktorer, der kan true børns trivsel, velfærd eller sikkerhed? Viden om dette spørgsmål kan være vejledende for, hvad familierne bør screenes for, når deres sag bliver oprettet i det familieretlige system.

Hvad er risikofaktorer?

Med risikofaktorer menes forhold, som øger sandsynligheden for, at et barn belastes, eller at dets udviklingsbane tager en uheldig retning, uden at man derved kan tale om deterministiske sammenhænge. Tænkningen om risikofaktorer er knyttet til Bronfenbrenners (1979) teori om, at børns udvikling foregår inden for en økologisk ramme, bestående af flere lag, som hver især har indflydelse på udviklingen: 1) Barnet selv/dets genetik, 2) familiemiljøet, 3) lokalsamfundet og skolen samt 4) det øvrige omgivende samfund. I hvert af disse lag kan der være faktorer, som påvirker barnets udviklingspotentialer i en ugunstig retning. Ofte vil det ikke være tilstedeværelsen af en enkelt risikofaktor eller hændelse, der er udslagsgivende for, om et barn belastes, men flere samtidigt tilstedeværende forhold, der vil påvirke dets udviklingsbane i en negativ retning. Jo flere belastninger, jo dybere de er og jo længere de varer, desto større er sandsynligheden for, at børn kan knække under presset. Samtidig kan der i barnet og dets omgivelser også være beskyttelsesfaktorer, der fungerer som buffere mod de belastninger, som barnet er udsat for. At vurdere, om et barn er i risikozonen for mistrivsel eller i egentlig fare, beror således på en samlet afvejning af, hvilke risiko-og beskyttelsesfaktorer der er i barnet og dets opvækstmiljø.

Mange faktorer kan påvirke børns opvækstbetingelser, uanset om de oplever skilsmisse eller ikke. Fordi den overordnede hensigt med analysen er at identificere faktorer, som kan indgå i en screening af de familieretlige sager, beskæftiger vi os her kun med omstændigheder, som ifølge litteraturen hører til blandt de mest graverende faktorer. Der er altså tale om faktorer, som bør udløse forhøjet beredskab, fordi børns udviklingsveje kan påvirkes negativt, eller fordi deres sikkerhed er i fare.

Fordi børn i familieretlige konflikter deler vilkår med andre skilsmissebørn og med børn i almindelighed, har vi foretaget følgende opdeling:

1. Centrale risikofaktorer for børn generelt
2. Centrale risikofaktorer for skilsmissebørn generelt
3. Centrale risikofaktorer for skilsmissebørn, som er involveret i en familieretlig konflikt, herunder i en højkonfliktskilsmisse.

Centrale risikofaktorer for børn generelt

Som baseline for, hvad man i almindelighed betragter som alvorlige risikofaktorer i børns opvækst, har vi taget udgangspunkt i *The Adverse Childhood Experiences Study (ACE Study)*. Det er et stort amerikansk studie, som blev gennemført i slutningen af 1990'erne og omfattede omkring 17.000 deltagere. Studiet undersøgte sammenhænge mellem bestemte, alvorlige oplevelser i barndommen og mulige helbredsmæssige konsekvenser senere i tilværelsen. ACE-undersøgelsen har vist, at bestemte oplevelser tidligt i livet er væsentlige risikofaktorer for sygdom og død og kan medføre, at den generelle livskvalitet og trivsel reduceres væsentligt. Jo flere graverende barndomsoplevelser man har været udsat for, desto større er risikoen for negative udfald. Blandt eksempler på sådanne negative udfald er depression, alkoholisme og stofmisbrug, tidligt moderskab, leversygdomme, rygning, ringe akademiske færdigheder, risiko for vold og tidlig død (Felitti m.fl., 1998).

ACE-studiet opererer med ti velkendte risikofaktorer, der gennemgående bliver opfattet som helt centrale inden for de forskningsparadigmer, som beskæftiger sig med børnemishandling, børns udviklingspsykopatologi og socialt udsatte børn (se fx Broberg, 2005; Cash, 2001; Christoffersen, 2010; Dubowitz, & Depanfilis, 2000; Freij, 2006; Lagerberg & Sundelin, 2000; Lippe & Wilkinson, 2005; Werner, 1996).

Fem af de ti risikofaktorer omhandler *forældrenes manglende omsorgskapacitet* og belyser, om barnet har oplevet børnemishandling (eller omsorgssvigt). Der sondres mellem aktive overgreb og udeladelser (vanrøgt). Til de aktive overgreb hører 1) følelsesmæssig/psykologisk mishandling (om barnet degraderes, ydmyges, udskammes, nedrækkes, afvises), 2) fysisk mishandling (slag, skub, kast med noget, der giver skader eller mærker) og 3) seksuelle overgreb (samleje eller anden seksuel omgang). Til forsømmelserne hører 4) følelsesmæssig vanrøgt (manglende kærlighed, nærhed og støtte) samt 5) fysisk vanrøgt (manglende mad, upassende beklædning, manglende basal omsorg).

De øvrige fem risikofaktorer omhandler *barnets familieforhold*: Om barnet lever i en husstand med familiemedlemmer, der 6) er psykisk syge (fx depressive, alvorligt psykisk syge eller selvmordstruede), 7) har alkohol- eller andre misbrugsproblemer, eller 8) er kriminelle, dvs. har været i fængsel. 9) Familievold, forstået som faderens eller en samlevers alvorligere overgreb mod moderen, betragtes også som en graverende risikofaktor. Den sidste faktor omhandler 10) husstandsorganiseringen, fx om forholdene i hjemmet er præget af vedvarende uoverensstemmelser, af desorganisering eller om barnet har oplevet, at forældrene bliver skilt. Skilsmisse bliver således betragtet som en graverende barndomsoplevelse; en problemstilling, som vi vender tilbage til nedenfor.

Udvalget af de nævnte risikofaktorer kan forklares ud fra tilknytningsteorien, der er en central forståelsesramme i forhold til børn, som udsættes for svigt fra de nære omsorgspersoners side, dvs. hvor barnet ikke får den nødvendige pleje og omsorg, er udsat eller eksponeret for forskellige former for overgreb, eller bliver mødt med uforudsigelighed (jf. Broberg, 2005, s. 199). Bowlby (1982), en af tilknytningsteoriens centrale ophavsmænd, opererede med den grundlæggende hypotese, at mennesket er genetisk/biologisk forprogrammeret til at knytte sig til andre. Det lille barn er disponeret til at søge nærhed og kontakt med omsorgsgiver, navnlig når det føler sig utrygt, bange eller er oprevet. Der iagttages forskellige tilknytningmønstre: Barnet vil udvikle en tryk tilknytning, hvis forældrene er sensitive over for og indsigtfulde i forhold til barnets følelsesmæssige behov, mens børn, der ikke er sikre på, at de kan få trøst og beskyttelse, vil udvikle en utryk, undgående, ambivalent eller disorganiseret tilknytning, jf. Ainsworth m.fl. (1978).

På grundlag af de tidlige samspilserfaringer udvikler barnet en opfattelse af sig selv, af sin omsorgsperson (oftest mor) og af, hvad det kan forvente af andre mennesker. Små børn, der oplever, at deres behov bliver dækket, forventer at dette vil fortsætte, mens børn, der oplever uforudsigelighed eller bliver behandlet hårdhændet, ikke vil forvente andet. De tilknytningsmønstre, børn udvikler, står således i forhold til deres erfaringer. Børn kan med andre ord knytte sig til nogen, der svigter eller mishandler dem, samtidig med at de oplever dem som truende eller skræmmende. Det sætter dem i en umulig konfliktsituation (Broberg, 2005).

Nyere forskning peger på, at et opvækstmiljø, som er præget af vedvarende utryghed og uforudsigelighed, hvor den nødvendige voksenstøtte ikke er til stede, kan medføre, at barnets stressrespons bliver kronisk aktiveret (toksisk stresseksposering). En sådan form for langvarig aktivering af stress response-systemet kan forstyrre udviklingen af hjernens arkitektur og andre organsystemer og afstedkomme stressrelaterede sygdomme og kognitiv svækkelse, såvel i barndommen som langt ind i voksenalderen (Shonkoff m.fl., 2012).

De ovennævnte, meget grundlæggende, risikofaktorer er også relevante for det familieretlige felt. Vi foretog en stikprøve af udvalgte videnskabsformidlende værker, der henvender sig til professionelle inden for det familieretlige område². Gennemgangen af den udvalgte litteratur viste, at stort set alle forfattere opremser disse alment gældende risikofaktorer i deres vidensformidling til de familieretlige praktikere. Når det gælder det komplekse fænomen børnemishandling (også benævnt som omsorgssvigt), behandler forfatterne det oftest som et samlet kompleks uden at gå i detaljer med dets enkelte aspekter. Man skal her have in mente, at erkendelsesinteressen i den familieretlige litteratur er at kaste lys over (minimums)standarden for det acceptable forældreskab, dvs. at dens blik er rettet mod det normaliserede forældreskab; ikke det afvigende (som ligger inden for de sociale myndigheders ressort). En påfaldende afvigelse fra ACE-batteriet (og andre studier om risikofaktorer) er dog, at den familieretlige litteratur ikke gennemgående inkluderer forældres/familiemedlemmers kriminalitet som en graverende barndomsoplevelse.

Prævalens: risikofaktorer blandt forskellige udsnit af danske børn

Det amerikanske ACE-studie viste, at graverende barndomsoplevelser er almindelige. Næsten to tredjedele af undersøgelsens deltagere rapporterede om mindst én alvorlig risikofaktor, og mere end en ud af fem rapporterede tre eller flere af disse faktorer.

I Danmark findes der ingen tilsvarende undersøgelser, som har belyst, hvor store dele af befolkningen, der har haft multiple (dvs. akkumulerede) negative barndomserfaringer. Men der findes danske studier, som har fokuseret på disse faktorer enkeltvist, og de har, som den amerikanske undersøgelse, fundet, at nogle alvorlige barndomserfaringer er ganske udbredte. Det gælder især erfaringerne med at have oplevet skilsmisse gennem barndommen.

Ifølge ACE-studiets batteri af risikofaktorer er børn, der oplever familiebrud, allerede på forhånd disfavoriserede i forhold til andre børn. Men vi er også interesserede i at vide, om danske skilsmissebørn, inklusive dem, som involveres i familieretlige sager, derudover er mere udsat for negative barndomserfaringer end den øvrige børnebefolkning. Den viden er nyttig at have, hvis man vil

² 1) Som eksempler på videnskabelige reviews, der formidler viden om risikofaktorer hos skilsmissebørn, inddrog vi værker af Joan B. Kelly (2003a; 2012) og Paul Amato (2005; 2010), der i en menneskealder har været førende forskere på skilsmisseområdet. 2) Som eksempler på værker, der henvender sig til familierettens generalister ('parent coordinators', dvs. jurister; socialarbejdere; mæglere psykologer), inddrog vi guidelines fra AFFC og APA, samt den australske Detection of Overall Risk Screening Handbook. 3) Som eksempler på specialiseret litteratur, der henvender sig til psykologer, der udarbejder børnesagkyndige undersøgelser, eller skal udrede højkonfliktskilmisser, inddrog vi Goldstein (2016) og Johnston, Roseby & Kuehne (2009).

udvikle et screeningsværktøj til den familieretlige praksis. Har klientellet i statsforvaltningen hyppigt nogen problembelastninger, som man derfor bør være særligt opmærksom på?

Dette spørgsmål er ikke belyst i nogen undersøgelse tidligere. I det omfang informationerne overhovedet findes, har vi været nødt til at stykke dem sammen fra forskellige datakilder og undersøgelser. Resultaterne er sammenstillet i tabel 3.1. Da disse datakilder er baseret på forskellige undersøgelsesudvalg og spørgemetoder, er sammenligningen tentativ. Ikke desto mindre tilvejebringer sammenstillingen et indtryk af, om forekomsten af risikofaktorer varierer blandt de forskellige udsnit af børn.

Tabel 3.1 Tentativ prævalens af alvorlige barndomsoplevelser (risikofaktorer) blandt danske børn generelt, blandt skilsmissebørn og blandt skilsmissebørn i familieretlige konflikter.

Alvorlige barndomsoplevelser:	Danske børn generelt	Danske skilsmissebørn	Børn/familier med familieretlige sager i DK
<i>Fysisk mishandling</i>	5,6 pct. (Kilde: Vammen & Christoffersen, 2013) 7 pct. (15-19-årige) (Kilde: Ottosen m.fl., 2010)	Øget risiko, samlet omfang kendes ikke (Kilde: Oldrup m.fl., 2016) 9,2 pct. (15-19-årige) (Kilde: Ottosen m.fl., 2010) Blandt småbørnsmødre: 3,6 pct. oplyser, at fysisk vold mod småbørn var årsag til brud (Kilde: BFU, 1999)	Samlet omfang kendes ikke. Blandt småbørnsmødre med <u>samværsag i SF</u> oplyser 6,8 pct., at fysisk vold mod småbørn var årsag til brud (Kilde: BFU, 1999). Blandt småbørnsmødre med <u>højkonfliktsag (ved retten)</u> (2003) var den tilsvarende andel 14,8 pct. (Kilde: BFU, 1999; 2003 ³)
<i>Psykologisk mishandling / psykisk vold</i>	5,3 pct. (Kilde: Vammen & Christoffersen, 2013)	Samlet omfang kendes ikke Blandt småbørnsmødre: 8,3 pct. oplyser, at psykisk vold mod småbørn er årsag til brud (Kilde: BFU, 1999)	Samlet omfang kendes ikke Blandt småbørnsmødre med <u>samværsag i SF</u> oplyser 14,7 pct., at psykisk vold mod småbørn var årsag til brud (BFU, 1999). Blandt småbørnsmødre med <u>højkonfliktsag (ved retten)</u> (2003) var den tilsvarende andel 26,8 pct. (Kilde: BFU, 1999; 2003)
<i>Seksuelle overgreb</i>	1,2 pct. (Kilde: Vammen & Christoffersen, 2013)	Øget risiko, omfang kendes ikke (Kilde: Oldrup, 2016)	Omfang kendes ikke
<i>(Fysisk) vanrøgt</i>	3,1 pct. (Kilde: Vammen & Christoffersen, 2013)	Omfang kendes ikke	Omfang kendes ikke (<i>fortsættes</i>)
<i>Opvækst med psykisk syg forælder</i>	Det anslås, at ca. 8 pct. af børn og unge under 15 år vokser op i familier med psykisk sygdom (Kilde: Sundhedsstyrelsen, 2012).	Blandt skilte mødre til 18-årige børn oplyser 7 pct., at psykisk eller fysisk sygdom var årsag til samlivsbruddet (Kilde: BFU, 2014)	<u>Klientel i SF – 1. henvend.</u> 17 pct. mødre og 16 pct. fædre oplyser, at problemet skyldes psykisk sygdom (Kilde: Denne undersøgelse) <u>Højkonfliktsager (forældre</u>

3 Henvisningen 'BFU' refererer til datakørsler fra SFIs børneforløbsundersøgelse i 1999, 2003 og 2014.

Alvorlige barndomsoplevelser:	Danske børn generelt	Danske skilsmissebørn	Børn/familier med familieretlige sager i DK
			<u>med retssag</u>) samlivsbruddet forårsaget af psykisk sygdom i 19 pct. af tilfældene i flg. fædre hhv. 17 pct. iflg. Mødre (Ottosen & Stage, 2011)
<i>Opvækst med alkohol (og evt. andre misbrugsproblemer)</i>	I alt har 19,3 pct. blandt voksne i alderen 18-64 år som barn eller teenager boet sammen med nogen, som drak for meget. Blandt personer, der voksede op med nogen, som drak for meget, svarer 44,8 pct., at de blev meget negativt påvirket af dette, svarende til 8,6 pct. af populationen (Kilde: Jensen, Juel & Ekholm, 2016)	Blandt skilte mødre oplyser 18 pct., at alkoholproblemer var medvirkende årsag til samlivsbruddet. 6 pct. oplyser desuden om andre misbrugsproblemer (Kilde: BFU, 2014)	<u>Klientel i SF – 1. henvend.</u> 18 pct. mødre og 6 pct. fædre oplyser, at problemet skyldes alkohol eller andre misbrugsproblemer (Kilde: Denne undersøgelse) <u>Højkonfliktsager (forældre med retssag)</u> 19 pct. af mødre og 4 pct. af fædre oplyser, at misbrugsproblemer var årsag til bruddet. (Kilde: Ottosen & Stage, 2011)
<i>Opvækst med en kriminel/fængslet forælder</i>	5-6 pct. af en børneårgang oplever, at mindst én forælder har afsonet en kortere eller længere straf i løbet af deres barndom (0-17 år) (Kilde: Oldrup m.fl., 2016; BFU, 2013)	11-13 pct. af børn med separerede forældre har oplevet, at mindst én forælder har afsonet en kortere eller længere straf i løbet af deres barndom (0-17 år) (Kilde: BFU, 2013).	Omfang kendes ikke <i>(fortsættes)</i>
<i>Opvækst med vold mellem forældre</i>	Blandt 14-årige har 4 pct. oplevet vold mellem forældre. (Kilde: Oldrup m.fl., 2016) 5,3 pct. danske børn vokser op i familier, som er registreret med én eller flere volds-episoder, inden barnets 8. år (Kilde: Vincent, Bøg & Lindberg, 2017)	Blandt skilte mødre oplyser 7 pct., at samlivsophævelsen skyldtes fysisk vold, mens psykisk vold var en medvirkende årsag hos 16 pct. (Kilde: BFU, 2014)	<u>Klientel i SF – 1. henvend</u> 10 pct. mødre og 4 pct. fædre oplyser, at fysisk vold/overgreb er et problem, mens 25 pct. mødre og 11 pct. fædre henviser til psykisk vold/chikane (Kilde: Denne undersøgelse.) <u>Højkonfliktsager (forældre med retssag)</u> 23 pct. mødre og 5 pct. fædre oplyser, at fysisk partnervold var årsag til bruddet. 36 pct. af mødre og 10 pct. af fædre oplyser, at psykisk vold var grunden. (Ottosen & Stage, 2011)
<i>Har oplevet skilsmisse gennem barndommen</i>	Omkring hvert tredje barn oplever gennem opvæksten, at forældrene går fra hinanden (Kilde: Danmarks Statistik, 2017)	Irrelevant	Irrelevant

Når det gælder forekomst af *børnemishandling (omsorgssvigt)*, savner vi eksakte informationer om, hvor mange skilsmissebørn der som helhed er udsat for fysiske, psykologiske og seksuelle overgreb samt vanrøgt. Derfor ved vi som helhed heller ikke, hvor hyppigt omsorgssvigt forekommer blandt børn, der involveres i en familieretlig konflikt. Vi ved dog, at danske skilsmissebørn har en forøget risiko for at opleve fysiske og seksuelle overgreb (Oldrup m.fl., 2016; Holt m.fl., 2017 I undersøgelsen 'Børn og Unge i Danmark' (Ottosen m.fl., 2010) svarede 15-19-årige unge fra brud-

te familier noget hyppigere (9 pct.) end jævnaldrende fra intakte kernefamilier (5 pct.), at de havde oplevet at blive tævet eller slået af deres forældre.

I SFIs børneforløbsundersøgelse blev separerede mødre til 3½ år gamle børn i 1999 spurgt, om fysisk eller psykisk vold mod børn var blandt årsagerne til, at forældrene gik fra hinanden. 3,6 pct. af småbørnsmødrene svarede, at fysisk vold mod barnet eller børnene var blandt årsagerne, mens psykisk vold mod børn blev oplyst som skilsmissegrund af 8,3 pct. Blandt dem, der endte i en familieretlig sag, var voldsforekomsterne mod børn højere. Blandt de småbørnsforældre, som havde haft en eller flere samværssager i Statsforvaltningen (målt i 1999), havde en udløsende årsag til bruddet været fysisk vold mod børn for 6,8 pct. ifølge mødrene, mens psykisk vold var blandt årsagerne hos 14,7 pct. Blandt dem, der havde haft en højkonfliktsag (retssag om forældremyndighed, målt i 2003), var forekomsterne af vold mod børn endnu højere. Blandt disse mødre oplyste 14,8 pct., at fysisk vold mod børn var en grund til bruddet, mens 26,8 pct. svarede, at samlivet var opløst på grund af psykisk vold mod børnene. Fordi vold mod småbørn alt andet lige er en sjælden årsag til familieopløsning, og fordi langt fra alle forældre kontakter familieretten, er talgrundlaget bag disse opgørelser ikke stort. Men de indikerer, at skilsmissebørn, der har været udsat for fysisk eller psykisk vold, hyppigere vil være at finde i de familieretlige sager, særligt i højkonfliktsagerne.

Ifølge en befolkningsundersøgelse om børnemishandling (Armour, Elklit & Christoffersen, 2014) har 14 pct. af unge danskere på 25 år følt sig svigtet af deres omsorgsgivere gennem opvæksten. Denne information kan vi tentativt sammenstille med oplysninger fra separerede forældre, som har en sag i statsforvaltningen. Her rapporterer 30 pct. af mødrene og 17 pct. af fædrene, at utilstrækkelig omsorg for barnet er en kilde til forældrenes aktuelle problemer. Vi skal tilføje, at vi ikke har oplysninger om dybden i de svigt, som forældrene rapporterer om. Med det forbehold, at den ene undersøgelse er baseret på unges besvarelser og den anden på forældrenes, tyder billedet – forsigtigt tolket – på, at problemer med svigtende omsorgskapacitet er mindst lige så udbredte blandt statsforvaltningens klientel, som det opleves blandt danske unge generelt.

Sundhedsstyrelsen (2012) anslår, at ca. 8 pct. af danske børn vokser op med en *psykisk syg forælder*, uden at vi kender alvorligheden af sygdommen, herunder hvad den betyder for børnene. Omfanget svarer nogenlunde til de oplysninger, som findes i Børneforløbsundersøgelsen om skilsmissebørn generelt (datakørsler fra BFUs 6. indsamling i 2014). Her oplyser 7 pct. af de separerede mødre til 18-årige børn, at psykisk eller fysisk sygdom var blandt årsagerne til, at forældrene gik fra hinanden. I de data, som hidrører fra forældre med en sag i statsforvaltningen, oplyser 17 pct. af mødrene og 16 pct. af fædrene, at psykisk sygdom er en kilde til deres problemer. Samme høje niveau har vi også fundet i en undersøgelse blandt forældre med en forældreansvarssag ved retten, hvor 17-19 pct. af forældrene – mødre såvel som fædre – oplyste, at psykisk sygdom var baggrunden for deres brud. Psykisk sygdom ser således ud til at være hyppigere forekommende blandt det familieretlige klientel end blandt danske børn i almindelighed og blandt skilsmissebørn generelt.

Bedømt på besvarelser fra voksne, der har givet oplysninger om deres barndomsoplevelser, skønnes 19 pct. af danske børn at vokse op i *hjem, hvor der bliver drukket for meget* (Jensen, Juel & Ekholm, 2016). Blandt dem mener knap halvdelen, at de blev påvirket negativt af forældrenes drikkeri. I de undersøgelser, hvor vi har oplysninger om skilsmissebørns opvækstforhold, herunder også dem, der involveres i en familieretlig konflikt, er niveauet omtrent det samme, hvis vi lægger mødres besvarelser til grund: 18 pct. af skilte mødre svarer, at alkohol- eller andre misbrugsproblemer var årsag til samlivsbruddet, lige som 18 pct. af mødre, der er involveret i en familieretlig sag (hvad enten der er tale om en højkonfliktsag eller ikke), svarer, at misbrug er et problem. Ifølge separerede fædre er alkoholproblemer dog et sjældent forekommende fænomen (4-6 pct.). En

ganske stor andel af danske børn synes således at vokse op med forældre, der drikker for meget, men konservativt fortolket ser det ikke ud til, at skilsmissebørn er særligt udsatte ud fra de foreliggende data.

Ny dansk forskning viser, at 5-6 pct. af danske børn har en opvækst, hvor en forælder – oftest en far – har været *fængslet*. En særanalyse til denne gennemgang viser, at der er stor forskel på, hvilken familietype børn lever i. Mens 2 pct. af børn med samlevende forældre har oplevet, at en forælder har været fængslet, er den tilsvarende andel blandt skilsmissebørn 11-13 pct. (BFU-data, 2013). En undersøgelse om børn med fængslede forældre (Oldrup m.fl., 2016) viser således, at kun 18 pct. af de børn, der har (haft) en fængslet forælder, lever i en kernefamilie. De øvrige bor i en eneforsørgerfamilie, en stedfamilie eller er anbragt uden for hjemmet.

Det er svært at tilvejebringe et eksakt indblik i, hvor mange børn der eksponeres for vold i hjemmet, blandt andet fordi *partnervold* kan måles på forskellige måder. Spørger man børn og unge selv, svarer 4 pct. af de 14-årige, som går i 8. klasse, at de har oplevet vold mellem forældrene (Oldrup m.fl., 2016). Vincent, Bøg & Lindberg (2017) finder, at 5,3 pct. af alle danske børn vokser op i familier, som er registreret med en eller flere voldsepisoder, inden barnet fylder otte år. Man må antage, at gentagne erfaringer med partnervold ofte vil føre til, at offeret vælger at forlade forholdet for at beskytte sig selv og børnene. Justitsministeriets offerundersøgelse viser da således også, at fraskilte kvinder med børn er den familietype, der hyppigst har været udsat for partnervold. I SFIs Børneforløbsundersøgelse rapporterer 7 pct. af de skilte mødre, at samlivet blev opløst på grund af fysisk vold, mens 16 pct. oplyser, at psykisk vold var bevæggrunden. Analyser fra dette datasæt (BFU, 1999) viser, at fysisk og psykisk vold er indbyrdes forbundne fænomener. 80 pct. af de mødre, der oplevede fysisk vold, var også samtidig udsat for psykisk vold. Samtidig var de skilsmissebørn, som havde levet i familier med partnervold, langt mere eksponerede for selv at blive udsat for fysisk eller psykisk vold i forhold til børn, hvor der var andre årsager til bruddet.

De tilgængelige informationer tyder på, at skilsmisseforældre, der har en familiehistorie med partnervold med sig i bagagen, hyppigere havner i en familieretlig konflikt. Tager vi fortsat afsæt i besvarelser fra mødre, oplyser 10 pct. af dem, der henvender sig til statsforvaltningen for første gang, at fysisk vold er et problem, mens 25 pct. rapporterer om psykisk vold eller chikane. I de ofte mere komplekse sager, der ender ved byretten, har 23 pct. af mødrene oplevet fysisk vold og 36 pct. psykisk vold (Ottosen & Stage, 2011). Analyser fra SFIs børneforløbsundersøgelse viser tilsvarende høje rapporteringer om partnervoldserfaringer blandt de mødre, der har været involveret i familieretlige sager i statsforvaltningen eller ved retten (BFU, 2003). Ud fra de datasæt, hvori der også er besvarelser fra skilte fædre, finder vi hos dem et systematisk lavere rapporteringsniveau om partnervold: 4-11 pct., afhængigt af undersøgelsesudvalget og af, hvilken voldstype der er tale om.

På det foreliggende grundlag kan vi konkludere, at vold mellem forældre fremstår som en signifikant problemstilling for mindst en af forældrene i en del af de sager, der ender ved de familieretlige myndigheder.

Delopsamling

I dette afsnit har vi gennemgået nogle centrale faktorer, som man ved kan påvirke børns udvikling negativt på både den korte og den lange bane. Litteratur, der henvender sig til den familieretlige praksis, har peget på, at stort set alle disse faktorer også er relevante for bedømmelsen af forældresvarssager. Endelig har vi søgt at tilvejebringe et billede af, hvor hyppigt disse alvorlige barndomserfaringer forekommer i forskellige segmenter af den danske børnebefolkning, herunder

blandt dem, der involveres i en familieretlig konflikt. I forhold til danske børn i almindelighed peger billedet på, at:

- Skilsmissebørn har øget risiko for at opleve eller have oplevet fysiske og seksuelle overgreb
- Der er grundlag for at antage, at børn i familieretlige sager hyppigere har været udsat for fysisk eller psykisk vold af en forælder
- Forældre til børn i familieretlige sager oplever mindst lige så hyppigt som unge generelt problemer med svigtende omsorgskvalitet
- Børn i familieretlige sager har dobbelt så hyppigt en psykisk syg forælder
- Børn i familieretlige sager ser ikke umiddelbart ud til hyppigere at have forældre med alkoholproblemer
- Skilsmissebørn har øget risiko for at have en fængslet forælder
- Børn i familieretlige konflikter har meget hyppigere haft en opvækst med familievold

I kraft af en gennemgående hyppig rapportering om alvorlige barndomsoplevelser giver opgørelsen alt i alt grundlag for at antage, at børn i familieretlige konflikter gennemsnitligt set må forventes at være mere risikoudsatte.

Afslutningsvist skal vi tilføje nogle få supplerende bemærkninger:

For det første er der sammenfald (komorbiditet) mellem de risikofaktorer, som vi har behandlet: Som nævnt ovenfor har børn fx større risiko for at blive udsat for vold, hvis der også forekommer partnervold. Bliver børn udsat for fysisk vold, er der større risiko for, at de også udsættes for psykisk vold. Og ofte har børns sandsynlighed for at blive udsat for forskellige slags børnemishandling sammenhæng med, om forældrene er belastet af misbrugsproblemer, psykisk sygdom eller kriminalitet, eller med, om familien er blevet opløst. Vi giver et par illustrerende eksempler på disse overlappende sammenhænge i tabel 3.2.

Tabel 3.2 Eksempler på, hvordan risikofaktorer indbyrdes hænger sammen.

Udsat for alvorlig barndomsoplevelse:	Faktorer, der har sammenhæng med den alvorlige barndomsoplevelse iflg. danske studier
Fysisk mishandling:	Hos børn: har handicap (ADHD, hjerneskade, mental retardering), dreng (0-7 år) Hos forældre: alkoholmisbrug, ADHD, selvmordsforsøg, tidligt moderskab, psykiatrisk diagnose, ingen uddannelse, forældre er kriminelle (modtaget dom) I familien: vold i hjemmet; familieopløsning
Seksuelle overgreb:	Hos børn: har handicap, pige Hos forældre: alkoholproblemer, langvarig arbejdsløshed, mor har ingen uddannelse, mor har psykiatrisk diagnose, forældre har dom I familien: vold i familien, familieopløsning

Kilde: Holt m.fl., 2017; Oldrup m.fl., 2016.

For det andet skal vi gøre opmærksom på, at selv om vi her har fremdraget centrale risikofaktorer for børns udviklingsbetingelser, så er listen langt fra udtømt. Fx ved man, at det kan påvirke børn negativt at vokse op i hjem, hvor opdragelsesstilen er autoritær (Dahl, 2014), i hjem, hvor forældrene er langvarigt arbejdsløse eller hvor der er fattigdom (Christoffersen, 1996). Man ved fx også,

at børn kan traumatiseres af voldsomme begivenheder som krig, eller blive belastet, hvis en forælder bliver alvorligt syg og dør.

For det tredje har forhold hos barnet selv indflydelse på dets risikoudsathed. En væsentlig faktor er fx barnets alder: Det kan således have langt mere ødelæggende virkninger for små børn end for større børn at blive udsat for omsorgssvigt, fordi det neurale netværk i hjernen endnu ikke er udviklet (Buchanan, 2014). Man ved også, at barnets temperament eller særlige forhold hos barnet, fx handicap eller diagnoser, kan gøre det mere risikoudsat, fx for fysiske og seksuelle overgreb (Holt m.fl., 2017).

Risikofaktorer for skilsmissebørn generelt⁴

Efter næsten fire årtiers forskning er der i dag en ret sikker og robust viden om nogle aspekter ved skilsmissebørns forhold, selv om der fortsat er huller, som er svære at udfylde. Andre typer viden bliver løbende justeret, fordi der dukker nye og bedre resultater op, eller fordi den sociale virkelighed ændrer sig. Det gælder fx i forhold til spørgsmålet om deleordninger, hvor der i løbet af de senere år er blevet gennemført en række nye studier. Endelig er der væsentlige spørgsmål, som man forskningsmæssigt ikke ved så meget om, enten fordi de er svære at belyse, eller fordi omfanget af empiriske studier om emnet endnu ikke er tilstrækkeligt stort. Et eksempel herpå er problemstillingen om, hvorvidt små børn kan tåle at være i deleordninger (Ottosen, 2016b).

Hvordan klarer skilsmissebørn sig i forhold til børn i intakte familier?

Som omtalt ovenfor betragtes skilsmisse i almindelighed som en alvorlig barndomsoplevelse. Inden vi bevæger os ind på spørgsmålet om, *hvordan* skilsmissebørn klarer sig i forhold til børn, der lever i kernefamilie, bør vi nævne, at det 'at klare sig' kan måles på forskellig vis. Nogle studier fokuserer på den psykologiske trivsel, dvs. om børn har internaliserende problemer (fx depressionssymptomer og andre tegn på psykologiske kvaler) eller eksternaliserende problemstillinger (kriminell og antisocial adfærd). Man kan også belyse, hvordan børn klarer sig ved at fokusere på deres kognitive kompetencer, fx deres præstationsniveau i skolen, eller på om de dropper ud af et uddannelsesforløb. Det kan give et fingerpeg om børn eller unges livschancer på den lange bane. Risikoadfærd og livsstilsindikatorer kan være en tredje indfaldsvinkel til at måle trivslen, særligt blandt de ældre børn og unge.

Nogle studier har fokuseret på helbredet (psykosomatiske lidelser og stress) eller på det almene velbefindende (livstilfredshed og selvværd); andre har belyst børns sociale relationer til jævnaldrende (fx social accept og mobning) eller på forholdet til forældrene. Endelig er der studier, som interesserer sig for, om skilsmisse har langsigtede konsekvenser, fx om børn med skilsmisseerfaringer har lavere sandsynlighed for selv at stifte familie, eller om de selv hyppigere bliver skilt som voksne. Viften af trivselsindikatorer er med andre ord lang og gradueret. Den strækker sig fra det psykopatologiske område til de mere normale, men dog bekymringsvækkende, sider ved børns liv.

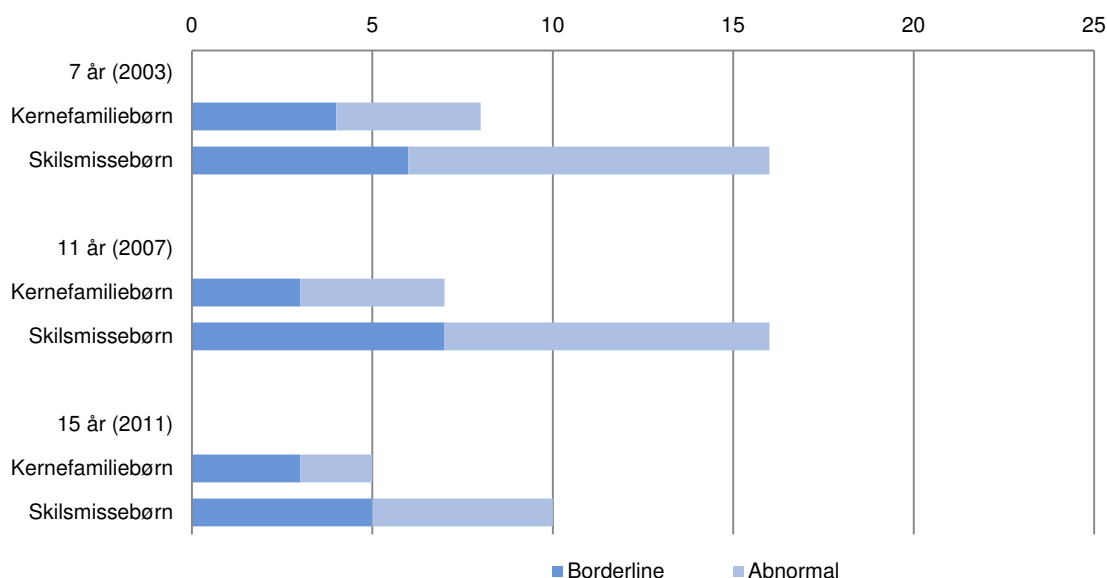
De fleste undersøgelser, som gennem tiden – og ud fra forskellige trivselsmål – har undersøgt, hvordan skilsmissebørn klarer sig i forhold til børn i intakte familier, viser, at det store flertal klarer sig lige så godt, men også at det mindretal, som ikke klarer sig så godt, er noget større end blandt børn, der vokser op med begge forældre i en kernefamilie (Amato, 2005; 2010). Selv om skilsmisse over tid er blevet mere almindeligt og acceptabelt, har skilsmissebørnene gennemsnitligt en

⁴ Afsnittet er et bearbejdet uddrag fra Ottosen (2016b): Delebørn.

lavere kognitiv, social og emotionel trivsel end dem, der bor i kernefamilier. Men forskellene mellem de to grupper er snarere beskedne end store.

Disse forskelle finder vi også blandt danske børn. Om børns psykologiske trivsel har SFIs Børneforløbsundersøgelse ved gentagne målinger på forskellige alderstrin vist, at børn med skilsmisseerfaringer lidt hyppigere end børn, der vokser op i intakte kernefamilier, falder uden for det trivselsmæssige normalområde. I undersøgelsen Børn og Unge i Danmark (Ottosen m.fl., 2010; 2014) fandt vi signifikante og systematiske tegn på, at unge med skilsmisseerfaringer lidt hyppigere er udsatte i forhold til risikoadfærd (sundhed, rusmidler, kriminalitet) i forhold til jævnaldrende, der bor i kernefamilier. Andre danske studier har vist, at børn, der oplever familieskift, gennemsnitligt klarer sig dårligere i uddannelsesforløbet (Rasmussen, 2009).

Figur 3.1 Andel fra kerne- og skilsmissefamilier, der ligger uden for det trivselsmæssige normalområde, belyst ved SDQ i 7-, 11-, og 15-årsalderen. Procent.

Kilde: SFIs børneforløbsundersøgelse, 2003, 2007, 2011.

Figur 3.1 illustrerer, hvordan danske skilsmissebørn klarer sig i forhold til børn i intakte familier. Resultaterne hidrører fra en psykologisk trivselsmåling, der blev udført i SFIs Børneforløbsundersøgelse, da børnene var 7, 11 og 15 år, dvs. i skolealderen (Ottosen, 2004; Ottosen & Stage, 2012). Vi brugte et internationalt anvendt og standardiseret psykometrisk instrument, 'Strengths and Difficulties Questionnaire' (SDQ). SDQ bliver brugt til at screene børns mentale tilstand i både forskning og den kliniske praksis, og den belyser fem dimensioner af barnets trivsel: Prosocial adfærd, dvs. om barnet opfører sig sådan, at kontakten til andre børn fremmes, samt forekomst af emotionelle problemer, adfærdsproblemer, hyperaktivitet og manglende koncentration, og problemer i forhold til kammeraterne. Hvert af de fem områder består af fem spørgsmål. SDQ tilvejebringer desuden et samlet mål for børns sociale og psykiske vanskeligheder og styrker, som inkluderer fire af de fem nævnte områder. Ud fra besvarelsesmønsteret får børnene et antal 'scores', der placerer dem inden eller uden for det normale trivselsområde. De, der falder uden for normal trivsel, kan enten befinde sig i grænsefladen mellem normal og unormal trivsel (borderline) eller være i abnormal trivsel. Figur 3.1 viser kun andelen, der falder uden for det normale trivselsområde. Trivselsniveauet svinger lidt, afhængigt af, hvilken aldersgruppe der er tale om, men uanset dette er der ved hver måling ca. dobbelt så mange skilsmissebørn som kernefamiliebørn, der falder

uden for det normale trivselsområde. Det virker umiddelbart dramatisk. Men vender man billedet på hovedet, er resultatet også, hvis vi bruger de 7-årige som eksempel, at 84 procent af skilsmissebørnene er i normal trivsel mod 92 procent af kernefamiliebørnene. En procentforskel på otte point må alt andet lige siges at være beskeden.

Spørgsmålet er nu, hvorfor skilsmissebørn klarer sig lidt dårligere end andre? Skyldes det omstændigheder, som ligger efter bruddet, skyldes det selve bruddet, eller var disse forskelle allerede tilstede, inden forældrene gik fra hinanden? Det har en lang række undersøgelser beskæftiget sig med. Resultaterne peger på, at svarene må findes på flere områder. Der kan med andre ord være flere grunde til, at skilsmissebørn klarer sig lidt dårligere end andre.

For det første viser mange undersøgelser, at der er en social selektion i, hvilke børn der oplever familiebrud. Skilsmissebørn kommer hyppigere fra mindre privilegerede samfundsgrupper, hvor der er færre uddannelsesmæssige og økonomiske ressourcer og mindre 'human kapital' til at støtte børnene fx med lektielæsning (Pong & Ju; 2000). Dette mønster gælder også for danske forhold (Ottosen m.fl., 2014). Desuden kan nogle børn være skadet på trivslen, allerede inden forældrene gik fra hinanden. Et studie af Booth & Amato (2001) viste fx, at børn, der vokser op i intakte familier med forældre, som har intense konflikter, oftere har tilpasningsproblemer end skilsmissebørn. Børn i intakte lav-konflikt-familier klarer sig bedst. For børn med høj-konfliktende forældre kan det derfor være en bedre løsning for deres trivsel, hvis forældrene går hver til sit. De her nævnte resultater peger på, at noget af forklaringen på skilsmissebørns dårligere trivsel beror på forhold, der ligger *forud for bruddet*. Disse børn ville måske have klaret sig dårligere under alle omstændigheder.

Selve bruddet kan også være en stressor for børn, navnlig hvis beskeden om forældrenes skilsmisse kommer uventet. Men undersøgelser viser også, at de fleste børn med tiden overvinder krisen og lærer at acceptere den kendsgerning, at familien ikke længere kan leve under samme tag (Hetherington & Clingempeel, 1992; Kelly, 2012, 2003a).

Risikofaktorer for skilsmissebørn

De fleste studier om skilsmissebørns tilpasningsproblemer har beskæftiget sig med tiden *efter bruddet*: Hvilke omstændigheder kan påvirke børns udviklingsveje i en mere eller mindre gunstig retning? Med teoretisk afsæt i et risiko- og resiliensperspektiv (se fx Hetherington & Stanley-Hagan, 1999) er der robust belæg for og konsensus blandt forskere om, at følgende faktorer er væsentlige for skilsmissebarnets trivsel (Kelly, 2012):

Kvaliteten i forældreomsorgen

Uanset hvilken familietype børn bor i, er en lav eller svækket kvalitet i forældreomsorgen en stressor for barnet. For børn, der oplever skilsmisse, kan omsorgskvaliteten ofte falde i de første år efter bruddet, fordi forældrene er stressede, vrede, følelsesmæssigt labile eller har svært ved at få enderne til at hænge sammen. Forældrene kan have vanskeligheder med at finde tid og overskud til at udøve deres forældrerolle på en autoritativ måde, hvor de er positivt involverede i barnet og giver det tilstrækkelig med støtte, nærvær og engagement (Kelly & Emery, 2003).

Nogle børn lever sammen med forældre med psykiske problemer (fx depression og angst), personlighedsforstyrrelser eller misbrugsproblemer. Det udgør, som beskrevet ovenfor, også en risikofaktor, fordi det kan gøre barnets hverdagsliv uforudsigeligt eller utrygt, eller fordi barnet kommer til at indgå i en relation med forældrene, hvor det må påtage sig et alt for stort ansvar eller bliver 'den lille voksne' i familien. Omvendt virker det som en beskyttelsesfaktor eller buffer, hvis

barnet har forældre, der giver det en tilstrækkelig og omsorgsfuld opdragelse. I forhold til børn, hvis forældre ikke bor sammen, er bopælsforældrens rolle heri evident, men studier har også vist, at det gavner børns trivsel, hvis samværsforælderen er tæt og positivt involveret i deres liv (Kelly, 2003a, 2012; Amato, 2005).

Tab af relationer

Tab af relationer, der er vigtige for børnene, kan føre til tristhed og savn. En skilsmisse kan medføre, at relationerne til kammerater, til det udvidede familienetværk (ofte farforældre), og særligt til samværsforælderen bliver mindre stærke eller eroderer. Selv om mange børn i dag har omfattende samværsordninger, er der også en del børn, som ser den anden forælder sjældent eller slet ikke. I dag er der konsensus om, at skilsmissebørn under normale omstændigheder profiterer af at opretholde kontakten til begge forældre. Flere studier har fremhævet, at positiv involvering fra samværsforældrens side er forbundet med færre emotionelle og adfærdsmæssige problemer og med en bedre skoletilpasning hos børn (Amato & Dorius, 2010). En metaanalyse, der har gennemgået et større antal studier, har vist, at samværs hyppighed ikke i sig selv er en særlig god indikator til at forklare sammenhængen mellem samværsforældrens betydning og børns problemer henholdsvis tilpasning. Det er derimod graden af forældreinvolvering. Men forudsætningen for at kunne udvikle en tæt og involveret relation er selvsagt, at der er en vis kontakthyppeghed (Amato & Gilbreth, 1999).

Der er imidlertid også nogle børn, som ikke kan have, eller som ikke ønsker, kontakt med samværsforælderen. I disse tilfælde kan der (jf. kapitel 2) være særlige forhold på spil som fx overgreb mod børnene, forældrevold, misbrugsproblemer, et distanceret forhold mellem forælderen og barnet, eller det kan bero på, at forælderen har en rigid og usensitiv opdragelsesstil. Endelig kan der i nogle tilfælde være tale om fremmedgørelsesproblematikker (Kelly, 2012).

Forældrekonflikter

Langvarige konflikter mellem forældrene i kølvandet på skilsmissen påvirker børn negativt (Kelly, 2003b). Værst er det, når forældre åbent inddrager børn i konflikten, fx ved at bruge børn som brevduer med fjendtlige beskeder; eller når børn føler behov for at skjule information og følelser om den ene forælder over for den anden. Det kan være en buffer for barnet, hvis forældrene i disse situationer anvender teknikker, der indkapsler konflikten, så barnet bliver holdt udenfor (Buchanan, Maccoby & Dornbusch, 1991; Hetherington, 1999). Selvom konflikter generelt antages at være et samspil mellem to vrede forældre, indikerer erfaringer fra blandt andet mæglingsindsatser, at det ikke er ualmindeligt at finde en rasende eller trodsig forælder og en anden forælder, der ikke længere er forankret i vrede, men som forsøger at undgå eller fortie en konflikt, der involverer barnet.

Økonomiske trængsler

Begrænsede økonomiske ressourcer som følge af skilsmissen vil ofte sænke levestandarden, særligt i bopælsforældrens hjem. En opvækst i en trængt eneforsørgerfamilie kan byde på uvelkomne flytninger, skoleskift og lavere forbrugsmuligheder, der kan sætte børnene i en udsat position. De har måske ikke længere mulighed for at deltage i meningsfulde fritidsaktiviteter, må undvære at være med ved arrangementer i skole og fritid, eller kan ikke erhverve sig de samme statusgivende forbrugsgoder, som deres kammerater har (Amato, 2005; Kelly, 2003a).

Forandringer i familiestrukturen

Flere undersøgelser peger på, at nye sammenbragte familiedannelser ikke reducerer børnenes risiko for mistilpasning, selv om tilstedeværelse af en stedforælder ofte medfører, at der tilføres flere ressourcer til den husholdning, som barnet bor i. Andre undersøgelser (jf. Amato, 2010) har vist, at multiple familieskift, dvs. at barnet flytter mange gange, eller at forælderen har mange skiftende partnere, øger risikoen for, at barnets udviklingsbane tager en skæv retning. Denne sammenhæng ser vi også i den danske børneforløbsundersøgelse: Blandt 7-årige børn, hvis mødre havde levet i fire eller flere samlivsforhold siden barnets fødsel, var det flertallet af børnene, der faldt uden for det trivselsmæssige normalområde (Ottosen, 2004).

Delopsamling

Alt i alt peger den eksisterende forskning på, at både forhold, der ligger forud for, omkring og efter selve skilsmissen, har sammenhæng med skilsmissebørns gennemsnitligt lavere trivsel. Der kan imidlertid være buffere i form af beskyttelsesfaktorer, som kompenserer for den belastning, som et familiebrud er for børn. Eksempler på beskyttelsesfaktorer er et lavt konfliktniveau mellem forældre, en kompetent og sensitiv opdragelsesstil, særligt hos den forælder, hvor barnet opholder sig mest, samt samværsforælderenes positive involvering i barnets liv.

Man bør endvidere være opmærksom på, at de undersøgelser, som omhandler skilsmissebørns trivsel, ofte fokuserer på gennemsnitseffekterne. Et gennemsnit kan dække over store variationer: Ligeledes kan individuelle forhold hos børnene, som fx er afledt af deres temperament, have indflydelse på, hvordan de klarer sig. Nogle børn kan være robuste over for forandringer i familielivet, mens skilsmissen hos andre børn kan sætte sig som langvarige men. Man ved stadig ikke meget om, hvilke omstændigheder der skaber disse variationer (Amato, 2010).

Er børn i familieretlige sager mere risikoudsatte end andre skilsmissebørn?

Som vi redegjorde for ovenfor, peger litteraturen på, at forældrekonflikter er en vigtig kilde til skader på børn, uanset om børnene er i intakte familier, eller deres forældre er separerede eller skilt. Hos skilsmissebørn, hvor der er en høj grad af konflikt mellem forældrene, ses der større adfærdsmæssige problemer end hos børn fra skilte familier, hvor konfliktniveauet er lavt eller mellemhøjt (Kelly, 2003a; Gilmour, 2004). Indebærer det, at børn, som er involveret i familieretlige konflikter, er særligt risikoudsatte?

Vi har identificeret en lille håndfuld studier, der har belyst, om børn, som er eller har været involveret i familieretlige sager, udviser flere trivselsproblemer end andre jævnaldrende. Et britisk studie blandt børn og forældre, der var involveret i en retssag efter forældrenes separation eller skilsmisse, fandt meget høje niveauer på mistrivsel (belyst ved SDQ) blandt børnene, ikke blot umiddelbart efter retssagen, men også et år senere. Børnene var mere tilbøjelige til at have adfældsproblemer i de tilfælde, hvor forældrene også var i mistrivsel, og dér, hvor der havde været vold i hjemmet. Forskerne bag undersøgelsen foreslog, at den engelske børnelov burde betragte disse børn som "*children in need*" (i Bream, & Buchanan, 2003).

Et andet britisk studie viste tilsvarende, at børn, og især drenge, som for nylig havde været involveret i en forældreansvarssag, udviste adfærdsmæssige problemer, som var over gennemsnittet. Desuden viste undersøgelsen, at forældrenes egen trivsel og deres bekymringer for ex-partnerens forældrerevne havde sammenhæng med børnenes trivsel. Studiet fandt ingen sammenhæng mellem barnets samværsordning og hvordan det trivedes (Trinder, Kellet & Swift, 2008).

Et tredje, ganske nyt og ligeledes britisk, studie har fulgt 19.000 børn gennem opvæksten frem til 11-årsalderen. Blandt de børn, som havde oplevet et familiebrud, som førte til en familieretlig sag, var tendensen, at disse børn på nogle parametre (fx i forhold til trivsel og antisocial adfærd) syntes at klare sig lidt dårligere på den længere bane i forhold til andre børn, men forskellene var ikke markante (Goisis, Ozcan & Sigle, 2016).

En undersøgelse blandt danske skilsmissebørn har vist, at børn, der for nylig havde været involveret i en retssag, havde en markant lavere mental trivsel, ikke kun i forhold til alle jævnaldrende, men også i forhold til andre skilsmissebørn. Blandt en lang række faktorer, som blev testet som forklarende forhold, fandtes forældrenes ringe samarbejde om barnet at have sammenhæng med disse børns trivselsproblemer. Desuden havde forældrene til børnene i mistrivsel en høj sandsynlighed for at være involveret i en sag i kommunen, hvilket indikerer, at familien har sociale problemer (Ottosen & Stage, 2011).

Som helhed tyder disse undersøgelser således på, at der er en negativ sammenhæng mellem at være involveret i en familieretlig sag og hvordan børn trives, i hvert fald på kortere sigt.

Er der særlige sikkerhedsrisici i vanskelige familieretlige sager?

I det ovenstående har vi allerede udpeget en række faktorer, der udgør særlige risici for børn, uanset om de befinder sig i en familieretlig konflikt eller ikke. Med tanke på, at formålet med gennemgangen er at indkredse forhold, som det er relevant at screene for, har vi overvejet, om børn i vanskelige familieretlige sager derudover kan være eksponeret for særlige højrisikofaktorer, som ikke kun handler om børns trivsel i almindelighed, men som også udgør en sikkerhedsrisiko. To omstændigheder er indgået i overvejelserne: risiko for børnebortførelse og risiko for familie- og børnedrab (familicide/filicide).

Børnebortførelse

Der er årligt ca. 30 børn, som bortføres til Danmark. Ca. 45 børn bortføres årligt fra Danmark, et tal, der i øvrigt er steget betydeligt gennem de sidste 10 år, formodentlig som en virkning af den øgede globalisering. Vi har ikke fundet danske analyser om denne problemstilling. Derfor ved vi ikke, om børnebortførelsessager hænger særskilt sammen med at være involveret i en (vanskelig) familieretlig sag, selv om det undertiden er det billede, medierne fremmaner på baggrund af nogle enkeltstående, højprofilerede cases. Udenlandske analyser af området tegner således et noget mere blandet billede af, hvad der kan være på spil i disse sager, herunder at forældre, der bortfører, kan have ganske forskelligartede profiler og motiver (Johnston, Roseby & Kuehnle, 2009).

Partner- og børnedrab

Hvert år oplever et meget lille antal børn, at den ene forælder slår den anden ihjel, lige som der årligt også er et lille antal børn, som selv bliver dræbt af en forælder. I Danmark kender man ikke de nærmere omstændigheder bag disse drab, men udenlandske undersøgelser har peget på, at separation og skilsmisse forøger risikoen for drab på børn, særligt i tiden umiddelbart efter forældrenes brud (Jaffe m.fl., 2014). Hamilton, Jaffe & Campbell (2013) viser, at risikofaktorer for partnerdrab omfatter en historie med vold i hjemmet, fremmedgørelse (ofret forsøger at forlade forholdet), obsessiv besiddertrang, tidligere involvering af politi og gerningsmandens kriminelle baggrund. Andre faktorer omfatter drabstrusler, stofmisbrug, polititilhold, forældremyndighedstvister, psykisk sygdom hos gerningsmanden, gidseltagning, forandrede omstændigheder (fx arbejdsløshed) samt offerets frygt. Flere forskere har således peget på, at der bør screenes for drabsrisici i de familieretlige sager, hvor der er en familiehistorie med vold (Jaffe m.fl., 2014; Johnston, 2006),

og vi har således også set eksempler på, at dette faktisk er blevet implementeret i praksis (McIntosh, Lee & Ralfs, 2016).

Opsamling og syntese

Det overordnede formål i dette kapitel har været at indkredse omstændigheder, som det vil være hensigtsmæssigt at screene for, hvis man ønsker at spotte de risikoudsatte skilsmissebørn så tidligt som muligt i sagsbehandlingsforløbet.

I gennemgangen har vi analytisk sondret mellem universelle risikofaktorer, som alle børn kan være udsat for; risikofaktorer, der særskilt gælder for skilsmissebørn, og endelig faktorer, som måske er særskilt for børn, der er involveret i familieretlige sager. Der er, baseret på den foreliggende gennemgang, grundlag for at antage, at børn i familieretlige konflikter er mindst lige så eksponeret, og på nogle områder endog over-eksponeret, for de universelle risikofaktorer, som gælder for alle børn. For skilsmissebørn generelt er det veldokumenteret, at de i særlig grad kan være belastede af forældrenes høje konfliktniveau og manglende samarbejde. For så vidt angår børn, der er involveret i familieretlige stridigheder, ser vi egentlig ikke, at litteraturen udpeger nye, selvstændige områder for risici, som kan påvirke børns livsbane ugunstigt. Alligevel har vi foreslået, at man måske burde se nærmere på et par sjældent forekommende omstændigheder, der kan udgøre en sikkerhedsrisiko for børn, nemlig risikoen for børnebortførelse og risikoen for familiedrab.

Hvis vi nu kombinerer indsigten om centrale karakteristika ved højkonfliktsager (jf. kapitel 2) med viden om risikofaktorer for børn, som er beskrevet i dette kapitel, vil vi på nuværende tidspunkt anbefale, at følgende domæner som minimum vil komme til at indgå i et fremtidigt screeningsinstrument:

Risikofaktorer og andre markører, som bør indgå i screening	
<i>Samspilsdynamiske faktorer:</i>	Forældrenes konfliktniveau og evt. samarbejdsrelation Bekymringer om svigtende omsorgskvalitet/-kapacitet Oplysninger om familie-/partnervold
<i>Individuelle forhold hos forældre:</i>	Alkohol og andre misbrugsproblemer Psykisk sygdom hos forældre
<i>Forhold hos barnet:</i>	Barnets alder Særlige forhold hos barnet (fx diagnoser; handicap)
<i>Ydre markører:</i>	Tidligere sager i det familieretlige system Kontakt med socialforvaltningen om barnet
<i>Særlige sikkerhedsrisici:</i>	(Risiko for børnebortførelse: fx trusler herom) (Risiko for drab: fx adgang til våben, trusler om selvmord/-skade)

Et screeningsværktøj kan tilvejebringe et umiddelbart overblik over, om der er alvorlige problemstillinger til stede i sagen, som giver sagsbehandleren anledning til at hejse det gule eller det røde flag. Et sådant værktøj kan ikke afdække komplekse problemstillinger, fx om personlighedsforstyrrelser hos forældre eller børns modstand over for samvær. Det må under alle omstændigheder betragtes som et grundlag for yderligere undersøgelse af barnets og forældrenes forhold.

De ovenfor foreslåede domæner vil imidlertid dække de fleste af de universelle risikofaktorer for børn, jf. ACE-studiet, og inkluderer desuden forældrenes indbyrdes konfliktniveau og eventuelle samarbejdsrelationer, som vi ved kan være en særlig belastning for skilsmissebørn. Desuden foreslår vi, at der indgår enkelte risikofaktorer, som vedrører barnet selv.

De foreslåede domæner dækker desuden en væsentlig del af de tematikker, som vi ud fra forskningslitteraturen ved kan være centrale elementer i de komplekse forældreansvarssager. For yderligere at kvalificere, om der kan være tale om en potentiel højkonfliktsag, foreslår vi, at der tillige screenes for et par ydre markører: Om der tidligere har været sager i det familieretlige system, og om der er kontakt med socialforvaltningen vedrørende barnet. Sidstnævnte kan give en indikation på bekymringsniveauet i sagen.

Forslagene til screeningsdomæner er alene baseret på litteraturstudier og skal således betragtes som en tentativ minimumsliste.

4 KATEGORISERING AF FORÆLDREANSVARSSAGER

Indledning

På baggrund af litteraturgennemgangen i kapitel 2 og 3 anvender kapitel 4 spørgeskemadata, indhentet blandt forældre, der i 2016 henvendte sig til fire afdelinger⁵ af Statsforvaltningen med en forældreansvarssag⁶, til at kategorisere sagerne efter forekomsten og antallet af faktorer, der udgør en risiko for børns trivsel – herunder forældrenes samspil og konflikt. Kategoriseringen vil kunne danne grundlag for en overordnet screening af de indkomne sager og give et overblik over, hvor mange sager der potentielt vil skulle behandles i forskellige spor i et nyt familieretligt system.

Hvor kapitel 4 fokuserer på forældresamspil og risikofaktorer i sagerne, undersøger det følgende kapitel 5, på baggrund af samme datasæt, hvordan kategorierne af forældreansvarssager adskiller sig med hensyn til socioøkonomiske og familiemæssige baggrundsforhold, børns og forældres trivsel samt diverse myndigheders involvering i sagerne.

Datagrundlag

De udtrukne sager udgør 2007 førstegangshenvendelser, hvilket her vil sige, at forældrene ikke tidligere har modtaget en afgørelse i Statsforvaltningen. Enkelte kan dog tidligere have henvendt sig telefonisk, modtaget skriftlig rådgivning eller modtaget åbne tilbud som fx konfliktrådgivning. Sagerne drejer sig som oftest om uenigheder om samvær, bopæl eller forældremyndighed, men kan også dreje sig om generelle samarbejdsvanskeligheder og kommunikation. Akutte sager, hvor der fx er fare for børns eller forældres sikkerhed, og sager, der lukkes ned efter skriftlig eller telefonisk rådgivning om fx børnebidrag, er underrepræsenterede i datasættet, da disse ikke er blevet indkaldt til Statsforvaltningens almindelige mødetyper. Da halvdelen af besvarelsene stammer fra afdelinger, der har tilbudt et udvidet konflikthåndterings tilbud, blandt andet for at mindske andelen, der overføres til juridisk behandling, vil rapportens billede af, hvor mange der modtager juridisk behandling i Statsforvaltningen eller i retten, ikke være repræsentativt for den samlede mængde danske forældreansvarssager.

Begge forældre i en given sag har fået spørgeskemaet sammen med en mødeindkaldelse fra Statsforvaltningen i deres e-boks. De blev opfordret til at udfylde skemaet inden deres møde i Statsforvaltningen, men kunne også få hjælp til at udfylde skemaet i Statsforvaltningens venteværelse forud for mødet. Surveyen er koblet med data fra Statsforvaltningens sagsregistre, hvilket giver os viden om deres konkrete sagsforløb og -afgørelser.

I undersøgelsen udvalgte vi, på baggrund af de involverede børns cpr-numre, ét barn, der er brugt som analyseenhed i hele spørgeskemaet.

For en yderligere beskrivelse af, hvordan dataindsamlingsprocessen er tilrettelagt og foregået, henvises der til midtvejsrapporten *'Midtvejsevaluering af 'Forældre sammen – hver for sig'* (Dahl & Bisgaard, 2016).

5 Aabenraa, Odense, Aalborg og Ringsted, der dækker Syddanmark, Nordjylland og Vestsjælland.

6 Statsforvaltningen behandler, udover forældreansvarssager, der angår tvister om børn mellem skilte forældre, også en række sager vedrørende skilsmisse i øvrigt, adoption, værgemål, indfødsret, opholdstilladelse, navneændringer, EU-borgerskab og valgret (<http://www.statsforvaltningen.dk/site.aspx?p=4557>).

I alt har 1.502 forældre fra 1.034 sager besvaret det fulde spørgeskema, hvilket betyder, at vi har besvarelser fra mindst én forælder i 51 pct. af de indkomne sager. I de 468 sager, hvor begge forældre har besvaret spørgeskemaet, har vi tilfældigt udvalgt den forælder, der har det højeste numeriske cpr-nummer for at undgå en intern afhængighed mellem forældrenes svar. Det anvendte datasæt består således af 1.034 individuelle besvarelser – heraf 55 pct. fra kvinder og 45 pct. fra mænd, hvilket svarer til kønsfordelingen i det samlede spørgeskemadatasæt.

Vi ved, at de to parter i en skilsmisssag ofte ser forskelligt på deres relation og deres børn, og at vi derfor kun får et delvist sandt billede, når vi kun bruger besvarelser fra den ene forælder. Man kunne have valgt at lave et gennemsnit mellem de to forældre i de tilfælde, hvor begge forældre har besvaret skemaet. Det ville dog sløre for den store divergens, der kan være mellem forældrene, og gøre det svært at sammenligne besvarelser fra forældre, hvor kun den ene har besvaret, med besvarelser, hvor begge forældre har svaret på skemaet. Vi har derfor tilfældigt valgt én respondent fra hver sag og må så medtænke denne mindre skævhed i datagrundlaget, når resultaterne tolkes. Vi kunne også have valgt at vægte datasættet, fx på køn, men da vi ikke ved, om de kvinder og mænd, der deltog, er repræsentative for dem, der ikke deltog, har vi undladt denne tilgang.

Variable, der anvendes i kategoriseringen

På baggrund af litteraturgennemgangen i kapitel 2 og 3 udvælges risikofaktorer, der ifølge ACE-studiet har afgørende betydning for den generelle børnebefolknings trivsel, og som ofte er centrale forhold i en højkonfliktsskilsmissesag. Det drejer sig om forældrenes indbyrdes *samspil og konflikt-niveau*, om oplevelsen af problematikker vedrørende *varetagelsen af børnenes omsorg* samt oplevelsen af problematikker, der indikerer *individuelle og familiemæssige dysfunktioner*.

Vi har taget afsæt i forældrenes egne oplevelser af disse forhold fremfor fx læge- eller sagsbehandler-rapporterede oplysninger. Det gør vi, fordi vi antager, at det er forældrenes oplevelser af, at en bestemt faktor er til stede, og at den pågældende faktor udgør et problem i sagen, der er afgørende for sagens karakter, snarere end hvorvidt der fx foreligger en egentlig diagnose. Det er dog muligt, at sagerne i nogen grad ville se anderledes ud, hvis man fx spurgte de professionelle, der møder forældrene, eller hvis man spurgte de involverede børn.

Samspil og konfliktniveau

Til at måle forældrenes samspil og konfliktniveau anvender vi for det første en variabel, hvor forældrene placerer sig på en 8-trins konflikttrappe, som i forskellige udgaver bruges til at måle intensiteten og dynamikken i forskellige typer af konfliktrelationer. Konflikttrappen og tilsvarende modeller kan fx anvendes som et pejlemærke for, hvor langt fra eller tæt på parterne er fra hinanden for at kunne komme i dialog om deres uoverensstemmelse og dermed finde en løsning på konflikten. Konflikttrappen har ikke tidligere været operationaliseret til kvantitative analyser. Derfor har vi, da vi udarbejdede spørgeskemaet til analyserne af forældreansvarssagerne, oversat hvert trin på konflikttrappen til et udsagn. Da de fleste udgaver af konflikttrappen mangler et trin i bunden, der indikerer fravær af konflikt, har vi desuden tilføjet et trin 1, der indikerer en høj grad af enighed (se tabel 4.1). I forbindelse med udfyldelsen af spørgeskemaet er forældrene blevet præsenteret for en visuel trappe og blevet bedt om at placere sig på det trin, der passede bedst på deres konfliktniveau. I de endelige analyser er konflikttrappen omkodet til tre kategorier – et lavt, et mellem og et højt konfliktniveau.

Som supplerende indikatorer på forældrenes samspil belyses det, om forældrene oplever at kunne håndtere deres samarbejde om børnene og takle konflikter, og om forældrene oplever, at de begge har interesse i at etablere et godt samarbejde.

Ved at inddrage disse tre variable dækker vi således forældrenes aktuelle konfliktniveau og samarbejdsevne, samtidig med at vi også belyser deres motivation og forestilling om et fremtidigt samarbejde (se tabel 4.1 for oplysninger om konkrete spørgsmål, oprindelige svarkategorier og omkodninger).

Tabel 4.1 Operationalisering af forældrenes samspil og konfliktniveau.

Begreb	Spørgsmål	Svarkategorier	Omkodning
Konfliktniveau	Forældre kan have mindre eller større konflikter. Se på trappen, der viser forskellige niveauer af konflikt. Hvilket trin passer bedst på jeres forhold, som det ser ud i dag?	1. Vi er enige om det meste og taler godt sammen. 2. Vi er uenige om enkelte ting, men har grundlæggende respekt for hinanden. 3. Vi taler sammen, men forholdet er præget af mistænkeliggørelse. Vi angriber og bebrejder hinanden. 4. Vi har konstant konflikter og skændes ofte. Vi kommer i tanke om fejl og gamle konflikter. 5. Vi har opgivet at tale om det meste – det virker umuligt at nå hinanden. 6. Vi har fjendtlige opfattelser af hinanden. Den anden er et dårligt menneske. 7. Vores forhold er præget af fjendtlige handlinger. Vi skader hinanden; psykisk eller fysisk vold. 8. Det er umuligt for os at være i samme rum.	Lavt konfliktniveau: 1 og 2 Mellem konfliktniveau: 3 og 4 Højt konfliktniveau: 5-8
Håndtering af samarbejde	1) Vi formår at samarbejde omkring det vigtigste i vores barns/børns liv 2) Vi formår at takle vores uenigheder og undgå, at konflikter eskaleres	Begge spørgsmål: 1. Helt enig 2. Enig 3. Hverken enig eller uenig 4. Uenig 5. Helt uenig 6. Ved ikke	Kan håndtere samarbejde: 1 eller 2 i spørgsmål 1, og 1, 2 eller 3 i spørgsmål 2. Kan ikke håndtere samarbejde eller ved ikke: 3, 4, 5 eller 6 i spørgsmål 1, eller 4 eller 5 i spørgsmål 2.
Interesse i samarbejde	Vi er begge interesseret i at etablere et godt samarbejde	1. Helt enig 2. Enig 3. Hverken enig eller uenig 4. Uenig 5. Helt uenig 6. Ved ikke	Har interesse i samarbejde: 1 eller 2 Har ikke interesse eller ved ikke: 3-6

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018.

Omsorgsproblematikker

Til at måle problematikker vedrørende børnenes omsorg inddrager vi tre variable, der med forskellig alvorsgrad indikerer, at konflikten er begrundet i omsorgsproblematikker. Vi spørger således, om forældrene oplever, at begge *forældre formår at vægte deres børns behov højere end deres egne individuelle behov*, om forældrene oplever uenighed om deres børns opdragelse, pleje eller

skoleforhold, og om forældrene oplever, at *utilstrækkelig omsorg* er medvirkende årsag til deres konflikter. Hvor de første to hører til i den mildere ende af omsorgsproblematikker, hører den sidste således til i den mere alvorlige og indikerer, at forældrene oplever tegn på forsømmelse. Se tabel 4.2 for oplysninger om konkrete spørgsmål, oprindelige svarkategorier og omkodninger.

Tabel 4.2 Operationalisering af omsorgsproblematikker.

Begreb	Spørgsmål	Svarkategorier	Omkodning
Vægter børns behov over forældres individuelle behov	Vi vægter begge vores barns/ børns behov højere end vores egne individuelle behov	1. Helt enig 2. Enig 3. Hverken enig eller uenig 4. Uenig 5. Helt uenig 6. Ved ikke	<u>Vægter ikke børns behov over forældres:</u> 4 eller 5 <u>Vægter børns behov over forældres individuelle eller ved ikke:</u> 1-3; 6
Uenigheder om opdragelse, pleje eller skole	1) Uenigheder om barnets/børnenes opdragelse og pleje (fx regler, kost, sundhed, tøj) gør samarbejdet vanskeligt 2) Uenigheder om barnets/børnenes skoleforhold skaber vanskeligheder	1. Helt enig 2. Enig 3. Hverken enig eller uenig 4. Uenig 5. Helt uenig 6. Ved ikke/ ikke aktuelt	<u>Uenigheder om børns opdragelse eller skole:</u> 1 eller 2 i spørgsmål 1 eller 2 <u>Ikke uenigheder om børns opdragelse eller skole:</u> 3-6 i spørgsmål 1 og i spørgsmål 2
Utilstrækkelig omsorg	Er en eller flere af disse faktorer et problem for dig eller den anden forælder... Omsorgen for barnet/ børnene er utilstrækkelig?	Ja Nej Ved ikke	<u>Utilstrækkelig omsorg:</u> Ja <u>Ikke utilstrækkelig omsorg:</u> Nej/ Ved ikke

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018.

Individuelle og familiemæssige dysfunktioner

Til at måle individuelle og familiemæssige dysfunktioner inddrager vi tre af de risikofaktorer, som ACE-studiet (se kapitel 3) har udpeget som alvorlige risici for børn, nemlig psykisk sygdom hos forældrene, forældres misbrug samt fysisk eller psykisk vold mod forældre eller børn. ACE-studiet inddrager yderligere en faktor, der falder ind under begrebet individuel dysfunktion, nemlig kriminalitet, der desværre ikke er belyst i spørgeskemaet og derfor ikke indgår her. Se tabel 4.3 for oplysninger om konkrete spørgsmål, oprindelige svarkategorier og omkodninger.

Tabel 4.3 Individuel og familiemæssig dysfunktion.

Begreb	Spørgsmål	Svarkategorier	Omkodning
Psykisk sygdom	Er en eller flere af disse faktorer et problem for dig eller den anden forælder ... Psykisk sygdom?	Ja Nej Ved ikke	<u>Psykisk sygdom</u> : Ja <u>Ikke psykisk sygdom</u> : Nej eller Ved ikke
Misbrug	Er en eller flere af disse faktorer et problem for dig eller den anden forælder ... Alkohol eller misbrugsproblemer?	Ja Nej Ved ikke	<u>Misbrug</u> : Ja <u>Ikke misbrug</u> : Nej eller Ved ikke
Fysisk vold eller overgreb	Er en eller flere af disse faktorer et problem for dig eller den anden forælder ... Vold eller overgreb?	Ja Nej Ved ikke	<u>Fysisk vold</u> : Ja <u>Ikke fysisk vold</u> : Nej eller Ved ikke
Psykisk vold	Er en eller flere af disse faktorer et problem for dig eller den anden forælder ... Psykisk vold?	Ja Nej Ved ikke	<u>Psykisk vold</u> : Ja <u>Ikke psykisk vold</u> : Nej eller Ved ikke

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018.

Som beskrevet i kapitel 2 og 3 er det ikke blot tilstedeværelsen af de enkelte risikofaktorer, man skal være opmærksom på, når man vurderer, om der er risiko for børns trivsel, men også akkumuleringen af risikofaktorer. Mange børn kan klare en enkelt eller nogle få risikofaktorer uden at få problemer/symptomer, men stiger antallet af risikofaktorer, vil det efter teorien øge sandsynligheden for, at barnet bukker under for dem (jf. Lagerberg & Sundelin, 2000). Når vi karakteriserer Statsforvaltningens forældreansvarssager, fokuserer vi derfor dels på ovenstående enkeltindikatorer og dels på *akkumuleringen* af de mest alvorlige risikofaktorer. Vi har på grundlag af litteraturen udvalgt: et højt konfliktniveau, utilstrækkelig omsorg, psykisk sygdom, misbrug, fysisk vold og psykisk vold som de mest alvorlige risikofaktorer, der altså indgår i en samlet vurdering af de akkumulerede risici i sagen.

Statistisk metode

Til at kategorisere sagerne anvender vi latent klasseanalyse, der er en statistisk teknik, som ved hjælp af en række konkrete spørgsmål hjælper os til at gruppere individer i overordnede kategorier, der er internt homogene og samtidig klart adskiller sig fra hinanden. Derved opnår vi dels et kendskab til de enkelte kategorier og dels viden om de overordnede dimensioner eller karaktertræk ved et bestemt (latent) fænomen.

I dette tilfælde er det altså Statsforvaltningens forældreansvarssager, vi gerne vil kategorisere ud fra en antagelse om, at samspillet mellem de gennemgåede risikofaktorer har afgørende betydning for børns trivsel og sagens karakter i øvrigt.

Latent klasseanalyse er forbundet med nogle statistiske test, fx en BIC-værdi, der angiver, om en given model ud fra et statistisk perspektiv er tilstrækkelig nuanceret eller omvendt angiver et højere detaljeringsniveau, end data berettiger til. Når vi beslutter os for en bestemt kategoriseringsmodel, gør vi det dog både på baggrund af statistiske tests og ud fra teoretiske overvejelser om, hvad der er de væsentligste dimensioner at få frem. Ud fra den gennemgåede teori stiller vi derfor krav til, at den model, vi finder, i tilstrækkelig grad formår at differentiere forældrene i forhold til konflikt-niveau, omsorgsproblematikker, vold og akkumuleringen af risici.

Selv om den latente klasseanalyse tilstræber at kategorisere en bestemt befolkning efter reelle grupperinger i befolkningen, er der, ligesom ved andre kategoriseringsværktøjer, tale om et simplificeringsværktøj, der ikke fuldt ud kan tage hensyn til de mellemformer, der findes i virkeligheden, eller til dynamiske bevægelser mellem grupper. En given person kan godt høre 40 pct. til en kategori og 60 pct. til en anden kategori og derfor blive placeret i den kategori, hvor tilhørsforholdet er størst, selv om personen altså i virkeligheden også har en del træk fra en anden gruppe. Kategoriseringen skal derfor ses som et værktøj til at kategorisere en større befolkningsgruppe snarere end som et værktøj til præcist at kategorisere en bestemt person.

For en mere grundlæggende indføring i den latente klasseanalyse, se fx McCutcheon (1987).

I den konkrete latente klassemodel indgår følgende otte variable: konfliktniveau, vægt af børns behov, uenigheder om børns opdragelse og skole, oplevelse af utilstrækkelig omsorg, oplevelse af psykisk sygdom, oplevelse af misbrug, oplevelse af fysisk vold og oplevelse af psykisk vold.

Den latente klasseanalyse gennemføres ved hjælp af statistikprogrammet Latent Gold, der giver os en kategoriseringsvariabel, som vi efterfølgende har anvendt i statistikprogrammet STATA til yderligere at beskrive kategorierne med hensyn til sagsindhold, baggrundsforhold, trivsel og sagsbehandling.

De deskriptive analyser af forskelle og ligheder mellem de enkelte kategorier i modellen er testet ved hjælp af χ^2 -test og Bonferroni-justerede multiple sammenligninger af gennemsnit. Bonferronis metode giver mulighed for at teste sammenhænge mellem flere end to grupper, da den sikrer, at den overordnede statistiske usikkerhed fastholdes på et 95 pct.-niveau.

Resultater

Tabel 4.4 viser, at det statistisk er tilstrækkeligt at inddele respondenterne i to kategorier, idet p-værdien på 0,97 angiver en klar statistisk adskillelse mellem de to kategorier, mens den lavere BIC-værdi, sammenlignet med modellerne med tre og fire kategorier, angiver, at modellen med to kategorier er tilstrækkeligt opdelt til at indfange de væsentligste *statistiske* forskelle.

Tabel 4.4 Statistisk test af latent klassemodel med 1-4 kategorier.

	BIC-værdi	Antal parametre	P-værdi
Model med én kategori	9942,9349	10	6,4e-38
Model med to kategorier	9403,5984	21	0,97
Model med tre kategorier	9416,2817	32	1,00
Model med fire kategorier	9446,2528	43	1,00

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018.

Ud fra teorien har vi dog, som beskrevet, belæg for at antage, at typen og antallet af risikofaktorer (fx påstande om vold eller utilstrækkelig omsorg) har betydning for de involverede børn og voksne og for sagens behandling, og derfor vælger vi, efter kvalitativt at have sammenlignet svarmønstrene i modellerne med to, tre og fire kategorier, den model med fire kategorier, der er vist i tabel 4.5.

Modellen, der inddeler familierne i fire kategorier, udskiller for det første 30 pct. af familierne i en kategori, som, sammenlignet med de øvrige grupper, er karakteriseret ved et relativt lavt konflikt-niveau, en bedre evne til at håndtere samarbejde og en større interesse i at etablere et samarbejde. Forældre, der tilhører denne kategori, rapporterer om færre uenigheder om deres børn og et meget lavt niveau af individuel og familiemæssig dysfunktion. Sammenlignet med de øvrige typer giver det derfor mening at navngive denne kategori "Type 1 - Lav konflikt".

Den største kategori af forældre (41 pct.) er karakteriseret ved et relativt højt konfliktniveau og en del forældre, der oplever uenigheder om opdragelse, omsorg eller skole, eller oplever, at en eller begge forældre ikke i tilstrækkelig grad vægter børnenes behov. De mere alvorlige påstande om utilstrækkelig omsorg eller individuel eller familiemæssig dysfunktion i form af fx misbrug, psykisk sygdom eller vold er forældre i kategorien dog forskånet for. Vi navngiver derfor denne kategori "Type 2 - Høj konflikt uden andre risici".

Den tredjestørste kategori af forældre (19 pct.) adskiller sig især fra de andre grupper ved en meget høj andel, 95 pct., der oplever, at utilstrækkelig omsorg er årsag til konflikten, og ved at tre fjerdedele af forældrene i kategorien oplever, at barnets behov ikke i tilstrækkelig grad bliver væg-tet. En høj andel af forældrene i kategorien, 63 pct., oplever et højt konfliktniveau, og godt en fjerdedel rapporterer om hver af indikatorerne på individuel eller familiemæssig dysfunktion: misbrug, psykisk sygdom eller psykisk vold. Ingen i kategorien har dog oplevet fysisk vold. I denne kategori ser vi en akkumulering af risici, idet forældrene gennemsnitligt oplever 2,4 ud af de seks udvalgte risici. På grund af den høje andel, der angiver utilstrækkelig omsorg som et problem, navngiver vi kategorien "Type 3 – Utilstrækkelig omsorg".

Endelig har vi den mindste kategori af forældre, 10 pct., der især adskiller sig fra de andre katego-rier ved, at 91 pct. rapporterer om psykisk vold, og ved, at 58 pct. af forældrene angiver, at fysisk vold er et problem i sagen. Derudover oplever gruppen et meget højt niveau af individuel eller familiemæssig dysfunktion og et ekstremt højt konfliktniveau, idet henholdsvis 43 pct. og 65 pct. rapporterer om misbrug og psykisk sygdom, og idet 75 pct. rapporterer om et højt konfliktniveau. Niveauet af omsorgsproblemer er lavere end i Type 3, men det gennemsnitlige antal risici er me-get højt – næsten fire ud af de seks risici. Som følge af det høje niveau af vold navngiver vi denne kategori "Type 4 - Vold".

Den tredjestørste kategori af forældre (19 pct.) adskiller sig især fra de andre grupper ved en me-get høj andel, 95 pct., der oplever, at utilstrækkelig omsorg er årsag til konflikten, og ved, at tre fjerdedele af forældrene i kategorien oplever, at barnets behov ikke i tilstrækkelig grad bliver væg-tet. En høj andel af forældrene i kategorien, 63 pct., oplever et højt konfliktniveau, og godt en fjerdedel rapporterer om hver af indikatorerne på individuel eller familiemæssig dysfunktion: misbrug, psykisk sygdom eller psykisk vold. Ingen i kategorien har dog oplevet fysisk vold. I denne kategori ser vi en akkumulering af risici, idet forældrene gennemsnitligt oplever 2,4 ud af de seks udvalgte risici. På grund af den høje andel, der angiver utilstrækkelig omsorg som et problem, navngiver vi kategorien "Type 3 – Utilstrækkelig omsorg".

Tabel 4.5 Model med fire forældreansvarssagstyper, baseret på forældres oplevelse af samspil, konflikt, omsorg samt individuel eller familiemæssig dysfunktion. Baseret på latent klasseanalyse. Procent.

	Type 1: Lav konflikt	Type 2: Høj konflikt u. andre risici	Type 3: Utilstrækkelig omsorg	Type 4: Vold	Procent i alt	Antal
Andel i gruppen	30	41	19	10	100	1.034
<i>Samspil og konfliktniveau</i>						
Konfliktniveau						
- Lavt	70	0	10	6	24	243
- Mellem	28	39	28	19	32	333
- Højt	0	61	63	75	44	458
Kan håndtere samarbejde (suppl.) ¹	60	13	6	7	25	261
Er interesseret i at etablere samarbejde (suppl.)	81	35	29	28	47	487
<i>Omsorg</i>						
Uenighed om opdragelse, omsorg eller skole	21	42	51	33	37	381
Forældre vægter ikke børns behov over egne	8	42	74	52	39	402
Utilstrækkelig omsorg	5	0 ¹	95	54	25	260
<i>Individuel og familiemæssig dysfunktion</i>						
Misbrug af alkohol eller stoffer	5	6	28	43	13	139
Psykisk sygdom	8	7	26	65	17	173
Fysisk vold	0	1	0	58	6	63
Psykisk vold	1	10	29	91	19	196
Gennemsnitligt antal risici i typen	0,2	0,8	2,4	3,9	1,2	

Anm.: Der er signifikant parvis forskel på enkelte eller alle typer på alle viste parametre (Bonferroni-test):

- Samspil og konfliktniveau: Type 1 signifikant forskellig fra øvrige typer.
- Utilstrækkelig omsorg og vægtning af børns behov: alle forskelle signifikante.
- Uenighed om opdragelse: signifikant forskel på Type 1 og 2, Type 2 og 3, Type 3 og 4.
- Psykisk sygdom og misbrug: ikke forskel på Type 1 og 2, men mellem øvrige typer.
- Psykisk vold: alle forskelle signifikante.
- Fysisk vold: Type 4 forskellig fra øvrige typer.
- Antal risikofaktorer: alle forskelle signifikante.

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018.

Endelig har vi den mindste kategori af forældre, 10 pct., der især adskiller sig fra de andre kategorier ved, at 91 pct. rapporterer om psykisk vold, og ved, at 58 pct. af forældrene angiver, at fysisk vold er et problem i sagen. Derudover oplever gruppen et meget højt niveau af individuel eller familiemæssig dysfunktion og et ekstremt højt konfliktniveau, idet henholdsvis 43 pct. og 65 pct. rapporterer om misbrug og psykisk sygdom, og idet 75 pct. rapporterer om et højt konfliktniveau. Niveauet af omsorgsproblemer er lavere end i Type 3, men det gennemsnitlige antal risici er meget højt – næsten fire ud af de seks risici. Som følge af det høje niveau af vold navngiver vi denne kategori "Type 4 - Vold".

Opsamling

På baggrund af litteraturen, som blev gennemgået i kapitel 2 og 3, har vi identificeret tre dimensioner ved højkonfliktsagerne, der også har betydning for børns trivsel og udvikling. Det drejer sig om

forældrenes samspil og konfliktniveau, om problematikker vedrørende børnenes omsorg, og om problematikker, der indikerer individuel eller familiemæssig dysfunktion.

Inden for disse tre dimensioner har vi udvalgt otte indikatorer på risikofaktorer, der er indgået i en kategoriseringsmodel af Statsforvaltningens forældreansvarssager: forældres (høje) konfliktniveau, forældres uenighed om børneopdragelse, omsorg og skole, forældres (manglende) vægtning af deres børns behov, oplevelse af utilstrækkelig omsorg for børn, oplevelse af misbrug, psykisk sygdom, fysisk og psykisk vold. Derudover har vi inddraget to supplerende variable til yderligere at forstå forældrenes samspil og motivation for at samarbejde: Hvordan de håndterer deres aktuelle samarbejde, og deres interesse i fremover at etablere et samarbejde.

Analyserne er foretaget ved hjælp af latent klasseanalyse, og forskellene mellem de enkelte kategorier er efterfølgende testet ved hjælp af Bonferronis metode.

Ud fra statistiske og teoretiske overvejelser har vi valgt en model med fire kategorier, der især adskiller sig som følge af konfliktniveau, oplevelse af utilstrækkelig børneomsorg, oplevelse af vold og ved akkumuleringen af risikofaktorer i sagerne. Vi har således identificeret 1) en type forældre med et lavt konfliktniveau og et rimeligt velfungerende samarbejde, som vi har navngivet "Type 1 - Lav konflikt"; 2) en type forældre med et højt konfliktniveau uden alvorlige påstande om utilstrækkelig omsorg eller individuelle/familiemæssige dysfunktioner, som vi har navngivet "Type 2 - Høj konflikt uden andre risici"; 3) en type forældre, der især er kendetegnet ved, at de oplever, at omsorgen for børnene varetages utilstrækkeligt, og som har et mellemhøjt niveau af risici. Denne type kalder vi "Type 3 - Utilstrækkelig omsorg". 4) Endelig har vi identificeret en type forældre, som vi har navngivet "Type 4 - Vold", der er kendetegnet ved, at de oplever, at psykisk og fysisk vold er en problemstilling i konflikten, og som samtidig har et meget højt niveau af risikofaktorer.

Identificeringen af disse fire kategorier af forældreansvarssager giver grundlag for en differentieret forståelse af højkonflikt-skilsmissebegrebet, idet vi finder belæg for at koble forståelsen af forældrenes samspil sammen med de risikofaktorer, familierne i øvrigt oplever som en del af deres konflikt.

Hvor vi i dette kapitel har foretaget en karakteristik af Statsforvaltningens forældreansvarssager ud fra tilstedeværelsen af risikofaktorer og dynamikken i forældrenes samspil, vil vi i kapitel 5 beskrive de sociale, økonomiske og familiemæssige omstændigheder omkring de fire forskellige sagstyper. Derudover vil vi vise, hvordan børn og forældre trives i de fire forskellige sagstyper, og endelig vil kapitlet vise, hvilken type hjælp familierne møder eller har opsøgt i den familieretlige og kommunale sektor.

5 BAGGRUND, TRIVSEL OG MYNDIGHEDSBEHANDLING I FORÆLDREANSVARSSAGER

Indledning

Udover de faktorer, der direkte indgår i forældreansvarssags-modellen, vil en række forhold spille en rolle for, hvordan sagerne opstår og udvikler sig, og for hvordan sagerne opleves af de involverede parter. Teoretisk kan man have en formodning om, at der kan være et årsagsvirkningsforhold mellem nogle af disse forhold og tilhørsforholdet til den ene eller den anden type forældreansvarssag, men ofte vil det ikke være muligt at sige, hvad der kommer først. For eksempel kan et barns mistro være en medvirkende forklaring på forældrenes uenigheder og konflikter, men kan også være en konsekvens af samme konflikt. Og en anstrengt økonomisk situation kan være medvirkende til, at en konflikt optræder, men den kan også opstå som følge af et langt konfliktforløb, der har nedsat forældrenes deltagelse på arbejdsmarkedet. Da vores analyser er baseret på såkaldte tværsnitsdata, der ikke giver mulighed for at afklare, hvad der kommer først, sagstypen eller de øvrige forhold, vil vi i det følgende derfor kun tale om sammenhænge fremfor virkninger eller effekter.

Data og metode

De anvendte variable

Vi beskriver de fire typer karaktertræk ved hjælp af tre typer af baggrundsforhold, der dækker familiernes socioøkonomiske situation og ressourcer, familiernes familiesituation og -historik samt respondentens køn og position i forhold til barnet og i Statsforvaltningssagen. Derudover viser vi, hvordan typerne af forældreansvarssager hænger sammen med børns og forældres trivsel samt med forskellige myndigheders involvering i sagerne.

Familiernes socioøkonomiske situation og ressourcer dækker over forældrenes *uddannelsesniveau*, forældrenes *arbejdsmarkedsdeltagelse*, forældrenes *økonomi* og *økonomisk betingede konflikter*, hvorvidt forældrene har anden *etnisk baggrund* end dansk, *forældrenes alder* samt hvor lang *transporttid* der er mellem forældrene. Se tabel 5.1 for beskrivelse af operationalisering.

Formålet med inddragelsen af disse variable er at afdække, om forældrene i de fire typer adskiller sig med hensyn til de ressourcer, de har adgang til, idet vi har en forventning om, at en stram økonomi eller arbejdsløshed kan øge sandsynligheden for, at forskellige risikofaktorer optræder i sagen, ligesom vi har en forventning om, at en stram økonomi eller en lang transporttid kan virke som barriere for et samarbejde og fx øge bekymringen for eller modstanden mod en udvidet samværsordning.

Tabel 5.1 Operationalisering af socioøkonomisk situation og ressourcer.

Begreb	Spørgsmål	Svarkategorier	Omkodning
Respondentens uddannelse	Hvad er din senest afsluttede uddannelse?	1. 9./10. klasse 2. Gymnasial ungdomsuddannelse 3. Erhvervsuddannelse 4. Kort videregående uddannelse 1-2 år 5. Mellemlang videregående uddannelse 3-4 år 6. Lang videregående uddannelse 5-6 år 7. Andet	Respondenten har ikke kompetencegivende uddannelse: 1-2 + 7 Respondenten har kompetencegivende uddannelse: 3-6
Respondentens beskæftigelse	Hvad er din nuværende hovedbeskæftigelse?	1. Beskæftiget 2. Under uddannelse 3. Går ledig (søger arbejde) 4. På barsel 5. Sygemeldt 6. Uden for arbejdsmarkedet	Respondenten er beskæftiget: 1 Respondenten er ikke beskæftiget: 2-6
Respondentens økonomi	Hvordan vil du alt i alt bedømme din økonomiske situation?	1. Særlig god 2. God 3. Nogenlunde 4. Dårlig 5. Ved ikke	Respondents økonomi er god: 1-2 Respondentens økonomi er nogenlunde eller dårlig: 3-4
Respondentens oplevelse af, at økonomi er årsag til konflikt	Hvor enig eller uenig er du i udsagnene? Konflikter om økonomi gør samarbejdet vanskeligt	1. Helt enig 2. Enig 3. Hverken enig eller uenig 4. Uenig 5. Helt uenig 6. Ved ikke/ikke aktuelt	Økonomi bidrager til konflikt: 1-2 Økonomi bidrager ikke til konflikt: 3-6
Respondenten har anden baggrund end dansk	Hvilket sprog taler I for det meste i familien?	1. Altid dansk 2. Mest dansk men også et andet sprog 3. Omtrent lige meget dansk og et andet sprog 4. Mest et andet sprog 5. Altid et andet sprog end dansk	Anden baggrund end dansk: 2-5 Udelukkende dansk baggrund: 1
Respondenten var ung ved udvalgt barns fødsel	Konstrueret ud fra respondentens cpr-nummer og spørgeskema-spørgsmål: Hvor mange år er det udvalgte barn?		Forældrens alder fratrukket det udvalgte barns alder: Yngre end 25 år ved barnets fødsel Ældre end 25 år ved barnets fødsel
Barnets transporttid mellem forældre	Hvor lang tid tager det barnet at komme fra dit til den anden forælders hjem? (Med det transportmiddel I plejer at bruge)	1. Mindre end 15 minutter 2. 15-29 minutter 3. ½-1½ time 4. 1½-3 timer 5. Mere end 3 timer 6. Ved ikke/ikke aktuelt	Under en halv times transport: 1-2 + 6 Over en halv times transport: 3-5 Ved ikke/ikke aktuelt: 6

Familiernes familiesituation og -historik dækker over forældrenes *samlivsvarighed*, *tidspunkt for samlivsophør*, hvorvidt forældrene er *afklarede* omkring bruddet, forældrenes *nuværende samlivsstatus*, *antal fælles børn*, *børnenes alder*, deres *samværsordning*, *kontakt og kommunikation mellem forældrene* samt hvorvidt forældrene har *indgået aftaler* (der overholdes) om deres børns samvær. Under dette punkt inddrager vi desuden oplysninger om sagens formelle indhold (samvær, bopæl eller forældremyndighed). Se tabel 5.2 for beskrivelse af operationaliseringer.

Tabel 5.2 Operationalisering af familiesituation og historik.

Begreb	Spørgsmål	Svarkategorier	Omkodning
Forældrenes samlivsvarighed	Har du og den anden forælder boet sammen?	Ja Nej	Fraflytningsår fratrukket år, hvor forældrene flyttede sammen. Gennemsnit
	Hvilket år flyttede du og den anden forælder sammen?	Åben svarkategori	
	Hvilket år flyttede du og den anden forælder fra hinanden	Åben svarkategori	
Tid siden samlivsbrud	Har du og den anden forælder boet sammen?	Ja Nej	År, hvor spørgeskema er besvaret, fratrukket fraflytningsår. Forældre, der ikke har boet sammen: udvalgte barns alder. Gennemsnit
	Hvilket år flyttede du og den anden forælder fra hinanden	Åben svarkategori	
Afklaring omkring bruddet	Vi er begge nogenlunde afklarede om bruddet	1. Helt enig 2. Enig 3. Hverken enig eller uenig 4. Uenig 5. Helt uenig 6. Ved ikke	Er afklarede: 1-2 Ikke afklarede/ ved ikke: 3-6
Forældrenes nuværende samlivsstatus	Hvad er din nuværende samlivsstatus?	Bor sammen med den anden forælder endnu. Er gift eller samlevende med ny partner	Bor stadig sammen Begge singler En eller begge i nyt parforhold Respondenten er single og kender ikke den andens samlivsstatus
	Hvad er den anden forælders samlivsstatus?	Har ny kæreste, men vi bor ikke sammen Er single 5 Ved ikke	
Nye partnere er årsag til konflikt	Hvor enig eller uenig er du i udsagnene?	1. Helt enig 2. Enig 3. Hverken enig eller uenig 4. Uenig 5. Helt uenig 6. Ved ikke/ikke aktuelt	Nye partnere vanskeliggør samarbejdet: 1-2 Nye partnere vanskeliggør ikke samarbejdet: 3-6
	Nye partnere gør samarbejdet vanskeligt		
Antal fælles børn	Hvor mange børn har du med den anden forælder	Åben svarkategori	Gennemsnit
Det udvalgte barns alder	Hvor mange år er det udvalgte barn?	Åben svarkategori	Gennemsnit
Samværsordning	<i>Til samværsforældre:</i> 1. Har du været sammen med barnet i løbet af den sidste måned? 2. Hvor mange nætter har barnet tilbragt hos dig i løbet af den sidste måned? <i>(bopælsforældre stilles omvendt spørgsmål om samværsforældrens samvær)</i>	Ja Nej 1. 1-3 nætter 2. 4-6 nætter 3. 7-12 nætter 4. 13- 5. Ingen, barnet har ikke overnattet hos mig den sidste måned 6. Ved ikke 7. Ikke relevant, vi bor stadig sammen	Ingen kontakt med samværsforælder: Nej i sp. 1 Dagssamvær: 5 1-3 overnatninger pr. måned (13/1): 1 4-6 overnatninger pr. måned (12/2-11/3): 2 7-12 overnatninger pr. måned (10/4-6/8): 3 13 overnatninger (7/7): 4 Bor sammen

Begreb	Spørgsmål	Svarkategorier	Omkodning
Har forældrene en aftale om samvær og bopæl, der overholdes?	Har du og den anden forælder selv indgået en aftale om barnets samvær? Overholdes denne aftale for tiden?	Ja, en skriftlig aftale Ja, en mundtlig aftale Nej Ja Nej	Ja – skriftlig eller mundtlig aftale, der overholdes Nej – ingen aftale/ aftale overholdes ikke
Hvordan og hvor ofte kommunikerer forældrene med hinanden?	Kommunikation mellem forældre kan foregå på flere forskellige måder. Hvor ofte kommunikerer du og den anden forælder om jeres barn/ børn ... -hvor I mødes (i kort eller lang tid) og taler sammen? - hvor I taler i telefon sammen? - hvor I skriver til hinanden via sms, mail, app eller chat? - hvor I skriver i kontaktbog eller lign.?	Svarkategorier til hvert spørgsmål Flere gange om ugen En gang om ugen 1-3 gange om måneden Sjældnere Aldrig 6. Ved ikke	Ingen kontakt Udelukkende skriftlig kontakt Mindst månedlig telefonisk eller face-to-face-kontakt Ugentlig face-to-face-kontakt
Handler sagen udelukkende om samvær/ andet eller om bopæl eller forældremyndighed?	Hvad drejer henvendelsen sig overordnet om? 1. Samvær med barn/ børn 2. Forældremyndighed (FM) over barn/børn 3. Barns/ børns bopæl 4. Andet	Til hvert spørgsmål kan der svares: Ja Nej Ved ikke	Ren samværs sag/andet: Ja i sp. 1 el. 4 og nej i sp. 2 og 3 Bopæls- eller FM-sag: Ja i sp. 2 el. 3

Oplysningerne om forældrenes tidligere og aktuelle samliv, deres afklaring om bruddet samt deres børns antal og alder inddrager vi ud fra en forventning om, at deres tidligere samliv og nuværende familieliv samt børnenes karakteristika kan spille en væsentlig rolle for såvel deres samarbejdsform efter skilsmissen, for håndteringen af konflikter og for hvordan forældrene oplever, at konflikten påvirker dem selv og børnene. Fx må vi antage, at forældre med et kort samliv i mindre grad har et fælles grundlag at bygge på, når de skal opbygge et samarbejde om barnet efter bruddet; vi forestiller os, at forældre, der har ventet længe med at opsøge hjælp i Statsforvaltningen, eller som ikke er afklarede omkring deres brud, vil være mere fastlåste i deres konflikter end forældre, der relativt hurtigt opsøger hjælp. Da små børn har andre behov end større børn, antager vi ligeledes, at børnenes alder kan have betydning for, hvordan forældrene kan indrette deres hverdag og opnå et velfungerende samarbejde. Oplysninger om aktuelle samværsarrangementer og forældrenes kommunikationsformer er med til at vise os, hvordan forældrene i de fire typer konkret har indrettet sig, og hvilke redskaber de anvender i deres samarbejde. Endelig inddrager vi oplysninger om sagens formelle karakteristika, idet vi forventer, at sager med et højt konfliktniveau oftere vil dreje sig om bopæl- og/eller forældremyndighedsspørgsmål, mens sager med et lavere konfliktniveau oftere udelukkende vil dreje sig om samvær.

Den sidste gruppe af baggrundsforhold drejer sig om køn og respondentens position som bopæls- eller samværsforælder. Vi forventer, at kvinder og mænd opfatter konflikter og risikofaktorer forskelligt, og at dette delvist kan skyldes, at kvinder oftere end mænd er bopælsforældre i sagen. En bopælsforælder, der er sammen med barnet i størstedelen af tiden, vil sandsynligvis se en anden adfærd og andre reaktioner end en samværsforælder, der ser barnet mindre. Se tabel 5.3 for beskrivelse af operationalisering.

Tabel 5.3 Operationalisering af køn og forældreposition.

Begreb	Spørgsmål	Svarkategorier	Omkodning
Respondentens køn	Hvad er dit køn?	Kvinde Mand	
Forældreposition	Hvem er for tiden bopælsforælder til dit barn?	1. Jeg er bopælsforælder 2. Den anden forælder er bopælsforælder 3. Det er ikke besluttet endnu 4. Barnet bor ikke hos nogen af forældrene	Respondenten er bopælsforælder Respondenten er samværsforælder Ikke besluttet endnu

Forældrenes trivsel måles ved hjælp af seks indikatorer, hentet fra HSCL-instrumentet (frygt, nervøsitet, nedtrykhed, bekymring, oplevelse af, at alt er hårdt og håbløshed) samt oplysninger om forældrenes arbejdsfravær. Vi forestiller os, at forældre vil opleve en højere grad af psykisk mistrivsel, jo højere konfliktniveauet er, og jo flere risikofaktorer de oplever – i alvorlige tilfælde forventer vi, at konflikter og tilstedeværelsen af øvrige risici kan gå ud over deres arbejdsmarkedsdeltagelse. Se tabel 5.4 for beskrivelse af en operationalisering.

Tabel 5.4 Operationalisering af forældretrivsel.

Begreb	Spørgsmål	Svarkategorier	Omkodning
Forældres psykiske mistrivsel	Har du de sidste uger været plaget af noget af følgende? 1. Frygt eller ængstelighed 2. Nervøsitet, indre uro 3. Nedtrykhed, tungsindighed 4. Meget bekymret eller urolig 5. Følelse af, at alt er hårdt 6. Følelse af håbløshed med hensyn til fremtiden	1. Har ikke været plaget 2. Har været lidt plaget 3. Har været ret plaget 4. Har været meget plaget	Frygt: 3-4 i 1 Nervøsitet: 3-4 i 2 Nedtrykhed: 3-4 i 3 Bekymring: 3-4 i 4 Opgivelse: 3-4 i 5 Håbløshed: 3-4 i 6
Fravær fra arbejde/ uddannelse seneste måned	Hvor mange dage har du været syg/fraværende fra arbejde (uddannelse) inden for den sidste måned?	1. 0-1 2. 2-3 3. 4-5 4. 5-10 5. Mere end 10 dage 6. Er ikke i arbejde eller under uddannelse 7. Ved ikke	<i>Lavt fravær (0-1 dag pr måned):</i> 100 <i>Højere fravær (2 eller flere dage):</i> 2-5 <i>Ikke i arbejde eller uddannelse:</i> 6

Desuden forventer vi, at et højt niveau af konflikt og forekomst af andre risikofaktorer vil have negativ betydning for de involverede børns trivsel. Børnenes trivsel måles ved hjælp af SDQ-instrumentet samt to enkelt-spørgsmål om forældrenes bekymring for det udvalgte barns trivsel samt forældrenes oplevelse af, at deres konflikter går ud over deres børn.

SDQ-instrumentet (The Strengths and Difficulties Questionnaire) er et internationalt valideret redskab, der kan anvendes til børn og unge i 2-17-årsalderen og som består af i alt 25 spørgsmål, der indkredser børnenes sociale styrker, opmærksomhedsproblemer, sociale vanskeligheder i forhold til jævnaldrende, emotionelle problemer og adfærdsvanskeligheder⁷. Spørgsmålene i SDQ tilvejebringer et indtryk af børns generelle trivselsbillede og handler ikke om deres situation som skilsmissebørn.

7 [http://www.sdqinfo.com/py/sdqinfo/b3.py?language=Englishqz\(UK\)](http://www.sdqinfo.com/py/sdqinfo/b3.py?language=Englishqz(UK)).

På SDQ-instrumentet kan børn score mellem 0 og 40 point; jo flere point, desto flere problemer har barnet⁸. Der findes ingen absolutte skæringspunkter for, hvornår man kan definere et bestemt adfærdsmønster som dårligt eller mindre dårligt. Resultaterne fra trivselsmålingen må fortolkes i en kontekst og beror på, hvor man sætter grænserne for den normale og den mindre normale adfærd.

Vi bruger en restriktiv scoring, der følger internationale normer for bedre at kunne sammenligne med tidligere undersøgelser af danske børn. Se tabel 5.5 for beskrivelse af operationalisering.

Tabel 5.5 Operationalisering af børnetrivsel.

Begreb	Spørgsmål	Svarkategorier	Omkodning
Udadvendte og indadvendte trivselsproblemer hos udvalgt barn, målt ved SDQ.	Se http://www.sdqinfo.org/py/sdqinfo/b3.py?language=Danish for spørgsmålsformuleringer. (Stilles til forældre med 2-17-årige børn – udvalgt barn)	Scoring til hvert spørgsmål: 0. Ja 1. Ja, delvis 2. Nej	Gennemsnitlig (0-12) Ikke gennemsnitlig (13-40)
Børn påvirkes af konflikt	Mener du, at jeres nuværende samarbejde eller konflikter påvirker jeres barn/børn negativt? (Stilles til alle aldersgrupper)	1. I høj grad 2. I nogen grad 3. I mindre grad 4. Slet ikke 5. Ved ikke	Påvirkes ikke eller kun i nogen eller mindre grad af konflikt: 2-4 Påvirkes i høj grad af konflikt: 1
Bekymring for udvalgte barn	Er du bekymret for det udvalgte barns samlede adfærd og trivsel? (Stilles til alle aldersgrupper)	1. Slet ikke 2. Kun lidt 3. Ret meget 4. Virkelig meget	Slet ikke bekymret: 1 Lidt bekymret: 2 Meget bekymret: 3-4

Vi måler graden af myndighedsinvolvering i sagen ved hjælp af spørgeskemaspørgsmål om forældrenes kontakt til kommunen angående deres børn; hvorvidt forældrene tidligere har opsøgt Statsforvaltningen, uden at dette har ført til en afgørelse, samt hvorvidt forældrene har opsøgt anden hjælp hos fx advokat, psykolog eller kommunal rådgivning. Derudover måler vi graden af myndighedsinvolvering ved hjælp af Statsforvaltningens sagsregistre, der viser, om forældrene, efter at sagen er oprettet, har modtaget en juridisk afgørelse om samvær i Statsforvaltningen eller er blevet overført til byretten med en bopæls- eller forældremyndighedssag.

Forventningen er, at myndighedernes involvering vil være større, jo højere konflikt og jo flere risici, der optræder i sagerne.

⁸ Besvarelserne for de fem items, som danner skalaen 'sociale styrker', indgår ikke, når man som her undersøger problemadfærd.

Tabel 5.6 Operationalisering af myndighedsbehandling

Begreb	Spørgsmål	Svarkategorier	Omkodning
Kontakt med kommunen om børn	Har du eller den anden forælder været i kontakt med en sagsbehandler i kommunen angående et eller flere af jeres børn inden for de seneste seks måneder?	Ja Nej Ved ikke	Har været i kontakt med kommunal sagsbehandler om børn: Ja Har ikke været i kontakt med kommunal sagsbehandler om børn: Nej/ ved ikke
Respondenten har opsøgt anden hjælp	Har du de seneste seks mdr. opsøgt hjælp andre steder til at håndtere samlivsbruddet eller samarbejdet om dit barn/dine børn (hyppigst: advokat, kommunal rådgivning, psykolog eller læge)?	Ja Nej Ved ikke	Har opsøgt hjælp: Ja Har ikke opsøgt hjælp: Nej/ ved ikke
Statsforvaltningen har truffet en juridisk afgørelse i sagen	Statsforvaltningens administrative afgørelsesregister		Ingen afgørelse: Ikke kodet som "uenig" i afgørelsesregister Juridisk afgørelse i Statsforvaltningen: "Uenig" i afgørelsesregister 4-18 måneder efter første møde
Sagen er overført til byretten	Statsforvaltningens administrative afgørelsesregister		Ikke overført til byretten: ikke kodet som "197" i afgørelsesregister Overført til byretten: "197" i afgørelsesregister 4-18 måneder efter første møde
Respondenten har tidligere været i kontakt med Statsforvaltningen	Har du tidligere været i kontakt med Statsforvaltningen eller familiedomstolene angående dit barn/dine børn?	1. Ja, med samme partner Ja, med anden partner 2. Nej, aldrig før	Har været i kontakt med Statsforvaltningen: 1-2 Har ikke været i kontakt med Statsforvaltningen: 3

Data og statistisk metode

Datagrundlaget for analyserne i dette kapitel er de samme, som ligger til grund for kapitel 4. Til at belyse sammenhænge mellem typerne af forældreansvarssager, som blev udviklet i kapitel 4, og de gennemgåede baggrunds-, trivsels- og myndighedsbehandlingsindikatorer anvendes deskriptiv tabelanalyse, der testes ved hjælp af χ^2 -test og Bonferroni-justerede multiple sammenligninger af gennemsnit. Bonferronis metode giver mulighed for at teste sammenhænge mellem flere end to grupper, da den sikrer, at den overordnede statistiske usikkerhed fastholdes på et 95 pct.-niveau.

I de tilfælde, hvor vi har en klar formodning om, at to baggrundsforhold er indbyrdes sammenhængende (fx køn og hvorvidt man er bopæls- eller samværsforælder), har vi inddraget begge baggrundsforhold i trevejs-tabelanalyser for at tage højde for spuriøse sammenhænge. Disse er ikke vist i resultat-afsnittet, da de ikke ændrer den overordnede sammenhæng mellem variablene.

Resultater

Socioøkonomisk situation og ressourcer

Analyserne, der er illustreret i tabel 5.7, viser, at forældrene i de fire typer adskiller sig fra hinanden med hensyn til beskæftigelsessituation, økonomiske konflikter og transporttid, men de er ikke signifikant forskellige, når vi ser på deres uddannelsesniveau, deres oplevelse af, om deres øko-

nomi er god, hvorvidt de taler andre sprog end dansk i hjemmet, samt hvor gamle de var, da de blev forældre.

Vi ser således, at forældre, der tilhører Type 3, i høj grad oplever økonomiske konflikter og i højere grad end de øvrige forældre lever med en lang transporttid, der kan vanskeliggøre samarbejde og samvær. Type 4 er lidt vanskeligere stillet end de øvrige typer, hvad angår beskæftigelse, mens Type 1 og i nogen grad Type 2 omvendt har en relativt god beskæftigelsessituation.

Table 5.7 Socioøkonomisk situation og ressourcer i de fire sagstyper. Procent.

	Type 1: Lav konflikt	Type 2: Høj konflikt u. risici	Type 3: Utilstrækkelig omsorg	Type 4: Vold	Alle	Signi- Antal fikans
Kompetencegivende udd.	72	77	76	73	75	742-
I beskæftigelse	72	68	60	50	66	652* ¹
Har god økonomi	57	52	50	49	53	520-
Har konflikter om økonomi	24	39	43	29	34	353* ²
Andet sprog end dansk	6	9	5	13	8	74-
Ung forælder	19	18	21	23	20	197-
Mere end 30 min. transporttid	16	19	31	14	20	199* ³

Note: 1) Signifikant forskel mellem Type 1 og 3, Type 1 og 4 samt Type 2 og 4.

2) Signifikant forskel på Type 1 og 2 samt Type 1 og 3.

3) Signifikant forskel på Type 1 og 3, Type 2 og 3 samt Type 3 og 4.

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018.

Familiesituation og -historik

Ser vi på familiernes familiesituation og -historik i tabel 5.8, skiller Type 1 sig ud fra de øvrige typer ved hyppigere at være afklaret om bruddet (72 pct.), ved en større andel, der er singler eller fortsat bor sammen (i alt 27 pct.), ved at relativt mange har 7-7-deleordninger (23 pct.), og ved at have relativt velfungerende aftaler omkring samvær (64 pct. har en samværsaftale, der overholdes). Der er ligeledes en relativt god kontakt indbyrdes mellem forældrene, idet mere end 40 pct. mødes ugentligt, og idet en mindre andel, 10 pct., rapporterer, at de hverken har skriftlig eller fysisk kontakt med hinanden. For lidt over halvdelen af forældrene i Type 1 drejer sagen sig udelukkende om samvær⁹, mens 25 pct. kommer til Statsforvaltningen med spørgsmål eller uenigheder om børnenes bopæl. Der er få, hvis sag handler om forældremyndighed, hvilket harmonerer med det lave konfliktniveau, da en forældremyndighedssag typisk handler om, at den ene forælder ønsker at få den fælles forældremyndighed ophævet.

Forældrene i Type 2 har i højere grad end i Type 1 fundet sammen med en ny partner, når de henvender sig til Statsforvaltningen (63 pct.), og en højere andel (26 pct.) oplever, at nye partnere er medvirkende årsag til konflikterne mellem forældrene i sagen. Vi ser derudover, at forældrene i Type 2 i mindre grad end forældrene i Type 1 er afklarede omkring bruddet, og vi ser, at en større andel forældre, 20 pct., ikke har kontakt med hinanden ved sagens start. Der er en lige stor andel af børn i Type 1 og Type 2, der har en 7-7-ordning, men i Type 2 ser vi flere børn, 13 pct., der ikke har haft kontakt med samværsforælderen for nylig. Ligesom i Type 1 drejer sagerne i Type 2 sig oftest om rene samvæsspørgsmål eller om børnenes bopæl, mens forældremyndighedssager forekommer sjældnere.

Type 3 adskiller sig fra de andre tre typer ved, at samlivsophøret ligger længere tid tilbage, idet der gennemsnitligt er gået næsten tre år fra samlivsbruddet, til parterne opsøger Statsforvaltningen.

9 Eller andre temaer end samvær, bopæl og forældremyndighed.

Forældrene i type 3 oplever, ligesom forældrene i Type 2, sjældnere at være afklarede omkring bruddet end forældre i Type 1, og har også, ligesom Type 2, hyppigere etableret forhold til nye partnere, der i nogle tilfælde er medvirkende årsag til konflikten. I denne type ser vi en større andel end i Type 1 og 2, hvor der ikke ved sagens start er kontakt mellem forældrene (32 pct.), og en større andel, hvor samværsforældre og børn (25 pct.) ikke har set hinanden i måneden op til sagens start. Tilsvarende ser vi også færre i denne gruppe, der har udvidede samværsordninger, idet kun 13 pct. angiver, at de har en 7-7-ordning mod 22-23 pct. i Type 1 og Type 2. Derudover ser vi, at forældrene i Type 3, hyppigere end i Type 1 og 2, henvender sig til Statsforvaltningen med spørgsmål eller uenigheder om forældremyndighed, hvilket understøtter billedet af, at vi her i højere grad har at gøre med familier, hvor en af forældrene ikke oplever en tilstrækkelig forældre-evne hos den anden forælder og derfor ønsker at minimere denne forælders indflydelse på børnene.

Endelig ser vi, at Type 4, ligesom Type 3, står i en familiesituation, der er kendetegnet ved, at mere end hvert fjerde barn ikke har set samværsforælderen den seneste måned, og at mange forældre heller ikke har kontakt til hinanden (31 pct.). Sammenlignet med Type 2 og 3 er der dog også flere forældre, der mødes hver uge. Forældrene i Type 4 kommer typisk til Statsforvaltningen kortere tid efter bruddet (gennemsnitligt lidt over halvandet år) og er i relativt lille grad (42 pct.) afklarede omkring bruddet, når de kommer. Deres aftaler omkring samvær er enten ikke-eksisterende eller dårligt fungerende, idet kun 34 pct. angiver at have en aftale om samvær, der overholdes. Godt 42 pct. af denne gruppe opsøger Statsforvaltningen med en sag, der drejer sig om forældremyndigheden over børnene, hvilket altså er med til at understøtte billedet af en sags-type med meget højt konfliktniveau og uforsonlighed.

Vi finder ingen signifikante forskelle mellem typerne, når vi undersøger længden af deres samliv, antallet af børn eller børnenes alder.

Tabel 5.8 Familiesituation og -historik i de fire sagstyper. Procent.

	Type 1: Lav konflikt	Høj konflikt	Type 2: Utilstrækkelig u. risici	Type 3: Utilstrækkelig omsorg	Type 4: Vold	Alle	Antal	Signifi- kans
Antal års samliv (gns.)	8,6		8,9	9	9,5	8,9		
Antal år siden brud (gns.)	2,3		2,2	2,9	1,7	2,3		*
Afklarede om bruddet	72		60	58	42	61	635*	
<i>Nuværende samlivsstatus</i>								
- Bor sammen	12		6	3	8	7	73*	
- Begge singler	15		9	10	19	12	121	
- Ny partner	55		63	67	40	59	609	
- Ved ikke	19		23	21	33	22	231	
- Pct. i alt	100		100	100	100	100	1.034	
Nye partnere årsag til konflikt	17		26	22	20	22	228*	
Antal fælles børn (gns.)	1,6		1,6	1,7	1,6	1,6	-	
Udvalgt barns alder (gns.)	6		6	7	6	6	-	
<i>Samværsordning</i>								
- Ingen kontakt	6		13	25	27	14	145*	
- Dagssamvær	9		10	15	17	11	113	
- 1-3 nætter pr. måned	7		11	14	7	10	99	
- 4-6 nætter pr. måned	20		17	16	10	17	170	
- 7-12 nætter pr. måned	23		20	13	14	19	191	
- 7-7-ordning	23		22	13	13	20	199	
- Bor sammen	12		7	3	9	8	80	
- Pct. i alt	100		100	100	100	100	1.034	
Har en aftale, der overholdes	64		53	44	34	53	532*	
<i>Forældres kontakt og kommunikation</i>								
- Ingen kontakt	10		20	32	31	20	202*	
- Skr. kontakt	10		26	24	21	20	204	
- Månedlig tlf.- eller ftf.-kontakt	38		39	32	25	36	364	
- Ugentlig ftf.møder	43		15	13	23	24	241	
- Pct. i alt	100		100	100	100	100	1.008	
<i>Den formelle sag</i>								
								*
Rene samværsager eller andet	56		58	48	39	54	557	
Bopælssag u. forældremyndighed	25		24	20	19	23	238	
Forældremyndighedssager	19		18	32	42	23	239	
Pct. i alt	100		100	100	100	100	1034	

Note: Ifølge Bonferroni-test er der:

Tid siden brud: signifikant forskel på Type 2 og 3 samt Type 3 og 4.

Afklaring: signifikant forskel på alle undtagen Type 2 og 3.

Samlivsstatus: signifikant forskel på Type 1 og 2 samt Type 1 og 3.

Nye partnere årsag til konflikt: signifikant forskel på Type 1 og 2.

Samværsordning: signifikant forskel på alle undtagen Type 3 og 4.

Aftaler: signifikant forskel på alle undtagen Type 2 og 3 samt Type 3 og 4.

Kontakt mellem forældre: signifikant forskel på alle undtagen Type 2 og 4 samt Type 3 og 4.

Sagstype: signifikant forskel på alle undtagen Type 1 og 2 samt Type 3 og 4.

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018.

Køn og forældreposition

Tabel 5.9 viser, hvordan forældreansvarssagerne adskiller sig med hensyn til køn, og hvorvidt respondenterne er en bopæls- eller samværsforælder. Hvis vi isoleret ser på, om forældrene er kvinder eller mænd, og om de er bopæls- eller samværsforældre, ser vi i Type 1 flere mandlige respondenter og flere samværsforældre, hvorimod vi i Type 3 og 4 ser en overvægt af kvinder samt en overvægt af bopælsforældre. Forskellen på andelen af bopæls- og samværsforældre i de fire typer gælder dog ikke, når vi isoleret kigger på kvinder. Når vi isoleret ser på mænd, finder vi flere, der ikke har besluttet, hvem der skal være bopælsforælder i Type 4, men i øvrigt ikke nogen forskel på, om forælderen er bopæls- eller samværsforælder. Den overordnede sammenhæng mellem andelen af bopæls- og samværsforældre i de fire typer skyldes derfor primært, at kvinder oftere end mænd er bopælsforældre, og at der er færre kvinder i Type 1 og flere kvinder i Type 3 og 4. Vender man denne analyse på hovedet og ser på, hvad køn betyder for henholdsvis bopæls- og samværsforældre, finder vi, at der blandt bopælsforældre, men ikke blandt samværsforældre, er en overvægt af mænd i Type 1 med lavt konfliktniveau, men at det i øvrigt gælder for både bopælsforældre og samværsforældre, at kvinder er overrepræsenteret i Type 3 og 4.

Tabel 5.9 Køn, forældreposition og initiativtager i de fire sagstyper. Procent.

	Type 1: Lav konflikt	Type 2: Høj konflikt	Type 3: Utilstrækkelig omsorg	Type 4: Vold	Alle	Antal	Signifi- kans
							* 1
Køn							
Kvinde	45	54	72	76	57	589	
Mand	55	46	28	24	43	445	
Pct. i alt	100	100	100	100	100	1034	
							* 2
<i>Forældreposition</i>							
- Bopælsforældre	44	51	68	66	54	536	
- Samværsforældre	44	38	25	19	35	353	
- Ikke besluttet	12	12	7	16	11	112	
- Pct. i alt	100	100	100	100	100	1.001	
<i>Forældreposition blandt kvinder</i>							
- Bopæl	73	80	85	84	80	458	-
- Samvær	17	10	10	8	11	64	
- Ikke besluttet	10	11	6	8	9	51	
- Pct. i alt	100	100	100	100	100	573	
<i>Forældreposition blandt mænd</i>							
- Bopæl	20	17	25	9	18	78	-
- Samvær	67	71	64	52	68	289	
- Ikke besluttet	13	13	11	39	14	61	
- Pct. i alt	100	100	100	100	100	428	

Note: 1) Alle forskelle undtagen mellem Type 3 og 4 er signifikante

2) Den overordnede signifikante forskel mellem bopæls- og samværsforældre ophæves, når der kontrolleres for køn. Dog er der signifikant flere, der ikke har besluttet, hvem der er bopælsforælder i Type 4 blandt mændene.

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018

Vi kender ikke forklaringen på, hvorfor kvinder i højere grad end mænd er bekymrede for deres børns omsorg eller oftere angiver fx misbrug eller psykisk vold som årsagen til konflikten. Måske skyldes det de kønnede normer for god-nok-omsorg, der er knyttet til den omsorgsrolle, man har

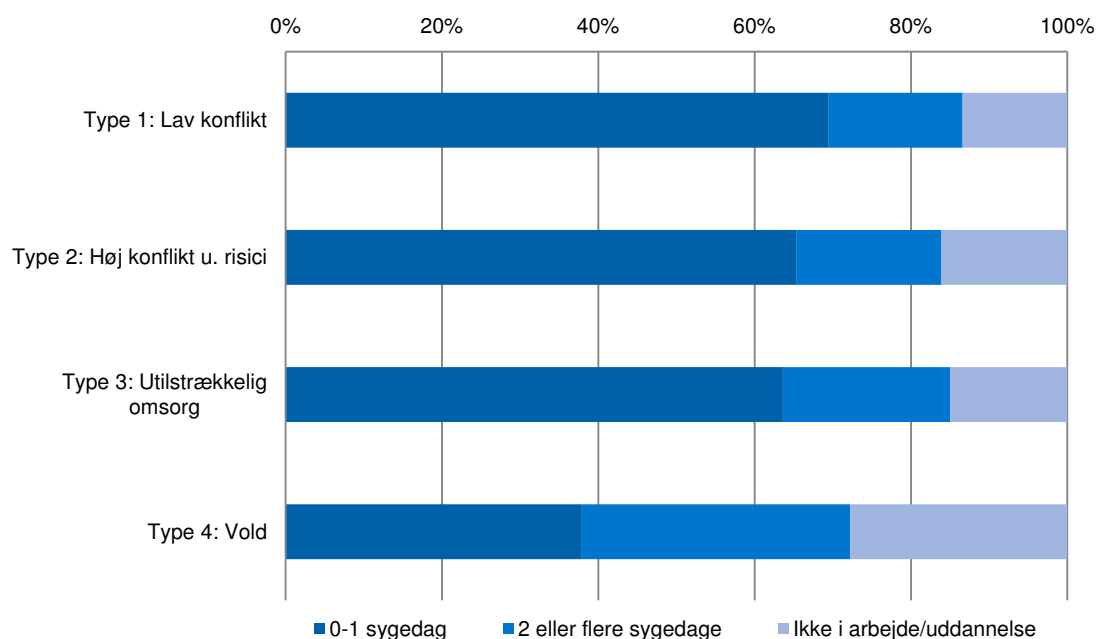
haft i familien – måske skyldes det mere grundlæggende forskelle. Når det gælder den fysiske vold, ved vi dels, at mænd udøver mere vold end kvinder (se fx Justitsministeriet, 2014), dels at kvinder i højere grad end mænd vil opfatte et slag som fysisk vold på grund af mænds fysiske overlegenhed.

Når vi tolker resultaterne eller anvender typologien i praksis, må vi som allerede anført være opmærksomme på, at de to forældre i sagen ikke nødvendigvis placerer sig i samme type. Afsnittet nedenfor om myndighedernes involvering (som delvist er baseret på registerdata) viser dog, at tilhørsforholdet til sagstyperne har sammenhæng med graden af myndighedsinvolvering i sagerne. Det betyder, at tilhørsforholdet til de fire sagstyper er baseret på forhold, der kan genkendes af andre end respondenterne og derfor ikke primært bør tilskrives respondenterens isolerede opfattelse af sagen.

Forældrenes trivsel

Tilhørsforholdet til de fire typer forældreansvarssager hænger sammen med forældrenes trivsel, målt ved deres fravær fra arbejde og deres psykiske trivsel. I forhold til fravær fra arbejde, vist i figur 5.1, er det Type 4, der skiller sig ud fra de øvrige typer ved en højere andel, der ikke er i arbejde eller uddannelse, 28 pct. mod 13-16 pct., og en højere andel, der har været syg mere end én dag den sidste måned, 34 pct. mod 17-21 pct. i de øvrige typer.

Figur 5.1 Forældrenes arbejdsfravær i de fire sagstyper. Procent.

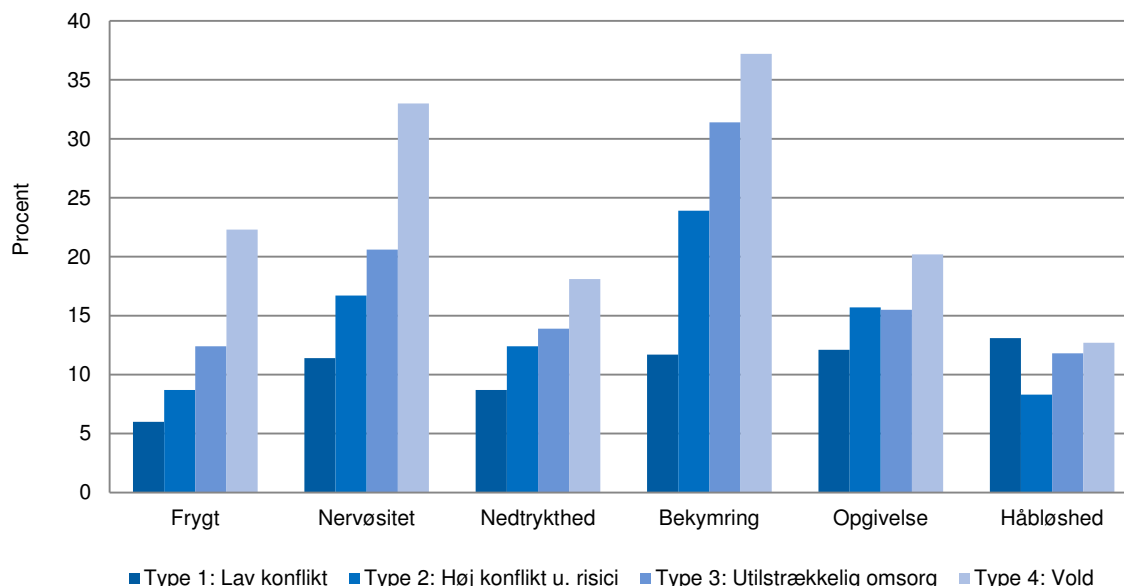
Note: Ifølge Bonferroni-test er der signifikant forskel på Type 4 og alle øvrige typer, men ikke indbyrdes mellem Type 1, 2 og 3.

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018.

Når vi ser på den psykiske mistrivsel, vist i figur 5.2, er det ligeledes Type 4, der skiller sig tydeligst ud fra de øvrige grupper med en høj andel, der rapporterer om frygt, nervøsitet og bekymring (hhv. 22, 33 og 37 pct.). Type 3 adskiller sig også tydeligt fra Type 1 i forhold til nervøsitet og bekymring (21 og 34 pct.), men rapporterer ikke i samme grad som Type 4 højere forekomster af frygt. Type 2 er mere bekymret end Type 1 (24 mod 12 pct.), men ligger ellers på niveau med typen med lavt konfliktniveau på de øvrige indikatorer på psykisk mistrivsel blandt forældrene. Analyserne viser

ikke signifikante forskelle på typerne, hvad angår nedtrykthed, opgivelse eller håbløshed. Her er det gennemsnitligt 9-18 pct. af forældrene, der starter en sag op i Statsforvaltningen, der oplever nedtrykthed, 12-20 pct., der viser tegn på opgivelse ved at angive, at alt opleves hårdt, og 8-13 pct., der oplever håbløshed.

Figur 5.2 Forældrenes psykiske mistrivsel i de fire sagstyper. Procent.

Note: Bronferroni-testen viser følgende:

Frygt: signifikant forskel på Type 4 og de øvrige typer, men ikke indbyrdes mellem 1, 2 og 3.

Nervøsitet: signifikant forskel på alle undtagen Type 1 og 2 samt Type 2 og 3.

Bekymring: signifikant forskel på alle undtagen Type 2 og 3 og Type 3 og 4.

Nedtrykthed, Opgivelse og Håbløshed: ingen signifikante forskelle.

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018.

Som beskrevet kan vi ikke sige noget om årsag-virkningsforhold på baggrund af dette datasæt, men vi kan konstatere, at de mange risici, det meget høje konfliktniveau samt de mange rapporter om vold i Type 4 er forbundet med såvel højt arbejdsfravær som psykisk mistrivsel. Særligt lægger vi mærke til det høje niveau af frygt i Type 4, som sandsynligvis hænger sammen med den høje forekomst af vold.

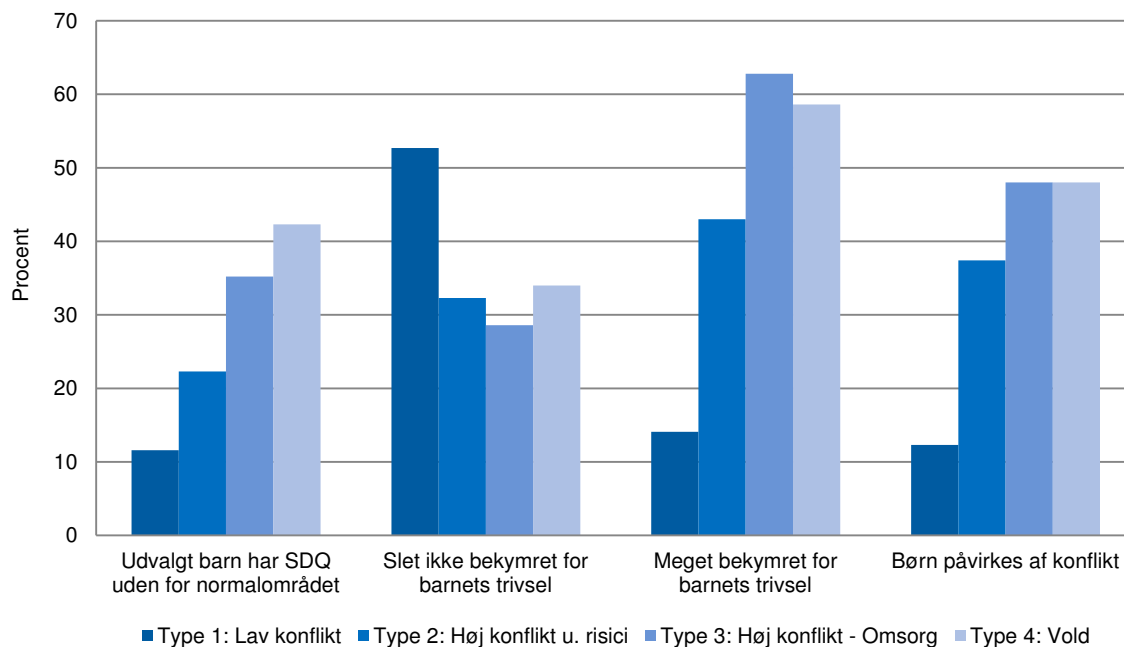
Børnenes trivsel

Figur 5.3 viser, hvordan tilhørsforholdet til de fire sagstyper hænger sammen med forældrenes oplevelse af deres børns trivsel, målt ved hjælp af SDQ, samt forældrenes bekymring for deres børns trivsel og adfærd og forældrenes oplevelse af, at deres konflikter går ud over deres børn.

Vi ser, at der især i Type 3 og 4 er mange børn, der, ifølge deres forældre, falder uden for normalområdet på SDQ-skalaen (hhv. 35 og 42 pct.), mange, der rapporterer om en høj grad af bekymring for deres børns trivsel (59 og 63 pct.), samt mange (48 pct.), der oplever, at deres børn i høj grad påvirkes negativt af forældrenes konflikt. Trivslen blandt børnene i Type 2 er bedre end i Type 3 og 4, men signifikant værre end i Type 1. I Type 2 ser vi således, at 22 pct. af børnene falder uden for normalområdet på SDQ-skalaen, at 43 pct. angiver, at de er meget bekymrede for deres børn, mens 37 pct. angiver, at børnene i høj grad påvirkes af forældrenes indbyrdes konflikt. Omvendt oplever forældrene i Type 1, at deres børn trives relativt godt, idet kun ca. 12 pct. af børnene har en trivsel uden for SDQ-skalaens normalområde og dermed ikke adskiller sig meget fra den

øvrige børnebefolkning¹⁰, og idet relativt få (hvh. 14 og 12 pct.) udtrykker bekymring for børnene eller oplever, at der er konflikter, der påvirker børnene.

Figur 5.3 Børnenes trivsel i de fire sagstyper. Procent.

Anm.: SDQ-skalaen går fra 0 til 40 og er her inddelt i et normalområde (0-12) og et ikke-normalområde (13-40) efter internationale normer.

Note: Bonferroni-testen viser følgende:

SDQ (2-17-årige): signifikant forskel mellem alle typer undtagen Type 3 og 4.

Bekymring (alle): signifikant forskel på alle undtagen Type 2 og 4 samt Type 3 og 4.

Børn påvirkes i høj grad af konflikt (alle): signifikant forskel på alle undtagen Type 2 og 4 samt Type 3 og 4.

Kilde: VIVE – Undersøgelsen af Statsforvaltningen 2016-2018.

Igen må vi påpege, at tallene ikke kan bruges til at anføre et årsag-virkningsforhold mellem sags-typen og børnenes trivsel. Der kan være forældre, der oplever at have et barn i mistrivsel og på den baggrund indleder et sagsforløb i håbet om, at fx et ændret samværsarrangement vil forbedre barnets tilstand. Ligeledes vil der være børn, der reagerer negativt på deres forældres konflikt og tilstedeværelsen af øvrige risici i familierne. De markante rapporter om mistrivsel blandt børnene i sagerne med høje forekomster af konflikt og risici markerer dog under alle omstændigheder vigtigheden af at indhente oplysninger om børnene og medtænke deres perspektiv i sagsbehandlingen.

Myndighedsbehandling

Den sidste gruppe af faktorer, vi bruger til at beskrive de fire forældreansvarssagstyper, drejer sig om forskellige myndigheders involvering i sagerne, målt ved hjælp af forældrenes selvrapportering og Statsforvaltningens sagsregistre (se figur 5.4). Som beskrevet er billedet af de familieretlige myndigheders involvering i sagerne ikke repræsentativt for hele Statsforvaltningen, idet vi inkluderer to afdelinger, der har kørt et konfliktbehandlingsforløb med blandt andet det formål at reducere andelen, der har brug for juridisk hjælp.

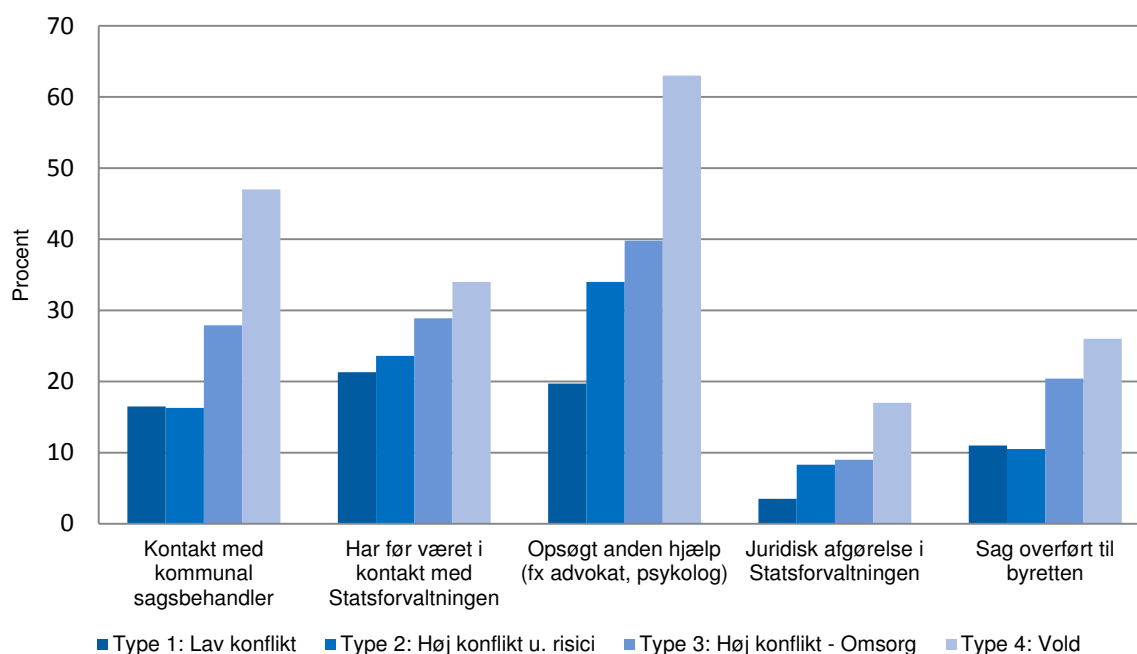
Vi ser, at Type 1 er kendetegnet ved, at forældrene i relativt lille grad er i kontakt med kommunale, private eller familieretlige myndigheder, idet 17 pct. ved sagens start er i kontakt med en kommu-

¹⁰ I den danske børnebefolkning som sådan falder 9 pct. af de 7-årige og 10 pct. af de 11-årige uden for det trivselsmæssige normalområde (SFIs børneforløbsundersøgelse). Se også kapitel 3.

nal sagsbehandler om deres barn, mens 20 pct. har opsøgt hjælp hos en advokat, en psykolog eller et privat eller kommunalt rådgivningstilbud. Efter sagsbehandlingen i Statsforvaltningen er der i denne gruppe flere forældre, der selv finder en løsning, og flere, der får hjælp til at indgå forlig, hvilket ses ud fra den lille andel, der får en juridisk afgørelse om samvær i Statsforvaltningen (4 pct.), og den lille andel sager, der overføres til byretten med henblik på en afgørelse om bopæl eller forældremyndighed, (11 pct.).

I Type 2 er der, ligesom i Type 1, relativt få, der er i kontakt med en kommunal sagsbehandler (16 pct.), men flere, der har opsøgt en advokat, en psykolog eller et rådgivningstilbud (40 pct.). Ligesom i Type 1 er der relativt få sager i denne type, der fører til, at der må træffes en afgørelse ved en domstol, men en lidt højere andel, der modtager en afgørelse i Statsforvaltningen. Denne sidste forskel er dog ikke statistisk signifikant.

Figur 5.4 Forskellige myndigheders involvering i de fire sagstyper. Procent.

Note: Bonferroni-testen viser følgende:

Kontakt med kommunen: signifikant forskel på alle undtagen på Type 1 og 2.

Kontakt med Statsforvaltningen før: forskellen mellem Type 1 og Type 4 er knap signifikant.

Opsøgt anden hjælp: signifikant forskel på alle undtagen på Type 2 og 3.

Afgørelse i Statsforvaltningen: signifikant forskel på Type 1 og 4, 2 og 4 (samt Type 3 og 4).

Overført til retten: signifikant forskel på alle undtagen Type 1 og 2 samt Type 3 og 4.

Kigger vi dernæst på Type 3, ser vi, at en væsentligt højere andel end i Type 1 og 2 er i kontakt med en kommunal sagsbehandler ved sagens start (28 pct.), mens andelen, der er i kontakt med advokat, psykolog eller et rådgivningstilbud, ligger på linje med Type 2. Andelen, der modtager en juridisk afgørelse i Statsforvaltningen, er på linje med Type 2, men der er væsentligt flere, (20 pct.), der overføres til byretten med bopæls- eller forældremyndighedssager.

Endelig ser vi i Type 4 en meget høj andel, der er i kontakt med en kommunal sagsbehandler (47 pct.), samt en høj andel, der har opsøgt hjælp hos fx en advokat, en psykolog eller et rådgivningstilbud (63 pct.). Der er også signifikant flere, der modtager en juridisk afgørelse i Statsforvaltningen, fordi der ikke kan opnås forlig mellem forældrene, og flere end i Type 1 og 2 (men ikke Type 3), hvor sagen er overført til byretten.

Analyserne viser derudover en sammenhæng mellem tilhørsforholdet til sagstyperne og hvorvidt forældrene før har kontaktet Statsforvaltningen, hvilket vi fortolker som en indikation på, at sagen risikerer at udvikle sig til at blive en gengangersag i det familieretlige system. Her ser vi en stigende andel med tidligere kontakt til Statsforvaltningen, jo højere konfliktniveauet er og jo flere risici, der er i sagen. Kun forskellen mellem Type 1 og 4 er dog stor nok til at være statistisk signifikant.

Analysen af myndighedernes involvering i sagerne viser altså, at der i Type 3 og især i Type 4 foregår samtidige sagsforløb hos flere myndigheder, og at det derfor kan være relevant, at myndighederne i mange af disse sager indgår i et samarbejde. Vi ser også, at der er flere i Type 4 og til dels i Type 3, der får brug for en juridisk afgørelse, men at størstedelen af sagerne, selv de mest alvorlige sager, afsluttes med, at forældrene indgår forlig.

Opsamling

Formålet med analyserne i kapitel 5 har været at udvide vores forståelse for baggrunden for de fire typer forældreansvarssager, som blev udviklet i kapitel 4. Derudover har disse analyser skullet afdække, hvordan børn og forældre trives i de fire sagstyper, samt afdække, hvilke myndigheder der er involveret ved sagernes start, og i hvilken grad der i løbet af sagsforløbet træffes afgørelser i Statsforvaltningen og byretten i de fire sagstyper. Vi forener her resultaterne fra kapitel 4 og 5 til et samlet billede af hver af de fire sagstyper.

Type 1 – lavt konfliktniveau og god trivsel

Type 1 inkluderer 30 pct. af forældrene og er kendetegnet ved et relativt lavt konfliktniveau mellem forældrene og en lav forekomst af risikofaktorer. 7 ud af 10 angiver således ved sagens start, at de er enige om det meste, eller at de er uenige om enkelte ting, men grundlæggende har respekt for hinanden¹¹, 60 pct. af forældrene oplever at kunne håndtere deres samarbejde, og 8 ud af 10 oplever, at begge forældre har interesse i at etablere et samarbejde. Der kan nok være visse uenigheder om opdragelse, omsorg eller skole, men disse uenigheder er ikke alvorlige nok til, at forældrene oplever, at omsorgen for børnene er utilstrækkelig, eller oplever, at den ene forælder handler mere ud fra egeninteresse end ud fra børnenes behov. Der kan optræde enkelte risici i sagen, men det gennemsnitlige antal risici er nærmere 0 end 1.

Ser vi på familiernes socioøkonomiske vilkår, finder vi, at forældrene i type 1 har en relativt god beskæftigelsessituation, en relativt god økonomi og ikke er besværet af lange transporttider mellem forældrenes hjem.

Forældrene i denne type opsøger hyppigere end de øvrige typer Statsforvaltningen, mens de bor sammen eller er singler, og de oplever relativt sjældent, at nye partnere er årsag til konflikter. Denne lavkonflikttype er desuden kendetegnet ved hyppig face-to-face-kontakt mellem forældrene og en høj andel med deleordninger eller udvidede samværsordninger for børnene. Relativt mange har aftaler omkring samvær, der overholdes. Forældrene i denne type opsøger typisk Statsforvaltningen med uenigheder eller spørgsmål om samvær, men kan også have sager, der drejer sig om bopæl. Lidt flere mænd end kvinder placerer sig i Type 1.

Både forældre og børn i Type 1 er i relativt god trivsel. Forældrene rapporterer sjældent om, at de er nervøse, nedtrykte, bekymrede eller urolige, endsige plaget af frygt, og langt de fleste børn har en normal trivsel og adfærd, hvorfor forældrene også sjældent udtrykker bekymring for deres børn.

¹¹ Konflikttrappens to laveste trin, svarende til definitionen på "lavt konfliktniveau".

Ud fra de data fra Statsforvaltningens sagsregistreringssystem, som er koblet til analysen, finder vi, at sagerne lidt sjældnere fører til, at en jurist må træffe en afgørelse i sagen, fordi forældrene ikke selv kan nå til enighed. Derudover er der færre i gruppen, hvis sag er overført til en domstol. Endelig er det påfaldende for Type 1, at forældrene *ikke* har erfaring med at inddrage andre professionelle instanser eller myndigheder i deres problemstillinger.

Det samlede mønster, som træder frem om Type 1, er, at der er tale om en sagstype med relativt få problemer. Forældrene henvender sig måske, fordi det knager lidt med kommunikationen, fordi de ikke kan finde ud af at løse bopælsspørgsmålet, eller fordi deres samværsordning ikke fungerer helt optimalt. Grundlæggende ser vi dog ikke i denne gruppe tegn på uovervindelige problemer. Der er tale om forældrepar, som grundlæggende har respekt for hinanden som forældre, som har potentialet og viljen til at få forældresamarbejdet om børnene til at fungere godt, men som aktuelt har brug for lidt hjælp til det.

Type 2 – højt konfliktniveau uden andre risici

Type 2 omfatter 41 pct. af sagerne og er først og fremmest karakteriseret ved, at de fleste forældre oplever, at deres indbyrdes konfliktniveau er højt. De har typisk opgivet at tale om det meste, har svært ved at håndtere deres samarbejde og oplever en lav interesse i at etablere et samarbejde.

Forældrene i Type 2 rapporterer sjældent om individuelle eller familiemæssige dysfunktioner og har sjældent alvorlige bekymringer for barnets omsorg. Psykisk sygdom, misbrugsproblemer, psykisk eller fysisk vold eller en utilstrækkelig omsorg for barnet er sjældent de væsentlige kilder til problemerne i deres sag, og det gennemsnitlige antal risici i sagen ligger på knap 1 – oftest på grund af det høje konfliktniveau.

Alligevel er der uenigheder omkring børnene i en del af sagerne, idet 42 pct. af forældrene oplyser, at der er uenighed om barnets omsorg, opdragelse eller skoleforhold, og ligeledes 42 pct. oplyser, at en af forældrene ikke i tilstrækkelig grad prioriterer børnenes behov over sine egne.

Ligesom blandt forældrene i Type 1 er der ikke en overhyppighed af beskæftigelsesproblemer, dårlig økonomi eller lang transporttid blandt forældrene i Type 2. Alligevel fylder økonomiske konflikter mere hos forældre i Type 2, end de gør hos Type 1.

Forældrene i Type 2 oplyser lidt hyppigere end andre, at de selv eller den anden har etableret sig med nye partnere, og de angiver hyppigere end de øvrige typer, at nye partnere er en medvirkende anledning til deres konflikter. Flertallet, men ikke så mange som i Type 1, oplyser, at de er afklarede med bruddet. Sammenlignet med forældre i Type 1 er der lidt flere, hvor kontakten mellem forældre og børn og mellem forældrene indbyrdes er afbrudt. Andelen med 7-7-ordninger er dog den samme som i Type 1. De henvender sig typisk til Statsforvaltningen, fordi der er problemer med samværet, mens forældremyndighedsspørgsmålet sjældent er den formelle grund til, at sagen bliver rejst. Lidt færre end i Type 1, men dog godt halvdelen, har en aftale om samvær, der fungerer ved sagens begyndelse.

Knap hver fjerde forælder giver udtryk for, at de for tiden selv er bekymrede eller urolige, men de er sjældent nedtrykte, nervøse eller frygtssomme. Til gengæld er mange urolige for børnene. 7 ud af 10 forældre oplever, at barnet eller børnene i nogen eller høj grad bliver påvirket af den aktuelle konflikt. 22 pct. af børnene viser, ifølge SDQ-scoringen, tegn på indadvendte eller udadvendte adfærds- og trivselsproblemer, hvilket betyder, at der i forhold til den 'lavkonflikte' Type 1 altså er dobbelt så mange børn i Type 2, hvis adfærd ligger uden for normalområdet. Og der er tre gange

så mange forældre, der angiver, at de er meget bekymrede for deres børns samlede trivselsproblemer.

Der er flere i Type 2 end i Type 1, der har opsøgt en advokat, en psykolog eller en form for rådgivning i forbindelse med skilsmissem. Ligesom i Type 1 er der dog forholdsvis få, der er i kontakt med det kommunale system ved sagens begyndelse, og der er forholdsvis få, der får en afgørelse i Statsforvaltningen eller overføres til retten.

Alt i alt tegner vores data et billede af en gruppe, hvor forældrenes indbyrdes kommunikations- eller samspilsdynamiske vanskeligheder fremstår som den altoverskyggende hindring for, at et samarbejde om børnene kan komme i stand.

Type 3 – utilstrækkelig omsorg som væsentligt problem i konflikten

Type 3 omfatter 19 pct. af sagerne og er tydeligst karakteriseret ved, at næsten alle forældre oplever, at omsorgen for barnet bliver varetaget utilstrækkeligt, en høj andel, der oplever uenighed om opdragelse, omsorg eller skole samt en høj andel, der oplever, at en af forældrene vægter sine egne behov højere end børnenes.

Konfliktniveauet er, ligesom i Type 2, højt. Få tilkendegiver, at de er i stand til at samarbejde og håndtere deres konflikter, og flertallet mener, som i Type 2, heller ikke, at der er en gensidig interesse i at få forældresamarbejdet til at fungere. Hvert fjerde forældrepar har slet ingen kontakt med hinanden, og når der er kontakt, foregår kommunikationen oftest skriftligt eller sporadisk pr. telefon.

Men der er også andre omstændigheder, som skaber problemer i denne gruppe: I godt hver fjerde sag rapporteres der om misbrug af alkohol og stoffer, en tilsvarende andel forældre oplyser, at psykisk sygdom er en del af problemet, ligesom en fjerdedel rapporterer, at psykisk vold er et problem mellem forældrene. Gennemsnitligt finder vi 2,4 af de udvalgte seks risici hos familierne i Type 3.

Type 3-forældrene har en lidt ringere beskæftigelsessituation og har, sammenlignet med Type 1, flere konflikter omkring økonomi. Derudover er der en høj andel af forældre, der har mere end en halv times transporttid mellem hinanden og måske af den grund kan opleve vanskeligheder med at få samarbejdet eller samværet til at fungere. Den gennemsnitligt større geografiske afstand kan også være en af forklaringerne på, at de udvidede samværsordninger, herunder 7/7-ordningerne, er mindre udbredte i gruppen. Til gengæld ses noget hyppigere begrænsede samværsordninger med få overnatninger om måneden. En ret stor andel – hver fjerde - har intet samvær haft gennem den sidste måned, og mindre end halvdelen oplever, at der er en samværsaftale, der overholdes.

Når de opsøger Statsforvaltningen, er der gennemsnitligt gået næsten tre år siden deres brud. Det til trods er der fortsat en del (42 pct.), der endnu ikke er afklarede omkring bruddet. Mange har dog fået nye partnere, der i en femtedel af sagerne er medvirkende årsag til forældrenes konflikt.

Den høje andel, der angiver, at konflikterne handler om utilstrækkelig omsorg, modsvares af relativt mange børn (35 pct.), der viser tegn på trivsels- og adfærdsproblemer, og mange forældre, der udtrykker bekymring for børnenes trivsel eller angiver, at børnene i høj grad påvirkes af forældrenes konflikter. Derudover er der en lidt højere andel af forældre i Type 3 end i Type 1, der selv plages af nervøsitet.

Selv om sagerne – som blandt de øvrige grupper – ofte handler om samvær, er det påfaldende, at forældremyndighedsspørgsmålet er i spil i ca. en tredjedel af sagerne. Der kan være tale om en

samværsforælder, som ønsker at få del i forældremyndigheden, men i lyset af, at de allerfleste forældre har haft et samliv, som børnene er født ind i, er der nok snarere tale om, at den ene forælder ønsker den fælles forældremyndighed ophævet. Det er formodentlig også baggrunden for, at vi i Type 3 ser flere forældrepar end i Type 1 og 2, som ved sagens (foreløbige) afslutning vælger at overføre sagen til retten.

Udover, at sagen kører i det familieretlige system, ser vi flere forældre i denne type end i Type 1 og 2, som har været i kontakt med en kommunal sagsbehandler omkring barnet – det gælder for mere end hver fjerde, mens en fjerdedel har opsøgt hjælp hos fx en advokat, en psykolog eller et kommunalt eller privat rådgivningstilbud.

Selv om forældrenes samspilsdynamik langt fra er lydefrit i gruppe 3, forekommer det ikke først og fremmest at være et højt konfliktniveau imellem dem, der er sagens kerne. Hovedproblemet udspringer af en bekymring for, om de nødvendige forældreressourcer er til stede, så omsorgen for barnet kan varetages betryggende. At dømme efter resultaterne på trivselsmålingerne af børnene, forekommer denne bekymring at være velbegrundet.

Vi ser en overvægt af kvinder i denne gruppe, både hvis respondenter er bopæls- og samværsforælder. Årsagen til, at kvinder – uafhængigt af deres position i den skilte familie – ser mere alvorligt på spørgsmål om risici, kender vi ikke til bunds. Vi formoder, at det kan tilskrives kvinders og mænds forskellige roller som omsorgsgivere, både før og efter skilsmissen, med deraf følgende forskellige normer for god-nok-omsorg, men vi kan ikke udelukke, at det også skyldes mere grundlæggende forskelle.

Type 4 – vold som væsentligt problem i konflikten

Den fjerde og sidste gruppe udgør 10 pct. af Statsforvaltningens førstegangshenvendelser, og den er kendetegnet ved, at næsten alle forældre rapporterer, at psykisk vold er et problem i forældrenes forhold. Derudover nævner omkring 6 ud af 10 forældre tillige, at fysisk vold eller overgreb er en problemstilling.

Voldsproblematikker er imidlertid ikke det eneste problem i denne gruppe. Halvdelen af forældrene rapporterer også om, at omsorgen for barnet bliver varetaget utilstrækkeligt, de færreste mener, at begge forældre er i stand til at sætte barnets behov over deres egne individuelle behov. Disse fund indikerer med andre ord, at svigtende omsorgsevner også ofte er en problemstilling i disse sager.

Derudover rapporterer 2 ud af 3 forældre om, at der forekommer psykisk sygdom, og mere end 4 ud af 10, at misbrug af alkohol eller stoffer er et problem i forholdet mellem forældrene. Disse forekomster, særligt psykisk sygdom, er betydeligt højere end i Type 3, og det gennemsnitlige antal risikofaktorer er da også næsten 4 ud af 6. Der er med andre ord tale om meget komplekse sager med oplysninger om flere alvorlige, substantielle problemstillinger.

Ud over disse substantielle problemer er det endvidere karakteristisk, at forældrenes konfliktniveau er højt; for 4 ud af 10 i gruppen er det ekstremt højt: De skader hinanden med fjendtlige handlinger (konflikttrappens trin 7), eller oplever, at det er umuligt at opholde sig i samme rum (trin 8). Der er en meget begrænset formåen til, endsige et ønske om eller villighed til, at etablere et forældresamarbejde. Omkring halvdelen af forældrene har opgivet at have kontakt med hinanden om barnet eller kommunikerer kun skriftligt.

Kun halvdelen af forældrene er i beskæftigelse ved sagens start, og lidt færre end i Type 1, dog ikke signifikant, angiver, at deres økonomi ikke er god. På henvendelsestidspunktet hos Statsfor-

valtningen er der lidt flere, som endnu bor sammen eller lige er flyttet fra hinanden; flere forældre er singler, flere er uafklarede omkring, hvem der skal være bopæls- hhv. samværsforældre, og flere forældre oplyser, at parterne selv er uafklarede med bruddet.

Som helhed er det to tredjedele af forældrene, der oplyser, at de ikke har en samværsaftale, eller at den samværsaftale, der måtte være, ikke bliver overholdt. Vi ser også, at relativt mange børn – godt hver fjerde – ikke har haft samvær i den sidste måned. Når der er et fungerende samvær, er der ofte tale om mindre omfattende ordninger.

Forældretrivslen i Type 4 udskiller sig ved, at der hyppigere rapporteres om sygefravær eller manglende deltagelse på arbejdsmarkedet. Mest påfaldende er det dog, at betydeligt højere andele rapporterer om frygt, nervøsitet eller bekymring. Denne bekymring kan, ligesom frygten, være på egne vegne, men kan også gå på børnene, hvor en større andel end i de andre typer falder uden for normalområdet, og hvor en stor andel rapporterer om bekymring og oplevelse af, at konflikterne i høj grad påvirker børnene negativt.

Selv om der også her er forældre, som henvender sig til Statsforvaltningen, fordi der er problemer med samværet, udgør samværsagerne relativt en mindre andel, mens forældremyndighedsspørgsmålet bringes op i 4 ud af 10 sager – en dobbelt så hyppig forekomst som i Type 1 og 2. Man må antage, at den familieretlige konflikt i vid udstrækning drejer sig om at få den fælles forældremyndighed ophævet. Vi kan, ud fra Statsforvaltningens afgørelseskoder, se, at sagerne hyppigere afsluttes med uenighed mellem forældrene, og at hvert femte forældrepar vælger at overbringe sagen til retten.

Selv om de sager, der indgår i undersøgelsesmateriale, er udtaget som førstegangshenvendelser, oplyser hver tredje forælder i gruppen, at de tidligere har været i kontakt med Statsforvaltningen eller andre familieretlige myndigheder (fx by- eller fogedret), i de fleste tilfælde med den samme partner¹². Analysen viser også, at halvdelen fra gruppen har været i kontakt med en kommunal sagsbehandler omkring barnet. Som helhed har to tredjedele af de adspurgte forældre opsøgt hjælp og rådgivning andre steder, fx hos en advokat, psykolog, lægen eller i kommunen. Selv om sagerne er klassificeret som nye i statsforvaltningssystemet, er der altså ved nærmere eftersyn ofte tale om sager, der, selv i den initiale fase, allerede har involveret forskellige myndigheder (kommune, retsvæsen) og andre instanser; dette formodes at være et tegn på, at sagen kan udvikle sig til et langstrakt forløb (Ottosen, 2004; Børns Vilkår, 2016).

Alt i alt repræsenterer Type 4 en konflikttype, hvor der er tale om en koncentration af komplekse problemstillinger, der dels relaterer sig til bekymringer for omsorgsvaretagelsen af barnet, dels til et meget højt konfliktniveau mellem forældrene, dels og ikke mindst til en alvorlig ubalance mellem forældrene, som har sammenhæng med oplevet vold.

Vi ser en overvægt af kvindelige respondenter i denne gruppe. Ligesom i Type 3 gælder kønsforskellene uafhængigt af, om respondenterne er bopæls- eller samværsforældre. I dette tilfælde er der belæg for at hævde, at mænd oftere end kvinder udøver fysisk vold, samt at kvinder oftere end mænd vil opfatte fx et slag som vold. Udover denne fysiske grund kender vi som beskrevet ikke den præcise grund til, at kvinder og mænd rapporterer forskelligt om socialt uønskværdige omstændigheder.

¹² Statsforvaltningens sager blev digitaliseret i 2013, og derfor er det muligt, at nogle forældrepar har haft en sag før dette tidspunkt. Alternativt kan de have henvendt sig, fx telefonisk, uden at der blev oprettet en sag. Endelig kan der være tale om forældrepar, som har været i kontakt med fogedretten.

Afrunding

Vi har i kapitel 4 og 5 udarbejdet en typologi over forældreansvarssager, der primært kategoriserer forældrene efter deres konfliktniveau, deres omsorgsproblematikker og tilstedeværelsen af individuel og familiemæssig dysfunktion. Disse faktorer udgør, ifølge ACE-studiet, væsentlige risici for børns opvækstbetingelser. I de konkrete analyser, der indgår i dette studie, viser modellen sig empirisk velegnet til at differentiere såvel børn som voksne med hensyn til deres trivsel og til at inddele sagerne efter, i hvilken grad de er i kontakt med kommunale og familieretlige myndigheder. Vi mener derfor, at vi har fundet et godt overordnet princip for at inddele familier, der møder det familieretlige system.

Tilhørsforholdet til de enkelte kategorier vil dog i praksis være en dynamisk proces, og der kan være særlige forhold hos den enkelte forælder, der gør, at han eller hun midlertidigt opfatter en sag på den ene eller den anden måde. I praksis bør der derfor, efter en overordnet screening, som placerer forældrene i forskellige kategorier, foregå en nærmere undersøgelse af samspil og risici samt forældres og børns ønsker, for i sidste ende at kunne give familierne den hjælp, de behøver.

6 KOMPLEKSE FORÆLDREANSVARSSAGER: UNDERSØGELSESDSIGN

Indledning

Mens vi i de foregående delanalyser har anlagt en teoretisk henholdsvis kvantitativ analysetilgang for at differentiere de komplekse forældreansvarssager fra de mindre komplekse, anlægger vi en kvalitativ indfaldsvinkel i den tredje delanalyse (kapitel 6-10), som fokuserer på nogle af de tunge- ste forældreansvarssager, der bliver behandlet i Statsforvaltningen.

Baseret på en gennemgang af statsforvaltningssager er analysens formål at bringe viden frem om dynamikkerne i de 'tunge' sager, der er blevet behandlet i det såkaldt 'særlige spor' med både Statsforvaltningens og kommunens involvering. Blandt disse inddrages også sagsforløb, hvor for- ældrenes konfliktfyldte skilsmisse synes at være en medvirkende årsag til, at børn anbringes uden for hjemmet.

Som i de to foregående delanalyser er den overordnede interesse også her at generere viden, som kan bruges til at få afsluttet sagerne til gavn for de involverede børn. For at imødekomme denne interesse fokuserer analysen for det første på, hvilke typiske dynamikker man ser i udvalgte typer af højkonfliktsager: Hvornår i sagsforløbene er der tegn på eller bliver der bragt oplysninger frem om alvorlige bekymringer og risici, og hvornår begynder sagerne at køre helt af sporet? I forlængelse heraf fokuserer analysen for det andet på, hvordan den familieretlige myndighed håndterer eller reagerer på informationer om risikofaktorer. Det sker blandt andet ved at kaste lys på, hvordan sagerne bliver oplyst og undersøgt, hvordan samarbejdet med andre myndigheder og instanser forløber, og om der er forhold i det familieretlige system, som i sig selv bidrager til, at sagerne trækker i langdrag. Analysen tilsigter således både at identificere dynamikker og risikofak- torer, som måske ikke allerede er fundet i de foregående delanalyser, og at drage viden frem om problemstillinger og dilemmaer ved den nuværende forvaltning af komplekse forældreansvarssa- ger, som forhåbentlig kan være anvendelig for det forestående reformarbejde af det familieretlige system.

Den institutionelle ramme om gennemgangen

Med et udvalgs-kriterium om at fokusere på forældreansvarssager, der er behandlet i 'det særlige spor', bevæger gennemgangen sig på grænseområdet mellem to systemer, det familieretlige og det socialretlige område.

Mens familieretten (forældreansvarsloven) via Statsforvaltning og retten populært sagt regulerer forholdene indadtil i familien gennem bestemmelser om forældremyndighed, bopæl og samvær, når forældrene ikke bor sammen, regulerer sociallovgivningen (Serviceloven) via kommunen det offentliges ansvar og tilsynsforpligtelse i forhold til, om børn lever under forhold, der kan skade deres udvikling og trivsel eller i forhold til børn, der har behov for særlig støtte. Kommunen kan således yde rådgivning, foretage undersøgelser og iværksætte forskellige slags hjælpetiltag, hvis den underrettes om et barn, hvor der er saglig bekymring for dets trivsel. Gennem de senere år har mange kommuner fx etableret indsats i forhold til skilsmissec familier som et led i den kom- munale forebyggelsesstrategi, fordi kommunerne har oplevet trivselsproblemer hos skilsmisse- børn, og fordi der har været efterspørgsel fra borgerne efter vejledning og støtte (Lindeberg & Iversen, 2017).

De to systemer er af historiske grunde adskilt, men begge steder er 'barnets bedste' det styrende princip bag afgørelserne eller andre foranstaltninger. De to systemer har imidlertid forskellige kompetencer. Fordi forældreansvarsloven administreres inden for et privatretligt system, hvor forældrene har rådighed over sagen, kan Statsforvaltningen kun behandle en sag efter ansøgning eller anmodning fra en forælder, men den kan ikke igangsætte en sag af egen drift. Kommunen, derimod, har en forpligtelse til at tage en sag op af egen drift på børneområdet – uden at forældrene ansøger eller anmoder om det.

Evalueringen af forældreansvarsloven viste, at i de meget komplekse forældreansvarssager har forældre ikke sjældent en sag i både Statsforvaltningen og kommunen, og ofte er både den familieretlige og den socialretlige sag kompleks (Familiestyrelsen, 2011). For at begrænse konflikten og graden af belastning af børn og forældre samt for at undgå unødvendige parallelle sagsforløb blev der efterfølgende taget initiativ til at iværksætte et mere systemiseret, tværsektorielt samarbejde mellem Statsforvaltningen og kommunerne, det såkaldte 'særlige spor'. Samarbejdet kunne fx indebære, at de to myndigheder mere systematisk udvekslede oplysninger om familien og gennemførte undersøgelser og understøttede hinandens foranstaltninger. Andre redskaber i samarbejdet kunne være tværsektorielle møder, hvor det samlede konkrete kendskab til familien og den relevante faglige viden er til stede, kontaktpersonordninger hos begge myndigheder eller fælles temadage for de ansatte (Ankestyrelsen, 2014). En senere udført kortlægning blandt kommunerne har vist, at mange kommuner har et samarbejde med Statsforvaltningen, men at kendskabet til "det særlige spor", som udgør rammen for samarbejdet, er mere begrænset (Lindeberg & Iversen, 2017).

Datagrundlag og metode

Det primære datagrundlag for analysen er 23 verserende eller for nyligt afsluttede sager, som i foråret 2017 blev indhentet fra Statsforvaltningen. Kriterierne for at blive defineret som en kompleks forældreansvarssag var, at den havde følgende karakteristika:

- Sagen skal være behandlet i det særlige spor (dvs. at kommunen er inddraget i sagsbehandlingsforløbet)
- Sagen skal strække sig over længere tid
- Der er truffet mange afgørelser i sagen
- Mange instanser/myndigheder /professionelle er inddraget i sagen
- Der skal være gennemført en børnesagkyndig undersøgelse
- I nogle, men ikke alle, sager skal der være et anbringelsesforløb, hvor barnet er blevet anbragt blandt andet *på grund af* forældrenes konflikt.

Begrundelsen for at inddrage sager, hvori der var et anbringelsesforløb, er, at vi fra flere sider har fået oplyst, at man i dag ser en ny type anbringelsessager i kommunerne. Forenklet sagt plejer børn normalt at blive anbragt uden for hjemmet, fordi der er massive sociale problembelastninger hos forældrene eller hos børnene selv. Men efter sigende behandler kommunerne nu også sager, hvor skilte forældres konflikter om barnet er en væsentlig del af begrundelsen for, at barnet bliver anbragt uden for hjemmet. Der er således tale om en anden klientgruppe end den, man traditionelt ser. På nuværende tidspunkt kender vi ikke omfanget af denne type anbringelsessager, men vi fandt det naturligt at indsamle viden om dem til dette undersøgelsesformål. Det skyldes, at der i disse sager ofte kan have været et forudgående forløb, der involverer mange forskellige myndigheder og eksperter, uden at barnet har fået den fornødne beskyttelse. Derfor vurderede vi, at netop disse sagsforløb kan bidrage til at kaste lys over, hvorfor og hvor tidligt sagerne løber af sporet.

De fleste af sagerne udvalgte Statsforvaltningen til os ud fra de ovennævnte kriterier. De er overvejende udtaget fra to statsforvaltningsafdelinger. En mindre del af sagerne blev indhentet fra Statsforvaltningen på vores eget initiativ, efter at kollegaer og faglige samarbejdspartnerne gjorde os opmærksom på nogle sager, der netop opfyldte disse kriterier.

De 23 sager er ikke repræsentative for statsforvaltningssager i almindelighed, men udgør et ganske særligt udsnit. Det indebærer blandt andet, at problemstillinger, som vi ellers ved kan forekomme i forældreansvarssager, næsten eller slet ikke findes i det aktuelle datamateriale. Fx var der meget få sager, som udelukkende handlede om, at forældrene havde et højt konfliktniveau (jf. den kvantitative analyse), eller omfattede familier med massive sociale problemer. Der var heller ingen sager, som handlede om meget grov familieviolence. Sager med disse problemstillinger afsluttes formodentlig hurtigere. Til gengæld formoder vi, at sagerne er dækkende for de meget komplekse forældreansvarssager. Vi kan således observere, at der er et vist indholdsmæssigt overlap mellem sagerne i dette datagrundlag og en række sager, som har været bragt frem af organisationer på det familieretlige område, eller som tidligere har været genstand for analyse (Familiestyrelsen, 2011).

Selv om 23 sager umiddelbart forekommer at være et begrænset antal, er der tale om et meget omfattende datamateriale, som fylder mange tusinde sider. I de allerfleste sager har vi kun de sagsakter, som Statsforvaltningen selv råder over, men vi ved, at der i en kompleks forældreansvarssag kan være mange andre akter, fordi sagen samtidig verserer ved retterne og de kommunale myndigheder. Disse akter ligger Statsforvaltningen ikke nødvendigvis inde med. Det er således ofte kun en begrænset del af forældrenes samlede sag, som vi har fået adgang til. I en enkelt sag kontaktede vi en forælder, som gav os adgang til sit samlede sagsmateriale, hvis omfang svarede til fire kufferter.

Som datamateriale er sagsakter ikke en fulgyldig beretning om det levede livs erfaringer; de er en konstruktion af informationer, der vurderes at være relevante til brug for et sagsbehandlingsforløb eller en retlig afgørelse. De dokumenter, som forældrene indsender, er partsindlæg, som, må man formode, har til formål at fremvise den bedste side af dem selv. Sådanne dokumenttyper er derfor ikke nødvendigvis den bedste kilde til at få indblik i forældrenes tanker og følelser og deres indbyrdes dynamik. På samme måde er de notater, som Statsforvaltningen udfærdiger, fx fra møder med forældrene, ikke nødvendigvis referater af alt, hvad der blev sagt. De er Statsforvaltningens konstruktion af, hvad myndigheden mener er sagens væsentlige informationer til brug for en videre afgørelse. Det samme gælder for de øvrige dokumenter, som kan ligge på en sag, fx børnesagkyndige undersøgelser, kommunale § 50-undersøgelser, krisecenterrapporter og lægeudtalelser. Informationerne er således omhyggeligt afstemt og skåret til, så de passer til det familieretlige eller de andre systemers egen logik. Derfor egner sagsakter sig ikke til at få indblik i, hvad der "virkelig foregår" i familierne, men de er et glimrende grundlag til analyse af, hvad der er væsentlige eller mindre væsentlige rationaler i det familieretlige system.

Analyseprocessen

For at skabe en sammenhæng til resultaterne i de foregående analyser har vi valgt at kategorisere sagerne på nedenstående vis, som fremstillingen i de næste kapitler også følger:

- Sager, hvori forældrenes høje konfliktniveau er det væsentligste problem (tre sager)
- Sager, hvori forældrenes svigtende omsorgskapacitet er et væsentligt problem (syv sager)
- Sager, hvori forældrenes konflikt er en væsentlig begrundelse for, at barnet anbringes uden for hjemmet (seks sager)

- Sager, hvori problematikker om vold og chikane indtager en fremtrædende position i sagen (syv sager)

For at erhverve en ensartet forståelse af de centrale dynamikker i sagsforløbene blev de fleste sager læst og drøftet af mindst to af rapportens forfattere. Oparbejdningen af data, dvs. sagsakterne, foregik ved, at der blev lavet et grundigt skriftligt referat af forløbet i alle de indhentede sager. Samtidig blev det noteret, 1) hvornår i sagen der blev fremlagt oplysninger om risikofaktorer eller andre bekymrende forhold, 2) hvordan barnets trivsel blev beskrevet gennem sagsforløbet, samt 3) hvilke undersøgelser og øvrige foranstaltninger der blev foretaget af forskellige myndigheder. Disse informationstyper kan blandt andet bidrage til forståelse af rettidigheden i myndighedernes handlen og give indsigt i, hvordan myndighederne samarbejder indbyrdes til gavn for barnets trivsel.

I fremstillingen i kapitel 7 og 8 har vi valgt at præsentere otte af i alt 14 sager, hvor hovedproblemstillingen handler om forældrenes høje konfliktniveau eller svigtende omsorgskapacitet, herunder også sagerne om anbringelser. De otte sager er udvalgt ud fra et hensyn til, at de mest eksemplarisk kunne illustrere væsentlige problemstillinger og dilemmaer, som vi fandt i de komplekse forældreansvarssager. I kapitel 9, som handler om sager med påstande om voldsproblematikker, refereres der i uddrag fra alle de sager, hvor dette er et fremtrædende tema.

I fremstillingen har vi generelt anonymiseret og sløret personhenførbare informationer for at undgå, at familierne kan identificeres.

7 KOMPLEKSE SAGER: FORÆLDRES OMSORGSKAPACITET

Indledning

Dette kapitel gennemgår en række sager, der er kendetegnet ved et højt konfliktniveau og bekymringer for, om børnenes omsorg varetages tilstrækkeligt. Kapitlet fokuserer på, hvordan forældrene fremtræder som omsorgsgivere, hvordan deres omsorgsevne udvikles undervejs i sagsforløbet, og hvordan familier med forskellige konstellationer af gode og mindre gode omsorgsgivere mødes af det familieretlige system. Analysen bringer os frem til en diskussion af, hvordan forskellige familietyper passer ind i den familieretlige logik, og i hvilke tilfælde forældrenes problemer med at udøve tilstrækkelig omsorg for deres børn fordrer et samarbejde med et socialfagligt system med fokus på behandling eller (længere)varig støtte.

Enkelte af de sager, vi har fået adgang til, starter som det, vi i den kvantitative analyse kalder "Type 2 – Højkonflikt uden andre risici", hvor forældrene som individer har gode ressourcer og formår at opfylde deres børns omsorgsbehov. Andre viser allerede i den initiale fase af deres sagsforløb tegn på at tilhøre "Type 3 – Utilstrækkelig omsorg". I de langvarige sager står det dog klart, at sagerne dynamisk kan bevæge sig mellem to typer og typisk bevæger sig fra mindre til mere kompleks i løbet af sagsforløbet. Alle de sager i vores materiale, der starter som Type 2-sager, ender således som Type 3-sager, hvor en eller begge forældre kraftigt betvivler den anden forælders evne til at tage vare på deres børns omsorg.

Analysen i kapitel 7 bygger på i alt 10 sager, der med hensyn til forældrenes omsorgskapacitet falder i tre grupper: 1) Sager, hvor begge forældre til at begynde med ud fra sagsakterne fremstår velfungerende og ressourcestærke, men i løbet af sagsforløbet udvikler en stor mistro mod hinanden som forældre (tre sager), 2) sager, hvor den ene forælder ved sagens start er relativt velfungerende, mens den anden viser tegn på nedsat forældreevne. Vi skelner her mellem sager, hvor samværsforælderen viser tegn på nedsat forældreevne eller risikofyldt livsstil (fire sager), og sager, hvor bopælsforælderen viser tegn på nedsat forældreevne (to sager). Endelig analyserer vi sager, hvor begge forældre undervejs i sagsforløbet viser tegn på nedsat forældreevne (to sager).

I analysen udvælger vi én case fra hver af disse kategorier, der fremstår typisk for sagskategorien, og bruger denne case til at illustrere, hvordan forældrene fremstår og agerer i det familieretlige system, samt hvordan de mødes af systemets aktører. Opdelingen af forældrene i kategorier efter deres forældrekapacitet skal, ligesom den kvantitative typologi, ses som et analytisk greb. I praksis ser vi mange mellemformer og sager, hvor forældrenes omsorgskapacitet ændrer sig undervejs i sagsforløbet.

Sager med højt konfliktniveau uden andre risici ved sagens start

I de tre sager, hvor det primære problem til at begynde med er forældrenes høje konfliktniveau, er der i udgangspunktet tale om ressourcestærke forældre, der hver især formår at tage vare på deres børns omsorg. I to af sagerne har forældrene været gift og boet sammen i længere tid, mens det tredje par er gået fra hinanden, mens kvinden var gravid med det barn, konflikten drejer sig om. I to af sagerne drejer det sig om ganske små børn, mens det i den sidste sag drejer sig om et 9-årigt barn.

De tre sager er karakteriseret ved, at forældrene, efter et længere, opslidende sagsforløb og et vedvarende højt konfliktniveau, opbygger et højt stressniveau og deraf følgende lav dømmekraft, aggression og dæmonisering af hinanden. I takt med, at forældrene ophører med at kommunikere direkte og – så vidt det fremgår af sagsakterne - primært henvender sig til hinanden gennem det familieretlige system og advokater, understøttes deres modsatrettede billeder af hinanden og af deres barn/ børn, og de ender, ifølge sagernes mødenotater og børnesagkyndige undersøgelser, med uforenelige opfattelser af deres børn og en oplevelse af hinanden som utilstrækkelige omsorgsgivere.

De modsatrettede oplevelser af børnene og hinanden fodres af deres omgivelser i form af såvel familie som professionelle, der medvirker til at placere skyld og sikre forældrenes individuelle sandhedsoplevelse.

Konflikterne har en indre dynamik, der handler om fejlslagen kommunikation og konflikthåndtering samt en manglende fælles forståelse af børnene, men fodres også af stressende livsomstændigheder eller af karakteristika ved børnene. Det er således påfaldende, at konflikterne i ét tilfælde eskalerer umiddelbart efter, at den ene forælder bliver syg, i et andet tilfælde, da en forælder undervejs i sagsforløbet får et dødfødt barn med en anden partner, og i et tredje tilfælde, da forældrenes fællesbarn begynder at vise tegn på adfærdsproblemer.

Følgende forløb er et eksempel på denne type sag:

Case 1: Baggrund og sagsforløb

Forældrene er veluddannede og har gode jobs i hovedstadsområdet. Moren arbejder dog deltid og er på et tidspunkt sygemeldt med en fysisk skade, hvorimod faren arbejder relativt meget, når han ikke ser børnene. De har efter flere års samliv fået to børn, der begge viser tegn på fysisk eller psykisk skrøbelighed. Moren har op til skilsmissen været indlagt med det yngste barn i en længere periode, mens faren boede alene i deres fælles hus med det ældste barn. Bortset fra i indlæggelsesperioden har moren været primær omsorgsgiver for det ældste barn. Børnene er to og fire år ved sagens start. Forældrene har ved sagens begyndelse, på overfladen, et relativt velfungerende samarbejde, god kommunikation og praktiserer en ordning, hvor faren besøger det yngste barn i morens hjem flere gange ugentligt, mens det ældste barn har en 7-7-ordning. Ingen af forældrene har nye kærester.

Moren henvender sig til Statsforvaltningen cirka et år efter bruddet for at ændre fars samvær med det ældste barn fra en 7-7-ordning til en 9-5-ordning. Årsagen er barnets udadreagerende adfærd, som hun tolker som en reaktion på de ugentlige bopælsskift og på hverdagslivet hos far, der, ifølge mor, er præget af mindre struktur og ro end hverdagslivet hos hende. Hun støtter sin bekymring på indberetninger fra et af hendes familiemedlemmer og fra barnets børnehave, der udtrykker bekymring for barnets trivsel og for farens håndtering af barnet. Faren er uenig i vurderingen, ønsker at beholde 7-7-ordningen og hævder, at moren og børnehaven overdriver barnets trivselsproblemer, som han oplever som en naturlig reaktion på skilsmissen. En anden børnehave samt sagsbehandlere i kommune og Statsforvaltning understøtter farens tolkning og vurderer, at begge forældre har en god forældreevne og blik for deres fælles børns behov.

De indgår et kompromis om en midlertidig ændring af samværet til en 9-5-ordning, selv om faren ikke er enig og på de efterfølgende møder forsøger at få 7-7-ordningen tilbage. På første møde i Statsforvaltningen når de frem til en midlertidig ændring af samværet til en 9-5-ordning med bopæl hos moren, selvom faren tilkendegiver, at han ikke oplever denne ordning som den bedste for

barnet. Faren starter efterfølgende en ny samværssag for at få mere samvær med det yngste barn.

Umiddelbart efter det første møde indhenter Statsforvaltningen udtalelser fra kommunen, der, på baggrund af samtaler med konsulent og samtaler med begge forældre, vurderer, at der ikke er brug for en § 50-undersøgelse. Fem måneder efter sagens begyndelse indstiller Statsforvaltningen sagen til en børnesagkyndig undersøgelse, der afsluttes et år efter sagens begyndelse. Den vurderer, at begge forældre er kompetente, og at der er en vilje til samarbejde, selvom de i praksis ikke formår dette. Den børnesagkyndige undersøgelse vurderer, at det ældste barn bør have en 9-5-ordning og vil have fordel af mere alenetid med en af forældrene, hvilket den børnesagkyndige vurderer bedst kan ske hos faren. Statsforvaltningen afgør på baggrund af den børnesagkyndige undersøgelse, at det ældste barn skal have en 7-7-ordning. Moren klager over afgørelsen til Ankestyrelsen og nægter at ændre samværsordningen. Faren beslutter sig derfor for at starte en bopælssag, hvorefter moren tilbageholder børnene og anklager far for overgreb på det ældste barn. Der bliver dog ikke rejst sigtelse mod faren. Faren beskylder herefter moren for forskellige psykiske lidelser og betvivler hendes forældreevner. Udfaldet af bopælssagen er ukendt. Sagen er verserende.

Børnenes trivsel undersøges flere gange i forløbet i det familieretlige system i deres institutioner og hos privatpraktiserende psykologer. Det yngste barn fremstår i alle undersøgelser velfungerende på trods af den medfødte skrøbelighed. Det ældste barn viser vedvarende tegn på adfærdsproblemer, hvilket undersøgelserne dog kun delvist tilskriver forældrenes konflikt, og der er ikke tegn på, at barnets problemer forværres i løbet af sagsforløbet.

Forældrene fører i starten sagen selv, men involverer i tiltagende grad advokater, eksperter, professionelle og familiemedlemmer, der understøtter forældrenes individuelle oplevelse af barnet og den anden part. Det gøres fx ved at medsende de erklæringer, der understøtter den ene forælders synspunkt og udelade dem, der ikke gør det. Eller ved at berette om episoder, der sætter den anden i et dårligt lys og undlade at berette om de tilfælde, hvor den anden har optrådt hensigtsmæssigt. Den anden forælder oplever disse fremstillinger af virkeligheden som løgnagtige og reagerer med modbeskyldninger.

Der er et relativt højt informationsudvekslingsniveau i sagen, og samarbejdet mellem kommune og Statsforvaltning ser ud til at være tilstrækkeligt. Statsforvaltningen er opmærksom på forældrenes modsatrettede oplevelse af deres børn og på deres samarbejdsvanskeligheder, men vurderer, at forældrene vil være i stand til at etablere et samarbejde, fordi de i øvrigt er ressourcestærke. De tilbydes kommunal konfliktrådgivning, men har formodentlig brug for et længerevarende forløb med rådgivning eller konflikthåndtering for at få bearbejdet den langvarige krise- og stresstilstand, de har været i forbindelse med børnenes fødsel og skilsmissem og for at kunne integrere deres opfattelser af børnene og det delte forældreskab. Den ene forælder er dog ikke motiveret for at deltage i den rådgivning, der tilbydes.

Kommentarer

Sagstypen indeholder altså to relativt velfungerende forældre, der fx på grund af oplevelser af svigt, på grund af børnenes individuelle vanskeligheder, eller fordi forældrene ikke har boet sammen længe nok til at opbygge et samarbejde og en fælles forståelse af deres børn, har meget forskellige oplevelser af deres børn. Fra starten eller undervejs i sagsforløbet opbygger forældrene en opfattelse af hinanden som dårlige forældre. Dette modsætningsforhold understøttes af den retlige logik, der er optaget af retligheder og eskaleres i takt med, at forældrene inddrager advoka-

ter og bisiddere, der hjælper dem med at udvælge de dele af sagen, der understøtter hver forælders individuelle oplevelse af sagen.

Forældrene virker relativt gode til at forstå det system, de møder, og er i stand til at tale systemets sprog, således at deres egne og deres børns behov, som de forstås af forældrene, imødekommes. Der iværksættes relativt hurtigt undersøgelser af børnene, og selv om den her beskrevne sag (ligesom de to øvrige sager) ikke fremstår som den mest alvorlige blandt de langvarige sager, ser vi alligevel her en større fremdrift i forhold til sager, hvor forældrene har færre ressourcer og i mindre grad forstår systemet. Da forældrene dog som beskrevet har modsatrettede ønsker og positionerer sig i opposition til hinanden, er det ikke sikkert, at denne kompetence til at forstå systemet bringer dem frem til et bedre samarbejde eller bedre løsninger for deres børn. De tre sager, der falder ind under denne kategori, fører derfor alle på et tidspunkt til, at samværet mellem samværsforælderen og barnet suspenderes.

To af parrene tilbydes i løbet af sagsforløbet konflikthåndterings- eller rådgivningstilbud, men den ene forælder afviser i begge tilfælde tilbuddet. Vi ved ikke præcis hvorfor, men forældrene giver udtryk for, at rådgivningen er partisk, eller at de ikke (længere) stoler på den anden forælder og derfor ikke tror på, at de på længere sigt kan opbygge et samarbejde. Måske tilbydes konflikthåndteringen for sent, måske har forældrene brug for at få håndteret de konkrete vanskeligheder før/samtidig med, at de hjælpes med at håndtere deres samarbejde.

Sager, hvor konfliktniveauet optræder som den primære risiko i sagen, men hvor der opstår en fastlåst situation mellem forældrene, påpeger et særligt dilemma i de familieretlige sager, set ud fra et børnevelfærdsperspektiv. Et højt og vedvarende konfliktniveau kan således udgøre en risiko for børnenes velfærd, som de bør beskyttes mod, såfremt forældrene ikke selv evner at friholde børnene fra konflikten. Dette kan dog potentielt fratage dem en ressourcestærk forælder, som de er knyttet til og som kan udgøre en ressource i deres opvækst.

Sager, hvor den ene forælder udviser tegn på utilstrækkelig omsorgskapacitet

Som beskrevet var der i materialet seks sager, hvor den ene forælder optræder relativt ressourcestærk med gode omsorgsevner, mens den anden på forskellig måde udviser ustabilitet og utilstrækkelighed som omsorgsgiver. Vi fandt i materialet fire sager, hvor en relativt velfungerende bopælsforælder ønsker at begrænse en mindre velfungerende samværsforælders samvær med børnene. I to sager var problematikken, at en relativt velfungerende samværsforælder ønskede mere kontakt med børnene mod en mindre velfungerende bopælsforælders ønske. Vores formål med denne opdeling er at vise, hvilke redskaber det familieretlige system har til at håndtere disse to problemstillinger.

I disse sager, hvor den ene forælders forældreevne synes mangelfuld (fx som følge af lav intelligens, fysiske eller psykiske diagnoser eller begrænset indfølelses- og mentaliseringsevne) viser risikofaktorerne sig typisk tidligt og tydeligt i den pågældende forælders egen kommunikation med Statsforvaltningen. Ofte vil professionelle omkring familien i form af sundhedsplejersker eller institutionspersonale være klar over problemerne, og Statsforvaltningen vil tidligt kunne indhente og bruge denne viden. Der er dog også forældre, hvis utilstrækkelige omsorgsevne eller vanskeligheder først for alvor viser sig i takt med, at barnet bliver ældre og fx starter i skole. Her vil institutionspersonale i vuggestuer og børnehaver typisk ikke have noget at udsætte på forældrenes omsorg for det mindre barn, mens lærere og skoleledere måske vil være bekymrede for den pågældende forælders evne til at opretholde en stabil hverdag og skolegang. Endelig kan der være sa-

ger, hvor forældrenes vanskeligheder ikke, før de møder Statsforvaltningen, er synlige for andre end den nærmeste familie- og omgangskreds.

En del af de forældre, der tidligt eller senere i sagen udviser en utilstrækkelig forståelse for deres børns behov, har også vanskeligt ved at forstå og begå sig i de systemer, de møder. De har ikke forståelse for, hvilke typer af informationer der er relevante for behandlingen af deres sag, og sender ofte lange, anklagende skrifter om fx fordeling af tøj og legetøj, mindre overskridelser af overdragelsestidspunkter eller mindre uoverensstemmelser om hygiejnestandarden i den anden forælders hjem. Vanskelighederne til trods har størstedelen af disse forældre til at begynde med en intention om at deles om samværet og på nær ét tilfælde, hvor det fælles barn er helt spæd, har de fælles børn fra starten en relation til begge deres forældre.

Følgende case viser et typisk sagsforløb, hvor samværsforælderen fremtræder ustabil:

Case 2: Baggrund og sagsforløb

Et jysk forældrepar har to børn på to og fire år, der efter en retssag umiddelbart efter forældrenes brud får bopæl hos mor og udvidet samvær med far. Forældrene er fra starten uenige om samværets omfang og bopæl og om, hvor børnene skal gå i institution og skole og henvender sig gentagne gange til Statsforvaltningen. Derudover melder mor kort tid efter bruddet far til politiet for at følge efter hende og anklager ham, over for Statsforvaltningen, for chikane. Det fremgår derudover, at han har en dom for vold mod moren. Statsforvaltningen indkalder tidligt i forløbet, formodentlig i forbindelse med bopælsretssagen, udtalelser fra børnenes institutioner. Indtil det største barn begynder i skole, er udtalelser fra det yngste barns institution om begge forældre positive, men børnene vurderes at lide under forældrenes meget høje konfliktniveau. Da det største barn to år efter bruddet starter i skole, er hans fremmøde meget ustabilt, når han er hos sin far, og moren henvender sig til Statsforvaltningen for at få farens samvær indskrænket. I takt med at konfliktniveauet optrappes, og faren ved retslige afgørelser mister rettigheder i form af fælles forældremyndighed og 7/7-ordning, udviser faren i stigende grad tegn på svigtende dømmekraft og manglende forståelse for børnenes behov for stabilitet og beskyttelse mod forældrenes konflikt. Han kræver gentagne gange ændringer i samværsordningen, anklager mor for vold mod børnene, fortæller flere gange børnene, at de ikke kommer til at se ham mere og holder dem tilbage efter samvær. Han samarbejder ikke med børnenes skole og institution og indgår heller ikke i et samarbejde omkring behandlingen af et af børnenes sygdom. Han opretholder et skarpt skel mellem mors og fars verden og nægter børnene at deltage i sociale arrangementer eller fritidsaktiviteter i hans samværstid.

Statsforvaltningen indhenter oplysninger fra kommunen, og tre år efter bruddet udarbejder kommunen en § 50-undersøgelse, der vurderer, at børnene er truede på grund af det høje konfliktniveau og farens mentale ustabilitet. Statsforvaltningen fastholder en 9/5-ordning i flere år efter, men vælger dog seks år efter bruddet, hvor faren flere gange har nægtet at udlevere børnene, at suspendere samværet. Der synes for tiden at være ro i sagen.

Kommentarer

Denne sag er et eksempel på, at idealet om det ligeværdige forældreskab i nogle tilfælde kommer til at skygge for børnenes behov for omsorg og stabilitet. Der er relativt tidligt i sagsforløbet tegn på, at samværsforælderen optræder uligevægtigt i kontakten med bopælsforælderen, og et par år inde i sagen er der oparbejdet en del kommunal dokumentation for, at samværsforælders adfærd er skadende for børnene. Det fremgår dog ikke af sagsakterne, at Statsforvaltningen selv udarbejder egentlige undersøgelser af forældrenes omsorgsevne, og i flere tilfælde inddrages den

tilgængelige kommunale information mangelfuldt, hvilket bevirker, at Statsforvaltningen kommer til at handle på enkeltstående udsagn fra børn og forældre uden at sætte disse ind i en helhed. Sagen kompliceres, som i mange af de andre sager, af, at børnene giver udtryk for, at de gerne vil bo lige meget hos deres far og mor, hvilket muligvis er årsagen til, at Statsforvaltningen i så lang tid fastholder den udvidede samværsordning på trods af tydelige indikationer på fars ustabilitet og børnenes mistrivsel.

Denne sag kunne måske være forløbet anderledes, hvis der havde været et højere informationsniveau i sagen, et mere udstrakt samarbejde mellem de myndigheder, der behandler sagen, og klarere standarder for børnetrivsel, der kunne have givet Statsforvaltningen et grundlag for at pålægge forældrene at modtage hjælp til at håndtere samarbejdet eller have retfærdiggjort en indskrænkning af farens samvær på et tidligere tidspunkt. Man må dog også konstatere, at samværsforældrerens ustabilitet eskaleres, da denne oplever at blive underkendt i retssystemet, og det er langt fra sikkert, at der ville være kommet ro i sagen, hvis farens samvær var blevet indskrænket. Suspenderingen af samværet giver denne ro, men betyder også, at børnene mister kontakt til deres far og deres bedsteforældre, som de har en nær relation til.

Ovenstående sag er fuld af dilemmaer, men som angivet ser vi en mulighed for at mindske konfliktenes belastning af børnene inden for det familieretlige system, hvis børnesagkyndige og jurister i det familieretlige system arbejder med at sikre børnene den nødvendige omsorg og prioriterer deres behov højere end forældrenes rettigheder. Mere kompliceret bliver det i sager som den følgende, hvor den børnesagkyndige undersøgelse viser, at bopælsforælderen har nedsat omsorgskapacitet, men hvor børnene er mere knyttet til bopælsforælderen end til samværsforælderen.

Case 3: Baggrund og sagsforløb

I denne sag optræder en håndværksuddannet far med fast arbejde og en mor uden uddannelse, der, på grund af sygdom i nogle år, ikke har haft tilknytning til arbejdsmarkedet. Forældrene bor på Sjælland og har to børn på et og tre år. Faren har et barn fra et tidligere forhold. Forældrenes samliv startede et års tid før det ældste barns fødsel og ophørte kort tid efter, at det yngste barn blev født. Faren har i mindre grad taget del i de praktiske omsorgsopgaver, men oplever selv at have et tæt forhold til børnene. Moren oplever omvendt, at det ældste barn tager afstand fra faren. De beskriver deres forhold som vedvarende konfliktfyldt efter det første barns fødsel. De angiver dog, at selve skilsmissen forløb fredeligt. Forældrene har selv indgået en aftale om samvær, hvor de begge er til stede under farens samvær, der foregår i hans eller hendes hjem. I starten er der regelmæssigt samvær enkelte hverdage hos hende og hver anden lørdag hos ham.

Faren oplever, at moren er kritisk og kontrollerende, når der er samvær, mens moren omvendt oplever, at faren ikke i tilstrækkelig grad formår at tilfredsstille børnenes behov. Faren starter en samværs sag med henblik på en gradvis optrapning af samværet til hele, uovervågede weekender. Moren ønsker, at der skal være samvær, men protesterer mod, at faren er alene med børnene, idet hun mener, at faren har nogle psykiske vanskeligheder, der begrænser hans forældreevne. Hun er også bekymret for, at farens ældre søn, der har en lettere psykiatrisk diagnose, er til stede i farens hjem under samværet. Hun sender lange dagbogsuddrag, hvor hun i negative vendinger beskriver faren som omsorgsgiver og kæreste.

Moren anmoder om, at sagen behandles som en højkonfliktsag på et tværfagligt møde og inddrager en frivillig bisidder. I første omgang afviser Statsforvaltningen at behandle sagen som en højkonfliktsag, men vælger efter første møde at indkalde til et tværfagligt møde efter to måneder. Statsforvaltningen fastsætter en gradvis optrapning af samvær med henblik på, at faren kan være alene med børnene en dag hver uge i et begrænset tidsrum.

Kort tid efter første møde henvender moren sig igen, idet hun ikke mener, at faren overholder deres aftale. Hun påpeger, at han i mindre grad ikke opfylder deres aftaler (kommer op til et kvarter for sent til samvær), og at han har angivet, at han kun ønsker samvær hver anden weekend på grund af transportomkostninger. Hun vil derfor have fastsat samværet til et par timer hver anden weekend, men angiver samtidig sin utilfredshed med, at der ikke er hyppigere samvær. To måneder inde i forløbet iværksætter Statsforvaltningen overvåget samvær i Statsforvaltningen med henblik på at afklare farens relation til børnene.

Forældrene optrapper deres konflikt, hvilket fremgår af den sms-korrespondance, som moren medsender som bevismateriale, og diverse breve fra begge forældre. Moren opfatter faren som truende over for både hende og børnene og stopper samværet. Faren inddrager fogedretten. Moren anmelder omvendt faren til politiet for truende opførsel. Moren søger derefter om fuld forældremyndighed. Hun betvivler stærkt farens forældreevne, hvilket fremgår direkte af hendes henvendelser og af, at hun, når der er samvær hos hende eller i Statsforvaltningen, minut for minut overvåger og nedskriver alle detaljer om den måde, hvorpå hun oplever farens og børnenes samvær.

Det overvågede samværsforløb i Statsforvaltningen frikender dog faren for de fleste af morens anklager om manglende omsorgsevne og psykiske vanskeligheder. Den børnesagkyndige påpeger i stedet, at den ældste drengs vanskeligheder skyldes forhold hos begge forældre og anbefaler forældrene at tage kontakt til et kommunalt familiehuse. På et opfølgende møde besluttes det at iværksætte en børnesagkyndig undersøgelse, der færdiggøres et halvt år senere. Undersøgelsen beskriver moren som charmerende men også lettere kaotisk, og det anføres, at hun har vanskeligt ved at sætte grænser for det ældste barn. Faren beskrives omvendt som rolig, stabil og god til at sætte grænser. Det ældste barns vanskeligheder tilskrives, ifølge den børnesagkyndige psykolog, primært *"den udviste omsorg i hverdagene og kan kun i mindre grad tilskrives faren eller uenighederne mellem forældrene"*.

Der udtrykkes, både i den børnesagkyndige undersøgelse og i forbindelse med det overvågede samvær, alvorlig bekymring for det ældste barn. Denne bekymring understøttes af børnehavens udtalelser.

På baggrund af den børnesagkyndige undersøgelse optrappes samværet. Konfliktniveauet er dog vedvarende højt, og det ældste barns mistroivsel øges.

Kommentarer

Denne sag er medtaget i analysen, da den påpeger det dilemma, som Statsforvaltningen står i, når bopælsforælderen viser tegn på nedsat forældreevne, men hvor det ikke kommer på tale at starte en bopæls sag, da ingen af forældrene ønsker det, og da børnenes tilknytning til bopælsforælderen er større end til samværsforælderen.

Selvom man i denne sagstype kan have et klart fokus på børnenes behov, vil det at give børnene mere samvær med den mere ressourcestærke samværsforælder samtidig være med til at fastholde børnene i forældrenes konflikt. Både på grund af bopælsforælderenes vanskeligheder og på grund af det vedvarende konfliktniveau vil denne type familie derfor sandsynligvis vedblivende have brug for støtte til at håndtere samarbejdet og omsorgen for børnene.

Sammenlignet med den første case vi beskrev, har vi her at gøre med forældre, der i meget begrænset omfang forstår det familieretlige system, og som synes at handle irrationelt i forhold til at varetage deres egne og deres børns behov. De udviser en meget stor grad af usikkerhed i deres

forældrerolle og samarbejde og ser ud til konstant at have brug for en autoritet, der kan træffe beslutninger på deres vegne. Systemet bliver bombarderet med store mængder indsamlet bevismateriale og ukoordinerede henvendelser. Der startes flere samtidige sager i både Statsforvaltningen og fogedretten, og der går derfor relativt lang tid, før der kommer skred i sagen og iværksættes en børnesagkyndig undersøgelse, som kan bringe lys over den.

Når det familieretlige system møder familier som denne, hvor der er en række anklager om utilstrækkelig omsorg, vold og psykisk ustabilitet, er det vigtigt, at der hurtigt iværksættes en undersøgelse, der kan afklare problemernes omfang – også selvom man er i tvivl om sandfærdigheden af de mange anklager. Der kan være behov for at hjælpe forældrene til at håndtere deres konflikter, og der kan være behov for at hjælpe begge forældre med individuelt at håndtere deres forældreskab. Især er der dog behov for, at børnenes behov belyses og imødekommes, og at de familieretlige og sociale myndigheder udveksler oplysninger og koordinerer deres indsats. Der kan tillige i denne type sager være behov for, at de familieretlige myndigheder kan rejse en sag af egen drift, selvom forældrene ikke selv gør det. Det vil sige en mulighed for den familieretlige myndigheds initiativret.

Sager, hvor begge forældre udviser nedsat omsorgskapacitet

Endelig har vi sager, hvor begge forældre udviser tegn på nedsat forældreevne, og hvor forældrene ikke, hverken hver for sig eller sammen, kan opretholde et forældreskab uden støtte. I sagsmaterialet er der to sager, hvor dette er tilfældet. I begge sager sker der en anbringelse, fordi børnene er udsat for omsorgssvigt. Her er der tale om sager, der vanskeligt vil kunne løses med den værktøjskasse, Statsforvaltningen råder over, idet hverken mægling, retlige afgørelser eller kortvarige konflikthåndteringsforløb vil være tilstrækkelige til at sikre barnets omsorg og tryghed. Forældrenes konflikter om samvær, bopæl eller forældremyndighed er således nok med til at forværre deres situation, men er ikke den eneste eller primære problemstilling, de er belastet af. I denne type sager er det særlig vigtigt, at der foregår et udstrakt samarbejde og høj grad af informationsudveksling mellem Statsforvaltning og kommunale myndigheder. Følgende sagsforløb illustrerer en sag af denne type:

Case 4: Baggrund og sagsforløb

Forældrene har to børn på nul og fire år, da forældrene efter meget kort tids samliv, men et længevarende on-off-forhold, går fra hinanden. Børnene bor i hovedstadsområdet hos deres mor, som har eneforældremyndighed, og faren bor i nærheden. Der er fra starten uenighed og konflikt om faderskab, forældremyndighed og samvær, samtidig med at forældrene er belastet af økonomiske vanskeligheder, arbejdsløshed og sygdom. Statsforvaltningen involveres i sagen kort tid efter det yngste barns fødsel, i første omgang fordi moren ønsker, at faren vedkender sig faderskabet og tildeles samvær, senere fordi faren ønsker mere samvær. Tre år inde i forløbet anklager moren faren for psykisk vold og stalking og tager i den forbindelse ophold på et krisecenter. Forældrene veksler mellem at ville begrænse den andens samvær og ønske større involvering af den anden forælder og involverer gentagne gange såvel de kommunale og familieretlige myndigheder i deres konflikter. Der er konflikter om pas, og moren er bekymret for, at faren vil bortføre et af børnene. Fire år inde i forløbet dømmes forældrene til fælles forældremyndighed med den begrundelse, at det vil kunne tvinge forældrene til mere samarbejde. Da det yngste barn er seks år, foreslår moren, at børnene skal flytte over til faren, men trækker ønsket tilbage, da hun efter eget udsagn ikke vil kunne klare sig økonomisk uden børnepengene. Kort tid efter flytter moren igen på krisecenter med børnene. Hun flytter sammen med børnene langt væk fra deres oprindelige bopæl og faren.

På baggrund af flytningen starter faren en bopæls sag, mens moren starter en forældremyndighedssag. Forældrene henvender sig gentagne gange om konflikter om udgifter til transport og praktiske vanskeligheder med at gennemføre samværet og involverer en række advokater og bisiddere, der ikke formår at skabe ro i sagen. Begge forældres fokus bliver mere og mere fokuseret på deres indbyrdes konflikt fremfor på børnenes trivsel, hvilket fx viser sig ved, at både faren og moren undlader at hente/tilbagelevere børn efter samvær. Børnenes trivsel forværres løbende, og de har lange perioder med skolefravær. De opfordres af begge forældre til at vælge side og udtale sig ufordelagtigt om den anden forælder til myndigheder og interesseorganisationer. Efter otte år iværksættes en børnesagkyndig undersøgelse, der bedømmer faren til at være den mest ressourcestærke, selvom mor i størstedelen af børnenes opvækst har været den primære forælder. Bopælsretten overføres derfor til faren. Moren bliver tiltagende mere psykisk ustabil, anklages af kommunen for massive omsorgssvigt og ender efter en periode med overvåget samvær, som hun oftest aflyser, med ikke at måtte se børnene. Da børnene er yderst belastede, iværksættes en aflastningsanbringelse, som også yder støtte til fars forældreskab.

Kommentarer

Mange ting går galt i denne sag, og mange aktører har en del af ansvaret for, at det går galt. Såvel Statsforvaltning, de involverede kommuner, advokater, interesseorganisationer og forældrene selv bidrager på hver deres måde til at opretholde et ekstremt højt konfliktniveau uden at det bliver klarlagt, at børnenes trivsel er under nedbrud. I oprulningen af sagsforløbet undrer vi os over, at man i det familieretlige system i så lang tid opretholder forestillingen om disse forældre som rationelle aktører, der med fx en dom til fælles forældremyndighed vil kunne lære at samarbejde. Vi undrer os også over, at man både kommunalt og i det familieretlige system i så lang tid undlader at iværksætte undersøgelser af forældrenes kompetencer og børnenes trivsel, selvom forældrene i deres utallige henvendelser til Statsforvaltningen udviser tegn på usikkerhed og ustabilitet i deres forældreevne, selvom der er indikationer på et giftigt konfliktniveau og samarbejdsvanskeligheder, og selvom bopælsforælderen selv råber om hjælp til at få børnene undersøgt. Kommunernes begrundelse for ikke at iværksætte en § 50-undersøgelse på trods af morens opfordring er, at børnene udadtil i de første år ikke udviser ydre tegn på mistrivsel. Først da børnene helt tydeligt reagerer på den tydeligt kaotiske familiesituation, gribes der ind og iværksættes undersøgelser. Undersøgelser er ikke en garanti for, at sagen kunne have taget en anden drejning, da man ikke kan være sikker på, at de risikable forhold, der viser sig undervejs i forløbet, også ville være kommet frem i en tidligere iværksat undersøgelse. I denne sag virker det, set i bagspejlet, dog som om, man ville have kunnet sammensætte et billede af en brudt familie med betydelige risici, hvis man havde talt med forældrene selv, eller hvis samarbejdet mellem Statsforvaltningen og kommunen havde været tættere.

Casen er et eksempel på en sag, hvor kampen gennem lang tid primært står på den familieretlige slagmark, selv om den ret beset nok hører hjemme i det sociale system, da begge forældre er udfordret af forskellige sociale problembelastninger, som skaber uro og uforudsigelighed for børnene og på længere sigt belaster dem massivt. De familieretlige afgørelser og det langstrakte sagsforløb med personligt involverede advokater og bisiddere, der hjælper forældrene med at støbe kugler til at fortsætte kampen, hjælper dem ikke til at fokusere på deres børns behov, håndtere deres krise eller skabe rammer for et samarbejde, der kan fungere.

Sammenligner man forløbet i denne sag med den først beskrevne sag i kapitlet, er det her slående, hvor hurtigt der iværksættes undersøgelser i sagen med de ressourcestærke forældre (case 1), og hvor lang tid der går i denne sag (samt i case 3) med disse ressourcetsvage forældre, der ikke forstår, hvordan de skal bede systemet om den rette hjælp. Mødet med forældre af denne

type fordrer, at den professionelle sagsbehandler i kommunen eller i Statsforvaltningen er i stand til at "oversætte" forældrenes ikke altid målrettede anmodning om hjælp til en støtteform, som de og deres børn vil kunne drage nytte af. Vi ved ikke, om sagerne er repræsentative for andre lignende forældres sagsforløb, og kan ikke udtale os om, hvor ofte der sker en forskelsbehandling af ressourcestærke og ressourcevage forældre. Vi bemærker det blot som et punkt, det er vigtigt at være opmærksom på, når det familieretlige system møder forskellige typer af familier.

I sager af denne karakter forekommer det vigtigt at holde børnenes trivsel og velfærd i fokus og hurtigere iværksætte undersøgelser, der kan belyse forældrenes omsorgskapacitet. Først og fremmest er det dog altafgørende, at det familieretlige og kommunale system indgår i et tæt samarbejde, og at der bliver taget hånd om sagens sociale problemstillinger. I denne sag kunne det måske være sket, hvis Statsforvaltningen på et tidligere tidspunkt i forløbet havde underrettet kommunen om, at børnene i sagen var udsat for megen omskiftelighed.

Opsamling

I dette kapitel har vi, ved hjælp af fire casebeskrivelser, vist, hvordan der i de familieretlige sager optræder forældre med forskellige grader af omsorgskapacitet, og hvordan det familieretlige system i sagsakterne møder disse forældre.

Vi ser i den første case en type forældre, der i udgangspunktet falder ind under det, vi i den kvantitative analyse betegner som Type 2 – højt konfliktniveau uden andre risici, men som undervejs i det langvarige sagsforløb ender med at tilhøre Type 3 – Utilstrækkelig omsorg, idet de i tiltagende grad har mistillid til hinandens omsorgskapacitet, og idet deres omsorgskapacitet i praksis ser ud til at svækkes af det høje konfliktniveau. Disse forældre, der i udgangspunktet er ressourcestærke, formår tilsyneladende at agere i det system, de møder, og vi ser, at der forholdsvis hurtigt iværksættes undersøgelser, og at der er en vis fremdrift i sagerne.

De næste to cases viser familier, hvor den ene forælder har en relativt god omsorgsevne, mens den anden forælder fremstår mangelfuld i sagsakterne. I den første case er der tale om en ustabil samværsforælder. Her påpegede vi et behov for at holde børnenes trivsel klart i fokus og for, at det familieretlige system, hvis mulighederne for at genoprette den ustabile samværsforælders forældrekapacitet er udtømt, udnytter muligheden for at træffe en afgørelse, der begrænser den ustabile forælders samvær. Det kan i sådanne tilfælde være relevant at støtte samværsforælderen i, hvordan denne kan fungere som en ressource for sine børn under sådanne vilkår. I den anden case er det især bopælsforælderen, som viser tegn på utilstrækkelige omsorgsevner. Her kan det familieretlige system ikke begrænse den ustabile forælders og konfliktens indflydelse på børnene ved at træffe en afgørelse, og der vil derfor være behov for et udstrakt samarbejde mellem det familieretlige og det kommunale system.

Endelig har vi den sidste case, hvor der er indikationer på nedsat forældreevne hos begge forældre, og hvor der er behov for et udstrakt samarbejde mellem det familieretlige og det sociale system. I casen ser vi to forældre, der, udover individuelle vanskeligheder og sociale belastninger, gradvist opluges af deres indbyrdes konflikt, og børn, der ender med at få massive problemer på grund af svigt i omsorgsmiljøet. I denne case ses også to forældre, der i forhold til det familieretlige systems egen logik agerer temmelig kaotisk. Det bidrager til, at sagen får et yderst langtrukket forløb til stor skade for børnene. Vi påpeger derfor et behov for, at de medarbejdere, der møder de ressourcevage forældre, formår at forstå familiernes behov og oversætte disse til den systemmæssige logik, så sagerne kan blive behandlet.

8 KOMPLEKSE SAGER: BØRN, DER ANBRINGES UDEN FOR HJEMMET

Indledning

I dette kapitel gennemgår vi en lille håndfuld sager, som involverer et anbringelsesforløb. Som omtalt i kapitel seks har der været efterretninger om, at kommunerne i dag ser et nyt klientel i anbringelsessagerne, nemlig såkaldt 'almindelige' familier, hvor skilsmissebørn oplever at blive anbragt uden for hjemmet, blandt andet som følge af forældrenes høje konfliktniveau.

Der findes ingen systematisk viden om disse sagsforløb, og vores gennemgang har derfor en eksplorativ karakter. Vi ved fra Ankestyrelsens statistikker, at "alvorlig disharmoni" er medvirkende årsag til anbringelse i en fjerdedel af de årlige anbringelsessager, svarende til ca. 600 årlige sager (Ejnæs & Gørtz, 2017). Alvorlig disharmoni kan dog dække over flere typer af konflikter, og vi kan ikke, uden at samkøre registre fra Statsforvaltningen med Danmarks Statistiks registre over anbringelser, afgøre, hvor ofte der foregår en samtidig behandling af sager i Statsforvaltningen og af de kommunale myndigheder, der behandler anbringelsessager. Disse data findes endnu ikke.

I det samlede datamateriale til denne undersøgelse var der seks sager, hvor et anbringelsesforløb kom på tale. I kapitlet her gennemgår vi fire af sagerne, som har det til fælles, at forældrenes høje konfliktniveau er en del af begrundelsen for, at børnene bliver anbragt. Vi kan dog ikke udelukke, at der ikke også er andre grunde til, at børnene bliver placeret uden for hjemmet efter et langvarigt skilsmisseforløb. Som beskrevet har vi gennemgående kun haft adgang til de sagsakter, som Statsforvaltningen har oparbejdet, og der kan i 'den kommunale del' af sagen være informationer om barnet eller forældrene, som vi ikke kender til.

Case 1

Baggrund og sagsforløb

Forældrene går fra hinanden efter fem års samliv, da deres to børn, som de har fælles forældremyndighed over, er henholdsvis fire måneder og fire år. Faren fraflytter bopælen, og børnene bliver boende hos mor. Året efter bliver moren indlagt på en psykiatrisk afdeling i et par måneder, mens børnene midlertidigt flytter ind hos deres far. I den følgende tid bor børnene hos deres mor, men da morens psykiske sygdom varer ved, stiller kommunen forældrene over for valget mellem at lade børnene bo hos deres far eller iværksætte en tvangsfjernelse. De følgende fire år bor børnene hos deres far og har weekendsamvær med moren. I løbet af denne periode underrettes kommunen om, at omsorgen for børnene bliver varetaget utilstrækkeligt, når de er på samvær hos mor, på grund af dennes psykiske sygdom og enkelte tilfælde, hvor moren har slået børnene. Den underrettende fagperson er bekymret for det ældste barns trivsel, hvorfor der iværksættes en § 50-undersøgelse. Denne bekræfter billedet af et barn, der har brug for støtte, og som er præget af sin mors uforudsigelighed. Kommunen konkluderer derfor, at børnene har det bedst hos far, iværksætter familiebehandling og gør Statsforvaltningen opmærksom på, at de ligger inde med relevante sagsakter.

De følgende år optrappes konfliktniveauet mellem forældrene. Moren søger flere gange om at blive bopælsforælder, mens faren søger om ophævelse af den fælles forældremyndighed. I samme tidsrum sker det flere gange, at moren tilbageholder børnene ved samvær, mens far rejser

fogedretssager, der dog ikke tvangsfuldbyrdes. På trods af den meget langvarige og højspændte konflikt, og på trods af dokumenterede risici i sagen, fastholder byretten et samarbejdsfokus i sagen med ordene: *"Da der ikke er konkrete holdepunkter for at antage, at forældrene ikke – heller ikke fremadrettet – vil kunne samarbejde omkring børnenes forhold til børnenes bedste, finder retten ikke, at der er grundlag for at ophæve den fælles forældremyndighed."*

Derudover tager sagen en overraskende drejning, idet byretten vælger at overføre bopælsretten til moren. Begrundelsen er, at børnene i de seneste børnesamtaler giver udtryk for størst tilknytning til moren, der er flyttet til børnenes nærområde, og at faren har været indlagt 2-3 dage på psykiatrisk afdeling på grund af søvnunderskud. Dommen stadfæstes af landsretten. Det virker, både her og i den følgende tid, som om informationsudvekslingen mellem det familieretlige og det kommunale system er utilstrækkeligt, og at det familieretlige system ikke i tilstrækkelig grad tager højde for de mange dokumenterede risici i sagen. Samtidig kæmper kommunen med at få hverdagen til at hænge sammen for børnene i forbindelse med den afgørelse, som retten har truffet. På dette tidspunkt og i årene fremover sker der en tiltagende forværring af børnenes trivsel, og de har i perioder stort skolefravær.

Seks år efter sagens begyndelse udarbejdes endnu en § 50-undersøgelse på det ældste barn på grund af forældrenes høje konfliktniveau og barnets særlige behov, der nu er mundet ud i en egentlig psykiatrisk diagnose. I den forbindelse udarbejdes også en forældrekompetenceundersøgelse på moren, der beskriver en barndom, præget af omsorgssvigt, og som fremstår utilstrækkelig i sin evne til at udvise empati og omsorg i forhold til børnene. Kommunen anbefaler derfor en professionel aflastningsfamilie til begge børn, der senere ender med fuldtidsanbringelse af det ældste barn. Det yngste barn kommer samtidig under udredning i det psykiatriske system. Kommunen forsøger at fastholde kontakten mellem faren og børnene, men det fremgår ikke af sagsakterne, at de overvejer at fuldtidsanbringe børnene hos deres far. Retten ender i stedet med at tildele moren den fulde forældremyndighed. Faren har gennem hele forløbet meget vedholdende kontaktet kommune og Statsforvaltningen og protesteret over afgørelserne. Sagen, som har varet i seks år af børnenes liv, er fortsat verserende.

Kommentarer

Sagen illustrerer nødvendigheden af et udstrakt samarbejde mellem kommunale og familieretlige myndigheder i forældreansvarssager, hvor der er alvorlig bekymring for børnenes trivsel. Den viser også nødvendigheden af, at de, der skal hjælpe forældrene og tage beslutninger på deres vegne, har faglig indsigt i betydningen af forskellige risikofaktorer og forstår at tillægge de enkelte risikofaktorer (fx psykisk sygdom og højt konfliktniveau) den rette vægt i beslutningsgrundlaget. I dette tilfælde sidder den ene myndighed, kommunen, inde med en udstrakt viden om den ene forælders tydeligt nedsatte omsorgskapacitet, der vil kunne forklare, hvorfor den anden forælder er betænkelig ved at overdrage børnene til denne forælder. Denne viden bruges dog ikke af de familieretlige myndigheder, der i stedet primært baserer beslutningerne på det, der kommer frem under de familieretlige møder og på børnenes isolerede udsagn. Vi kan ikke ud fra sagen vurdere, om de familieretlige myndigheder ikke kender til morens psykiske sygdom, eller om de ikke forstår betydningen af sygdommen for morens omsorgskapacitet og evne til at indgå i et konstruktivt samarbejde med faren. Vi konstaterer blot, at et fremtidigt samarbejde mellem de kommunale og familieretlige myndigheder bør sikre både en høj grad af videndeling og en stærk faglig indsigt i betydningen af fx alvorlig psykisk sygdom eller misbrug for børns trivsel og forældres samarbejdskapacitet.

Casen illustrerer endvidere, at børneinddragelse kan risikere at blive til børneansvar, hvis børnenes udsagn ikke sættes ind i en kontekst og vægtes imod en faglig indsigt i forudsætningerne for

en tryk opvækst. At børnene skal inddrages og have lov til at give udtryk for deres oplevelse af sagen, betyder ikke, at deres udsagn skal bruges som beslutningsgrundlag, uafhængigt af fagpersoners bedømmelse af forældrenes omsorgskapacitet.

Endelig bruger vi casen til at illustrere, hvordan et så langvarigt og opslidende forløb, hvor børn og forældre fastholdes i konflikt og uklarhed, nedbryder såvel børn som forældre. Faren, der til at begynde med fremstår omsorgsfuld og stabil, nedbrydes, da han mister børnene, og ender med at være en far, som børnene tager afstand fra og som opleves som irrationel af myndighederne.

Case 2

Baggrund og sagsforløb

Et forældrepar fra Sjælland går fra hinanden, da deres fysisk skrøbelige dreng er tre år. Drengen har været hospitaliseret flere gange gennem de første leveår. Forældrene enes om en ligelig fordeling af samværet, men er uenige om, hvem der skal have forældremyndigheden og starter derfor en sag ved Statsforvaltningen, samtidig med at de også er i kontakt med de kommunale myndigheder. Efter et par år får faren del i forældremyndigheden, men forældrene har vedvarende et højt konfliktniveau, og faren udtrykker gentagne gange bekymring for, at der foregår vold mod drengen samt misbrug og kriminalitet i morens hjem. I første omgang undersøges farens påstand noget overfladisk og afvises efter et enkelt uanmeldt besøg i morens hjem. Der iværksættes dog en § 50-undersøgelse, der anser det høje konfliktniveau mellem forældrene som det primære problem i sagen: *"Hvis forholdet mellem forældrene ikke ændres væsentligt, er drengen truet på sin sundhed og udvikling."* Der følger nu en række retssager, hvor moren i første omgang får eneforældremyndighed, så tildeler myndighederne fælles forældremyndighed – for så et år efter at tildele mor eneforældremyndighed igen. Da konfliktniveauet mellem forældrene optrappes yderligere, beslutter kommunen, da drengen er otte år, at anbringe ham på døgninstitution for at beskytte ham mod forældrenes konflikt.

Kort efter anbringelsen underretter døgninstitutionen kommunen om blå mærker på drengens arm og mistanke om mors alkoholmisbrug. Drengen fortæller, at mor gentagne gange har slået, og han gentager dette i en senere børnesamtale. Drengen angiver i børnesamtalen, at han helst vil bo hos sin far og kun have samvær med mor, når der er andre voksne til stede. Sagsbehandleren vurderer dog, at barnets udsagn ikke er troværdigt og fraråder yderligere børneinddragelse for ikke at udsætte barnet for yderligere pres.

Drengen trives ikke på institutionen. Han stikker af og kommer ikke i skole. Moren og kommunen bliver derfor enige om, at han skal placeres i en plejefamilie. Myndighederne og plejefamilien oplever faren som besværlig og usamarbejdsvillig på grund af hans mange klager og inddragelse af pressen. Da drengen er 10 år, foretages der en forældrekompetenceundersøgelse (FKU) af far efter hans eget ønske. Far findes upåfaldende i testen, og undersøgelsen indstiller derfor til hjemgivelse og et ligeligt samvær med begge forældre uden særskilt støtte. Faren har, parallelt med denne undersøgelse, igen ansøgt om at få del i forældremyndigheden, hvilket landsretten afviser. I kommunen tilbyder man forældrene familierapi for at forbedre samarbejdet, og senere på året, da drengen er 12 år, hjemgives han til moren – to år efter, at FKU'en har indstillet til hjemgivelse.

Senere samme år ringer barnet til Statsforvaltningen og giver udtryk for helst at ville bo hos sin far, da han fortæller, at moren er flyttet 14 gange, og at hun drikker og tager stoffer. Kort efter modtager kommunen endnu en underretning om, at mor har udøvet vold mod barnet, og man placerer nu drengen hos far. Kommunen henvender sig til Statsforvaltningen og beder om, at far får midler-

tidig bopæl og forældremyndighed. Afgørelsen om at overføre forældremyndigheden til faren stadfæstes et år senere ved byretten og begrundes med den nu store drengs vedvarende ønsker om at bo hos sin far. Sagsforløbet har stået på i 12 år af barnets liv. Der er for tiden ro i sagen.

Kommentarer

Case 2 illustrerer nogle af de samme pointer som Case 1, nemlig nødvendigheden af et udstrakt samarbejde, beslutningskoordinering og videndeling mellem det kommunale og det familieretlige system. I denne sag synes det største problem dog at være, at de bekymringer, der bliver fremsat af den anden forælder og af barnet, ikke tages alvorligt og undersøges grundigt.

Ligesom i den første sag ser vi også her, at der på et relativt tidligt tidspunkt fremsættes bekymringer om risikofaktorer i barnets opvækstmiljø, men i denne sag bliver bekymringerne ikke undersøgt tilstrækkeligt fra starten. Problemstillingen i sagen – og den klemme barnet befinder sig i, som senere fører til en anbringelse – bliver primært sat i tale som et resultat af forældrenes høje konfliktniveau. Sagen understreger således betydningen af, at de fagpersoner, der møder forældre og børn, må være dygtige til at vægte de risikofaktorer, der optræder i sagen og dygtige til at forstå konteksten for forældre og børns udsagn og optræden. I denne sag fremtræder faren meget insisterende og sender en lind strøm af klager til kommunen og andre myndigheder. Kommunen oplever ham som besværlig og irrationel i sin form og afviser derfor at tage hans bekymring alvorligt. Farens egen advokat bidrager tilsyneladende til at højne konfliktniveauet mellem faren og myndighederne, idet dennes råd om eksempelvis at sende klager og nægte at underskrive mødereferater ser ud til at forhale sagen. Denne adfærd påvirker ligeledes samarbejdet med plejefamilien. Samarbejdet mellem plejefamilie og mor fungerer gnidningsløst – men det fungerer slet ikke mellem plejefamilie og far, hvilket får konsekvenser for barnet.

Case 3

Baggrund og sagsforløb

Forældrene går fra hinanden, da deres datter er fire år. Hun har flere mildere, men behandlingskrævende, diagnoser og har derfor været indlagt flere gange i løbet af de første leveår. Der er fælles forældremyndighed, og mor får bopælsretten, men et år senere søger mor om eneforældremyndighed, da hun ikke oplever, at samarbejdet med faren fungerer. Juristen, der mødes med forældrene, konstaterer, at der er stor uenighed mellem forældrene – blandt andet om alvorligheden af pigens sygdomme, idet moren er mere bekymret for disse end faren. Der iværksættes en begrænset børnesagkyndig undersøgelse (BSU), hvorefter retten fastsætter fortsat fælles forældremyndighed, da dommeren ikke finder tungtvejende grunde til at ophæve den. Året efter underretter barnets læge kommunen om pigens forværrede fysiske tilstand efter samvær. Barnets børnehaver medgiver, at der er grund til bekymring, og at pigen er tættest knyttet til sin mor.

I efteråret samme år søger faren om bopæl, og der iværksættes derfor endnu en begrænset børnesagkyndig undersøgelse. Den børnesagkyndige er enig i børnehavens bekymring for pigen, men vurderer, at forældrene er lige gode forældre, og at moren er drivende kraft bag konflikten: *"[...] jeg oplever fortsat to forældre, der begge to elsker [pigen], gerne vil se hende og som begge i princippet er følelsesmæssigt, socialt, økonomisk og praktisk i stand til at tage vare på hende. [Moren er] den forælder, der giver mest næring til konflikten. Hun fastholder ideen om [pigen] som et særligt kompliceret tilfælde. Mor bruger megen tid på ikke at få samværet til at fungere."* Året efter fastsættes der samvær med faren, men kort efter ophører samværet, da moren ikke vil udlevere pigen.

Skolen sender flere gange underretninger, hvor lærerne giver udtryk for bekymring for pigens, der virker instrueret, når hun fortæller om sin far. Derudover modtager kommunen underretninger fra børnepsykiatrien, der, uden at tage parti for forældrene, udtrykker bekymring for barnets sundhed og udvikling. Kommunen igangsætter en § 50-undersøgelse, der konkluderer, at pigens har et godt og trygt forhold til sin mor, men at forældrenes konflikt påvirker hendes trivsel i truende grad. Det antydes, at der er mistanke om, at pigens er udsat for forældrefremmedgørelse, men kommunen lukker sagen ned.

Da pigens er ti år, søger begge forældre om at få den fælles forældremyndighed ophævet og tillagt dem selv hver især. Ligeledes søger de begge om bopælsretten. Byretten afgør, at moren får både forældremyndighed og bopæl på grund af pigens tilknytning til hende, hvilket blandt andet kommer til udtryk i en børnesamtale. I foråret samme år træffer Ankestyrelsen afgørelse om konfliktmægling og en udredning af pigens vanskeligheder og behov. Landsretten omgør byrettens afgørelse og overfører bopæl og forældremyndighed til faren, da retten vurderer, at han bedst vil kunne sikre, at pigens ikke vedvarende involveres i voksenkonflikter og udsættes for så megen følelsesmæssig stress, at der er risiko for, at hun kan blive psykisk syg. Faren er desuden villig til at tage imod hjælp i forhold til, at pigens skal flytte fra mor og hen til far. Det besluttet, at pigens ikke skal direkte hen til sin far, men at hun skal anbringes på en akutinstitution og dér gøres parat til at bo hos far. Kort herefter anmelder moren faren til politiet for stalking og chikane og for vold mod pigens. Hun nægter at udlevere pigens, der hentes af fogeden. Det besluttet, at pigens skal have stærkt begrænset kontakt med mor.

Da pigens er tolv år, benytter hun sin initiativret og skriver til Statsforvaltningen, at faren slår, og at hun vil bo hos sin mor. Statsforvaltningen misforstår pigens henvendelse og fortæller, at de ikke har indflydelse på, at hun bor på institution og derfor ikke kan hjælpe hende. Pigen er nu anbragt på akutinstitution, hvor faren kun har besøgt hende én gang, da pigens ikke vil se ham. Sagen har stået på i seks år af barnets liv og er fortsat verserende.

Kommentarer

I modsætningen til case 1 og case 2 fremgår det ikke af den tredje anbringelsescase, at forældrene til at begynde med har alvorligt nedsat omsorgskapacitet. Her synes det høje og fastlåste konfliktniveau og forældrenes forskellige oplevelse af barnets helbredssituation at være den primære risikofaktor, der ender med gensidige beskyldninger og med, at barnet anbringes

Sagen er kompleks og fyldt med dilemmaer, fordi begge forældre både ser ud til at have både styrker og svagheder og både udgør en ressource og en belastning for pigens. Der nævnes bekymringer i sagen, der burde være blevet undersøgt, herunder pigens udtalelser om, at faren slår, men overordnet set synes konfliktniveauet at være en af de primære risici i sagen, hvorfor det kan være relevant at forsøge at skåne barnet for denne. Barnet er dog så tæt knyttet til den forælder, der ifølge retten driver konflikten, at den anden forælder, som barnet gennem længere tid heller ikke har haft megen kontakt med, ikke kan overtage rollen som den primære forælder. På det tidspunkt, hvor sagen eskaleres i det retslige system, synes løbet at være kørt for at etablere et samarbejde mellem forældrene, og det kan være mest skånsomt for barnet at lade det bo hos den forælder, det er mest knyttet til på trods af dennes eventuelle mangler og modstand mod samarbejde. På et tidligere tidspunkt i forløbet kunne man måske have bragt forældrene tættere på hinanden ved et rådgivnings- eller konfliktbehandlingsforløb, der kunne have bibragt dem en større grad af fælles forståelse for deres barns behov.

På det tidspunkt, hvor de seneste sagsakter foreligger, virker sagen meget fastlåst. Landsrettens beslutning om at overføre forældremyndigheden til en far, som pigen ikke vil se, kombineret med kommunens beslutning om at indskrænke samværet til moren, som barnet er meget knyttet til, indebærer, at barnet er havnet i et vakuum uden væsentlig adgang til en omsorgsperson, som det savner.

Case 4

Baggrund og sagsforløb

I den fjerde sag går et jysk forældrepar fra hinanden, da deres fælles datter er to år. De har fælles forældremyndighed, og pigen får bopæl hos mor. Far udtrykker et ønske om på længere sigt at få en 7/7-ordning. Forældrene aftaler gradvist optrappende samvær i dagtimerne med senere overnatning i weekender. I løbet af det næste års tid stiger forældrenes konfliktniveau dog markant, og moren ønsker farens samvær indskrænket på grund af barnets reaktioner og (ifølge mor) afvisning af samvær med sin far. Pigens vuggestue angiver også bekymring for farens tilgang til barnet.

Da pigen er tre år, gennemfører Statsforvaltningen en børnesagkyndig undersøgelse (BSU), der ikke giver indtryk af påfaldende problemer, hverken hos moren eller faren. Mor beskrives som indlevende, omsorgsfuld og god til at forberede pigen på samvær. Far beskrives som opmærksom og omsorgsfuld. Problemerne tilskrives deres dårlige samarbejdsrelation og manglede kommunikation. Moren ønsker aktiv kommunikation om barnet, faren oplever det som indblanding og krænkelse. Moren vedbliver med at orientere Statsforvaltningen om sine bekymringer for samværet og nævner i de følgende måneder, at pigen flere gange fortæller, at hun bliver slået af sin far. Børnehaven beskriver en pige i mistriksel, der reagerer aggressivt over for andre børn, og underretter kommunen om pigens aggressive adfærd, som børnehaven tilskriver det dårlige forældresamarbejde.

Sagen begynder for alvor at køre op, blandt andet med gentagen inddragelse af fogedretten, da moren henvender sig med bekymring om incest til kommunen. Kommunen politianmelder faren for overgreb på pigen, men politiet opgiver at efterforske sagen. Morens advokat anmoder Statsforvaltningen om midlertidigt bortfald af samvær samt om bortfald af fælles forældremyndighed. Faren føler sig udsat for samværschikane og søger modsat om at blive bopælsforælder. Ingen af forældrene får medhold i deres ansøgning. Statsforvaltningen vurderer, at barnet har brug for samvær med begge forældre og anbefaler forældrene at søge hjælp til at forbedre deres samarbejde i kommunalt eller privat regi.

Fra pigen er seks til otte år udarbejder kommunen flere § 50-undersøgelser og tildeler familien familiebehandling, som forældrene dog ikke fuldt ud ønsker at deltage i. Skolen underretter om, at barnet har fortalt, at faren slår hende. Familiebehandleren rapporterer løbende om barnets tiltagende alvorlige mistriksel, og da pigen regredierer, vurderes det, at der er risiko for, at hun vil udvikle en egentlig psykiatrisk forstyrrelse, da hun er udsættet i forældrenes konflikt. Der er nu skiftende meldinger om, hvilken forælder kommunen vurderer bedst vil være i stand til at varetage pigens behov. Først mener den, at moren er den mest kompetente, og samværet med faren suspenderes. Siden ombestemmer kommunen sig og tvangsanbringer pigen på en akutinstitution, hvor hun får det tiltagende dårligere. Forældrene flytter nu på skift ind på institutionen, og pigen får det bedre, men på baggrund af en forældrekompetenceundersøgelse af begge forældre, som er udført af to forskellige psykologer med hver deres metodegang, bestemmer socialforvaltningen, at moren kun skal have overvåget samvær, mens faren skal have mere samvær. Pigen udtrykker flere gange et savn efter sin mor: "Jeg vil, at det skal være lige. Jeg har det faktisk bedre, når jeg

er sammen med min mor. Hvorfor gør I det?" Da pigen efter 1½ år hjemgives til faren, som ved retten i mellemtiden er blevet gjort til bopælsforælder, mens moren får weekendsamvær, stopper faren samværet med moren. I en børnesamtale i Fogedretten giver pigen udtryk for, at hun savner sin mor rigtig meget. Statsforvaltningen tilkender herefter moren kontaktbevarende samvær. Sagen, som har stået på i otte år af barnets liv, var på analysetidspunktet fortsat verserende.

Kommentarer

Den sidste anbringelsescase illustrerer noget af det samme som Case 3 – nemlig en sag, hvor samarbejdsstrategien forfølges i så lang tid, at barnet lider alvorlig skade af forældrenes konflikt og ender med at blive anbragt. Det kan være svært at finde hoved og hale i de beskyldninger, der fremsættes i sagen, men vores pointe er, at myndighederne bør fastholde, at det væsentligste mål med sagsbehandlingen er at sikre barnets trivsel og udvikling fremfor forældrenes rettigheder eller et generelt ideal om samarbejde, som der ikke er belæg for at tro kan realiseres. Lige som de øvrige sager understreger dette sagsforløb desuden behovet for et tæt samarbejde mellem de kommunale og de familieretlige myndigheder omkring indhentning og udveksling af viden samt koordinering af beslutninger.

Udover disse betragtninger, der dækker flere af disse meget langvarige sager, finder vi i denne specifikke sag grund til at gøre opmærksom på, at de eksperter, der inddrages i nogle tilfælde, ikke optræder uvildigt. I den aktuelle sag iværksættes der således en meget afgørende undersøgelse af begge forældrene, som varetages af to forskellige psykologer. Ikke alene bruger disse forskellige tests og metoder, hvilket gør en sammenligning af vurderingerne vanskelig. Den ene psykolog beskriver, så vidt vi kan bedømme, desuden den ene af forældrene i ret subjektive termer og udtaler sig samtidig om forhold hos den anden forælder, som han aldrig har set. Det forekommer derfor afgørende for korrekt sagsbehandling og forældres og børns retssikkerhed, at troværdigheden af ekspertudsagn ikke kan drages i tvivl.

Endelig viser sagen et behov for at de fagpersoner, der har ansvaret for at inddrage børnene, har tilstrækkelig ekspertise i at gøre dette på en måde, så barnet føler sig hørt og inddraget uden at blive ansvarliggjort.

Opsamling og diskussion

I dette kapitel har vi rettet fokus på en række sager, hvor en medvirkende årsag til barnets anbringelse tilskrives de separerede forældres høje konfliktniveau og manglende evne til at samarbejde. Der er ikke gennemgående tale om klassiske anbringelsessager med massive sociale belastninger. Gennemgangen har vist, at disse konflikter, som står på gennem en stor del af barndommen, ikke opstår straks efter forældrenes samlivsbrud, men først en tid derefter. Samtidig har vi, som vi også så i kapitel 7, noteret os, at konfliktens genstand i flere tilfælde drejer sig om skrøbelige børn.

I nogle af sagerne bliver der tidligt i forløbene nævnt risikofaktorer, som nogle gange er blevet undersøgt, andre gange forbigået. I nogle tilfælde viser disse faktorer sig at være afgørende for det videre forløb. Imens eskalerer forældrenes konflikt – myndighederne har konstateret dette gentagne gange, men der er ikke handlet på det. Det er ud fra sagsakterne vanskeligt at se, hvem der var ansvarlig for at gribe ind. Desuden finder vi eksempler på, at den forælder, der er mest bekymret, udmattes i forsøget på at gøre myndighederne opmærksomme på bekymringen, og ikke bliver mødt med forståelse, men snarere mødes med irritation og mistro. Samtidig lykkes det ikke myndighederne at stoppe den forælder, der henvender sig gang på gang. Endelig kan det se ud,

som om nogle af de involverede forældre ikke grundlæggende forstår "systemet", og hvem de skal gå til med hvilke problemer.

Sagerne er endvidere karakteriseret ved, at mange instanser har været involveret i årenes løb, at myndighederne ikke direkte har samarbejdet, men i flere tilfælde har udvekslet sagsakter. Det særlige spor har ikke været nævnt i nogen af sagerne, og der er ikke i nogen af sagerne fundet underretninger fra det familieretlige system til det kommunale system, trods det, at jurister og børnesagkyndige har skærpet underretningspligt. Bekymring for børnenes trivsel har været beskrevet, men ikke direkte adresseret, og børnene har fået det tiltagende dårligere. Når først børnene er blevet så velfærdstruede, at en anbringelse kommer på tale, spiller den familieretlige myndighed oftest en mere sekundær rolle i barnets sag.

Eksempel på instanser, der er inddraget i anbringelsessagerne (case 4).

Byret, landsret, fogedret, Statsforvaltning, familieretsadvokater, socialforvaltning, politi, private psykologer, PPR, børnesagkyndige, familiebehandlere, lege terapeuter, børn- og ungeudvalg, pædagoger, lærere, ombudsmanden.

Vi finder ikke på grundlag af sagsgennemgangen belæg for at konkludere, at anbringelsessagerne adskiller sig grundlæggende fra de øvrige sager i vores datamateriale med hensyn til forældrekaraktéristika, risikofaktorer eller de dynamiske forløb i konflikten. Spørgsmålet rejser sig derfor også, om disse sager kunne være løst, inden barnet knækkede sammen under presset og en anbringelse blev fundet nødvendig? Der er næppe noget enkelt svar på dette spørgsmål, men som påpeget under de enkelte sagsbeskrivelser forekommer der at være behov for et reelt tværsektorielt samarbejde mellem de kommunale og de familieretlige myndigheder, som tager afsæt i en realistisk vurdering af forældrenes muligheder for at samarbejde. Sagerne afspejler således, at familierettens samarbejdsstrategi forfølges langt i disse sager, men uden at det fører til noget positivt resultat for børnene. I flere af sagsforløbene ses det, at de retlige afgørelser, som by- eller landsretten træffer, ikke bidrager til at bilægge konflikten, men tværtimod ser ud til at forværre den til skade for barnet.

I alle de sager, som indgik i vores samlede datagrundlag, blev der udført undersøgelser på børn og/eller forældre, men i anbringelsessagerne synes der, som følge af sagernes karakter, at blive udført flere undersøgelser i både det familieretlige og det kommunale regi. Som udefra kommende observatører blev vi efterladt med indtrykket af, at disse forskellige undersøgelser kan have en noget svingende kvalitet, også selv om vi er velvidende om, at undersøgelserne kan have forskellige formål og være indlejret i deres egne systemlogikker. Vi har således noteret os, at nogle undersøgelser har et tydeligt formuleret opdrag, mens andre ikke har det. Vi har ligeledes bemærket, at der gennemgående ikke er en tydeligere begrundelse for de anvendte metoder, herunder hvorfor nogle psykologiske tests foretrækkes frem for andre. I enkelte tilfælde har vi konstateret, at der ikke foreligger overvejelser over pålideligheden ved de anvendte tests. I nogle af undersøgelserne kunne vi tillige have ønsket, at der forelå en tydeligere formuleret afvejning af, hvordan forekomsten af forskellige typer risiko- og beskyttelsesfaktorer kunne føre frem til den givne konklusion. Vi skal understrege, at opdraget for den aktuelle undersøgelse ikke specifikt har været at analysere kvaliteten af de undersøgelser, som børn og forældre bliver underkastet, men vi ser et behov for, at der sættes fokus på, hvordan disse fremover kunne få et mere ensartet og gennemskueligt præg, sådan at præmisserne for undersøgelseskonklusionerne bliver tydelige for fagfolk fra andre grene af det familieretlige område. Endelig har vi, som påpeget ovenfor, noteret, at det familieretlige system inddrager undersøgelser, foretaget i kommunalt regi, blandt andet forældrekompetenceundersøgelser og undersøgelser, hvor forældrene selv har haft mulighed for at vælge den ek-

spert, de har mest tiltro til. Herved er der en risiko for, at undersøgelsens troværdighed kan drages i tvivl.

9 KOMPLEKSE SAGER: PÅSTANDE OM VOLD OG CHIKANE

Indledning

Dette kapitel belyser, hvilke dynamikker der er på spil i sager, hvori der er påstande om vold eller chikane mellem forældrene, enten forud for eller i kølvandet på samlivsbruddet. I forlængelse heraf undersøges det, hvordan Statsforvaltningen håndterer denne type højkonfliktsager. I henhold til definitionerne nedenfor omfatter voldsfænomenet både fysisk og psykisk vold, men også andre voldsudtryk som fx stalking.

Som beskrevet i kapitel 2 har udenlandske undersøgelser fundet, at erfaringer med partner- eller familievold¹³ ikke er ualmindelige i familieretlige sager. Navnlig blandt dem, der udvikler sig til såkaldte højkonfliktsager, har man fundet ganske høje forekomster (se fx Beck m.fl., 2013; Bream & Buchanan 2003; Jaffe m.fl., 2008; 2014). Som beskrevet kan familievold påvirke familiens medlemmer på en række forskellige måder: For det første skaber vold alvorlige bekymringer for sikkerheden og trivslen hos den voldsudsatte forælder og børnene (Bow & Boxer, 2003). For det andet har børn, der er eksponeret for familievold, øget risiko for at udvikle emotionelle og adfærdsmæssige problemer (se fx Holden, Gefner & Jouriles, 1998; Johnston, Roseby & Kuehnle, 2009; Vincent, Bøg & Lindberg, 2017). For det tredje har børn i sådanne situationer øget risiko for at blive udsat for børnemishandling (Johnston, 2006). For det fjerde prædikerer en familiehistorik med vold en ringe prognose for forældresamarbejde efter separationen (Johnston, Roseby & Kuehnle, 2009): Har forældrenes forhold været karakteriseret af en meget asymmetrisk magtrelation med en primær voldsudøver og et primært offer, kan man ikke som udgangspunkt forvente, at de i fremtiden vil være i stand til at etablere et ligeværdigt og fordrageligt samarbejde (Bow & Boxer, 2003). Fortsætter volden efter bruddet i form af fortsatte overgreb, chikane, stalking eller trusler, kan det ikke kun bidrage til at underminere den voldsudsatte forælders forældrekapacitet, men også vanskelig- eller umuliggøre en konstruktiv dialog om børnene, fordi den voldsudsatte forælder er bange for den anden eller er nødt til at beskytte sig mod yderligere intimidering (Saunders, 2015; Schandorph & Elklit, 2013). På den baggrund er det analytiske udgangspunkt, at det er væsentligt for den familieretlige myndighed at få oplyst, om vold er en problemstilling i forældrenes relation eller i familien som sådan, også selv om en voldsproblematik måske ikke bliver påstået eller identificeret som den initiale eller primære bekymring i sagen. Sådanne informationer kan få betydning for, hvordan sagsbehandlingsprocessen skal tilrettelægges, fx i forhold til, hvordan man bedst sikrer barnets sikkerhed og trivsel, og for, hvordan den voldsudsatte forælder kan beskyttes mod yderligere overgreb. Viden om en familiehistorik med vold kan også få betydning for, hvilke forventninger myndigheden kan opstille til et fortsat forældresamarbejde.

Vi beskriver først, hvilke voldsudtryk og dynamikker der kommer til syne i Statsforvaltningens sagsakter. Derefter følger en analyse af, hvordan myndigheden reagerer på påstande eller informationer om vold. Da det overordnede sigte med gennemgangen er at identificere tidlige tegn, der kan udvikle sig til et langstrakt og komplekst sagsforløb, fokuserer vi især på, hvad der sker i sagerne indledende forløb og i mindre grad på, hvordan disse sager siden udvikler sig efter ofte flere års sagsbehandling i det familieretlige system. Interessen samler sig derfor særligt om at kaste lys på, hvor tidligt og hvordan oplysninger om familievold kommer til Statsforvaltningens kendskab, og hvordan myndigheden herefter behandler disse informationer.

¹³ "Familievold" kan, udover partnervold, også omfatte vold over for børn.

Om fænomenet vold

Vold i nære relationer er et multifacetteret fænomen. Ifølge Socialstyrelsen (2013) og Lev uden Vold (Den nationale enhed mod vold i nære relationer, 2017) defineres vold ved:

"Vold er en handling eller trussel, der – uanset formålet – er egnet til eller krænker en andens integritet eller som skræmmer, smerter eller skader personen – uanset om personen er et barn eller en voksen. Volden kan have samme effekt på andre personer, der overværer eller overhører handlingen. Volden kan være en bevidst handling eller en handling, der sker i affekt. Handlingen overskrider endvidere samfundets love og normer".

Ifølge Den nationale handleplan mod vold (Regeringen, 2014) hedder det:

"Vold i familien og i nære relationer kan ændre mønstre og form over tid. For at kunne tilbyde den bedste hjælp og støtte til voldsudsatte og voldsudøvere er det vigtigt, at der er fokus på, at volden kan antage forskellige former og indgå i forskellige sammenhænge, og at den uanset sin karakter har store negative følelsesmæssige og trivselsmæssige konsekvenser for de involverede kvinder, mænd og børn."

De ovenstående definitioner er ganske brede og efterlader et betydeligt rum for subjektivt skøn af betimeligheden i at tale om vold eller krænkelser. Væsentligt er her, at vold ikke altid giver sig udslag i fysiske smerter og blå mærker. Ifølge Geffner m.fl. (2009) består familievold af en eller flere af følgende adfærdsformer: fysiske overgreb, eksplicite eller implicite trusler om vold, kontrollerende, intimiderende eller skræmmende adfærd, ekstrem jalousi, degradering, stalking, isolerende adfærd og seksuel tvang. Offerets selvfølelse og virkelighedsopfattelse kan blive alvorligt påvirket, hvis han eller hun oplever gentagne former for overgreb over en længere periode. Det kan føre til depression, angst, fysiologiske symptomer, afhængighedsproblemer og traumatisering (Schandorph & Elklit, 2013). Børn, der vokser op i voldelige hjem (herunder med kronisk psykisk vold, uden at der er fysisk vold), kan påvirkes følelsesmæssigt, kognitivt, socialt og fysisk (O'Daugherty Wright, 2007). De kan ofte føle sig magtesløse, forvirrede, vrede, skyldige, triste, bange og alene (Geffner, Jaffe & Sudermann, 2000).

For de familieretlige myndigheder, som skal træffe afgørelse om, hvilke problemer en familiehistorie med vold fremtidigt måtte få for et barns trivsel og sikkerhed, kan det være problematisk at navigere inden for en voldsforståelse, der er så bred. I tilfælde, hvor volden er alvorlig, vedvarende og klart begået af den ene part, og desuden dokumenteret i form af fx politirapporter eller en voldsdom, vil svaret på en påstand om vold måske være ret indlysende, omend ikke nødvendigvis enkel at implementere i praksis. Men hvad nu, hvis der er tale om gensidig vold, overgreb, som har en mindre alvorlig karakter, eller der er tale om relativt isolerede voldsepisoder?

Den konkrete sagsbehandling er baseret på parternes udsagn og på oplysninger, indhentet om familien, typisk hos uvildige professionelle. Sagsbehandleren kan imidlertid være udfordret af, at forældrene giver modsatrettede oplysninger, af, at nogle typer overgreb er vanskelige at dokumentere, eller af, at det er vanskeligt at vide, hvordan børnene aktuelt eller fremtidigt bliver påvirket af, hvad der er foregået mellem forældrene. For at kunne fastsætte en tryk og sikker ordening for barnet – både i forhold til bopæl og samvær – er det væsentligt, at sagsbehandleren foretager en grundig og detaljeret risikobedømmelse ved hjælp af forskellige kilder og metoder og med udgangspunkt i den enkelte families forhold.

Litteraturen har peget på en række overordnede faktorer, som bør indgå i risikobedømmelser i sager med påstand om vold – også refereret til som ”de fem P'er”: *The level of potency; the pattern of violence; the primary perpetrator, parenting problems, preferences and perspectives of the child* (Jaffe m.fl., 2008; Johnston, Roseby & Kuehnle, 2009):

1. Voldens styrke refererer til voldens alvorlighedsgrad, farlighed og den potentielle risiko for alvorlig skade og eventuel dødelighed.
2. Voldsmønstret henviser til, om volden er en del af et mønster, der omfatter tvangsmæssig kontrol (*coersive control*) og dominans (fremfor at fremstå som relativt isolerede hændelser). Et sådant mønster vil ikke kun være en væsentlig indikator på udstrækningen af den stress og de traumer, som den eller de voldsudsatte i familien lider under, men kan også være en indikator for potentialet til fremtidigt at opleve vold.
3. En afdækning af, om der er en primær voldsudøver (hhv. om volden er gensidigt initieret eller initieret på skift af parterne ved forskellige lejligheder), kan alt andet lige indikere, hvis adgang til barnet der skal begrænses, og hvilken af forældrene der mest sandsynligt kan tilbyde barnet en opvækst i et ikke-voldeligt miljø.
4. En vurdering af problemer med forælderrollen omfatter en evaluering af begge forældres evne til at tilbyde barnet konsistens, stabilitet, varme og tilstrækkelig autoritet; en vurdering af forældrenes lydhørhed i forhold til at kunne adskille egne behov fra barnets; evnen til at reflektere over barnets oplevelse som offer for vold; og evnen til at påtage sig et ansvar for at reparere skaden.
5. Barnets præferencer og perspektiv indebærer, at barnets afvejninger om fordele og risici ved en fremtidig ordning bør indgå i vurderingen, dog under hensyn til barnets modenhed og situation. Fagfolk bør således vurdere, hvordan barnets udtrykte ønsker hænger sammen med dets oplevelser hos den voldsudøvende forælder, med barnets frygt og vrede, og om barnet er foruroliget ved den ordning, der eventuelt skal iværksættes.

Datagrundlag

Ved gennemlæsning af de 23 sager, der indgår i den kvalitative gennemgang af sagsakter, fandt vi, at der i omkring halvdelen af sagerne var informationer, som tydede på, at der var voldsdynamikker mellem forældrene, eller at der foregik chikane. I nogle tilfælde var der også mistanke om overgreb, begået mod børnene.

I forbindelse med andre analyser af skilsmisseområdet har vi gennemført dybtgående interview med skilte forældre. Da nogle af disse interview rummer information om voldsproblematikker i forældreansvarsager, som ikke vil kunne findes i sagsakter, inddrager vi enkelte informationer herfra, fordi vi vurderer, at disse kan berige den aktuelle analyse.

Overordnet karakteristik af sager med voldsproblematikker

På analysetidspunktet var de fleste sager fortsat verserende, mens enkelte skønnedes afsluttet, alle med det udfald, at den ene forælder mistede samværsretten til barnet. De længstvarende sager havde verseret i 8-9 år, de nyeste i ca. to år. Sagerne er karakteriseret ved, at de ikke kun havde verseret i Statsforvaltningen, men også hos kommunen og i andre dele af det familieretlige system, dvs. i by-, lands- eller fogedretten. Forældrene havde helt gennemgående advokatbistand, i det mindste gennem dele af sagsforløbet, og i ca. halvdelen af sagerne var der tillige oplysninger om, at forældrene modtog rådgivning eller bistand fra andre aktører, fx Foreningen Far, mande-

centre, Dansk Stalking Center eller private rådgivningsudbydere som fx Hvert 3. Barn. I nogle af sagerne lå der også partstilkendegivelser fra familiemedlemmer og bekendte. Der er således gennemgående tale om sager, hvori mange aktører er involveret.

Det er et gennemgående træk ved de fleste sager i datamaterialet, at sagsakterne *ikke* er tynget af politianmeldelser eller skadestuerapporter om vold, dvs. dokumenter, der kan løfte bevisbyrden og gøre spørgsmålet om voldshændelser mellem forældrene til en tilståelsessag. Fra tidligere analyser af det familieretlige område (Ottosen, 2004; Ottosen & Stage, 2011; Ottosen m.fl., 2014) har vi været i berøring med sager, hvor der er foregået grov mishandling af kvinder og børn. Vi ved derfor, at sager med grov fysisk vold langt fra er det familieretlige system ubekendt. Når denne type voldssager ikke optræder i det aktuelle datamateriale, kan det meget vel skyldes, at sager med grov fysisk vold fører til en hurtigere afslutning på grund af bevisbyrden og dermed sjældnere vil udvikle sig til en langstrakt og kompleks højkonfliktsag. Med andre ord: Fordi denne undersøgelse beskæftiger sig med et ganske særligt udsnit af forældreansvarssager, er det formodentlig et selekteret udvalg af voldsproblematikker, som optræder i datamaterialet. Vi må således konstatere, at en betydelig del af sagerne i samplet drejer sig om det svært beviselige fænomen *psykisk vold*.

Den vold eller chikane, som måtte være foregået mellem forældrene, er beskrevet med varierende detaljeringsgrad i sagsakterne. Derfor er det vanskeligt at tilvejebringe et samlet overblik over voldens karakter, udtryk og dybde, herunder hvordan volden har påvirket den voldsudsatte forælder og børnene. Til gengæld kan man meningsfuldt opdele sagerne efter, om voldsproblematikken har en fremtrædende eller mere perifer position i sagen.

Sager, hvor voldstematikken bringes nærmest tilfældigt frem

I enkelte sager blev der oplyst om voldserfaringer under omstændigheder, som forekom at være den aktuelle familieretlige konflikt mindre vedkommende, dvs. at informationen kom frem, så den ikke umiddelbart kunne tiltænkes at ville influere på sagsforløbet. Det gjorde sig fx gældende i en sag, hvor en mor 2½ år inde i sagsforløbet, i forbindelse med en børnesagkyndig undersøgelse, nærmest i en bibemærkning fortalte psykologen om en meget temperamentsfuld, regelorienteret ex-partner, der blev vred, når hun kom sent hjem, undlod at tale til hende i flere dage, når han var sur og gav udtryk for, at hun ikke kunne gøre tingene godt nok. Han "*var aldrig fysisk voldelig, men senere har hun fundet ud af, at han udsatte hende for psykisk vold*" (...) "*Jeg har knækket hans ego ved at gå,*" siger moren og mener, at han har en *narcissistisk personlighed*. I en anden sag, der også var under et undersøgelsesforløb, fremgår det i en lille passage i de kommunale akter, som er bilagt på sagen, at faren, efter samlivets ophør, overfaldt moderen og fik en toårig dom for vold. Af årsager, som vi ikke kender til, bliver disse informationer ikke bragt direkte frem for Statsforvaltningen eller udfoldet yderligere. Den familieretlige myndighed har derfor ikke haft mulighed for at forfølge problemstillingen. Vi ved derfor heller ikke, hvad disse erfaringer betyder for forældrenes aktuelle konflikt.

Sager, hvor voldstemaet spiller en tilbagetrukket rolle

I en anden kategori af sager ser vi, at mødre bringer en påstand om vold eller chikane frem som et moment i et længere sagsforløb i Statsforvaltningen. Det kan ikke afvises, at det er med en hensigt om at påvirke sagens gang. Selv om der kan være oplysninger om, at moderen også har været i kontakt med politi eller et krisecenter, fremstår påstanden om vold som mindre dokumenteret eller udfoldet. I en sag er der fx summariske efterretninger om episodiske sammenstød mellem forældrene i forbindelse med udlevering til samvær; i en anden sag oplevede moren sig dagligt overvåget, udspioneret eller i hvert fald iagttaget af faderen. Endelig er der i materialet et par sa-

ger, hvor moderen fremsætter en påstand om vold, uden at hverken hun selv eller den familieretlige myndighed forfølger dette spor yderligere. Det er derfor svært at vide, hvilken realitet der ligger bag beskyldningerne. Sagerne i denne kategori er kendetegnet ved, at der samtidig optrådte andre alvorlige momenter, som handlede om omsorgskapaciteten hos den ene eller begge forældre. Voldsproblematikken spillede dermed en tilbagetrukket rolle i disse sager, hvorfor det er vanskeligt at vurdere karakteren og alvorigheden af den ud fra akterne. Nogle af disse sager er beskrevet i de foregående kapitler.

Sager, hvor voldstemaet har en fremtrædende plads i den familieretlige konflikt

I en række sager havde voldstemaet en mere fremtrædende plads i den familieretlige konflikt. Så vidt det kan bedømmes, var vold en udløsende årsag til forældrenes brud i de fleste af disse sager, og bruddet var i flere tilfælde initieret ved, at kvinden havde forladt hjemmet med børnene for at tage på krisecenter. Der er i denne kategori også eksempler på, at vold, trusler eller chikane fortsætter eller først opstår, efter at parterne er gået fra hinanden. Det kan manifestere sig som stalking, fx ved at faderen vedvarende dukker op ved moderens bopælsadresse, eller i form af intimiderende meddelelser eller trusler på telefon, i mails eller på sociale medier.

Ud fra sagsoplysningerne har flere kvinder forladt ægtefællen efter længere tids nedgørende behandling. Eksemplet nedenfor er et uddrag fra en krisecenterrapport, hvor en kvinde har forladt en kontrollerende ægtefælle efter 19 års ægteskab:

"[Kvinden] oplyser, at hun oplever, at [manden] mangler empati. Han er ekspert i at fordreje alting og dermed altid fratægge sig al skyld. Manden "leger" med mennesker, han manipulerer og stresser sine omgivelser for på denne måde at opfylde egne behov. Det er en metode, han benytter ivrigt, og han får det som oftest, som han vil have det. Hun er gennem alle årene blevet udsat for verbale udbrud fra sin eksmand så som: Du er dum, du lever af at tørre gamle mennesker i røven, tjener intet og er afhængig af mine penge. Du har ikke styr på en skid. Du skal være glad for, at du har mig, og at jeg kan lide dig. Du er en fed ko, (...) Kvindens eksmand har alle årene været utilfreds med hendes familie trods det, at det kun er dem, der har været der som netværk for børnene og har passet dem. Manden kunne ikke lide nogle af dem; for manden har det altid handlet om, at hvis han havde gjort noget for dem, stod de i evig gæld. Han har ved flere lejligheder truet dem og kaldt dem grimme navne, både i deres påhør og over for kvinden. Kvinden fortæller, at børnene som oftest har hørt disse udbrud. (...) Kvinden har i perioder været frataget sit dankort. Kvinden har fået udleveret et fast beløb hver måned, dette beløb skulle dække alle indkøb til hele familien."

Ud fra beskrivelsen vil dette eksempel formodentlig kunne klassificeres som psykisk vold eller "intimterror" (Johnson, 2006), idet kvinden som et vedvarende mønster har oplevet at blive kritiseret og behandlet ydmygende, følt sig manipuleret og økonomisk kontrolleret, samt været udsat for at blive sat i en splittet position i forhold til sin familie.

Den initiale påstand om vold eller chikane blev også i disse sager helt gennemgående fremsat af mødre. I et enkelt tilfælde er det en far, der først i sagen fremhævede, at han var blevet slået af sin ekskone. Hun benægtede ikke hændelsen, men forklarede, at det var en affektreaktion på vedvarende stalking og chikane fra hans side. Da den pågældende sag blev rullet ud, kom det frem, at forholdet blev opløst, da hun flygtede efter gennem længere tid at have været holdt indespærret og udsat for grov vold. I sagerne her er det gennemgående billede derfor, at de primære voldsudøvere er fædre, mens ofrene for volden eller chikanen er mødre. Mønstret svarer til internatio-

nale studier om voldsforekomst i retssager om forældreansvar, der har fundet, at flertallet af voldsudsatte forældre er mødre (Beck m.fl., 2013; Johnson, 2006).

I de aktuelle sager finder vi ikke gennemgående grund til at anfægte troværdigheden af mødrenes udsagn om at være voldsudsatte. Som nævnt havde en del mødre opholdt sig på krisecentre, hvorfra der forelå rapporter, som til tider ret detaljeret beskrev deres oplevelser af overgrebene. I andre sager var der oplysninger om tilhold, eller truslerne var dokumenteret som fx SMS-udskrifter. Et prototypisk forløb kan tage sig ud som beskrevet her:

Case: sagsforløb

Februar 2016: Far søger om bopæl og midlertidigt samvær, efter at mor, der er norsk statsborger, er fraflyttet hjemmet med en nyfødt datter og en pige på 4 år. Han oplyser til Statsforvaltningen, at han tror, mor lider af en fødselsdepression. Mor skriver til Statsforvaltningen, at hun har været udsat for psykisk vold i børnenes nærvær, og at faren er hårdhændet ved det ældste barn. Hun oplyser, at faren har en adfærdsforstyrrelse og er medicineret.

Faren fremsender store mængder af post til Statsforvaltningen om sine bekymringer om moderen. Statsforvaltningen beslutter sig nu for at ændre et oprindeligt planlagt samarbejds møde til et tværfagligt møde, formentlig fordi der anes et højt konfliktniveau.

Forud for mødet fastsætter Statsforvaltningen midlertidigt kontaktbevarende samvær. Straks efter første samvær søger far nu om at få udvidet samværet med overnatning, hvilket morens advokat protesterer over.

Moren fremsender rapporter til Statsforvaltningen om samværet. Børnene er udmattede, og hun synes på grund af fars medicinering ikke, at det er en god idé, at han har dem om natten.

April 2016: Der afholdes tværfagligt møde med forældrene. Begge forældres advokater deltager også. På mødet frafalder faren ønsket om at blive bopælsforælder, og der aftales week-endsamvær med den ældste datter og dagsamvær med den yngste. Mødet afholdes tilsyneladende i god ro og orden; Statsforvaltningen anser sagen for afsluttet. Der aftales dog et opfølgende børnesagkyndigt rådgivningsmøde i august 2016.

14 dage senere ønsker far samværet udvidet og begynder at indføre sine egne afleveringsrutiner, der krænker de indgåede aftaler. På opfordring fra sin advokat tilbageholder mor herefter børnene til to samvær.

August 2016: På det børnesagkyndige rådgivningsmøde foreslår Statsforvaltningen at iværksætte en børnesagkyndig undersøgelse. Forældrene er enige. To timer efter mødet foreslår far, at samværet udvides yderligere.

December 2016: Den yngste datter indlægges med mistanke om fysisk børnemishandling, der dog viser sig at være en medfødt sygdom. Overlægen er meget bekymret over barnets trivsel og forældrenes høje konfliktniveau, herunder at faren virker ret frembrusende og er i affekt. Moren beskriver samstemmende med overlægen situationen til Statsforvaltningen og meddeler, at hun ikke vil udlevere barnet til samvær, før det er rask.

Januar 2017: Det kommer frem, at kommunen er inddraget i sagen, dels på grund af underretningen om den yngste datter, dels fordi moren allerede i maj 2016 var bekymret for, om den ældste datter var udsat for seksuelle overgreb. Efter kontakt med børnehus og politi, som

har undersøgt sagen uden at finde noget, henlægges sagen. Faderen har ikke før nu været underrettet om mistanken.

Sagen er verserende.

Kommentar: generalisering af casen

Casen rummer en række elementer, som vi særligt ser i de sager, hvori moderen har forladt hjemmet efter at have været udsat for vold, men også i nogle af de sager hvor påstanden om vold har en mindre fremtrædende plads.

For det første: Når den ene forælder pludselig forlader hjemmet med børnene efter en voldsom konflikt, og der er fælles forældremyndighed, oplever forældrene at befinde sig i et juridisk tomrum: Kan den ene forælder bare tage børnene med sig? Og kan den anden forælder derefter fx blot hente barnet fra daginstitutionen og beholde det hos sig? Sagerne afspejler en frygtsomhed hos forældrene, som forventer det værste af hinanden. Vi ser, at disse sager har tendens til at udarte til et slags kapløb om, hvem der først får tillagt en midlertidig ret til bopæl eller eventuel forældremyndighed over børnene, og i forlængelse heraf opstår også spørgsmålet om, hvor omfattende samværet med børnene skal være. Statsforvaltningen trækker her ofte på standardprocedurer for midlertidigt, kontaktbevarende samvær; et omfang, som samværsforældrene (fædre) ikke stiller sig tilfreds med.

For det andet: Moren oplyser, at hun gennem længere tid har været voldsudsat, og at børnene har været eksponeret for den nedgørende behandling eller fysiske overgreb. I flere tilfælde oplyser moderen også, at et eller flere af parrets børn er blevet hårdhændet behandlet af faderen. Der er blandt sagerne desuden flere eksempler på, at moderen tidligt i forløbet oplyser om en psykiatrisk diagnose hos faderen, eller som i uddraget fra krisecenterrapporten ovenfor mere uspecificeret fremhæver personlighedstræk hos ex-partneren, som indikerer, at han har svært ved at tilpasses egne behov.

For det tredje: Faren benægter eller bagatelliserer, at han har udsat moren for vold eller andre krænkelse.

For det fjerde: Det ses i flere af sagerne, at faren, allerede fra sagens spæde start, fremsender betydelige mængder af skrivelser til Statsforvaltningen. Nogle skrivelser kan handle om fædres rettigheder mere generelt; flere fædre oplyser således eksplicit, at de er i kontakt med grupperinger, der varetager fædret rettigheder. Andre skrivelser har til formål at kompromittere moderen. Det kan fx dreje sig om oplysninger om, at moren slår børnene, at hun har haft en psykiatrisk diagnose, er selvmordstruet, eller har været bange for, at børnene blev tvangsfjernet. Undertiden bliver disse skrivelser også fremsendt til kommunen eller andre instanser, fx til børnenes daginstitutioner. Henvendelserne kan føre til, at kommunen begynder at interessere sig for morens forhold. Det efterfølgende sagsforløb viser imidlertid, at de undersøgelser, der herefter bliver gennemført om moderen, på dette tidspunkt i sagsforløbet¹⁴ "frikender" hende, og at farens beskyldninger således er grundløse. I en sag har en familiekonsulent, der følger familien, fx fortalt den kommunale sagsbehandler:

"Faren sender de groveste anklager og beskyldninger til moren og har sendt underretning til Center for Børn og Familie, hvor han påstår, at moren slår børnene. Familiekonsulenten oplyser, at dette intet har på sig. Hun understreger, at moren er en kompetent,

¹⁴ I et par meget langvarige sager finder vi dog et par eksempler på mødre, hvis forældreevne invalideres på senere trin i den langvarige sagsproces.

kærlig og ansvarfuld mor, der vil sine børn det bedste. Og det påvirker hende meget at få de grove og voldsomme mails og sms'er. Moren bliver i tvivl om, hvordan hun kan støtte børnene og føler sig fastlåst."

For det femte: Vi observerer i en række af sagerne, at faren initialt stiller offensive og ikke altid helt realistiske krav, fx ved at forlange bopælsretten eller kræve, at der skal være deleordning selv over ganske små børn. Når vi vurderer, at disse krav er mindre realistiske, er det, fordi der i øvrigt foreligger oplysninger, som peger på, at det i praksis vil være svært for disse fædre at påtage sig rollen som heltids- eller 'deleordningsfar'. Det er fx svært at stå med ansvaret for små børn i mindst halvdelen af tiden, hvis man normalt arbejder 70 timer om ugen, hvis man har lav impuls-kontrol som følge af en ADHD-diagnose, hvis den medicin, man får, indebærer, at man ikke kan komme op om morgenen, eller hvis man ikke kan spise ved det samme bord som barnet, fordi man har det svært med krummer. I disse sager ser vi derfor, at fædrenes ønsker ikke imødekommes, eller at de selv frafalder kravene. Men, som illustreret i sagsbeskrivelsen overfor, er det også samtidig et gennemgående mønster i disse sager, at fædre vedvarende fremsætter krav om fx yderligere samvær og, som sagsforløbet skrider frem, optræder gradvist mere trættekære i forhold til de familieretlige myndigheder.

For det sjette: Det er med et par undtagelser (se nedenfor) et gennemgående træk, at mødre anerkender barnets ret til at have kontakt med begge forældre og derfor medvirker til, at samværet kommer i stand. Til gengæld er det indtrykket fra sagsbeskrivelserne, at forældresamarbejdet fra et tidligt tidspunkt virker uopretteligt skadet. Nogle mødre er bange for faderen og tør ikke være i stue med ham. Andre mødre føler sig intimideret og har brug for at skabe distance ved at indskrænke kommunikation og samarbejde til et minimalt (skriftligt) niveau. Konfliktniveauet mellem forældrene bliver beskrevet som meget højt i sagsakterne.

For det syvende: Selv om mødre gennemgående bakker op om, at der skal være en samværsordning, er det også karakteristisk, at moren fra starten eller efter en tid bliver bekymret for børnenes trivsel, når de har haft samvær med faderen. Bekymringerne kommer til udtryk på forskellig vis: Der kan være bekymringer for, om børnene bliver behandlet hårdhændet, eller om faderen, på grund af forskellige mangler, evner at tage sig forsvarligt af dem. I et par sager bliver et mindre barn udleveret til samvær med en på det tidspunkt hjemløs far, som ikke vil oplyse, hvor barnet opholder sig, hvilket foruroliger moderen. I nogle sager oplever mødre, at børnene kommer udmattede hjem fra samvær eller udviser forskellige belastningsreaktioner, hvilket de herefter orienterer Statsforvaltningen om. Endelig ser vi i et par sager, at moren reagerer på udtalelser fra eller reaktioner hos børnene, som kan tyde på, at der er foregået upassende ting i faderens hjem. Mødre luffer deres bekymringer for personalet i daginstitutionen, som herefter underretter kommunen. Herefter udrulles et større apparat af undersøgelser, som på grund af bevisets stilling resulterer i, at sagen lukkes.

Alt i alt ser vi således, at der på et relativt tidligt tidspunkt i sagsforløbene, typisk inden for det første års tid, udspiller sig en række omstændigheder og dynamikker, som får sagerne til at eksplodere i en kakofoni af forskellige bekymringer og beskyldninger, som nu også involverer andre myndigheder og instanser, samtidig med at børnene beskrives som gradvist mere belastede.

Hvordan får det familieretlige system kendskab til vold og chikane?

Hvis man antager, at forældrene, allerede inden sagens start, har en grundlæggende dysfunktionel relation, fordi der er en familiehistorik med vold, forekommer det væsentligt, at den familieretlige myndighed identificerer denne problemstilling så tidligt som muligt og handler adækvat på det. I

det følgende belyser vi, ud fra akterne, hvordan Statsforvaltningen opdager og reagerer på informationer om vold.

Statsforvaltningen indhenter ikke selv som standardprocedure information om vold i nære relationer, når en ny sag bliver oprettet i det familieretlige system. I de eksisterende ansøgningsformularer er det op til de ansøgende forældre selv at italesætte, hvori problemstillingen består, og hvad de ønsker at få ud af kontakten med Statsforvaltningen. Det betyder, at myndighedens første indtryk af en familie fx kan tage sig ud som i denne ansøgning fra en far, der oplyser, at moderen to dage tidligere har borttaget parrets søn fra deres fælles hjem uden hans samtykke. Han ønsker at få fastsat en deleordning over det etårige barn. I ansøgningen hedder det blandt andet:

"Jeg hører intet fra min hustru og er derfor begrundet bekymret for, hvornår jeg kan få min søn at se, hvis ikke Statsforvaltningen hurtigst muligt træffer en afgørelse om fornuftigt samvær i fornuftigt omfang. Jeg skal appellere til en 7/7-ordning, hvor jeg har samvær med vores fælles søn i samme omfang som hans mor. Hans mor kommer med grundløse beskyldninger mod mig, og der er intet i denne sammenhæng, der er retligt bevist eller vil kunne bevises, da der netop er tale om grundløse beskyldninger."

Hvad Statsforvaltningen endnu ikke ved, er, at der omtrent samtidig, et andet sted i byen, er en krisecentermedarbejder, som sidder og skriver rapport om en kvinde, der få dage tidligere har opsøgt centret:

"Volden er foregået i hjemmet, forværret og intensiveret over tid gennem samlivet. Det er første gang, kvinden har taget tilflugt på krisecenter – dette på baggrund af, at manden virkede utilregnelig og farlig, og at sønnen var i potentiel fare. Kvinden har flere gange forsøgt at afbryde samlivet og samtidig følt sig fanget af trusler om konsekvenserne heraf. Der er fysiske tegn på vold – dybe, blå mærker, som er dokumenteret af skadestuen. Kvinden er rystet og meget ked af det. Hendes gråd kommer i bølger, hendes tanker myldrer, hun har svært ved at sove og har kvalme. Den anden nat måtte en medarbejder komme op til hende om natten, idet hun har fået paniktanker over tanken om, hvor frygtelig galt det kunne være gået, hvis manden i stedet for at ramme hende – hårdt to gange på armen – havde ramt forbi med ganske få centimeter og i stedet havde ramt sønnen, som hun havde på armen."

Da Statsforvaltningen endnu kun kender til sagen ud fra oplysningerne i faderens ansøgning, bliver de to forældre, efter den almindelige standardprocedure, indkaldt til et fælles møde ca. tre uger senere, hvor de skal drøfte samværet for sønnen. I den aktuelle sag bliver forældrene også oplyst om, at de har mulighed for at deltage i et gratis skilsmissekursus, som vil give dem redskaber til at etablere et godt forældresamarbejde.

Inden mødet skal finde sted, fremsender moderen imidlertid yderligere oplysninger til sagen. Hun har fået advokatbistand og anmoder nu om midlertidigt at få tillagt forældremyndigheden til sig, fordi hun er bange for faderens reaktioner. I en skrivelse fortæller advokaten, at moderen har igangsat en skilsmisseproces, da hun gennem længere tid har været udsat for eskalerende vold, at faderen har en diagnosticeret psykisk lidelse, og at hun har været den primære omsorgsperson for barnet. I forbindelse med den aktuelle voldsepisode har hun foretaget en politianmeldelse, været på skadestuen samt underrettet kommunen. Sammen med den ovenfor citerede krisecentererklæring fremsendes dokumentation for kontakten med politi og skadestue.

Den her refererede sag fremstår som ret "ren" og godt oplyst, dels fordi den vold, moderen har været udsat for, findes sandsynliggjort og dokumenteret, og dels fordi disse informationer bliver

bragt for en dag helt fra sagens start. Sådan er det imidlertid langt fra i alle sagerne i datamaterialet.

I sager, hvor der "kun" er forekommet trusler eller psykisk vold, er der ingen blå mærker at dokumentere. Det er heller ikke sikkert, at voldsepisoder altid fører til, at moren tager på krisecenter, skadestue eller går til politiet. Ligeledes er det heller ikke givet, at alle kvinder vælger at bringe information om fysisk eller psykisk vold frem for Statsforvaltningen, måske fordi de ikke umiddelbart selv finder det relevant, eller fordi de bliver frarådet at nævne det. Fra interviews med skilte forældre i tidligere gennemførte studier ser vi nogle forældre være tilbageholdende med at betragte et vedvarende mønster med 'psykiske tæsk' som en voldelig krænkelse, og vi ser også, at nogle advokater fraråder deres klienter at fortælle om erfaringer med partnervold i det familieretlige system. Rationalet er, at denne type oplysning kan få den voldsudsatte forælder til at fremstå som potentielt usamarbejdsvillig, og at forælderen dermed risikerer at skade sin sag. Endelig kan nogle forældre, på tidspunktet, hvor bruddet finder sted eller forældreansvarssagen starter, være for traumatiserede til at erkende, at de er voldsofre (Mødrehjælpen; Dansk Stalking Center). Man må derfor antage, at der blandt nystartede forældreansvarssager vil være et vist mørketal, dvs. at vold har været en dynamik mellem forældrene, uden at denne oplysning bliver bragt frem.

Foranstaltninger, når der bliver oplyst om vold eller chikane

Hvis ingen af forældrene på forhånd informerer Statsforvaltningen om, at vold er en substantiel dynamik i deres relation, kan myndigheden ikke gøre andet end at følge standardproceduren. Den indebærer, at forældrene bliver indkaldt til et samarbejds møde eller eventuelt et tværfagligt møde.

Fra flere af de sager, som indgår i datamaterialet, ved vi, at Statsforvaltningen allerede ved sagens start var klar over, at der var en voldsproblematik, fordi moderen, forud for mødet, havde oplyst, at hun opholdt sig på et krisecenter (herefter: krisecentersager). Vi kan ikke udelukke, at Statsforvaltningen, forud for mødeindkaldelsen, havde gjort sig overvejelser om eventuelle sikkerhedsforanstaltninger, eller om det ville være for belastende for moderen at skulle mødes med faderen. Sådanne overvejelser er imidlertid ikke dokumenteret som notater i de foreliggende akter. Som følge af sagsmaterialets karakter ved vi heller ikke, hvordan møder tilrettelægges, hvis der er forekommet grov fysisk vold. Hvad vi kan observere ud fra sagsakterne er, at de indledende møder gennemgående bliver planlagt og afviklet med deltagelse af begge forældre. Kun i en enkelt af krisecentersagerne foranstaltes der fra starten et separat møde. Det sker ikke på Statsforvaltningens initiativ, men fordi morens advokat beder om det på baggrund af, at der har været fysisk vold.

Blandt de øvrige sager fandt vi to, hvor Statsforvaltningen besluttede at iværksætte separate møder. Der var i begge tilfælde tale om samlivsbrud af ældre dato: Forældrene havde haft et meget kortvarigt samliv (i det ene tilfælde kendte de dårligt hinanden), og moderen havde forældremyndigheden alene. I begge sager havde faderen truet eller chikaneret moderen efter bruddet (i det ene tilfælde var der tilhold) og ønskede nu flere år senere samvær fastsat med et yngre barn. Det modsatte moderen sig, da hun betvivlede faderens forældrekompetencer. Her starter sagerne med, at moderen indkaldes alene:

Cases

I den ene sag oplyste moderen, at faderen havde overtrådt et tilhold, og at der forud for dette havde været uanmeldte episoder som her beskrevet: *"I maj 2011 var jeg nødsaget til at flytte fra byen, da han i en længere periode optrådte truende og voldsomt. Han kiggede ind ad mine vinduer, kastede med tingene, når han kom ind, råbte og skreg foran [sønnen], til jeg udleve-*

rede de penge, jeg havde. Han forsøgte ligeledes flere gange at sparke min dør ind. Disse episoder blev desværre ikke meldt til politiet, da jeg ikke kunne få mig selv til at melde min søns far."

I den anden sag iværksættes separate møder et stykke inde i sagsforløbet, efter at der har været forsøgt iværksat samvær mellem barnet og faren, som imidlertid udvikler sig til nogle tumultariske overleveringsseancer. I kølvandet herpå fremsender faren trusler mod moderen på SMS og de sociale medier. Hun erklærer, at hun er bange og ikke tør mødes med ham.

Selv om der foreligger oplysninger om vold eller chikane, tyder sagsgennemgangen på, at separat afviklede møder fortrinsvis kommer i stand på foranledning af de voldsudsatte forældre. Som nævnt kan vi ikke udelukke, at proceduren er anderledes i tilfælde, hvor Statsforvaltningen ved, at der er forekommet grov fysisk vold.

En standardmødeform, hvor begge forældre deltager sammen, kan være uhensigtsmæssig af andre end sikkerhedsmæssige grunde. Mødeformen kan også være en barriere for, at vigtige informationer bliver bragt frem.

Case:

I undersøgelsesperioden talte vi med en ung, fortvivlet mor, der ud fra vores vurdering forekom at være udsat. Hun havde ingen advokatbistand og vidste ikke, hvor hun skulle gå hen for at blive rådgivet. På et netop overstået samarbejds møde i Statsforvaltningen, hvor begge forældre var til stede, var hun gået med til, at faderen kunne være sammen med deres fælles barn i hendes lejlighed to gange om ugen. Hun fortalte, at han, da hun var gravid i 9. måned, i selvsamme lejlighed havde voldtaget og gennembanket hende, så hun troede, at hun skulle dø, og at der var en verserende strafferetssag mod ham for dette forhold. Faderen havde aldrig levet sammen med barnet. Ved tidligere samvær havde moderen oplevet, at hans opmærksomhed i højere grad var rettet mod hende, som han sagde, at han stadig ejede, end den var rettet mod barnet. Hun oplevede, at det var svært at fortælle sagsbehandleren om disse ting, når han var til stede.

I den pågældende sag, som vi kun kender til ud fra morens referat, fik forældrene under mødet fortalt af sagsbehandleren, at *"her taler vi kun i nutid"*. En sådan rammesætning for mødet fungerer i sig selv som en barriere for, at relevant information fra parternes samlivshistorie kan blive bragt frem. Som voldsudsat kan det tillige være vanskeligt at give udtryk for sine berettigede bekymringer, når ex-partneren er til stede. I sagen her oplevede moren det som krænkende, at samværet skulle foregå på gerningsstedet og på vilkår, hvor der var spillerum for faderens besiddende adfærd, men hun turde ikke sige noget om det af frygt for yderligere repressalier.

Håndtering af bekymringer for børnenes sikkerhed og velfærd

Samarbejds møderne i Statsforvaltningen har et fremtidsorienteret formål: At klarlægge, hvordan rammerne for det fremtidige forældresamarbejde kan foregå for at sikre barnets ret til kontakt med begge forældre. Statsforvaltningen opfordrer forældrene til at trække en streg i sandet og skue fremad frem for at dvæle ved de passerede uenigheder og hændelser. For så vidt er den strategi forståelig nok, da møderne ellers nemt kan drukne i parternes gensidige beskyldninger og bebrejdelser a la 'han-sagde-hun-gjorde'. Men en mødeform, der bliver sat op ud fra en dagsorden om, at 'her-taler-vi-kun-i-nutid', giver ikke sagsbehandleren mulighed for at indsamle data, som kan

indgå i en retrospektiv analyse: Den er en barriere for, at relevante oplysninger fra parrets fortid, som kan influere på forældrenes samarbejdspotentialer, faktisk bliver bragt frem.

Som beskrevet er det et gennemgående mønster i sagerne, at de voldsudsatte mødre, skønt de gennemgående giver udtryk for, at børnene har behov for kontakt med begge forældre, er bekymrede for børnenes sikkerhed og trivsel og derfor ikke ønsker, at samværet med faderen bliver alt for omfattende. I det følgende illustreres det, hvordan samarbejds mødernes fokus på det fremtidsorienterede perspektiv bliver en hindring for, at væsentlige oplysninger om børnenes velfærd og sikkerhed kommer frem.

Case: Tværfagligt møde med begge forældre

Den første case handler om et fynsk forældrepar, der skal forhandle sig frem til en samværløsning for deres to børn ca. et halvt år efter samlivsophøret. Der har, forud for mødet i Statsforvaltningen, været en midlertidig bopæls sag, hvor forældrene med advokatbistand indgik forlig om, at mor fik bopælsretten og far weekendsamvær. Moderen, der på det tidspunkt opholdt sig på et krisecenter, oplyste allerede dengang Statsforvaltningen om, at hun har været udsat for eskalerende psykisk vold, og at faderen har behandlet det ældste barn hårdhændet. Meget kort tid efter forliget ansøger faderen om mere samvær og ønsker nu også, at der startes en retssag om bopælsretten.

Forældrene bliver derefter indkaldt til et tværfagligt møde i Statsforvaltningen, hvor der både deltager en jurist og en børnesagkyndig rådgiver. Forældrenes advokater deltager også. Forældrene fortæller på mødet om, hvordan de oplever, at det aktuelle samvær og forældresamarbejde forløber og om, hvilke ønsker de har fremover. Det fremgår af mødenotatet, at faderen er opsat på en deleordning. Han taler meget om et ligeværdigt forældreskab. Moderen påpeger dertil, at han som pilot har meget uregelmæssige arbejdstider, og at "*der har været tale om gennemgribende vold fra farens side, – psykisk vold over for hende, og også fysisk vold over for det ældste barn. Faren viser undertiden en tøjlesløs vrede*". Hun oplyser, at hun har foretaget en politianmeldelse. Faren afviser blankt at have været voldelig.

Som forklaret anbefaler litteraturen, at den familieretlige myndighed ved påstand om vold forholder sig undersøgende til voldens karakter, alvor og dybde, herunder fx også til, om den mulige voldsudøver har problemerkendelse og er villig til at arbejde med sin uhensigtsmæssige adfærd. Når man som udenforstående læser mødenotatet, fremstår det uforklaret, hvorfor mødelederen ikke her spørger grundigere ind til forældrenes meget modsatrettede betragtninger, særligt i forhold til faderens adfærd over for det ældste barn: Hvad er det fx for nogle situationer, moderen henviser til? Er den påståede vold over for barnet en enkeltepisode eller en del af et gentaget mønster? Hvordan påvirker det barnet? Kan faderen genkende disse episoder? Osv. Vi ser ikke af notatet, at denne undersøgelse bliver foretaget.

Af notatet fremgår det, at mødelederen og den børnesagkyndige er optaget af at understrege betydningen af det ligeværdige forældreskab, ligesom forældrene opfordres til at adskille deres forældreskab fra deres indbyrdes følelser for hinanden. Den børnesagkyndige er blandt andet refereret for at sige til forældrene:

"Hvis man ser på den beskrivelse, som parterne giver af den anden, efterlades man med det indtryk, at begge forældre har temmelig dysfunktionelle personligheder. (...) Det er nødvendigt, at forældrene viser respekt, anerkendelse og tillid over for hinanden. Hun er nødt til at tale med store bogstaver her, fordi det er så vigtigt. Forældrene er nødt til at anerkende den andens forældreskab".

Mødet udmøntes i, at man skal afvente resultaterne af en undersøgelse af børnene, som er igangsat i kommunalt regi, ligesom man enes om at igangsætte en psykologisk udredning af begge forældre. Sidstnævnte indikerer, at Statsforvaltningen har svært ved at finde ud af, hvad der er op og ned i sagen.

Hvis man har været udsat for vold og tillige mener, at børnenes sikkerhed er i fare, kan det opleves som krænkende at blive omtalt som en 'temmelig dysfunktionel personlighed', ligesom pålægget om 'at anerkende den andens forældreskab' må være svært at acceptere. I kølvandet på mødet skriver moderen til Statsforvaltningen, at hun oplevede, at hendes udtalelser om volden mod børnene og hende selv blev bagatelliseret og latterliggjort på mødet. Hun beder også Statsforvaltningen vejlede hende i, "*hvordan børnenes sikkerhed bliver varetaget i forbindelse med samvær med deres far, som har et årelangt mønster af psykisk og fysisk vold bag sig?*" Hun er alvorligt bekymret for børnenes tarv. Moderen klager også over faderens advokat, der efter hendes opfattelse skulle have optrådt hånligt og nedgørende på mødet.

Vi har valgt at referere til denne case, fordi det efterfølgende sagsforløb viser, at der var grundlag for moderens bekymringer. I månederne efter det tværfaglige møde rapporterer moderen og børnenes institutioner om tiltagende mistro og udadreagerende adfærd hos børnene. Resultatet af den kommunale § 50-undersøgelse belaster faderen, idet det kommer frem, at han optræder aggressivt over for børnene og lukker dem inde i et lille, mørkt skab for at styre dem. Da disse informationer kommer frem, udleverer moderen herefter ikke børnene til samvær. På et opfølgende møde i Statsforvaltningen beskriver den børnesagkyndige faderens opdragelsesmetoder som "*omsorgssvigt af værste skuffe*". Statsforvaltningen suspenderer med øjeblikkeligt varsel samværet, fordi børnene er stærkt belastede. Efterfølgende beslutter Statsforvaltningen dog, at der igen skal etableres et kontaktbevarende og siden et normalt samværsforløb. Sagen er fortsat verserende.

Case: Separat møde med mor

Den anden sag handler om en uddannelsessøgende, men socialt udsat, mor fra Jylland, der bliver indkaldt til et separat møde i Statsforvaltningen. Hun har eneforældremyndighed over et netop skolesøgende barn, der står for at skulle udredes for en adfærdsforstyrrelse. Faren ønsker samvær fastsat med barnet. Han har tidligere fået afslag på samvær, da han har overtrådt et tilhold mod moderen (der var vold og chikane under og efter samlivet), haft misbrugsproblemer og psykiske vanskeligheder. Ved et tidligere forsøg på samvær har han desuden vist sig ustabil i fremmødet.

Af notatet fra Statsforvaltningens møde med moderen fremgår det, at moderen anerkender, at barnet har et savn efter faren. Hun fortæller, at hun hjælper barnet med at bearbejde savnet ved at vise fotos og tale om ham, men at det ikke kan være anderledes lige nu. Hun selv er bange for faderen og er stærkt bekymret ved, om barnet netop nu kan klare, at der skal igangsættes et overvåget samværsforløb. Hun ønsker, at man skal afvente den forestående udredning af barnet og foreslår også, at der bliver foretaget en grundigere undersøgelse af faderens forhold og forældreevner.

Mødenotatet og den efterfølgende korrespondance bærer præg af et kaotisk møde, hvor Statsforvaltningens medarbejdere og moderen i nogen grad taler forbi hinanden:

"Der vejledes om, at det er bedst for [barnet] at have kontakt til begge forældre.

Mor er meget ophidset og vil ikke, at [barnet] udsættes.

Der vejledes om, at selvom barnet har det svært, kan det godt være bedst at se far."

Moderen giver efter mødet udtryk for, at hendes bekymringer for barnets aktuelle mistriivsel ikke bliver taget alvorligt, men at mødenotatet i stedet fremstiller hende som en modarbejdende og usamarbejdsvillig forælder. Omvendt betragter Statsforvaltningen moren som uligevægtig og reagerer på hendes adfærd under mødet ved at fremsende en underretning til kommunen:

"Under mødet med moren om barnets samvær med sin far er der opstået bekymring for barnets trivsel. Morens generelle adfærd under mødet var bekymrende: Det første kvarter af mødet kunne der opretholdes en dialog med hende, men hendes sindsstemning ændrede karakter, hvor hun svingede mange gange mellem at være rolig og kommunikerende til at være meget vred og anklagende. Hun påstod tilbagevendende, at hun ikke blev hørt, at hun fik svar på noget andet, end hun havde spurgt om, at hun blev tillagt motiver, at hun generelt synes det var ubehageligt at være til stede med mødelederne."

Det er ikke godt at vide, hvad Statsforvaltningens hensigt med denne underretning er. Er den et signal til kommunen om en labil mor med svigtende forældreevne, fordi hun modsætter sig, at der skal være samvær lige nu, eller skal bekymrings skrivelserne måske omvendt forstås som en håndsrækning til hende? Det melder sagen ikke noget om. Hvad vi kan se ud fra sagsakterne, er, at Statsforvaltningen – på kommunens foranledning – beslutter at udsætte samværsforløbet, indtil barnet er blevet udredt. Den børnepsykiatriske undersøgelse, der siden foreligger, diagnosticerer barnet som adfærdsforstyrret, forårsaget af *"stærkt skræmmende oplevelser i barndommen. [Barnet] har før 2 års alderen oplevet voldsom og truende adfærd fra far, siden i forhold til Mor"*. Kommunen mener, at moderen skal have ro til at varetage sin forældreopgave. Statsforvaltningen beslutter på den baggrund, at der ikke skal fastsættes samvær mellem faderen og barnet.

Selv om de to refererede sager har forskellige udfald, ligner de hinanden derved, at der tilsyneladende er et mismatch mellem Statsforvaltningens dagsorden ved de indledende møder og mødrenes forventninger til sagsbehandlingsprocessen. Statsforvaltningen opererer ud fra et udgangspunkt og rationale om, at det er bedst for børn at have kontakt til begge forældre, og ud fra en forståelse om, at de har at gøre med to normale, ligeværdige forældre, der blot skal lære at lægge deres indbyrdes konflikter til side. Mødrene synes at møde op med en forventning om, at systemet kan støtte dem i et ansvarligt forældreskab og hjælpe dem med at beskytte børnene, så de ikke lider overlast. I stedet oplever de, at deres bekymringer bliver bagatelliseret, eller at de gestaltes som modarbejdende forældre.

De to positioner, som vi ser optræde i de her refererede sager – rettighedsperspektivet og beskyttelsesperspektivet – skal næppe forstås som et udslag af, hvordan en specifik lovgivning konkret bliver forvaltet af en bestemt myndighed. Der er snarere tale om et velkendt modsætningspar – en genkendelig figur, som er iboende i selve det familieretlige system. Andre undersøgelser, der på tværs af tid og rum har beskæftiget sig med højkonfliktsager, hvori der er påstande om vold, har således tilsvarende bemærket, at familieretten mangler evne til at håndtere problemstillinger, som vedrører børns sikkerhed (se fx Buckley, Whelan & Carr, 2011; Harrison, 2006; Jaffe & Crooks, 2005; Zorza, 2009). Det kan betragtes som et paradoks, at mens mødre forventes at beskytte deres børn mod en voldelig far eller partner ved at forlade ham, så bliver påstande om vold mod samme person i kølvandet på separationen behandlet med betydelig skepsis, idet mødrenes beskyttertrang har tendens til at blive opfattet som hævngrerrighed (Buckley, Whelan & Carr, 2011; Hester & Radford, 1996).

I det ovenstående har vi peget på, at der af forskellige grunde er en vis tilfældighed i, om oplysninger om familievold bliver bragt frem ved sagens start. Vi har desuden peget på, at rammerne for

de indledende møder, dvs. selve mødeformen, ikke nødvendigvis skaber de bedste betingelser for at få vigtig information bragt frem: Dels kan tilstedeværelsen af begge parter være en hindring for, at den voldsudsatte forælder kan tale om volden. Dels kan mødernes fremtidsorienterede fokus, der er tunet ind på det ligeværdige forældreskab, blive en barriere for at kortlægge familierelationer, der kan have været dysfunktionelle allerede lang tid før, forældrene gik fra hinanden. Endelig har vi givet eksempler på, at selv dér, hvor en velbegrunnet bekymring for børnenes velfærd bliver lagt frem på bordet under mødet, så rummer disse møder øjensynlig ikke kapacitet til at granske en sådan bekymring ordentligt. Resultatet kan være, at den voldsudsatte forælder i stedet føler sig mistænkeliggjort. Observationerne fra sagsakterne er i tråd med resultaterne fra en dansk undersøgelse blandt stalkingramte mødre, der viste, at ganske mange mødre ikke oplever at få den nødvendige hjælp i Statsforvaltningen (Schandorph & Elklit, 2013).

I det følgende sætter vi fokus på de redskaber, som Statsforvaltningen i øvrigt har til at oplyse sagerne, typisk efter det eller de indledende møder med forældrene.

De videre undersøgelseskridt: redskaber i Statsforvaltningens værktøjskasse

Hvis forældrene, efter det indledende samarbejds- eller tværfaglige møde, har meget forskellige opfattelser af virkeligheden, og Statsforvaltningen derfor ikke kan gennemskue, hvad der er op og ned i sagen, vil det næste skridt typisk være at sætte yderligere undersøgelser i gang. Har moderen fx ikke allerede indsendt en krisecentererklæring eller anden dokumentation, indhentes den nu. Vi kan af sagsakterne se, at Statsforvaltningen på dette tidspunkt gør sig overvejelser om forskellige typer af undersøgelser. Man indsamler erklæringer fra børnenes skoler og institutioner, som belyser, om de er i normal trivsel; man overvejer at igangsætte en børnesagkyndig undersøgelse, eller måske afventer man en § 50-undersøgelse, som allerede er igangsat i kommunalt regi. I nogle tilfælde indhentes der også lægeerklæringer om forældrene, og i enkelte tilfælde ser vi også, at der foretages psykologiske eller psykiatriske udredninger på dem. Sidstnævnte, der forekommer at være af ret generel karakter, kan bidrage til at konstatere eller afvise, om en eller begge forældre er psykisk ustabile. Vi ser derimod ikke, som man ellers finder i nogle kommunale børnesager, at der igangsættes forældrekompetenceevneundersøgelser (FKU) i det familieretlige regi. Spørgsmålet er, om den familieretlige myndighed har et tilstrækkeligt repertoire af instrumenter til rådighed i værktøjskassen?

Sagkyndige erklæringer om forældre

I en sag, hvor parterne kun har kendt hinanden ganske kortvarigt, har moderen fuld forældremyndighed over sønnen. Faderen ansøger nu om samvær med overnatning. Der har aldrig været ret meget samvær. Akterne viser, at moderen tidligere har været uvillig til at udlevere barnet til samvær, mens faderen har været ustabil i fremmødet til tidligere etablerede samvær, der var overvåget. Han har sendt chikanerende underretninger om moderen til kommunen og oprådt truende på SMS.

Som en del af oplysningsgrundlaget indhenter Statsforvaltningen en udtalelse fra drengens institution, der viser, at han er i normal trivsel, samt en udtalelse fra faderens læge. Lægeerklæringen viser, at faderen har en dyssocial og emotionelt ustabil personlighedsforstyrrelse og har tendens til at handle impulsivt og uoverlagt. Han har svært ved at styre sig, hvis aggressionerne bliver for stærke, og fremstår med nedsat empatisk formåen, følelsesmæssig kulde og opfarenhed. Han har tidligere haft drabstanker, men har nu mere tanker om at smadre nogen, i hovedet.

Statsforvaltningen beslutter på den baggrund at indhente en psykologisk erklæring på faderen, der i store træk bekræfter den lægelige udtalelse, og fastsætter på dette grundlag samvær med overnatning. Ankestyrelsen ændrer dog afgørelsen og bestemmer, at der skal iværksættes en børnesagkyndig undersøgelse, fordi barnets perspektiv ikke er tilstrækkeligt belyst, og at der, mens undersøgelsen pågår, skal være overvåget samvær. Senest har disse ikke ladet sig gennemføre, dels fordi drengen ikke ville ud af bilen, dels fordi faderen udeblev fra samværet. Sagen er verserende.

Det hører med til denne historie, at faderen på dette tidspunkt i sagsforløbet har været ganske vedholdende i sine ønsker om at ville se sønnen, som han utvivlsomt savner og holder af. Alligevel forekommer de indhentede oplysninger om faderen at være temmeligt alarmerende, idet der kan være risiko for sønnens sikkerhed, hvis faderen kommer under pres. Da vi antager, at de dokumenter, der udfærdiges til brug for en myndighedsafgørelse, er omhyggeligt formuleret, er det således næppe tilfældigt, men snarere et væsentligt signal, at lægen i sin erklæring fremhæver, at faderen er plaget af voldsfantasier. På samme måde formodes der at være en hensigt bag vurderingen i den psykologiske erklæring, når det hedder, at *"der ses mange udfordringer, der kan have betydning for at varetage omsorgen for et barn"*.

Det er ikke ganske klart, hvorfor Statsforvaltningen i første omgang beslutter, at der skal være almindeligt samvær med overnatning. Sikkerhedsovervejelserne træder tydeligere frem, da Ankestyrelsen efterfølgende beslutter at iværksætte et tidsafgrænset overvågningsforløb og en børnesagkyndig undersøgelse, der ud over samspilsobservationer skal belyse begge forældres ressourcer og samarbejdspotentialer. Spørgsmålet er imidlertid, om disse redskaber, som hører til standardværktøjsskassen, er adækvate? Den børnesagkyndige psykolog er ekspert i at aflæse børns trivsel og forældrenes ressourcer i forhold til barnet, men er ikke nødvendigvis trænet i at afdække personlighedsproblemer hos forældre. Hvad kan en børnesagkyndig undersøgelse bidrage med, som man ikke allerede ved?

Vi har fremhævet denne sag, fordi den ikke kun reflekterer, at de familieretlige myndigheder ser ud til at strække sig langt for at undersøge muligheden for, om der kan etableres en kontakt mellem faderen og sønnen. Selv om et tidsafgrænset overvågningsforløb og en efterfølgende børnesagkyndig undersøgelse vil vise, at faderen under disse kontrollerede og afgrænsede observationsøjeblikke er i stand til at etablere et fint samspil med drengen, kan disse undersøgelser ikke give information om, hvordan faderen vil reagere, hvis han bliver sat under pres i almindelige hverdagssituationer. Det eksisterende undersøgelsesrepertoire kan formodentlig derfor næppe hjælpe myndighederne, der skal forholde sig til dilemmaet om, hvordan kriteriet om barnets ret til to forældre skal afvejes i forhold til risikoen for, om barnet vil blive udsat for fysisk eller psykisk overlast, når det er på samvær.

Børnesagkyndige undersøgelser

Standardopdraget for de børnesagkyndige undersøgelser, som de familieretlige myndigheder igangsætter, er at vurdere børnenes trivsel og oplevelse af deres situation, at observere samspillet mellem børn og forældre, at belyse forældrenes egenskaber og ressourcer, deres opfattelse af situationen og indstilling til forældresamarbejdet. Desuden skal psykologen, der undersøger familien, vurdere, hvordan børnene påvirkes af konflikten. Det foregår ved, at psykologen i flere omgange samtaler med forældre og børn og foretager samspilsobservationer. Observationerne kan blandt andet tilvejebringe et indtryk af barnets tilknytning til de respektive forældre, og om forældrene kan respondere relevant på barnets behov.

Ud fra præmissen om, at det er væsentligt for en sags afgørelsesgrundlag at få belyst, om der er foregået familievold, eller om der er risiko eller bekymring for, at det fremtidigt vil finde sted, kan man argumentere for, at en børnesagkyndig undersøger kunne være den rette person til at kulegrave denne problemstilling.

I sagerne, der ligger til grund for denne analyse, ser vi imidlertid ikke, at opdragsgiver, når der igangsættes en børnesagkyndig undersøgelse, specifikt beder psykologen om at klarlægge, hvad der er op og ned i forhold til forældrenes divergerende opfattelser af, om der er tale om en voldsudsat familie. Så vidt vi kan vurdere, er der også i disse tilfælde tale om et standardopdrag. Her ved er der en risiko for, at perspektivet i undersøgelsen vil anskue og fastholde konflikten som en samspilsdynamisk problemstilling mellem to ligeværdige forældre, der har en gensidig konflikt.

I casen om faderen, hvis samvær blev suspenderet midlertidigt, efter at det kom frem, at han havde holdt børnene indespærret i et lille skab (jf. ovenfor), blev der senere iværksat en børnesagkyndig undersøgelse til brug for en afgørelse ved retten. Vi ved ikke, om retten og den børnesagkyndige psykolog fik forelagt alle akterne om sagens historik, men vi kan se, at retten gav den børnesagkyndige psykolog et standardopdrag.

Det fremgår af den børnesagkyndige undersøgelsesrapport, at psykologen har lyttet til forældrenes forskellige versioner af det passerede. Psykologen noterer således, at mor har oplevet at være udsat for psykisk vold, mens faren benægter det. Vi ser imidlertid ikke, at der spørges yderligere ind til denne divergens. Ligeledes spørges der, ifølge undersøgelsesrapporten, heller ikke uddybende ind til, hvorfor samværet har været suspenderet, eller ind til, om faderen efter det passerede har gjort sig tanker om at revidere sine reguleringsmetoder af børnene. Selv om det ikke ligger i selve opdraget, kan man anføre, at det ville være naturligt at forfølge dette spor for at foretage en mere systematisk risikovurdering af, om børnene i fremtiden har udsigt til at blive udsat for skræmmende afstraffelsesmetoder. I stedet skriver psykologen, nærmest lettet, i sin samlede vurdering:

Moren og faren har meget forskellige versioner af, hvad der er passeret. Heldigvis er det uden for rammerne af en børnesagkyndig undersøgelse at tage stilling til, hvad der er sandt/usandt i parternes forklaring. Men når det for en udenforstående voksen kan være svært at gennemskue, må det for et barn, der befinder sig midt i konfliktfeltet, være meget komplekst.

Problemstillingen er imidlertid her, at hvis psykologen, henset opdraget, havde haft vilje og kompetencer dertil, så kunne han godt have erhvervet en dybere forståelse af forældrenes konflikt og af, hvad voldserfaringerne kunne komme til at betyde for børnene. Vi påpeger ikke dette for at udstille den enkelte psykolog, men fordi litteraturen viser, at der er tale om et generelt problem i de familieretlige sager.

Geffner m.fl. (2009) peger således på, at de børnesagkyndige undersøgelser forekommer at være utilstrækkelige i forhold til at vurdere og inkorporere problemstillinger om familievold. Det ser ud til, at mange sagkyndige nøjes med at vurdere voldsproblematikker på et overfladisk niveau, også selv når sådanne påstande fremsættes af en eller begge parter. Nogle studier har også peget på, at mange sagkyndige er utilstrækkeligt uddannet i familievoldens specifikke dynamikker, og at de ikke er opmærksomme på de teknikker, som man kan anvende til at vurdere sådanne problemstillinger (Jaffe, Baker, & Cunningham, 2004; Jaffe, Crooks & Poisson, 2003)¹⁵. Geffner m.fl. (2009)

¹⁵ En dansk undersøgelse har tilsvarende fremhævet, at de fleste fagfolk, der kommer i berøring med voldsramte familier, ikke har bedre forudsætninger for at indgå i en situation omkring vold end resten af befolkningen (Rasmussen, Nørrgård-Nielsen & Westermann-Brændgaard, 2016).

har videre fremhævet, at selv når de sagkyndige ved, at familievold er et problem, så bliver de relevante dynamikker og effekter på børn ofte ikke indarbejdet på en tilstrækkelig måde i de børnesagkyndige rapporter. Fraværet af viden om voldsdynamikker og deres konsekvenser kan indebære, at hensynet til barnets velfærd og bedste overses, idet der er risiko for at placere barnet i potentielt farlige situationer, hvor det vil være udsat for at opleve yderligere overgreb.

Vi skal afslutningsvist bemærke, at den internationale litteratur om vold forekommer at være ganske omfattende. Der findes således ikke kun generelle studier om voldsdynamikker og deres effekter, men også en del artikler, der er adresseret til professionelle inden for det familieretlige område. Disse artikler beskriver, hvordan man systematisk kan belyse påstande om vold, samt hvilke instrumenter der med fordel kan anvendes i forhold til både forældre og børn (se fx Austin, 2001; Bow & Boxner, 2003; Davis, 2015; Geffner m.fl., 2009; Holtzworth-Munroe, Beck & Applegate, 2010; Johnston, Roseby & Kuehnle, 2009; Kuehnle & Drozd, 2012).

Opsamling og diskussion

I dette kapitel har vi, på baggrund af en række meget komplekse forældreansvarssager, hvori der er påstand om partner- eller familievold – ofte ikke af grov fysisk karakter – belyst nogle prototypiske mønstre og dynamikker ved sagerne, ligesom vi har fokuseret på, hvordan Statsforvaltningen håndterer oplysninger om vold. Analysen har ud fra det foreliggende sagsmateriale for det første vist, at disse oplysninger ikke altid kommer frem helt fra sagens start. For det andet har gennemgangen peget på, at den eksisterende indledende mødeform med deltagelse af begge forældre kan være uhensigtsmæssig af sikkerhedsmæssige hensyn, og fordi det kan være vanskeligt for en voldsudsat forælder at bringe centrale informationer frem i voldsudøverens nærvær. Men selv når dette sker, synes mødelederne ikke at bruge anledningen til at få klarlagt de nærmere omstændigheder og parternes ofte modsatrettede betragtninger i en systematisk analyse, der kan danne grundlag for en risikovurdering af, hvad voldshistorikken måtte betyde for børnenes velfærd og sikkerhed og forældrenes samarbejdspotentialer. Det kan efterlade den voldsudsatte forælder med en oplevelse af, at dennes bekymringer ikke bliver taget alvorligt. I forlængelse heraf har analysen for det tredje sat fokus på de videre sagsbehandlingskridt. Vi har konstateret, at der ofte indhentes nye oplysninger til sagen og iværksættes forskellige nye undersøgelser. I analysen sætter vi imidlertid spørgsmålstegn ved, om det repertoire af standardredskaber, som familieretten normalt betjener sig af, særligt den børnesagkyndige undersøgelse, er tilstrækkeligt til at belyse, hvad der er op og ned i sager med voldsdynamikker.

Gennem de seneste år har det i den offentlige debat været drøftet, om forældreansvarssager, hvori der er en familiehistorik med vold, bliver behandlet tilstrækkeligt af det familieretlige system. I debatten bliver det til tider anført, at det er forældreansvarslovens skyld. Den stærke betoning af børns ret til begge forældre og den underliggende samarbejdsnorm gør det svært for en voldsudsat forælder at slippe ud af kløerne på en voldsudøvende forælder uden at blive mistænkt for at virke modarbejdende, lyder argumentet. Det er plausibelt, at den nuværende lovgivning har bidraget til at accentuere problemstillingen, men samtidig er det nok at tillægge forældreansvarsloven for stor betydning, hvis man giver den hele skylden. Vi vurderer, at der også er tale om en iboende 'systemfejl' i selve den familieretlige tænkning, som har eksisteret, siden præferencen for 'the tender years'-doktrinen blev afløst af paradigmet om det ligestillede/ligeværdige forældreskab (i Danmark for alvor fra medio-1990'erne). Denne udvikling er imidlertid ikke enestående for Danmark. Som gennemgangen her har vist, kan en række problemstillinger, der knytter sig til, hvordan familieretten håndterer sager med familievold, genfindes i den internationale litteratur på tværs af jurisdiktioner, også lang tid før, der overhovedet var tænkt på forældreansvarsloven.

Som kapitlet har demonstreret, forekommer familieretten at have en vis berøringsangst over for voldsproblematikker. Det kan få til konsekvens, at afgørelserne ikke bliver truffet ud fra hensynet til, hvad der er til barnets bedste. For at afbøde sådanne konsekvenser bør et første og væsentligt skridt være, at familieretten bliver i stand til at differentiere mellem forskellige slags (høj)konfliktsager. Det er væsentligt, at sagsbehandlere og andre professionelle kan sondre mellem familievoldssager og sager, hvori et højt konfliktniveau mellem forældrene er det eneste problem. I sidstnævnte har parterne ofte et mere ligeligt ansvar for uenighederne og kampen om børnene; i førstnævnte vil centrale omdrejningspunkter i forældrerelationen ofte være en ulige magtbalance, og at den ene har behov for at kontrollere den anden.

For at skærpe opmærksomheden på, at ikke alle højkonfliktsager er ens, kunne det familieretlige område med fordel overveje følgende:

- At screene alle indkomne forældreansvarssager for at få belyst, om vold er et problem i forældrenes relation
- At ændre de indledende mødeformer, således at voldsudsatte forældre tilbydes mulighed for at vælge mellem, om de vil deltage i et separat møde eller i et fællesmøde med den anden forælder
- At opkvalificere det familieretlige personale og de børnesagkyndige psykologer til at håndtere voldsproblematikker – teoretisk, undersøgelsesteknisk og i forhold til at gennemføre sikkerheds- og risikoanalyser
- At overveje, om familierettens eksisterende undersøgelsesrepertoire bør suppleres med mere specialiserede redskaber
- At give sikkerhedsspørgsmålet høj prioritet i den konkrete sagsbehandling
- At etablere realistiske forventninger til udstrækningen af forældresamarbejdet, når vold er eller har været en problemstilling mellem forældrene.

10 KOMPLEKSE SAGER: KONKLUSION

Gennemgangen af de meget komplekse forældreansvarssager viser, at disse sager har – undertiden utroligt store - omkostninger for de involverede forældre og børn. Vi har i undersøgelsen set eksempler på forældre, der ved sagens start fremstår som gode og omsorgsfulde forældre, men som undervejs i sagsforløbet bliver undermineret i deres forældrekapacitet – og derfor ikke længe er i stand til at drage omsorg for eller beskytte deres børn. Det gennemgående billede er, at børnene i tiltagende grad belastes af at være udspændt i forældrenes konflikt, og vi har også vist eksempler på, at der bliver iværksat – i nogle tilfælde meget indgribende – foranstaltninger i forhold til børn, som på tragisk vis ser ud til at få en kontraproduktiv effekt. Vi ser derudover, at der ofte ikke ageres ud fra en fagligt funderet risikovurdering af, hvad der kan belaste børn, men at der først handles, når skaden er sket.

Vi kan endvidere konstatere, at disse sager er utroligt omkostningstunge for det offentlige system. Beløbet kan ikke gøres op, men vi ser, at der anvendes mange offentlige ressourcer – i form af medarbejdertimer, retssager, undersøgelser, anbringelser mv. – uden at det nødvendigvis fører til et godt resultat for børnene.

I de foregående kapitler har vi beskrevet, hvad vi ser som typiske dynamikker ved forskellige slags komplekse forældreansvarssager. Her samler vi nogle tværgående observationer:

Faktorer hos familierne

I de foregående delanalyser har vi fortrinsvist beskæftiget os med 'tunge' risikofaktorer, som man ved kan belaste børns trivsel og velfærd, herunder forældres misbrug, alvorlig psykisk sygdom, svigtende omsorgskapacitet, familieviolence mv. Et formål med denne analyse var blandt andet at belyse, om man, ud fra sagsakterne, kunne identificere karakteristika og forhold hos familierne, som vi ikke tidligere har været opmærksomme på.

I forhold til forældrene ser vi gennem sagsakterne eksempler på, at en svækket omsorgs- eller samarbejdskapacitet materialiserer sig på forskellige måder. Vi finder i en række af sagerne adfærdsmønstre eller fremtrædener hos forældre, som kan være tegn på dårlig begavelse, begrænsede indfølelses- og mentaliseringssevner eller noget, der kunne være symptomer på adfærds- eller personlighedsforstyrrelser. I nogle tilfælde foreligger der psykiatriske diagnoser, men oftest gør der ikke. Samtidig forekommer nogle af de samme forældre at fremstå som temmelig rigide, vedholdende, kværulevende eller trættekære i deres møde med det familieretlige system. Der ser således ud til at være en gråzone af individuelt underskud hos nogle forældre, som ikke lader sig opfange i kategorien 'alvorlig psykisk sygdom', men som alligevel forekommer at påvirke disses omsorgs- eller samarbejdskapacitet på en negativ måde.

I forhold til børnene har vi noteret, at der i en påfaldende del af sagerne er børn med individuelle udfordringer i form af skrøbeligheder eller egentlige diagnoser, og at forældrenes forskellige indstillinger til håndtering af disse udfordringer i nogle tilfælde fremstår som en væsentlig kilde til deres konflikter. I forbindelse med en tidlig opsporing af de komplekse sager kan individuelle udfordringer hos børnene derfor være en faktor, man bør være opmærksom på.

I forhold til familiekonstellationerne som sådan har vi, på tværs af sagstyper, konstateret, at nogle forældrepar har haft et meget spinkelt fundament, som de kunne bygge et fælles forældreskab op omkring. I visse tilfælde har parterne kun kendt hinanden i kort tid, og/eller deres forhold er gået i stykker før eller kort tid efter barnets fødsel. Disse forældre har ikke meget fælles at bygge videre

på, og i kombination med forekomst af andre alvorlige belastningsforhold (fx kriminalitet, misbrug, vold) ser vi her, at der ofte er en udpræget grad af mistillid imellem forældrene. I datamaterialet var det særligt i disse tilfælde, vi fandt mødre, der modsatte sig, at der skulle være samvær.

Barrierer og problemstillinger i det familieretlige system

Sagsbehandlingsperspektivet i det familieretlige system tager afsæt i det normaliserede og ligeværdige forældreskab, en norm om forældresamarbejde, og har en tilgang, der fokuserer på det fremtidsorienterede perspektiv. Gennemgangen har vist, at der i nogle sager ikke ligger et 'normalt' familieliv til grund, og/eller at forældrenes relation er dysfunktionel eller uopretteligt skadet, allerede inden forholdet gik i opløsning. Et bedre kendskab til konteksten for konflikten forekommer generelt at være gavnligt, men særligt i sager med familievold eller hvor forældrene dårligt kender hinanden, er det betydningsfuldt for sagsbehandlingstilgangen, at der er et kendskab til familiehistorikken.

Gennemgangen har vist, at det familieretlige system gennem lang tid opretholder forestillingen om forældrene som rationelle aktører, der vil kunne lære at samarbejde. I mange af disse sager klinger samarbejdsnormen imidlertid hult. Forældrene henvender sig gang på gang til familieretten, netop fordi de ikke kan samarbejde, men bliver sendt hjem fra Statsforvaltningen med besked om, at de skal lære at samarbejde; eller de får en dom til fælles forældremyndighed til trods for, at sagsforløbet tydeligt afspejler, at samarbejdsmulighederne virker udtømte. Sådanne beskeder og afgørelser bidrager ikke til at skabe ro om barnet. Idealet om det ligeværdige forældreskab kommer således i de tilfælde til at skygge for børnenes behov for omsorg og stabilitet.

På tværs af sagstyperne i materialet finder vi eksempler på, at den forælder – mor som far – der virker mest bekymret for barnet, udmattes i forsøget på at gøre myndighederne opmærksomme på bekymringen og ikke bliver mødt med forståelse, men snarere med irritation og mistro. Samtidig lykkes det ikke myndighederne at stoppe den trættekære forælder, der henvender sig gang på gang. På grundlag af dynamikken i nogle af sagerne finder vi i øvrigt, at det ville kunne fremme beskyttelsen af børnene, hvis den familieretlige myndighed havde mulighed for at igangsætte en sag af egen drift.

Samtidig med, at vi i nogle sager finder, at der går meget lang tid, inden børnesamtaler finder sted, ser vi i andre sager en tendens til, at børneinddragelse kan risikere at blive gjort til børneansvar. Det kan ske, hvis børnenes udsagn ikke bliver sat ind i en kontekst og vægtes imod en faglig indsigt i forudsætningerne for en tryk opvækst. At børnene skal inddrages og have lov til at give udtryk for deres oplevelse af sagen, er ikke ensbetydende med, at deres udsagn skal bruges som beslutningsgrundlag, uafhængigt af fagpersoners bedømmelse af forældrenes omsorgskapacitet.

Vi har, på tværs af sagstyper, konstateret, at de remedier, som i dag findes til at undersøge forholdene hos forældre og børn, ikke forekommer at være fuldt tilstrækkelige til at belyse sagerne til bunds. Vi har således peget på, at de børnesagkyndige undersøgelser synes at mangle et perspektiv for betydningen af familievold, og vi ser også et behov for mere specialiserede kompetencer til at afdække psykopatologi hos forældrene. Desuden ser vi, at børnesagkyndige undersøgelser eller andre typer undersøgelser af børn eller forældre, der fungerer som afgørelsesgrundlag for familieretten, kan have en svingende kvalitet. Vi efterlyser blandt andet en tydeligere begrundelse for de anvendte metodevalg og tests, som indgår i udredningerne.

Barrierer i myndighedssamarbejdet

Vi ser i mange af sagerne eksempler på systemer, der ikke samarbejder. Selv om der i sagerne udveksles oplysninger om familierne mellem kommune og det familieretlige system, finder vi, trods sagernes kompleksitet, ingen omtale af 'det særlige spor', der således ikke ser ud til at være institutionaliseret. Sagerne efterlader ikke indtryk af, at repræsentanter fra det kommunale og det familieretlige system sidder omkring det samme bord for at finde en fornuftig løsning for familien/børnene. I materialet har vi på den ene side fundet eksempler på kommuner, der helst ikke vil involveres i de familieretlige sager, fordi det kan koste penge (kassetækning), og på den anden side også familieretlige dommere, som træffer afgørelser om forældremyndighed og bopæl, som forekommer kontraproduktive i forhold til de familiestøttende tiltag, som er iværksat i kommunen.

Alt i alt ser vi således et stort behov for, at der etableres et udstrakt samarbejde, beslutningskoordinering og videndeling mellem det kommunale og det familieretlige system, lige som der er brug for en stærk faglig indsigt i, hvad fx alvorlig psykisk sygdom, psykiske forstyrrelser, misbrug, familievold eller andre overgreb kan betyde for børns trivsel og forældres samarbejdskapacitet. Vi ser en mulighed for at mindske konfliktens belastning af børnene, hvis myndighederne arbejder med at sikre barnet den nødvendige trivsel og omsorg og prioriterer deres behov højere end forældrenes rettigheder. Der forekommer således at være et behov for en mere plastisk og helhedsorienteret tilgang i disse sager, hvor væsentlighed, risiko og barnets trivsel bør være de centrale begreber.

11 ERFARINGER MED SCREENINGSPRAKSIS OG -VÆRKTØJER I ANDRE LANDE

Formål

Screenings er standardiserede og strukturerede værktøjer, som professionelle kan anvende for at kortlægge, om der er tegn, indikationer eller symptomer på alvorlige problemer hos en given målgruppe. Screeningsværktøjer er ikke diagnostiske, men kan muliggøre en tidlig intervention i håbet om, at problemerne ikke udvikler sig eller bliver forværret.

Der er ikke tradition for at anvende strukturerede screeningsinstrumenter i den familieretlige praksis i Danmark, og såfremt sådanne værktøjer fremover skal implementeres, er der behov for at igangsætte et udviklingsarbejde, som også henter inspiration og erfaringer fra tilstødende områder.

Formålet med denne analysedel er at undersøge, om lande, som vi normalt plejer at sammenligne os med, har udviklet screeningsværktøjer til at kategorisere og differentiere de sager, som tilgår de familieretlige myndigheder. Vi fokuserer dermed udelukkende på den indledende fase af et familieretligt sagsforløb. Såfremt sådanne værktøjer lader sig identificere, vurderer vi, om de generelt har til formål at sortere forskellige slags sagstyper fra hinanden (dvs. universel screening af familieretlige sager), eller om de har et mere snævert formål, fx at vurdere, om der er fare for barnets sikkerhed under specifikke omstændigheder. Interessen her drejer sig om værktøjer, der er udviklet til universel brug. I forlængelse af dette undersøger vi, om disse værktøjer måtte være tilgængelige.

Fremgangsmåde

På det første trin i søgeprocessen gennemførte vi en søgning i den internationale forskningslitteratur. Resultatet efterlod det umiddelbare indtryk, at der ikke findes mange universelle screeningsværktøjer til anvendelse for det familieretlige område. Til gengæld identificerede vi en række værktøjer, der screener for familie-/partnervold, fx Domestic Violence Evaluation (DOVE; Ellis & Stuckless, 2006), Revised Conflict Tactics Scales (CTS2; Straus m.fl., 1996), og Mediator's Assessment of Safety Issues and Concerns (MASIC; Holtzworth-Munroe, Beck, & Applegate, 2010). Ifølge Mcintosh, Lee & Ralfs (2016) lider disse værktøjer imidlertid af en eller flere begrænsninger: At de opererer med en snæver risiko-definition, at de ikke er målrettet til separerede par, at de ikke fokuserer på de sammenfaldende belastninger (komorbiditeter) fx tilstedeværelse af psykisk sygdom, stof- og alkoholmisbrug, at de ikke er designet til universel brug, at de enten screener volds ofre eller voldsudøvere frem for begge parter, at de ikke fokuserer på udviklingsrisici for børn, eller at de ikke er udviklet til brug for både juridiske og børnefaglige professionelle i det familieretlige system.

Man kan ikke nødvendigvis forvente, at familieretlige myndigheders eventuelle erfaringer med screeningspraksis bliver afrapporteret i den videnskabelige litteratur. Derfor anlagde vi en mere praksisnær tilgang på næste trin i søgeprocessen og op søgte hjemmesiderne hos de familieretlige myndigheder og centrale organisationer i udvalgte lande. Vi undersøgte, om det af disse sider og eventuel bagvedliggende litteratur fremgår, om separerede forældrepar i konflikt bliver mødt med standardiserede screeningsværktøjer, når de henvender sig til familieretten. De lande, vi har inddraget i afdækningen, er: Norge, Sverige, England, Holland, USA, Canada, New Zealand og Au-

stralien. For USA og Canada har vi kun set på udvalgte delstater (Connecticut, Alberta), som så ud til at være længst fremme med udviklingen af sådanne værktøjer.

Resultaterne af søgningen efter screeningsværktøjer er fremstillet skematisk nedenfor.

Resultater af søgningen

NORGE

Indgang til det familieretlige system: Mekling er en universel og obligatorisk ydelse, som alle separerede forældrepar med børn under 16 år skal deltage i. Den foregår på landets familieværnskontorer. Forældre kan ikke anlægge sag om forældreansvar ved domstolen uden at fremvise attest på, at de har været til mægling.

Visiterende screening: Det er oplyst, at et standardiseret screeningsinstrument for tiden er under udvikling. Værktøjet er designet af erfarne norske familierapeuter og afprøves for tiden ved et par familieværnskontorer. Intentionen er, at det skal rulles ud på landsplan og digitaliseres (se nedenfor).

Tilgængelighed: Ikke offentligt tilgængeligt.

SVERIGE

Indgang til det familieretlige system: Separerede forældre henvender sig normalt til kommunens familieretsenhed med henblik på at få etableret en samarbejdsaftale. Det er frivilligt, og antallet af samtaler kan variere. Kan forældre ikke opnå enighed, kan der anlægges en sag ved domstolen (*tingsrätten*). Domstolen kan begære, at forældrene først selv forsøger at nå til enighed gennem en samarbejdssamtale.

Visiterende screening: Det fremgår, at samarbejdssamtaler foregår efter en struktureret model; men det kan ikke eftervises, at der anvendes universelle screeningsmetoder i visitationen. En stikprøve blandt en håndfuld kommuner viser, at man nogle steder screener for vold¹⁶.

Tilgængelighed: Værktøj for screening af vold er ikke offentligt tilgængeligt.

ENGLAND (MEDIATION)

Indgang til det familieretlige system: Hovedindgangen til det familieretlige system i England er MIAM (mediation). Forudsætningen for at kunne anlægge en retssag om forældreansvar er, at ansøger har deltaget i MIAM, (*Mediation Information and Assessment Meeting*). Formålet med mødet, der varer ca. 45 minutter, er at afklare, om mediation kan være relevant for at få løst en specifik tvist.

Visiterende screening: Ved tilmelding forud for det første MIAM-møde screenes der for, om der har været en historie med familievold og intimidering. På det indledende møde vurderes det, om forældrene findes egnede til mediaton. Forældre med en voldshistorie kan fritages og sendes direkte videre til retten.

Tilgængelighed: Værktøj for screening af vold er ikke offentligt tilgængeligt.

¹⁶ http://goteborg.se/wps/portal/start/familj-barn-och-ungdom/stod-till-familjen/samarbetssamtal/!ut/p/z1/04_Sj9CPyKssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziAwy9Ai2cDB0N_N0t3Qw8Q7wD3Py8fdzDjA30w8EKDFCAo4FTkJGTSYGBu7-RfhQx-vEoiMlwHtki_YLc0FAA6rbu8A!!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/.

ENGLAND (VED RETSSAG)

Indgang til det familieretlige system: Indgiver forældre ansøgning til retten, beder retten den landsdækkende organisation CAFCASS (*Children and Family Court Advisory and Support Service*) om at foretage en indledende undersøgelse af familiens forhold op til første retsmøde. Organisationens formål er at sikre barnets behov og rettigheder. Efter første retsmøde kan retten bede CAFCASS om at foretage yderligere undersøgelser af barnets forhold.

Visiterende screening: CAFCASS foretager først et "safeguarding check", hvor socialarbejdere tjekker oplysninger om familien hos politi og myndigheder. Derefter følger et telefoninterview ("*risk screening phone call*") med hver af forældrene med henblik på at vurdere barnets sikkerhed og trivsel (risikovurdering). CAFCASS formulerer derpå et "safeguarding letter", som bruges i den første retlige høring.

Tilgængelighed: Det er fra informationsmateriale om CAFCASS' arbejdsprocedurer indtrykket, at medarbejderne opererer ud fra standardiserede/strukturerede 'templates' og vurderingsredskaber¹⁷. Der er ikke gennemgående offentlig adgang til disse værktøjer, bortset fra en vejledning om, hvordan der screenes for vold.¹⁸

HOLLAND

Indgang til det familieretlige system: Separerede forældre er forpligtet til at udarbejde en 'parenting plan', hvilket kan ske ved en mediators eller advokats mellemkomst. Er de uenige om børnenes forhold, kan der anlægges en retssag. Retten kan bestemme, at der skal gives mediation eller kan bede om råd hos *The Child Care and Protection Board*, der kan foretage en nærmere undersøgelse af børnenes forhold¹⁹.

Visiterende screening: Det har ikke været muligt at eftervise, at der eksisterer visiterende screeningsværktøjer i det familieretlige system i Holland.

Tilgængelighed: Irrelevant.

USA (AFCC/CONNECTICUT)

Indgang til det familieretlige system: Det er inden for analysens rammer ikke muligt at redegøre for, hvordan de enkelte delstaters indgang til det familieretlige system er indrettet. Til formål for denne delanalyse har vi i stedet konsulteret AFCC (*Association of Family and Conciliation Courts*), der er en interdisciplinær og international forening med ophav og hjemsted i USA. Blandt medlemmerne tælles både professionelle praktikere (fx dommere, advokater, psykologer, mediatorer) og akademikere/forskere. AFCC spiller en førende rolle i forhold til at forbedre og reformere de familieretlige systemer, varetager (efter)uddannelse for feltets professionelle og udgiver i samarbejde med forskere også guidelines til og standarder for den familieretlige praksis. AFCC har blandt andet etableret et *Center for Excellence in Family Court Practice*.

Visiterende screening: AFCC har i 2016 udarbejdet retningslinjer til, hvordan man undersøger partnervold i familieretlige sager²⁰. Retningslinjerne er et supplement til AFCCs retningsgivende

17 https://www.cafcass.gov.uk/media/212819/cafcass_operating_framework.pdf.

18 https://www.cafcass.gov.uk/media/297012/private_law_domestic_abuse_risk_assessment_practice_pathway.pdf.

19 <https://www.kinderbescherming.nl/voor-kind-en-ouder/conflictscheiding/brochures-in-nederlands-arabisch-duits-engels-frans-enturks>.

20 <http://www.afccnet.org/Portals/0/PublicDocuments/GEFCP/ConnecticutFinalReport.pdf?ver=2013-08-21-072318-000http://www.afccnet.org/Portals/0/Center%20for%20Excellance/Guidelines%20for%20Examining%20Intimate%20Partner%20Violence.pdf?ver=2016-05-16-183725-603>.

standardmodel for, hvordan en '*Child custody evaluation*' i praksis bør udføres. Denne type undersøgelse igangsættes typisk først efter, at en retssag er igangsat; ikke i dens initiale fase.

Det fremgår desuden, at AFCC har nedsat en taskforce, som har arbejdet med problemstillingen om visiterende screeninger (*'intake screen'*). AFCC udarbejdede i begyndelsen af 00'erne et screeningsinstrument i samarbejde med Connecticut Court Support Services Division; et instrument, der efterfølgende blev rullet ud i hele delstaten. Projektet blev siden evalueret og har vist sig at have positive effekter²¹ (Salem, Kulak & Deutsch, 2006). Det er ikke klart, om denne screeningsmetodik siden er udbredt til andre amerikanske delstater; i AFCC-regi har erfaringerne imidlertid ikke ført til generelle retningslinjer om, hvordan man hensigtsmæssigt kan visitere og klassificere de indkomne sager.

The Family Civil Intake Screen indeholder spørgsmål inden for følgende domæner: 1) generel information om familierne; 2) konfliktniveau, 3) evne til at samarbejde og kommunikere; 4) spørgsmål om kompleksitet; 5) fare-niveauet; 6) forskelle i fremstilling af facts/behov for yderligere oplysninger. Screeningen foregår ved den indledende samtale, og der interviewes face-to-face.

Tilgængelighed: Connecticut-værktøjet er offentligt tilgængeligt (Salem, Kulak & Deutsch, 2006).

CANADA, ALBERTA

Indgang til det familieretlige system: Ifølge det canadiske justitsministeriums hjemmeside er linjen, at separerede forældre selv skal tage hånd om deres problemer ved at udarbejde '*parenting plans*', deltage i mediation eller forældrekurser mv., men er de uenige om børnene, kan de henvende sig til retten²². Den føderale *Act of Divorce* administreres af de enkelte provinsregeringers retter, og der kan derfor være varierende tilbud og procedurer for, hvordan borgerne møder det familieretlige system.

Blandt provinserne har vi fokuseret på Family Court Services i Alberta, der har et '*Intake Services*', som hjælper forældre i skilsmisse med at løse konflikter og til at tilgå det juridiske system. Der er tale om et gratis og ikke-obligatorisk tilbud.

Visiterende screening: Kontakten mellem Albertas Intake Services og borgerne foregår personligt, elektronisk eller telefonisk og drejer sig om at guide borgerne til det rette familieretlige tilbud²³. Det kan blandt andet inkludere: Sikkerhedsscreening for familievold; hjælp til at opsøge retten med forskellige sagstyper eller hjælp til at lave aftaler og samarbejde uden jura.

Det har ikke været muligt at eftervise, at der anvendes standardiserede screeningsinstrumenter til universel brug.

Tilgængelighed: Screeningsværktøj for vold er ikke offentligt tilgængeligt.

NEW ZEALAND

Indgang til det familieretlige system: Justitsministeriet i New Zealand har udviklet en samlet portal, der hjælper fx separerede forældre (og andre med familieretlige problemstillinger) med at finde løsninger, der passer til dem og deres børn²⁴. Den indeholder informationsmateriale om, hvordan man udfærdiger en '*parenting plan*', og anbefaler også forældre at deltage i et landsdækkende og gratis kursus på fire timer: '*Parenting through separation*' (PTS). Til uenige forældre er der forskel-

21 <https://www.afccnet.org/Resource-Center/Center-for-Excellence-in-Family-Court-Practice/ctl/ViewCommittee/CommitteeID/16/mid/495>.

22 <http://www.justice.gc.ca/eng/fl-df/parent/index.html>.

23 <http://www.justice.gc.ca/eng/fl-df/fjs-sjf/view-affic.asp?uid=84&search>.

24 <https://www.justice.govt.nz/family/care-of-children/>.

lige ansøgningsformularer, som imidlertid ikke forekommer at være direkte tilsluttet myndighedernes sagsbehandlingssystem.

Visiterende screening: Forældre, der ikke er enige, tilbydes konfliktløsning gennem mediation, juridisk bistand, eller de kan som den yderste mulighed anlægge en sag ved retten. Forudsætningen for at rejse en retssag er normalt, at man først har deltaget i et PTS-kursus og/eller mediation. Undtaget herfra er tilfælde, hvor der forekommer familievold, hvor der er risiko for barnets eller ansøgers sikkerhed eller risiko for børnebortførelse.

Det har ikke været muligt at eftervise, at der anvendes universelle screeninger af det familieretlige klientel. Informationsmaterialet på justitsministeriets hjemmeside reflekterer dog, at der er en særlig opmærksomhed på familievold (*Safety first*).

Tilgængelighed: Kan ikke opspores.

AUSTRALIEN

Indgang til det familieretlige system: Forældres hovedindgang til det familieretlige system er *The Family Relationship Centre (FRC)*, der både findes som 65 fysiske institutioner, fordelt udover Australien, som telefonrådgivning og som en online-tjeneste. Centrene tilbyder information og rådgivning, gennemfører konfliktløsningsforløb (*Family Dispute Resolution*) og har også forskellige sessioner, workshops og programmer for skilte forældre. Det er ikke obligatorisk for separerede forældre at opsøge et FRC, men der er under *Family Law Act* lovkrav om, at folk skal have gjort en seriøs anstrengelse for selv at løse deres konflikter gennem FDR, inden de indbringer en sag om forældreansvar for retten. Undtaget fra dette krav er fx sager med hastende og alvorlige problemstillinger, herunder sager om familievold eller omsorgssvigt af børn²⁵.

Visiterende screening: En evaluering af den australske lovreform fra 2006 viste, at det australske familieretlige system var udfordret af et stigende antal sager med komplekse problemstillinger med fx vold, misbrug og psykisk sygdom²⁶. Dette gjaldt særligt i forhold til at få identificeret sagerne og vurderet, hvordan familier med alvorlige problemstillinger bedst mødes, idet mægling ikke altid vil være et relevant redskab til at løse de særlige problemstillinger, der er i disse sager (Social- og Indenrigsministeriet, 2016).

Der blev i forlængelse heraf udviklet et generelt screeningsværktøj, 'Family law DOORS' (*The Family Law Detection Of Overall Risk Screen*), der hjælper forældre og professionelle inden for familieretten med at afdække trivsel og sikkerhedsrisici hos familier, der oplever separation, og skal afklare, hvordan forældrerollerne skal være.

Redskabet kan anvendes af alle professionelle faggrupper, der arbejder i familieretten, og belyser familiernes problemstillinger ud fra ti domæner (se uddybende nedenfor). Der kan gennemføres en personlig eller digital screening.

Værktøjet er i dag udrullet i hele Australien (men er ikke obligatorisk at bruge).

Tilgængelighed: Værktøjet kan købes; der er restriktioner knyttet til anvendelsen af det.

²⁵ <http://www.familyrelationships.gov.au/Services/FamilyLawServices/FDR/Pages/default.aspx>.
²⁶ 8 "Evaluation of the 2006 family law reforms."

Gennemgang af resultaterne

Skønt Danmark ikke har erfaringer med at screene de familieretlige sager, afspejler den udenlandske litteratur, at tanken ikke er ny. Gennem de sidste ca. 10-15 år har både forskere og praktikere peget på behovet for at screene de familieretlige sager, og i forlængelse heraf har man også drøftet, hvilke fordele og ulemper der knytter sig til at anvende sådanne redskaber (se fx Salem, 2009; Birnbaum & Bala, 2010; Holzworth-Munroe, Beck & Applegate, 2010; Johnston & Steegh, 2013; Saunders, 2015). Argumenterne for at anvende screeningsværktøjer i forældreansvarssagerne udspringer hovedsageligt af to problemstillinger:

- Screening ud fra sikkerhedshensyn: Dette argument henviser til en række undersøgelsesfund, som har vist, at der forekommer familie- eller partnervold i mange forældreansvarssager, særligt i højkonfliktsagerne. Samtidig kommer disse oplysninger ikke nødvendigvis frem i den familieretlige sagsbehandling. Da partnervold kan udgøre en sikkerhedsrisiko for voldsudsatte forældre og børn og efter manges opfattelse også fordrer en anden sagsbehandlingstilgang end almindelig konfliktløsning eller mediation, vil en systematisk screening for familievold (og evt. andre alvorlige sikkerhedsrisici) derfor være med til at øge kvaliteten af sagsbehandlingen, er argumentet.
- Screening ud fra hensynet til en differentieret sagshåndtering: Dette argument henviser blandt andet til et voksende antal familieretlige sager og til vanskelighederne med at få lukket de komplekse og langstrakte forældreansvarssager. Det rejser spørgsmålet om, hvordan man bedst og mest effektivt hjælper familierne. Svaret er, at der er brug for en mere differentieret tilgang i håndteringen af de familieretlige sager, fordi ikke alle familier har brug for den samme slags indsats. Ved at screene sagerne for udvalgte problemtyper, når de kommer ind i det familieretlige system (tidlig opsporing), vil man hurtigere kunne give familierne en mere individuelt tilpasset og skræddersyet indsats, er argumentet. Tankegangen her minder om filosofien bag de triagesystemer, som anvendes i sundhedssystemet, hvor borgere bliver vurderet og behandlet ud fra alvorligheden i deres symptombillede. I denne gren af debatten taler man således ikke kun om at screene for familievold og andre sikkerhedsproblemer, men også om at screene for andre risikofaktorer, som indikerer, om der er tale om en potentiel højkonfliktsag eller en mindre kompleks sag.

Om screeningsprocedurer er blevet implementeret i den familieretlige praksis, er en anden sag. Gennemgangen af hjemmesiderne mv. fra de otte lande, som vi har inddraget i analysen, viser som helhed følgende:

Der forekommer gennemgående at være særlig opmærksomhed på sager, hvori der er en historie med familievold. Det er i forhold til dette domæne, at vi har fundet flest konkrete anvisninger på, at der bør foretages screeninger. I flere af de gennemgåede lande finder vi også bestemmelser om, at sager, der omhandler familievold, kan undtages fra de almindelige procedurer. Disse sager kan således anlægges direkte for retten uden forudgående mæglingsforsøg eller andre konflikthåndteringsindsatser.

Til gengæld forekommer erfaringer med udvikling af triagemodeller, dvs. mere generelle sagsdifferentieringsværktøjer, at være mere begrænsede. Det ser ikke gennemgående ud til, at landene har udviklet og implementeret standardiserede screeningsværktøjer til universel brug, dvs. værktøjer, som kan tilvejebringe oplysning om, hvorvidt der i sagen er problemstillinger, som gør den 'risikofyldt' for barnet eller øger risikoen for, at den kan udvikle sig til at blive en kompleks sag hos de familieretlige myndigheder. Australien fremtræder sammen med den amerikanske delstat Connecticut som undtagelser for dette mønster.

Da de sidst tilgængelige oplysninger om Connecticut-værktøjet er 10 år gamle, mens det australske værktøj samtidig forekommer at være længst fremme i forhold til modeludvikling og erfaringer, er det det australske Family Law DOORS, som vi beskriver nærmere i det følgende. Vi beskriver dog først kort, hvad vi hidtil ved om det norske udviklingsarbejde.

Et screeningsværktøj under udvikling i Norge.

Ud fra de informationer, som vi har kunnet indhente, arbejdes der for tiden med at udvikle en digital indgangsportal til det norske meklingsystem²⁷, der henvender sig til alle forældre, som har børn under 16 år og som står over for at skulle skilles eller flytte fra hinanden. Som en del af dette udviklingsarbejde udarbejdes et differentieringsværktøj til familieværnstjenesten, der forestår størstedelen af mæglingerne. Værktøjet har til hensigt at foretage en grovsortering af henvendelserne, som herefter fordeles i forskellige spor, afhængigt af problemtygden i sagen. Ud fra de indhentede informationer er der tale om et meget enkelt værktøj; en spørgsmålsrække på formentlig højst ti spørgsmål, som forældre skal besvare digitalt, når de henvender sig til familieværnet for at få sat en mæglingssaftale i stand. Differentieringsløsningen skal efter planen udrulles i flere tempi og implementeres først fuldt ud, når den efter en forsøgsperiode er blevet evalueret, og der er indsamlet data, som kan give viden om dens effekter.

Indførelsen af den norske differentieringsløsning skal ses på baggrund af, at den obligatoriske mæglingssordning i dag ikke i tilstrækkelig grad vurderes at være tilpasset til, at familierne har forskellige behov; det gælder specielt for familier i højkonfliktsager. Der har i den norske debat været rejst kritik af, at der bruges mange ressourcer på forældrepar, som i realiteten er helt enige, når de henvender sig for at få mægling. Med initiativet ønsker man at omfordele ressourcerne, så indsatsen fremover intensiveres i forhold til de familier, som har mest brug for hjælp.

Om det norske differentieringsværktøj vil kunne anvendes som en mulig inspirationskilde til brug i en dansk sammenhæng, må afvente dets nærmere udformning. Man skal her have in mente, at det familieretlige system i Danmark er indrettet på en anden måde end i Norge. Som følge af, at mægling er obligatorisk i Norge, skal det differentieringsværktøj, som er under udvikling, kunne anvendes af alle skilsmisefamilier, dvs. også af målgrupper, som i Danmark aldrig ville komme i berøring med det familieretlige system. Man må derfor antage, at det norske værktøj kan vise sig at blive for lidt fintmasket, såfremt det skal anvendes i det danske familieretlige system, som vi kender det i dag.

Family Law DOORS – et udrullet værktøj fra Australien

Family Law DOORS er et tredelt koncept, som er designet til at hjælpe professionelle på tværs af fag med at opdage og reagere på trivsels- og sikkerhedsrisici i familier, som kommer i kontakt med det familieretlige system. DOORS blev først udviklet til brug i en mere lokal service for forældre med relationsproblemer og blev senere rekvireret af *the Australian Government Attorney-General's Department*, hvor redskabet blev forfinet og derefter implementeret på nationalt niveau.

DOORS-konceptet definerer risiko som potentialet (eller risikoen) for fysisk og psykologisk skade på sig selv og andre familiemedlemmer, der også inkluderer udviklingsmæssige skader på spædbørn og større børn. Værktøjet screener både for offer- og udøverrisici.

Screeningen begynder med niveau 1, hvor forældre i et spørgeskema selv rapporterer om familiens forhold. Skemaet omfatter som helhed 10 domæner. Sagsbehandlerne kan udvælge, hvilke

²⁷ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-24-20152016/id2483146/sec4>.

domæner de mener er relevante for borgeren/familien, eller lade forældrene udfylde hele skemaet. Den fulde screening består af ca. 65 hovedspørgsmål (med underspørgsmål i alt 109 items), og udføres på ca. 15-20 minutter. Spørgsmålene kan besvares digitalt, på papir eller på grundlag af et interview, ledet af sagsbehandleren.

Mens omkring halvdelen af spørgsmålene belyser familiens baggrundsforhold og aktuelle situation (fx forældrenes tidligere samlivsstatus og tidspunkt for bruddet, eksisterende samværsordninger, tidligere afgørelser, aktuelle forældrekonflikter), belyser resten af screeningsværktøjet spørgsmål, der danner nedenstående dimensioner/skalaer. Disse er blevet valideret med helt overvejende gode resultater (McIntosh, Lee & Ralfs, 2016):

1. Negative følelser omkring separationen
2. Om forælderen, der svarer, har trivselsproblemer
3. Om der er misbrugsproblemer hos forældrene
4. Om ex-partneren har trivselsproblemer
5. Om småbørn udviser adfærdsproblemer
6. Om større børn udviser adfærdsproblemer
7. Forælderens sensitivitet/lydhørhed over for barnet
8. Bekymringer for barnets sikkerhed
9. Bekymringer for forælderens egen sikkerhed
10. Usikker/farlig adfærd (kun mænd)
11. Stressindeks

Niveau 2 er en opfølgingsrapport, som bliver genereret til brug for sagsbehandleren på grundlag af forældrebesvarelserne (software-genereret eller i papirformat). Rapporten fremhæver risikoindikatorer og giver forslag og idéer til opfølgende udspørgen og handleplaner.

Niveau 3 er en håndbog, som rummer ressourcer til fagfolk. Den giver blandt andet forslag til vurderingsværktøjer, som kan anvendes i forbindelse med yderligere undersøgelser, og formidler på en brugervenlig måde også forskningsbaseret viden om baggrunden for forskellige risici.

Mens screeningsværktøjet på niveau 1 således er yderst struktureret, er niveau 2 meget fleksibelt, og niveau 3 giver betydeligt rum for divergens for den praktiker, der skal bedømme og vurdere i sagen.

Alt i alt er DOORS-konceptet et universelt screeningsværktøj, der ikke kun screener for udvalgte risici og sikkerhedsproblematikker, fx vold, men forsøger at nå 'hele vejen rundt' om familien. Man kan mene, at et screeningsværktøj af det format, som DOORS har, er "overkill", hvis formålet alene er at foretage en hurtig sortering og klassificering af sagsbyrden. DOORS bør imidlertid betragtes som et redskab til at vurdere kompleksiteten i en sag, og det er vanskeligt at forestille sig en hurtigere proces eller et kortere instrument, når man tager såvel bredden som kompleksiteten af det afdækkede territorium i betragtning. Værktøjet leverer således også strukturerede og systematisk indsamlede oplysninger, som er værdifulde for den videre sagsbehandlingsproces, og langt

hen ad vejen er der formodentlig tale om informationer, som sagsbehandleren alligevel ville spørge ind til.

Fordele:

- Imødekommer behovet for universel og ensartet screening af de familieretlige sager
- Indfanger de væsentlige risikofaktorer for børns udviklingsbetingelser
- Kan anvendes af alle fagprofessionelle i familieretten (både jurister og børnesagkyndige/socialarbejdere – samt af advokater)
- Rummer et praktisk og teoretisk fundament til, hvordan sagen kan håndteres i en mere skræddersyet og individuelt tilpasset sagsbehandlingsproces
- Er baseret på nyeste forskningsbaserede viden
- Er afprøvet, evalueret og foreløbigt valideret i et mindre sample
- Rummer også screening til akutte og faretruende situationer (risiko for selvmord, filicide, børnebortførelse)

Ulemper

- Screeningsværktøjet er relativt omfattende at udfylde for forældre
- Rummer informationer om konfliktniveau mellem forældre, men kunne være mere uddybende omkring forældrenes samarbejdsrelationer
- Instrumentet har copyright-restriktioner – det er ikke givet, at man må tilpasse pakken af spørgsmål til nationale forhold

Opsamling og refleksion

Ud fra en faglig betragtning forekommer det at give rigtig god mening at anvende et standardiseret screeningsværktøj i den familieretlige visitationsproces, da et sådant redskab kan give sagsbehandleren et systematisk overblik over, om det er en forældreansvarssag med ingen, få eller mange risikofaktorer. Et screeningsværktøj kan således fungere som hjælperedskab, der kan øge kvaliteten i sagsbehandlingen, men det kan aldrig overflødiggøre sagsbehandlerens mere grundige og indsigtfulde undersøgelse af familiernes forhold. Vi vil også bemærke, at vi, ud fra analyserne af langstrakte familieretlige sagsforløb, ved, at konflikter både kan op- og nedtrappes gennem en lang proces. Derfor forekommer det væsentligt, at et differentieringsredskab ikke endegyldigt placerer borgeren i en bestemt kasse, men at det bliver administreret fleksibelt, så borgeren eller familien kan bevæge sig fra ét sagsbehandlingsspor til et andet.

De foreløbige erfaringer fra Norge og Australien om udvikling af screeningsværktøjer viser, at det ikke er noget, man kan implementere fra den ene dag til den anden. Hvis man ønsker at få et kraftfuldt værktøj, der kan differentiere mellem de familieretlige sager og tilgodese, at centrale risikofaktorer bliver identificeret, må der først foregå et teoretisk udviklingsarbejde, som derefter operationaliseres til et praktisk værktøj. Et sådant værktøj bør derefter testes og evalueres i mindre undersøgelsesudvalg. Efter justering kan værktøjet derefter implementeres i et noget større udvalg, mens der samtidig foretages observationer i en kontrolgruppe, der fungerer som 'treatment as usual'. Denne procedure kan give indsigt i, hvorvidt screeningsværktøjet har de ønskede effekter, fx i forhold til at få indfanget de rigtige klientgrupper, få nedbragt sagsbehandlingstiden eller få dæmmet op for, at en sag bliver genrejst vedvarende gange. I løbet af denne procedure bør man

også validere de spørgerækker, der indgår i værktøjet for at belyse, om besvarelsene afspejler den tiltænkte hensigt. Først herefter bør en egentlig udrulning af værktøjet finde sted.

Indføring af screeningsværktøjer i den familieretlige praksis er en spændende tanke, som kan befordre den faglige kvalitet i den familieretlige praksis, men det forudsætter altså et omhyggeligt forarbejde, hvis det skal realiseres med succes.

12 PERSPEKTIVER FOR PRAKSIS

I denne undersøgelse har vi indkredset, hvad der karakteriserer de mere komplekse forældreansvarssager i forhold til de mindre komplekse sager. Med et afsæt i viden fra eksisterende studier om højkonfliktskilsmissers konstruerede vi en model, som blev testet empirisk i et dansk datasæt, bestående af nyoprettede forældreansvarssager. Analysen viste, at man kan opdele de nye forældreansvarssager i fire kategorier. I en gruppering af 'lavkonflikte' sager, som udgør et mindretal af de nye sager (ca. 30 pct.), synes der at være et godt samarbejdspotential, og disse forældre kan formodentlig klare sig med mindre indgribende tiltag (fx information om samarbejdsaftaler, åben rådgivning, konflikthåndtering/mediation eller kurser). De øvrige tre sagskategorier, 'de højkonflikte' (ca. 40 pct.), 'sager med påstand om utilstrækkelig omsorg' (ca. 20 pct.), og 'sager med voldsproblematikker' (ca. 10 pct.), fordrer efter al sandsynlighed en mere håndholdt og skræddersyet sagsbehandlingsstilgang. Vi kan, inden for den aktuelle undersøgelsesramme, ikke afgøre, hvilke indsatser der virker bedst i forhold til disse målgrupper af forældre, men vi har peget på, at der på et tidligt tidspunkt i sagsforløbet bør foretages en systematisk kortlægning af, hvad der faktisk er på spil i disse familier.

Tilknytningsteori forekommer at indtage en central placering i den familieretlige forståelse af barnets bedste og i tænkningen om børns ret til kontakt med begge forældre. I gennemgangen af de mest komplekse sager har vi set idéer om børns tilknytningsbehov blive udlagt på en til tider ganske bastant måde i den familieretlige praksis og uden tilstrækkelig sensitivitet for omsorgskontekstens betydning. I undersøgelsen har vi peget på nødvendigheden af at udvide forståelsen af, hvad der påvirker børns trivsel. Vi har vist, at skilsmissebørn, der er involveret i familieretlige konflikter, gennemgående er mere risikoudsatte, end børn i almindelighed er. Det gælder ikke mindst for børn, som er involveret i de mere komplekse forældreansvarssager, hvor der ofte forekommer flere alvorlige risikofaktorer. Vores resultater peger da også på, at mange af disse børn er i mistriksel. Disse resultater lægger op til, at man ikke udelukkende fokuserer på den snævre forælder-barn-relation, men vurderer omsorgskvaliteten i en bredere kontekst.

I undersøgelsen argumenterer vi således for, at det kan være nyttigt for praksis at operere ud fra en risiko- og beskyttelsesfokuseret tilgang, hvor man, ved hjælp af strukturerede værktøjer, identificerer, kortlægger og graderer, hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer der er til stede hos det pågældende barn og i hans eller hendes familie. En sådan tilgang kan bidrage til at bringe eventuelle problemer frem på et tidligt tidspunkt i sagens forløb, og kvalificere hvilken sagsbehandlingstilgang der er mest velegnet, samt hvilke indsatser eller tiltag der kan tilbydes. Det kan alt andet lige skabe et godt fundament for at finde en god løsning på sagen. En struktureret og systematisk kortlægningspraksis, der er funderet på tydeligt definerede risikofaktorer, vil ideelt medføre, at to praktikere, uafhængigt af hinanden, vil nå frem til samme resultater om, hvad der er på spil i familien. Det må formodes at øge retssikkerheden for barnet og familien.

Fordi undersøgelsesinteressen her særligt har fokuseret på, hvordan man kan differentiere mellem forskellige slags forældreansvarssager på et tidligt tidspunkt i sagsforløbet, har vi primært opholdt os ved et udvalg af alvorlige forskningsbaserede risikofaktorer i barnets omsorgsmiljø, som man ved kan opbyde en sikkerhedsrisiko eller være skadelige for børns udviklingsveje. Vi har desuden fremhævet, at barnets alder og særlige behov bør være opmærksomhedspunkter. Endelig har vi observeret, at forælderrelationer, der er funderet på et meget spinkelt grundlag, kan udfordre en smidig løsning af den familieretlige sag. I forhold til anvendelse af en risiko- og beskyttelsesfokuseret arbejdsmetode er det imidlertid væsentligt at holde sig for øje, at der kan optræde andre end

de her beskrevne risikofaktorer hos barnet eller i dets omsorgsmiljø. Ligeledes må det indgå i vurderingen, hvilke faktorer der kan beskytte barnet.

Vi vurderer, at en tidlig og systematisk opsporing af væsentlige risikofaktorer i forældreansvarssagerne vil kunne bidrage til at forbedre kvaliteten i behandlingen af sagerne, så de med relevante faglige kompetencer bedre kan løses til gavn for barnets trivsel. Samtidig har vores gennemgang af de meget komplekse forældreansvarssager også vist, at virkeligheden langt fra er statisk. Sager, der i starten forekommer relativt uproblematisk, kan med tiden udvikle sig til at blive ganske komplekse og yderligere blive kompliceret af, at myndighederne på området agerer ud fra forskellige rationaler og logikker. Derfor forekommer det også væsentligt, at det tværsektorielle samarbejde om familierne styrkes.

LITTERATUR

- Ainsworth, M.D.S., M.C. Blehar, E. Waters & S.N. Wall (1978): *Patterns of attachment*. Hillsdale, NJ: Erbaum.
- Amato, P.R. (2010): "Research on divorce: Continuing trends and new developments." *Journal of marriage and family*, 72(3), 650-666.
- Amato, P.R. (2005): "The impact of family formation change on the cognitive, social, and emotional well-being of the next generation." *The future of children*, 15(2), 75-96.
- Amato, P.R. & C. Dorius (2010): "Fathers, Children and Divorce." I: M.E. Lamb (red.): *The Role of the Father in Child Development* (4th ed.). New York: Wiley.
- Amato, P.R. & J.G. Gilbreth (1999): "Nonresident Fathers and Children's Well-Being: A Meta-Analysis." *Journal of Marriage and Family*, 61(3), s. 557-573.
- Anderson, S.R., S.A. Anderson, K.L. Palmer, M.S. Mutchler & L.K. Baker (2010): "Defining high conflict." *The American Journal of Family Therapy*, 39(1), 11-27.
- Ankestyrelsen (2014): *Køreplan om samarbejdet mellem kommunerne og Statsforvaltningen i de meget konfliktfyldte sager (det særlige spor)*. København.
- Armour, C., A. Elklit & M.N. Christoffersen (2014): "A latent class analysis of childhood maltreatment: Identifying abuse typologies." *Journal of Loss and Trauma*, 19(1), 23-39.
- Austin, W.G. (2001): "Partner violence and risk assessment in child custody evaluations." *Family Court Review*, 39(4), 483-496.
- Bancroft, L. & J.G. Silverman (2002): *The batterer as parent: The impact of domestic violence on family dynamics*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Baum, N. (2004): "Typology of post-divorce parental relationships and behaviors." *Journal of Divorce & Remarriage*, 41(3-4), 53-79.
- Beck, C.J., E.R. Anderson, K.L. O'Hara, & G.A.H. Benjamin (2013): "Patterns of intimate partner violence in a large, epidemiological sample of divorcing couples." *Journal of family psychology*, 27(5), 743-751.
- Birnbaum, R. & N. Bala (2010): "Toward the Differentiation of High-Conflict Families: An Analysis of Social Science Research and Canadian Case Law." *Family Court Review*, 48(3), 403-416.
- Booth, A. & P.R. Amato (2001): "Parental Predivorce Relations and Offspring Postdivorce Well-Being." *Journal of Marriage and the Family*, 63:197-212.
- Bow, J.N. & P. Boxer (2003): "Assessing allegations of domestic violence in child custody evaluations." *Journal of Interpersonal Violence*, 18(12), 1394-1410.
- Bowlby, J. (1982): "Attachment and loss: Retrospect and prospect." *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664.
- Bream, V. & A. Buchanan (2003): "Distress among children whose separated or divorced parents cannot agree arrangements for them." *British Journal of Social Work*, 33(2), 227-238.

- Broberg, A. (2005): *Klinisk børnepsykologi. Udvikling på afveje*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bronfenbrenner, U. (1979): *The Ecology of Human Development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brownridge, D.A., K.L. Chan, D. Hiebert-Murphy, J. Ristock, A. Tiwari, W.C. Leung & S.C. Santos (2008): "The Elevated Risk for Non-Lethal Post-Separation Violence in Canada. A Comparison of Separated, Divorced, and Married Women." *Journal of Interpersonal Violence*, 23(1), 117-135.
- Buchanan, A. (2014): "Risk and Protective Factors in Child Development and the Development of Resilience." *Open Journal of Social Sciences*, 2, 244-249.
- Buchanan, C., E. Maccoby & S. Dornbusch (1991): "Caught between parents: Adolescents' experience in divorced homes." *Child Development*, 62, 1008–1029.
- Buckley, H., S. Whelan & N. Carr (2011): "Like waking up in a Franz Kafka novel': service users' experiences of the child protection system when domestic violence and acrimonious separations are involved." *Children and Youth Services Review*, 33 (1), 126–133.
- Børns Vilkår (2016): *'Børn i komplekse skilsmisser'*. København: Valby.
- Børns Vilkår & Egmontfonden (2015): *'Jeg er træt af at være deres brevdue'*. Valby: Børns Vilkår. Med tilhørende tabelmateriale. København: Valby.
- Cash, S.J. (2001): "Risk assessment in child welfare: The art and science." *Children and Youth Services Review*, 23(11), 811-830, 2001.
- Cashmore, J.A. & P.N. Parkinson (2011): "Reasons for disputes in high conflict families." *Journal of Family Studies*, 17(3), 186-20.
- Christoffersen, M.N. (2010): *Børnemishandling i hjemmet*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Christoffersen, M.N. (1996): *Opvækst med arbejdsløshed*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Cohen, O. & Z. Levite (2012): "High-conflict divorced couples: combining systemic and psychodynamic perspectives." *Journal of Family Therapy*, 34(4), 387-402.
- Dahl, K.M. (2014): *Frihed, lighed og fællesskab i teenagefamilien: sociologiske kategoriseringer af familiepraksis i børnenes teenageår samt analyser af årsager til og konsekvenser af familiers praksis*. København: Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet.
- Dahl, K.M. & M. Bisgaard (2016): *Midtvejsevaluering af 'Forældre sammen – hver for sig'*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Dalton, C. (1999): "When paradigms collide: Protecting battered parents and their children in the family court system." *Family and Conciliation Court Review*, 37, 273-296.
- Danmarks Statistik (2017): 'Færre børn bliver delebørn'. *Nyt fra Danmarks Statistik*, nr. 220.
- Dansk Stalking Center: <http://www.danskstalkingcenter.dk/>

- Davis, G. (2015): "A Systematic Approach to Domestic Abuse–Informed Child Custody Decision Making in Family Law Cases." *Family Court Review*, 53(4), 565-577.
- Donner, M.B. (2006): "Tearing the child apart: The contribution of narcissism, envy, and perverse modes of thought to child custody wars." *Psychoanalytic Psychology*, 23(3), 542.
- Dubowitz, H. & Depanfilis (2000): *Handbook for child protection practice*: Sage Publication.
- Edleson, J.L. (1999): "The overlap between child maltreatment and woman battering." *Violence Against Women*, 5, 134-154.
- Ejnæs M. & M. Gørtz (2017): i Svendsen, I.L. (red): *Den svære beslutning*. Metropol: Skriftserie nr 19.
- Ellis, D. & N. Stuckless (2006): "Domestic violence, DOVE, and divorce mediation." *Family Court Review*, 44(4), 658-671.
- Emery, R.E. (1999): *Marriage, divorce, and children's adjustment* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Familiestyrelsen (2011): "Sagskatalog. Tunge samværsager (vold, grænseoverskridende handlinger og samarbejdsskikane mv.)." Bilag 6 til *Evaluering af forældreansvarsloven*.
- Felitti, V.J., R.F. Anda, D. Nordenberg, D.F. Williamson, A.M. Spitz, V. Edwards & J.S. Marks (1998): "Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study." *American journal of preventive medicine*, 14(4), 245-258.
- Fidler, B.J., N. Bala & M.A. Saini (2012): *Children who resist post-separation parental contact: A differential approach for legal and mental health professionals*. Oxford University Press.
- Freij B. (2006): *Studiehandledning till boken Risk och prognos i socialt arbete med barn*. Forskningsmetoder och resultat.
- Geffner, R., L. Conradi, K. Geis & M.B. Aranda (2009): „Conducting child custody evaluations in the context of family violence allegations: Practical techniques and suggestions for ethical practice." *Journal of Child Custody*, 6(3-4), 189-218.
- Geffner, R., P.G. Jaffe & M. Sudermann (red.) (2000): *Children exposed to domestic violence: Current research, interventions, prevention, & policy development*. Binghamton, NY: Haworth Press.
- Gilmour, G.A. (2004): *High-conflict separation and divorce: Options for consideration*. Department of Justice Canada.
- Goisis, A., B. Ozcan & W. Sigle (2016): Child outcomes after parental separation: variations by contact and court involvement.
- Goldstein, M.L. (2016): *Handbook of Child Custody* (s. 305-322). Springer International Publishing.
- Haddad, L., K.D. Phillips & J.M. Bone (2016): "High-Conflict Divorce: A Review Of The Literature." *American Journal of Family Law*, vol. 29 Issue 4, s. 243-258.

- Hamilton, L.H.A., P.G. Jaffe & M.J. Campbell (2013): "Assessing Children's Risk for Homicide in the Context of Domestic Violence." *Fam Viol* (2013) 28: 179.
- Hardesty, J.L. & L.H. Ganong (2006): "How women make custody decisions and manage co-parenting with abusive former husbands." *Journal of Social and Personal Relationships*, 23(4), 543-563.
- Harrison, C. (2006): "Damned if you do and damned if you don't: The contradictions between private and public law." I: C. Humphreys & N. Stanley (red.): *Domestic violence and child protection: Directions for good practice* (s. 137-154). London: Jessica Kingsley.
- Helland, M.S. & I. Borren (2015): *Foreldrekonflikt; identifisering av konfliktnivåer, sentrale kjennetegn og risikofaktorer hos høykonfliktpar*. Oslo
- Hestbæk, A.-D., C. Mattsson & A.R. Andersen (2008): *11-åriges hverdagsliv og trivsel. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelser af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 08:16.
- Hester, M. & L. Radford (1996): *Domestic violence and child contact arrangements in England and Denmark*. Bristol: Policy Press
- Hetherington, E.M. (1999): "Should we stay together for the sake of the children?" I: E.M. Hetherington (red.): *Coping with divorce, single parenting, and remarriage* (s. 93-116). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Hetherington, E.M. & M. Stanley-Hagan (1999): "The Adjustment of Children with Divorced Parents: A Risk and Resiliency Perspective." *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines*, 40(1), 129.
- Hetherington, E. M. & W.G. Clingempeel (1992): "Coping with marital transitions: A family systems perspective." *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 57.
- Holden, G.W., R. Geffner & E.N. Jouriles (red.). (1998): *Children exposed to marital violence: Theory, research, and applied issues*. Washington DC: American Psychological Association.
- Holt, H., M. Nygaard Christoffersen, M. Hedemark Poulsen, S. Bengtsson & H.B. Bach (2017): *Overgreb mod børn og unge med handicap*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for velfærd.
- Holtzworth-Munroe, A., C.J. Beck & A.G. Applegate (2010): "The mediator's assessment of safety issues and concerns (MASIC): A screening interview for intimate partner violence and abuse available in the public domain." *Family Court Review*, 48(4), 646-662.
- Jaffe, P.G., K. Scott, A. Jenney, M. Dawson, A.L. Straatman & M. Campbell (2014): *Risk factors for children in situations of family violence in the context of separation and divorce*.
- Jaffe, P.G., D. Ashbourne & A.A. Mamo (2010): "Early identification and prevention of parent-child alienation: A framework for balancing risks and benefits of intervention." *Family Court Review*, 48(1), 136-152.
- Jaffe, P.G., J.R. Johnston, C.V. Crooks & N. Bala (2008): "Custody disputes involving allegations of domestic violence: Toward a differentiated approach to parenting plans." *Family Court Review*, 46(3), 500-522.

- Jaffe, P.G., C.V. Crooks & N. Bala (2009): "A framework for addressing allegations of domestic violence in child custody disputes." *Journal of Child Custody*, 6(3-4), 169-188.
- Jaffe, P.G. & M. Juodis (2006): "Children as victims and witnesses of domestic homicide: Lessons learned from domestic violence death review committees." *Juvenile and Family Court Journal*, 57(3), 13-28.
- Jaffe, P.G. & C.V. Crooks (2005): *Understanding women's experiences parenting in the context of domestic violence: Implications for community and court-related service providers*. Washington, DC: *Violence Against Women Online Resources*.
- Jaffe, P.G., L.L. Baker & A.J. Cunningham (red.) (2004): *Protecting children from domestic violence: Strategies for community intervention*. Guilford Press.
- Jaffe, P.G., C.V. Crooks & S.E. Poisson (2003): "Common misconceptions in addressing domestic violence in child custody disputes." *Juvenile and Family Court Journal*, 54, 57-67.
- Jensen, H.A.R., K. Juel & O. Ekholm (2016): *Alkohol i Danmark 2015: Vaner, skader på andre og holdninger*. København: Statens Institut for folkesundhed
- Jevne, K.S. (2017): *Barnevernssaker med foreldrekonflikter. Forhandlinger om problemforståelser og handlingsrom når det er bekymringer for barn som har to hjem*. Oslo: Oslo Universitet.
- Jevne, K.S. & A. Andenæs (2015): *Parents in high-conflict custodial cases: negotiating shared care across households*. *Child & Family Social Work*.
- Johnson, M.P. (2006): "Conflict and control: Gender symmetry and asymmetry in domestic violence." *Violence against women*, 12(11), 1003-1018.
- Johnson, M.P. & J.M. Leone (2005): "The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the National Violence Against Women Survey." *Journal of Family Issues*, 26, 322-349.
- Johnston, J. R. (2006): "A Child-Centered Approach to High-Conflict and Domestic-Violence Families: Differential Assessment and Interventions" *Journal of Family Studies*, 12(1), 15-35.
- Johnston, J.R. (1994): "High-conflict divorce." *The future of children*, 165-182.
- Johnston, J.R. & N.V. Steegh (2013): "Historical trends in family court response to intimate partner violence: Perspectives of critics and proponents of current practices." *Family Court Review*, 51(1), 63-73.
- Johnston, J.R., V. Roseby & K. Kuehnle (2009): *In the name of the child: A developmental approach to understanding and helping children of conflicted and violent divorce*. Springer Publishing Company.
- Johnston, J.R. & L.E. Campbell (1988): *Impasses of divorce*. New York.
- Justitsministeriet (2014): *Udsathed for vold og andre former for kriminalitet. Offerundersøgelserne 2005-2014 med særligt afsnit om vold og reviktimisering*. København: Justitsministeriet.
- Kalmijn, M. & A.R. Poortman (2006): "His or her divorce? The gendered nature of divorce and its determinants." *European sociological review*, 22(2), 201-214.

- Kaspiew, R., M. Gray, R. Weston, L. Moloney, K. Hand, L. Qu. & J. Deblaquiere (2009): *Evaluation of the 2006 family law reforms*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Kelly, J.B. (2012): "Risk and protective factors associated with child and adolescent adjustment following separation and divorce: Social science applications". I: K. Kuehnle & L. Drozd (red.), *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court* (s. 49–85). London: Oxford University Press.
- Kelly, J.B. (2003a): "Changing Perspectives on Children's Adjustment Following Divorce A View from the United States." *Childhood*, 10(2), 237-254.
- Kelly, J.B. (2003b): "Parents with Enduring Child Disputes: Multiple Pathways to Enduring Disputes." *Journal of Family Studies*, 9(1), 37-50.
- Kelly, J.B. & R.E. Emery (2003): "Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives." *Family Relations*, 52(4), 352-362.
- Kelly, J.B. & M.P. Johnson (2008): "Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions." *Family court review*, 46(3), 476-499.
- Kelly, J.B. & J.R. Johnston (2001): "The alienated child: A reformulation of parental alienation syndrome." *Family Court Review*, 39(3), 249-266.
- Kitterød, R.H., J. Lyngstad, E.H. Nymoer & K.A. Wiik (2014): "Flere barn har delt bosted." I: *Økonomiske Analyser*, SSB Statistics Norway, Oslo.
- Koch, K. (2000): *Når mor og far mødes i retten. Barnefordeling og samvær*. Rapport 13/00. Oslo: Nova.
- Koch-Nielsen, I. (1983): *Skilsmisser*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Kuehnle, K.F. & L.M. Drozd (2012): "Evidence-based practice." *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court*, 577-582.
- Lagerberg D. & C. Sundelin (2000): *Risk och prognos i socialt arbete med barn*. Forskningsmetoder och resultat. Gothia.
- Lamb, M.E. (red.) (2010): *The Role of the Father in Child Development* (4th ed.). New York: Wiley.
- Lemon, N. (2000): "Custody and visitation trends in the United States in domestic violence cases. Journal of Aggression." *Maltreatment & Trauma*, 3(1), 329–343.
- Lev uden vold – Den nationale enhed for mod i nære relationer: <https://levudenvold.dk/>
- Lippe, A. von der & S.R. Wilkinson (red.) (2005): *Risikoudvikling. Tilknytning, omsorgssvigt og forebygging*. Oslo: Nova (7/2005).
- Lindeberg, N.H. & K. Iversen (2017): *Kortlægning af kommunernes indsats for brudte familier*, København, KORA.
- Liversage, A. & M.H. Ottosen (2017): "Out of Touch." *NJMR*, 38-46.
- Maccoby, E. & R. Mnookin (1992): *Dividing the child: Social and legal dilemmas of custody*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Malcore, S.A., J. Windell, M. Seyuin & E. Hill (2009): "Predictors of continued conflict after divorce or separation: Evidence from a high-conflict group treatment program." *Journal of Divorce & Remarriage*, 51(1), 50-64.
- McCutcheon, A.L. (1987): *Latent class analysis*. Beverly Hills, CA: Sage.
- McIntosh, J.E., J. Lee & C. Ralfs (2016): "The family law doors: Research and practice updates." *Family Matters*, (98), 34.
- Mødrehjælpen: <https://moedrehjaelpen.dk/>.
- Neale, B., A. Wade & C. Smart (1998): *"I Just Get on with It": Children's Experiences of Family Life Following Parental Separation Or Divorce*. Centre for Research on Family, Kinship & Childhood. Department of Sociology and Social Policy, University of Leeds.
- Nellemann, J. (1882): *Ægteskabsskilmisse ved kongelig Bevilling. En retshistorisk Undersøgelse*. Kjøbenhavn 1882. 130 SS. *Historisk Tidsskrift*, 5.
- O'Daugherty Wright, M. (red.) (2007): *Childhood emotional abuse: Mediating and moderating processes affecting long-term impact*. New York, NY: Taylor & Francis.
- Oldrup, H.H., Christoffersen, M.N., I.L. Kristiansen & S.V. Østergaard (2016): *Vold og seksuelle overgreb mod børn og unge i Danmark 2016*. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Olsen, R.F. (2013): *Invisible Consequences of Punishment*. Forlaget Politica.
- O'Sullivan, C. (2000): "Estimating the population at risk for violence during child visitation." *Domestic Violence Report*, 5(5), 65-66.
- Ottosen, M.H. (2016b): *Delebørn – det vi ved, det vi gør og det børnene siger*. København: Akademisk Forlag.
- Ottosen, M.H. (2016a): *Analyse af udviklingen i familieretlige konflikter*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H. (2014): "Long-term impacts of early paternal involvement". I: T. Rostgaard & G. Eydal: *Fatherhood and father care - Policies, practises and discourses in the Nordic countries*. Polity Press.
- Ottosen, M.H. (2004): *Samvær til barnets bedste. Om regler og praksis på samværsområdet*. København: Socialforskningsinstituttet
- Ottosen, M.H. (2000): *Samboskab, ægteskab og forældrebrud*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H. (1999): *Børnesagkyndig rådgivning. Evaluering af et forsøg i to statsamter*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Ottosen M.H., D. Andersen, K.M. Dahl, M. A.T. Hansen, Lausten, S. Vernstrøm (2014). *Børn og unge i Danmark. Velfærd og trivsel 2014*. København, SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd 14/30.
- Ottosen, M.H., A. Liversage & R.F. Olesen (2014): *Skilsmissebørn med etnisk minoritetsbaggrund*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

- Ottosen, M.H. & S. Stage (2012): *Delebørn i tal. En analyse af skilsmissebørns samvær baseret på SFI's børneforløbsundersøgelse*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H. & S. Stage (2011): *Dom til fælles forældremyndighed. En evaluering af forældreansvarsloven*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Ottosen, M.H., D. Andersen, L.P. Nielsen, M. Lausten & S. Stage (2010): *Børn og unge i Danmark. Trivsel og velfærd*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 10:20.
- Politiken (2014): *Højkonfliktskilsmisser er skjult menneskejagt* (kronik, 01072014), <http://politiken.dk/debat/kroniken/ECE2331072/hoejkonfliktskilsmisser-er-skjult-menneskejagt/>.
- Pong, S.L. & D.B. Ju (2000): "The effects of change in family structure and income on dropping out of middle and high school." *Journal of Family Issues*, 21(2), 147-169.
- Rasmussen, A.W. (2009): *Family Structure Changes and Children's Health, Behavior, and Educational Outcomes*. Aarhus: Aarhus School of Business, Aarhus University, Department of Economics WP 09-15.
- Rasmussen, N.; E. Nørregård-Nielsen & N. Westermann-Brændgaard (2016): *Forebyggelse af drab og dødelig vold i nære relationer*. Rådgivende Sociologer.
- Regeringen (2014): Den nationale handleplan mod vold.
- Rejmer, A. (2003): *Vårdnadstvister*. Lund Studies in Sociology of Law. Lund: Sociologiska Institutionen.
- Saini, M., J.R. Johnston, B.J. Fidler & N. Bala (2016): "Empirical studies of alienation." *Parenting plan evaluations: Applied research for the family court*, 374-430.
- Salem, P. (2009): "The Emergence of Triage in Family Court Services: The Beginning of the End for Mandatory Mediation?" *Family Court Review*, 47(3), 371-388.
- Salem, P., D. Kulak & R.M. Deutsch (2006): "Triaging family court services: The Connecticut Judicial Branch's family civil intake screen." *Pace L. Rev.*, 27, 741.
- Saunders, D.G. (2015): "Research Based Recommendations for Child Custody Evaluation Practices and Policies in Cases of Intimate Partner Violence." *Journal of Child Custody*, 12:1, 71-92.
- Schandorph, S. & A. Elklit (2013): *Med barnet som gidsel –stalking af mødre*. Syddansk Universitet.
- Sheeran, M. & S. Hampton (1999): "Supervised visitation in cases of domestic violence." *Juvenile and Family Court Journal*, 50, 13-25.
- Shonkoff, J.P., A.S. Garner, B.S. Siegel, M.I. Dobbins, M.F. Earls, L. McGuinn & Committee on Early Childhood, Adoption, and Dependent Care. (2012): "The lifelong effects of early childhood adversity and toxic stress." *Pediatrics*, 129(1), e232-e246.
- Skjørten, K. (2005): *Samlivsbrudd og barnefordeling*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

- Social- og Indenrigsministeriet (2016): *Udenlandske erfaringer med at mindske omfanget af retlige konflikter i familieretlige sager.*
- Socialstyrelsen (2013): *Voksne som lever med vold i nære relationer – sociale indsatser der virker.* Odense: Socialstyrelsen
- Stark, E. (2007): *Coercive control: How men entrap women in personal life.* New York, NY: Oxford University Press.
- Strand, B.H., O.S. Dalgard, K. Tambs, M. Rognerud (2003): "Measuring the mental health status of the Norwegian population: A comparison of the instruments SCL-25, SCL-10, SCL-5 and MHI-5 (SF-36)." *Nordic Journal of Psychiatry.*
- Stacer, D.L. & F.A. Stemen (2000): "Intervention for high conflict custody cases." *American Journal of Family Law*, 14(4), 242-251.
- Statens Institut for Folkesundhed (2016): *Alkohol i Danmark 2015. Vaner, skader på andre og holdninger.*
- Stewart, R. (2001): *The Early Identification and Streaming of Cases of High-Conflict Separation and Divorce: A Review.* Ottawa: Department of Justice Canada.
- Straus, M.A., S.L. Hamby, S. Boney-McCoy & D.B. Sugarman (1996): "The revised conflict tactics scales (CTS2) development and preliminary psychometric data." *Journal of family issues*, 17(3), 283-316.
- Sudermann, M. & P.G. Jaffe (1999): "Child witnesses of domestic violence". I: R.T. Ammerman & M. Hersen (red.): *Assessment of family violence clinical and legal sourcebook.* New York: Wiley, s. 343-366.
- Sundhedsstyrelsen (2012): *Forebyggelsespakke.*
- Trinder, L., J. Kellet & L. Swift (2008) "The relationship between contact and child adjustment in high conflict cases after divorce or separation." *Child & Adolescent Mental Health*, 13 (4), 181–187.
- Vammen, K.S. & M. Christoffersen (2013): *Unges selvskade og spiseforstyrrelse: Kan social støtte gøre en forskel?* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Vincent, S., M. Bøg & M.R. Lindberg (2017): *Børn, der oplever vold i familien.* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Werner E.E. (1996): "Vulnerable but invincible: High risk children from birth to adulthood." *European Child & Adolescent Psychiatry*, 5:47-51.
- Wesolowski, K.L., W.M. Nelson III & N.M. Bing (2008): "Relationship Components and Nature of Postdivorce Parenting Responsibilities among Individuals Going through a Divorce." *Journal of Divorce & Remarriage*, 49(3-4), 258-271.
- Wiik, K.A., R.H. Kitterød, J. Lyngstad & H. Lidén (2015): *Samarbeid mellom foreldre som bor hver for seg.* SSB rapport 1/2015. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Zorza, J. (2009): "On Navigating Custody & Visitation Evaluations in Cases With Domestic Violence: A Judge's Guide." *Journal of Child Custody*, 6:3-4, 258-286.

- Zorza, J. (1995): "How abused women can use the law to help protect their children." I: E. Peled, P.G. Jaffe & J.L. Edleson (red.): *Ending the cycle of violence: Community responses to children of battered women* (s. 147–169). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ådnanes, M., G.M.D. Haugen, H. Jensberg, T.L. Husum & M. Rantalaaho (2011): "Hva karakteriserer vanskelige saker i foreldremekling, og er meklingsordningen godt nok tilpasset? Resultater fra evaluering av mekling etter ekteskapslov og barnelov." *Fokus på familien*, 40(02), 86-115.
- Åsling-Monemi, K., R.T. Nawed & L.Å. Persson (2009): "Violence against women and the risk of fetal and early childhood growth impairment: a cohort study in rural Bangladesh". *Archives of Disease in Childhood*, 94, s. 775-779.

VIDEIN
VELFÆRD